Valeriu Pop

AMINTIRI POLITICE

1936- 1945

h

VESTALA
DOCUMENT
REVELATO

NOUTĂTI EDITORIALE

• ***M. Eminescu,*** **Opere IV, ediţia Perpessicius, reprodusă anastatic, format 29,5 x 24 cm, 632 p., 120000 lei;**
• ***M. Eminescu,*** **Statul. Funcţiile şi misiunea sa, 320 p., 27500 lei;**
• ***M. Eminescu,*** **Poezii. I Antume, 240 p., 18000 lei; II Postume, 3 84 p, 29900 lei;**
• ***Andreas Schweizer,*** **Itinerariul sufletului în ţinuturile tainice, 192 p., 24500 lei;**
• ***Iordan Datcu,*** **Dicţionarul etnologilor români, voi. I-II, 320+328 p., 110000 lei;**
• ***Tudor Pamfile,*** **Dragostea în datina tineretului român, format 17 x 24cm, 224 p., 37000 lei;**
• ***Dan Grigorescu,*** **Pietrele de la Stonehenge tac, 304 p., 29900 lei;**
• ***Martin A. Koenig. Hans Haerli,*** **Marile catastrofe geologice, 272p., 24500 lei;**
• ***Ovidiu Drimba,*** **Istoria literaturii universale, I-II, 352+448 p., 69900 lei;** .
• ***Ovidiu Drimba,*** **Istoria culturii şi civilizaţiei, voi. I-III, 464+384+416 p., 99500 lei; voi. IV-V, '560+448 p', 84900 lei; voi. VI-Vin, 400+368+352 p., 89900 lei; voi. IX-X, 416+416 p., 84900 lei;**
• ***Flora Şuteu. Elisabeta Şoşa,*** **îndreptar ortografic şi morfologic, 320 p., 34500 lei;**
• ***Ştefan Zeromski,*** **Fascinaţia păcatului, 448 p., 34900 lei;**
• ***Horia Matei,*** **Enigmele Terrei, l+II, 368+368 p., 59900 lei;**
• ***Emil Ludwig,*** **Napoleon, 528 p., 44900 lei;**
• ***P. Clifford,*** **Scurtă istorie a sfârşitului lumii, 224 p., 19900 lei;**
• ***Clayton – Price,*** **Cele 7 minuni ale lumii, 192 p., 24500 lei;**
• ***Hans-Christian Huf*** **Sfinx. Tainele istoriei, 464 p., 39900 lei;**
• **Panciatantra (Cele cinci cărţi ale înţelepciunii), 228 p., 24900 lei.**

ÎN CURS DE APARIŢIE

- ***Felix R. Paturi,*** **Marile enigme ale lumii, format 27 x 21 cm, interior policromie, legat, celofanat, 304 p, 149000 lei;**
- ***J. Clark,*** **Enciclopedia fenomenelor inexplicabile, 560 p., 44900 lei;**
- ***L. Predescu,*** **Enciclopedia României, format 29 x 21 cm, 976 p., 149900 lei.**

VALERIU POP

AMINTIRI POLITICE

Coperta de DONE STAN

Editura VESTALA
ISBN 973-9418-01-5

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii VESTALA

Cartea a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii.

VALERIU POP

AMINTIRI POLITICE

Ediţie îngrijită şi prefaţă de
SANDA POP

Cu un cuvânt înainte de
FLORIN CONSTANTINIU

Editura VESTALA
Bucureşti, 1999

închin această carte soţului meu, OVIDIU POP, care ar fi dorit foarte mult să o vadă publicată.

SANDA POP

Cuvânt înainte

Apariţia, în anul 1992, a volumului *Bătălia pentru Ardeal* al lui Valeriu Pop a smuls dintr-o nemeritată uitare, impusă de regimul comunist, pe una dintre personalităţile de seamă ale vieţii politice româneşti din perioada interbelică şi de la începutul celui de-al doilea război mondial. *Bătălia pentru Ardeal* a pus în adevărata lor lumină nobilele şi stăruitoarele eforturi ale lui Valeriu Pop pentru a sluji interesul naţional într-una din perioadele de „mare cumpănă" – cum ar fi spus Miron Costin – ale istoriei neamului românesc.

Cu un devotament vrednic de cel mai profund respect, doamna Sanda Pop pune astăzi la îndemâna istoricilor şi a marelui public *Amintirile politice* ale socrului ei.

într-o perioadă de stăruitoare şi laborioase eforturi de lărgire a bazei de informaţie pentru studiul istoriei contemporane a României, nu mai este necesar să se stăruie asupra necesităţii editării surselor documentare, narative, etc. privind trecutul apropiat al României.

însemnările lui Valeriu Pop – prin locul important ocupat în viaţa politică a ţării şi prin înzestrarea sa intelectuală – oferă istoricilor o „materie primă" de cea mai bună calitate, iar marelui public, imaginea plină de dinamism a vieţii noastre politice.

Subiectivismul literaturii memorialistice este bine ştiut şi nu asupra lui se cade a stărui.

Amintirile politice ale lui Valeriu Pop sunt un izvor de mare valoare pentru istoria României din prima jumătate a secolului nostru. Participant activ la viaţa politică a ţării, în relaţii cu personalităţile de primă mărime ale ţării, începând cu regele Carol al Il-lea, Valeriu Pop a făcut, văzut şi auzit multe. într-un lung şir de probleme şi aspecte ale istoriei noastre politice, mărturia lui este capitală (Ajunge să menţionăm textul despre abdicarea regelui Carol al Il-lea). De subliniat că, până la ora

actuală, multe din informaţiile lui Valeriu Pop sunt unice, de exemplu, declaraţia lui Ion Antonescu din 1943 că, dacă războiul e pierdut, „este ferm

decis să se retranşeze cu 2-3 divizii în munţii Vrancei şi să moară până la ultimul om, realizând gloriosul sfârşit al lui Decebal“.

Publicarea *Amintirilor politice* ale lui Valeriu Pop este necesară şi ea va contribui la sporirea însemnată a cunoştinţelor despre istoria contemporană a României.

în afara valorii lor de izvor *istoric, Amintirile politice* ale lui Valeriu Pop prezintă interes şi pentru viaţa politică de astăzi a ţării noastre. într-o vreme când, după prăbuşirea regimului comunist, societatea românească îşi caută drumul spre democraţia autentică, cunoaşterea vieţii politice de la noi, aşa cum a fost, devine o imperioasă necesitate. Astăzi, când România se clădeşte pe temelii noi şi când Europa îşi dă o nouă configuraţie, greşelile din trecut, care au contribuit la dispariţia României Mari, trebuie evitate. Fie ca, în paginile însemnărilor lui Valeriu Pop, clasa noastră politică să găsească un prilej de meditaţie care să o determine să-şi pună strădaniile, nu în slujba carierei, ci a interesului naţional.

FLORIN CONSTANTINIU

Introducere

Arhiva familiei lui Valeriu Pop este foarte săracă. Aproape toate documentele istorice şi politice, actele, corespondenţa, mărturiile şi fotografiile, decoraţiile şi medaliile primite au fost arse în curtea locuinţei de unde a fost ridicat în noaptea de 6 mai 1950, pentru a fi încarcerat fără proces. Au rămas doar câteva caiete scrise mărunt, transmise fiului său Ovidiu, care mi le-a încredinţat înainte de moartea sa tragică, survenită cu 9 luni înainte de decembrie 1989.

Nu l-am cunoscut pe socrul meu, dar amintiri despre el erau depănate mereu în casa noastră de către soţia sa, Alexandrina – Biby – născută Tripon, fiica memorandistului Gavrilă Tripon din Bistriţa, şi de către soţul meu, Ovidiu. Astfel că, în 1990, o dată cu speranţele unei înnoiri, am început să descifrez aceste caiete de amintiri, cu gândul de a restitui memoria lui Valeriu Pop, ştiind că aceasta ar fi fost dorinţa fierbinte a familiei sale.

Prima parte a volumului cuprinde jurnalul său din timpul cât a deţinut funcţia de ministru în diferite guvernări în anii 1932, 1933, 1935 şi a fost redactat în perioadele respective. Nu am găsit în arhivă un jurnal pentru anii 1936-1937, când a deţinut funcţia de ministru al Industriei şi Comerţului, perioadă în care a fost preocupat de sprijinirea elementului românesc în activităţile economice, după cum reiese din *Amintiri.*

Partea a doua dezvăluie participarea directă a lui Valeriu Pop în actul abdicării regelui Carol al II-lea, acţiune controversată în cercurile politice ale vremii, la care am alăturat corespondenţa purtată cu Mihai Antonescu şi cu mareşalul Ion Antonescu (originalele fiind în arhiva familiei) privitoare la acest eveniment.

Partea a treia a volumului cuprinde două caiete,

intitulate de autor *Amintiri.* Au fost scrise între 1956 şi 1958, după ieşirea lui din ultima închisoare de la Sighet şi reprezintă mai mult o schemă a întregului material memorialistic – idei aruncate pe hârtie – urmând, desigur, a fi dezvoltate ulterior, într-un stil coerent şi îngrijit. Dar moartea survenită în 1958 nu i-a dat răgazul să desăvârşească ceea ce îşi propusese. Textul „Jurnalului[11] este mai

complet, mai închegat, mai colorat, evenimentele fiind descrise pe viu, în timp ce textul, foarte dens, al *Amintirilor* s-ar fi cerut mai dezvoltat.

Fragmente din această parte au fost publicate în lucrarea *Bătălia pentru Ardeal,* apărută în 1992 la Editura Enciclopedică.

Am respectat, pe cât s-a putut, ortografia şi, mai ales, stilul şi cursul ideilor din manuscrise, pentru a nu le ştirbi autenticitatea, cu riscul de a lăsa unele lacune pentru care cer îngăduinţa cititorului.

Nu am mai avut, după 1989, de la cine să cer informaţii din familie pentru a obţine răspunsuri la unele întrebări ale mele: soţul meu murise în martie 1898, iar soacra mea, în 1988. Din nefericire, nu am găsit nici sprijin material de la nici una din fracţiunile liberale pentru a obţine ajutorul unui redactor în vederea lămuririi problemelor istorice.

Sunt totuşi împăcată că am reuşit, cu lipsurile inerente datorate motivelor de mai sus, să aduc la lumina tiparului o mărturie în plus pentru deceniul atât de controversat şi atât de asemănător cu cel pe care-l trăim.

Se mai vorbeşte în textele acestui volum despre misiunile încredinţate de generalul Antonescu la Budapesta şi Berlin pentru urmărirea modului cum se aplicau termenii arbitrajului de la Vieha. în arhiva familiei pe care o deţin se mai află trei dosare foarte voluminoase cuprinzând rapoarte şi telegrame din acea perioadă.

în *Abdicarea regelui Carol al II-lea,* autorul memoriilor spune: „Dacă nu am reuşit pe deplin, cum aş fi dorit, cel puţin am conştiinţa împăcată că mi-am făcut datoria întreagă faţă de Tron şi Ţară, fără ezitări şi calcule mărunte". Iar în scrisoarea din 30 iulie 1942, adresată lui Mihai Antonescu, reprodusă în Anexa nr. 1, mai spune: „Eu am arătat că orientarea franco-engleză ne-a dus la prăbuşirea hotarelor, am demonstrat că orientarea germană ne-a făcut cu putinţă, în ceasul al 12-lea, înlăturarea unui dezastru total şi am şusţinut că

colaborarea cu Germania ne asigură existenţa şi ne va îngădui şi realizarea tuturor drepturilor noastre în spaţiul vital românesc". Pentru acest crez politic, a plătit cu închisoarea în două rânduri: în 1944-1945, la Prefectura Poliţiei, şi apoi, între 1950 şi 1955, la Sighet. Nu a împărtăşit mai nimic din suferinţele din închisori.

Mai spune în altă parte: „Ceea ce am făcut, nu am făcut în vederea unor mulţumiri sau recunoştinţe. Am activat, aşa cum am
activat, pentru că aşa mi-a dictat dragostea de neam şi conştiinţa de român".

Deşi a fost un susţinător înfocat al Coroanei, a ajuns la concluzia necesităţii abdicării regelui Carol al Il-lea, în interesul ţării, interes care se situa pe primul plan al ierarhizării acestora.

Şi mai spune, în altă parte, că posteritatea va stabili rolul său şi contribuţia sa în viaţa politică. Acesta este şi scopul prezentului volum.

Am mai spus că nu l-am cunoscut pe socrul meu, dar, de-a lungul strădaniei mele de a descifra memoriile sale, am rămas cu impresia că, deşi admirat, apreciat, ovaţionat chiar, nu a fost şi foarte iubit şi chiar a fost destul de invidiat de oamenii politici ai vremii, poate şi pentru că inteligenţa sa şi cultura cu totul excepţionale îl singularizau şi îl situau pe o treaptă superioară.

SANDA POP

1. JURNALUL UNUI MINISTRU LIBERAL

1932

28 februarie 1932. Ora 51/2 ceai la [Octavian] Goga. Goga îmi vorbeşte în particular lung asupra situaţiei politice. Crede că persoana Regelui este pusă direct în joc şi dacă nu se dă ţării un guvern tare şi autoritar, în 3-4 luni situaţia poate deveni critică; Regele i-a arătat multă încredere şi, fără a-i da vreo însărcinare formală, au discutat compoziţia noului guvern, care va trebui să însemne concentrarea tuturor forţelor capabile şi devotate Regelui, în acest guvern ar fi 4 miniştri ardeleni şi 2 subsecretari de stat; eu aş rămânea necondiţionat la Departamentul Justiţiei; din Ardeal ar fi util E. Haţieganu, V. Tillea urmând să treacă în diplomaţie. Vaida sigur că nu se va rupe de Maniu, iar dacă da, nu ar putea fi de nici o utilitate. Goga are impresia că situaţia lui Argetoianu ar fi zdruncinată şi că astfel, intrarea lui Argetoianu într-un astfel de guvern nu este sigură, deşi el (Goga) păstrează contact continuu cu Argetoianu şi stau de vorbă.

M-am mărginit a face reflexii asupra expunerilor lui Goga, fără a lua vreun angajament. Goga va merge în săptămâna aceasta la Rege şi va căuta să precipite evenimentele. Concomitent va lămuri situaţia cu Averescu, provocând ruptura care ar însemna izolarea lui Averescu.

29 februarie 1932. Argetoianu îmi spune că Goga ar fi trecut limitele, speculând bunăvoinţa Regelui, din care cauză Regele ar fi indispus faţă de Goga.

Regele foarte bine dispus: se interesează în mod special de lupta dintre chemărişti şi acţionişti, îl pasionează atitudinea lui Vaida. Comunic Regelui că cel mai târziu până sâmbătă voi avea un răspuns definitiv prin Gh. Crişan asupra hotărârilor luate de Vaida. Regele îmi vorbeşte de procesul Ştirbey-Alevra şi îmi recomandă pe procurorul general de Timişoara pentru mutare la

Bucureşti (Lupescu). Informez pe Rege asupra mersului lucrărilor de legiferare în ce priveşte Departamentul Justiţiei.

Vizită la d-na şi dl. Argetoianu.

Miercuri 2 martie 1932. Conferinţă la Argetoianu cu Ottescu şi Ionescu, fixăm cluburile ce urmează să fie închise! Argetoianu cere excepţie pentru unul din cluburile prezidate de dr. Lupu, care din aceste cluburi trăieşte. Urmează ca Argetoianu să se înţeleagă cu dr. Lupu.

La Cameră, Argetoianu îmi atrage atenţia că liberalii nu mai sunt plouaţi, ci din nou radioşi în urma audienţelor lui Franasovici şi Tătărescu, că însă aceste audienţe s-au acordat numai datorită stăruinţelor sale.

Liberalii, prin Xeni, mă asigură de tot concursul lor la votarea legii dobândirii naţionalităţii, recunoscând că proiectul nu este mult superior din punct de vedere românesc legii celei vechi.

Joi 3 martie 1932. Chestorul S. Haţieganu îmi raportează că în preajma balului „Chemării", Vaida – prin E. Haţieganu – a cerut demisia lui V. Tillea care a dat-o verbal: a avut loc un violent incident între Vaida şi E. Haţieganu pe chestia lui Pavel Pavel şi broşura acţioniştilor. A doua zi Vaida a revenit asupra cererii de demisie a lui Tillea şi a luat măsuri pentru suprimarea pasagiilor referitoare la E. Haţieganu. Pavel Pavel şi alţi acţionişti fac propagandă republicană şi revoluţionară în mod făţiş, pretinzând că sunt în asentimentul lui Maniu. Maniu ar fi indispus din acest motiv: s-ar fi petrecut un schimb de cuvinte între Maniu şi Vaida, acesta din urmă reclamând mai multă independenţă de acţiune pentru el; E. Haţieganu crede însă că Vaida niciodată nu va lua atitudine contrară voinţei lui Maniu. „Chemarea" se va întruni în congres peste 2 luni, n-au însă mijloace.

Vineri 4 martie 1932. V. Cădere îmi spune că cunoaşte propaganda republicană a acţioniştior, pe Pavel îl are sub permanentă supraveghere; pe Comei Bianu l-a pus la rezon Eugen Bianu. Urmează să discute cu mine în curând întreaga situaţie din Ardeal.

Conferinţă cu Ottescu, Gabriel Marinescu, Praporgescu, Codin Ştefănescu şi V. Cădere. Se va suprima ruleta şi braziliana, nu se va da altă autorizaţie. Prefectul Poliţiei se declară contra închiderii cluburilor, va redacta un memoriu care se va supune Consiliului de

Miniştri cu un proiect de lege pentru modificarea actualelor dispoziţii din Codul Penal, înăsprindu-se măsurile. Argetoianu, la Cameră în conversaţie, îmi dă impresia că e nemulţumit de Vâlcovici pentru atitudinea sa provocatoare.

Sâmbătă 5 martie 1932. Mirto, la Cameră într-o conversaţie particulară, îmi confirmă că a avut tendinţă în cuvântarea
lui contra lui M. Popovici; că ţărăniştii nu ar fi deloc supăraţi să-l vadă implicat în chestia contractului suedez şi tras la răspundere: rezultă că majoritatea nu a înţeles tendinţa cuvântării.

Oteteleşanu crede că Goga va încerca mari deziluzii. Goga ar fi sperând în asigurarea că va *avea* puterea, cum însă nu o are încă în mod efectiv, lumea nu îl va urma.

Argetoianu îmi atrage atenţia asupra afacerii cu peştele sărat sovietic, în care e implicat şi Şeicaru. Nu doreşte muşamalizarea afacerii, deşi „Curentul" îi face preţioase servicii.

Gh. Crişan pleacă la Cluj şi până marţi dimineaţa îmi va comunica desluşit atitudinea şi intenţiile lui Vaida, ca să le pot aduce la cunoştinţa Regelui.

D. Mânu asemenea va lipsi din Bucureşti mai multe zile. îl însărcinez să-i comunice lui Vaida că suntem chit: el m-a zeflemisit şi ironizat la adunările din Ardeal, iar eu l-am elogiat, luându-i apărarea la Senat.

Marţi 8 martie 1932. Gh. Crişan îmi comunică din partea lui Vaida cele trei formule la care ar adera: 1. Guvern de partid; 2. Guvern de concentrare parţială cu sau fără dizolvare; 3. Guvern de alegeri. Dacă aceste soluţii nu ar fi posibile – ele nu ar întâmpina nici o dificultate din partea lui Maniu şi nici dreptul Regelui de a desemna anume persoane nu s-ar pune în discuţie – Partidul Naţional-Ţărănesc ar fi nevoit la vară să înceapă o campanie violentă de răsturnare, fiindcă guvernul nu ar putea face faţă situaţiei. Decât guverne personale, Vaida preferă dictatura făţişă, care să dea ţării o nouă constituţie conformă cu realităţile. Coroana nu ar combate-o ci, dimpotrivă, de pe acum asigură Regelui tot concursul său pentru reintrarea în normal (forma parlamentară) la timpul său.

Conducerea partidului naţional este hotărâtă să dizolve în şedinţa din 10 octombrie organizaţiile tinereşti (Chemarea şi Acţiunea), neputându-se admite crearea de echivocuri din partea unora (Tillea & Co.) şi luptele intestine.

Raportez Regelui toate informaţiile primite. Regele insistă asupra importanţei morale a unei apropieri între Vaida şi Goga şi asupra unei eventuale colaborări între aceştia doi. Crede că dizolvarea „Chemării" este o greşeală.

Seara, ziaristul Mânu de la „Epoca", venit de la Cluj, mă informează că, la banchetul de gală dat în onoarea lui Iorga, chemăriştii şi E. Haţieganu nu vor admite dizolvarea şi vor duce lucrurile la ruptură.

Miercuri 9 martie 1932. Argetoianu îmi vorbeşte de acţiunea lui Goga şi crede că va eşua complet, deoarece, în loc să accepte formula posibilă (intrarea în guvern), stăruie pentru formule imposibile (şef de guvern cu dizolvare imediată).

Crişan îmi va comunica mâine seara evenimentele de la Cluj.

Seara îl văd pe Goga, îi comunic că Regele ar vedea cu ochi buni o apropiere cu Vaida. Goga este împotriva unei colaborări cu Vaida, pentru absolută nepotrivire de concepţii. îmi dă să înţeleg că la timpul său eu ar trebui să declanşez criza de guvern. Răspund că aceasta ar depinde de indicaţiile ce mi-ar da Regele.

La Senat am un frumos succes cu Legea de organizare a înaltei Curţi. Discursul meu este viu aplaudat şi proiectul votat cu 97 pentru, 1 contra. Toţi mă felicită călduros.

Joi 10 martie 1932. Nae Ionescu îmi face o vizită: îmi vorbeşte despre suspiciunea reciprocă dintre Maniu şi Vaida, lupta dintre chemăriştii şi bătrâni, pe chemăriştii i-a inventat el pentru a zdruncina disciplina impusă de Maniu partidului. Acest scop a fost atins, însă chemăriştii s-au dovedit mai prejos de sarcina ce le incumba. Goga greşeşte' cerâhd' dizolvarea şi şefia guvernului, ar trebui să se mulţurrteâscă cu e' lafgă remaniere. Ar ieşi Ghica, Karpen, Sişeşti şi eventual Cantacuzino. îmi cere să insist şi eu pe lângă Goga în acest sens.

Sâmbătă 12 martie 1932. La Senat, Potârcă face amendă onorabilă cu privire la amendamentele afirmativ trucate de raportorul Alexianu la Legea înaltei Curţi de Casaţie. La ora 6, când să prezidez şedinţa Consiliului Superior al Magistraturii, mă cheamă la telefon lorga şi mă roagă să merg numaidecât la Cameră, unde cazul Boilă ridicat de deputatul Florea a stârnit incidente penibile şi atmosferă extrem de încărcată. Amân şedinţa Consiliului Superior şi mă duc la Cameră şi încep expunerea obiectivă şi fără reticenţe într-o atmosferă vădit ostilă a majorităţii faţă de banca ministerială (Florea insinuase şi liberalii răspândiseră zvonul că voi acoperi pe Boilă şi voi muşamaliza cazul). Atmosfera treptat se îndreaptă, iar la urmă repurtez un succes din cele mai strălucite. Camera întreagă aplaudă frenetic, se aud strigăte de „Bravo!". lorga, Duca şi alţii mă felicită personal. în urma intervenţiei mele împăciuitoare, şedinţa se amână în continuare pe luni. Mirto şi V. Niţescu subliniază de la tribună imparţialitatea de care am dat dovadă.

Duminică 13 martie 1932. Argetoianu mă felicită pentru tactul de care am dat dovadă şi consimte la continuarea discuţiei luni, despre care anunţ pe Mihalache, care îmi mulţumeşte.

Luni 14 martie 1932. Continuarea discuţiei cazului Boilă. V. Niţescu insuficient, iar Mirto sub nivelul obişnuit. Mirto îmi face impresia că în fond are intenţia de a-l da gata pe Boilă. Impresia generală: Boilă rămâne cu o situaţie şi mai proastă după apărarea ce i s-a făcut.

Argetoianu şi Vâlcovici îmi comunică satisfacţia Regelui pentru modul cum m-am comportat

Marţi 15 martie 1932. Regele, foarte mulţumit, îmi comunică asentimentul său ca legea controlului averii şi legea electorală să se voteze cât de urgent.

Duminică 20 martie 1932. Dr. luliu Haţieganu, Tillea şi alţii mă informează că la Cluj se pregăteşte o *luptă constituţională* din partea lui Maniu. Terenul a fost netezit prin dizolvarea „Chemării". Maniu consideră acţiunea de persuasiune ca eşuată, trebuie să înceapă lupta, iar în luptă el niciodată nu a fost învins. Crede că dezagregarea în urma neplăţii angajamentelor statului este atât de înaintată, încât lupta constituţională va

prinde. Lupta va fi dusă paralel cu Duca şi Averescu.

Mi se comunică,că, jla Clabţil .liberal Jocal s-a dat semnalul de luptă în urma unui ordin.,de la centru, s-ar fi ţinut cuvântări ireverenţioase la adresa Regelui. Chestorul S. Haţieganu primeşte ordin de a verifica şi a raporta telegrafic.

Luni 21 martie 1932. Nae lonescu îmi face o vizită. îmi vorbeşte despre situaţia generală şi ideile Regelui. Expun primejdia ce rezultă din lipsa mijloacelor financiare la dispoziţia statului. Convine că totul este adevărat. îmi expune ideea încetării plăţii cuponului şi a monedei interne emise în temeiul conversiunii. Adaug impreviziunea cu privire la toate valorile mobiliare, care trebuie să se adapteze leului revalorizat. Găseşte că am perfectă dreptate şi stăruie să insist pe lângă Argetoianu şi apoi pe lângă Rege pentru clarificarea situaţiei şi măsuri radicale.

Seara, Cădere îmi confirmă situaţia extrem de primejdioasă în urma întârzierii plăţilor. După cină, expun lui Argetoianu situaţia aşa după cum o văd eu şi necesitatea imediată a unor măsuri radicale. Convine că am dreptate, aşteaptă încă unele informaţii de la Paris, pentru a propune aceste măsuri. Crede că Maniu şi Averescu nu sunt primejdioşi, fiind compromişi, iar Duca nu se va lăsa antrenat, având asigurări în această privinţă. Mă roagă să nu sperii mâine pe Rege, ci să netezesc terenul în privinţa măsurilor eroice ce se impun.

Marţi, 20 martie 1932. Expun Regelui planurile luptei constituţionale şi primejdia ce naşte din situaţia financiară extrem
de gravă a tezaurului, informez pe Rege foarte sincer asupra situaţiei şi asupra soluţiilor, inclusiv impreviziunea. Regele, în principiu, nu are nici o obiecţiune. îl interesează latura politică, îmi vorbeşte de eventualitatea formării unui guvern Goga. îmi cere părerea şi asupra posibilităţii de noi alegeri sau colaborare cu actualul parlament. Arăt că partidele ar vedea cu ochi buni combinaţia cu Goga, însă şefia lui la guvern şi alegeri noi ar dezlănţui împotrivirea, arăt că alegeri noi fără plata tuturor restanţelor şi a lefurilor la zi ar constitui un grav risc, că fără lorga un guvern Goga nu ar avea majoritate în Cameră, dar că la închiderea

sesiunii se poate forma guvernul, urmând ca asupra dizolvării să se avizeze la toamnă potrivit situaţiei de atunci. Regele este foarte mulţumit de informaţiile ce i-am dat. Rămân cu impresia netă că *„rebus sic stantibus“,* Goga va primi însărcinarea de a forma guvernul şi aceasta foarte curând.

La Cameră, Argetoianu mă întreabă asupra convorbirii cu Regele. Mă mărginesc a-i arăta că am netezit calea pentru soluţii radicale şi că Primul Ministru şi Ministrul Armatei merg în audienţă comună mâine pentru a arăta situaţia imposibilă a armatei. Pretinde că ştie. Nu-i amintesc despre părerea lui St. Amza, că suntem în plin Kerenskism.

Vineri 25 martie 1932. La Cameră se discută Legea Curţii de Casaţie. Cuvântarea mea are un succes desăvârşit. Dintre majoritarii ardeleni sunt prezenţi numai Hodor şi Mihuţ. Majoritarii din Regat îmi fac manifestaţii de simpatie. Legea se votează cu excepţia art. 25 şi 88 care rămân pe mâine, la cererea lui Dimitriu şi Dan (liberali).

Sâmbătă 26 martie 1932. Nae Ionescu îmi face vizită, îmi vorbeşte despre necesitatea unei soluţii apropriate. Crede că alegeri imediate nu se pot face, iar cu actualul Parlament numai persoana pretigioasă a mareşalului Prezan ca şef de guvern ar avea şanse de a lucra. Prezan ar accepta să formeze guvernul, însă numai în temeiul unui program de ansamblu, care ar concorda cu cel convenit de noi: suspendarea plăţii cuponului, emisiune în temeiul conversiunii şi impreviziunea cu privire la toate valorile mobiliare. N. Ionescu îmi spune că în noua formaţie nu ar putea să intre decât Argetoianu, St. Amza şi eu, ceilalţi dovedindu-se incapabili.

Formula Goga nu prinde, deoarece nu are comprehensiunea situaţiei şi soluţiilor de ansamblu şi ar constitui o provocare care ar complica situaţia. Intrarea lui Goga ca ministru în formula
Prezan dimpotrivă ar lămuri situaţia şi ar linişti spiritele. îpii vorbeşte despre discuţii avute la Rege, care s-a lăsat convins că legea Mirto este inacceptabilă. Mă va vizita luni, după care va trece la acţiune. .

Cădere îmi aduce vestea suspendării „Cultului

Patriei[1]*.

Primesc o telegramă cifrată de la S. Haţieganu de la Cluj, prin care se confirmă pregătirile clandestine ale liberalilor îndreptate destul de făţiş contra Regelui. -

După-masă se votează la Cameră în total cu bile Legea Curţii de Casaţie fără nici o modificare, cu 126 voturi pentru şi 4 contra (averescani). Camera îmi face o manifestare călduroasă.

lorga convine ca luni după-masă să înceapă discuţia la Legea controlului averilor. îmi spune că Regele a cedat la insistenţa sa pentru a vota Legea electorală, însă cu corective.

Luni 28 martie 1932. Argetoianu îmi spune că se opune la votarea Legii electorale şi a controlului averilor. Regele l-ar fi îndemnat să constituie un partid agrar, fiind momentul. Mă roagă ca, împreună cu Valjan şi Radian, să ne gândim cum s-ar putea proceda mai bine şi să facem preparative dacă vreau să merg alături de el.

Trece Legea chiriilor prin comisia legislativă, se împotrivesc numai Dan şi Paraschivescu. Seara îmi telefonează Crişan că soluţiile 1 şi 2 (concentrare cu Goga) ar fi primite de cercurile naţional-ţărăniste fără supărare, soluţia 3 (guvern Goga cu alegeri noi) ar declanşa imediat o împotrivire violentă. Vaida ar accepta misiunea de a forma un guvern de concentrare, ar intra chiar într-un astfel de guvern.

Marţi 29 martie 1932. Nae lonescu îmi vorbeşte despre formula Prezan în jurul căruia se poate alcătui un guvern de concentrare cu Argetoianu, Pop, Vaida, lunian, Lupu, Goga, un iorghist, G. Brătianu, Dinu Brătianu, Franasovici sau Gh. Tătărescu. Acest guvern ar trebui să ia măsuri radicale imediate. Parlamentul ar rămâne, urmând ca la toamnă să ratifice măsurile luate. Găsesc că formula este bună şi realizabilă în anumite condiţiuni.

Discut cu Regele chestii curente. îl infomez despre acţiunea liberală şi răspunsurile lui Vaida. Regele se pronunţă pentru concentrare şi măsuri radicale decretate, urmând ratificarea la toamnă. Crede că şi Mihalache ar putea intra în guvern. Regele doreşte să i-l trimit pe Gh. Crişan în audienţă, dorind să-i vorbească.

Miercuri 30 martie 1932. Cădere îmi confirmă starea de surescitare în urma întârzierii plăţilor de către stat şi propaganda contra Coroanei pe care o fac în mod clandestin liberalii, naţional-ţărăniştii şi averescanii.

Nae Ionescu îmi spune că formula generalului Cihoski a fost lansată de Argetoianu, care însă s-a convins că formula nu poate fi bună şi acceptă formula Prezan. A vorbit cu Iunian, care e dispus asemenea favorabil pentru formula deja preconizată. Despre orice nou eveniment sau întorsătură mă va ţine la curent.

Am un remarcabil succes la Cameră cu scurta cuvântare ce am ţinut la discuţia generală a Legii datoriilor.

La ora 7 şedinţa Comisiei Superioare a persoanelor juridice, pe care o prezidez. Prezenţi: Iorga, Argetoianu, Alexianu (Curtea de Conturi), Lupu (înalta Curte de Casaţie), Cezar Partenie, Viforeanu, Procuror general, Iliescu. Comisia, cu 6 voturi contra 1, dă aviz de dizolvare cu privire la asociaţia „Cultul Patriei", deoarece s-a transformat în simplu instrument în mâna unor partide şi în agitatori politici, face mitinguri şi demonstraţii de stradă fără autorizaţie şi contra statutelor, iar membrii marcanţi ai ei se dedau chiar la atacuri triviale contra Coroanei.

Joi 31 martie 1932. Ghiţă Crişan mă informează despre congresul provincial al P. N. Ţ. de la Cluj, asupra atmosferei şi intenţiilor de viitor. Convine că formula concentrării de persoane cu program bine stabilit este singura formulă posibilă şi realizabilă. Crede că Vaida ar intra. Recunoaşte justeţea soluţiilor de ordin economico-financiar ce preconizez. îi dau indicaţia să ceară audienţă M. S. Regelui. La Cameră se votează cu bile Legea chiriilor. Majoritatea îmi face manifestaţie de simpatie. La Senat se votează cu unanimitate Legea avocaţilor cU amendamentul susţinut de mine, care scuteşte pe ţărani de obligativitatea redactării actelor de notariat prin avocaţi.

Vineri 1 aprilie 1932'. Camera votează Legea avocaţilor amendată de Senat. Crişan îmi comunică desfăşurarea audienţei ce a avut la Rege. Regele a

insistat pentru concentrarea de persoane capabile, arătând neputinţa de a face apel la partide. Crişan a recunoscut că Regele are dreptate. Crişan îmi recunoaşte că făcându-se apel şi la el, va accepta un rol de răspundere.

Sâmbătă 2 aprilie 1932. începe discuţia la Legea chiriilor la Senat.

Luni 4 aprilie 1932. Discuţia Legii chiriilor la Senat. Legea este adoptată, după ce am avut un frumos succes atât la discuţia
generală cât şi la votarea cu bile a articolului privitor la competenţa Tribunalului.

Marţi 5 aprilie 1932. Audienţă de lucru la Rege, care este mereu foarte mulţumit de toate lucrările mele. Regele îşi exprimă dorinţa categorică pentru dizolvarea „Cultului Patriei", se declară pentru acordarea drepturilor civile femeilor măritate din vechea ţară. Codul penal rămâne pentru toamnă. Regele îmi spune râzând că multe se pot schimba în ţară până atunci.

Bianu mă informează despre mulţumirea foarte mare pe care Regele o are cu privire la activitatea mea, accentuându-i că sunt singurul ministru reuşit şi că s-ar putea spune despre mine cu dreptate, „fost, prezent şi viitor ministru".

Dejun la M. S. Regina Marfa în Palatul Cotroceni.

Nae Ionescu îmi spune la Cameră că Argetoianu ezită în ce priveşte programul, Prezan fără program dinainte stabilit nu merge, că Iorga ar fi o bună soluţie pentru cazul că ar renunţa la Ministerul Instrucţiei. Argetoianu i-a declarat că ar renunţa la Interne, însă numai în favoarea mea, ca unul ce sunt şi capabil şi am şi încrederea Regelui.

După-masă, Camera votează cu 126 pentru şi 2 contra Legea chiriilor amendată de Senat.

Joi 7 aprilie 1932. Karpen, la Cameră, descoperă guvernul, în urma afirmaţiei că guvernul a fost surprins de inundaţii şi nu ştie dacă s-or fi luat măsuri. Chemat urgent de Argetoianu, fără să ştiu despre ce este vorba, restabilesc situaţia, comunicând toate măsurile luate de guvern.

Vineri 8 aprilie 1932. Banchetul la Casa Femeii,

unde sunt sărbătorit pentru Legea emancipării civile a femeii din Vechiul Regat

Sâmbătă 9 aprilie 1932. După-masă, la ora $7^{1/2}$, Argetoianu vine la Cameră şi mă pune în cunoştinţă despre ultimele evenimente: Prinţul Nicolae s-a înapoiat cu avionul la Bucureşti pe neaşteptate şi contra ordinului Regelui. A refuzat să se supună ordinului transmis prin mareşalul Prezan, a ameninţat pe Rege cu uciderea şi şantaj şi urmează să se ia hotărâri foarte importante în Consiliul convocat la palat duminică la ora $9^{1/2}$. Mă roagă să studiez cu amănuntul Statutul Casei Regale.

Duminică 10 aprilie 1932. Consiliu de Miniştri sub preşedinţia Regelui. Regele deschide şedinţa şi indică în câteva cuvinte subiectul discuţiei: cazul principelui Nicolae. Mareşalul Prezan expune toate faptele de la începutul contractării căsătoriei cu d-na Săveanu; arată că prinţul îl urăşte pe Rege, că a refuzat
să respecte ordinul Regelui de a merge la Scroviştе, a ameninţat pe Rege cu uciderea şi şantaj cu ocazia sosirii pe aerodrom; în automobil a pus mâna pe revolver pentru a trage în Prezan care a trebuit să-l imobilizeze, că toate acestea s-au petrecut în văzul lumii şi al martorilor. Crede că trebuie cu orice preţ menţinut prestigiul şi autoritatea regală; sunt indicate măsuri radicale. Regele cere avizul fiecărui ministru. N. Iorga, Argetoianu şi eu cerem, în interesul ţării şi al monarhiei, măsuri imediate şi drastice, pentru a curma o atitudine care pe de o parte subminează suprema autoritate în stat, iar pe de altă parte dă putinţa de a se cristaliza anumite curente potrivnice Regelui, sau chiar formei de guvernământ. Se arată că atitudinea duşmănoasă a prinţului este pusă la cale (aluzie la Regina Maria). Cantacuzino crede că prinţul Nicolae este bolnav şi se impune a fi tratat ca atare. Ceilalţi miniştri se raliază la măsurile radicale, însă luate cu toată discreţia.

Regele preconizează trei soluţii şi următoarea ordine: 1. Concediu de 1 an pentru motive de sănătate, domiciliu în străinătate cu încetarea funcţiilor în armată, fără a trăi împreună cu d-na Săveanu. 2. Renunţarea prinţului Nicolae la calitatea de membru al familiei regale şi 3. Actul de autoritate în temeiul art. 13 din Statut. Preconizarea se face după ce dau toate explicaţiile asupra

posibilităţii de aplicare a art. 13.

Tot consiliul se raliază la cele 3 soluţii practice. Regele însărcinează pe lorga şi Argetoianu să ia contact cu prinţul Nicolae şi Regina Maria. Şedinţa se suspendă. în pauză, mareşalul Prezan îmi vorbeşte despre politică şi economie, îi expun felul meu de a vedea. Prezan mă felicită şi îşi exprimă bucuria sinceră de a mă fi cunoscut mai de-aproape. Prezan dă detalii foarte interesante şi importante cu privire la cazul prinţului Nicolae. Arată că prinţul, nu numai că nu a avut nici un rol în venirea Regelui, dar a fost împotriva acestei soluţii. Nicolae este ipocrit, deşi spune mereu că nu-i convine situaţia de prinţ, nu-i trece prin minte să renunţe, ci se face instrumentul Reginei Maria care, împreună cu anumiţi oameni politici, face tot soiul de intrigi împotriva Regelui, ajungându-se chiar la începuturi de complot. La regimente instigă făţiş împotriva Regelui.

La $12^{1/2}$ se înapoiază lorga şi Argetoianu, care aduc cuvântul prinţului că acceptă soluţia 1, şi aceasta după lungi discuţii, în care a căutat să conteste toate faptele ce i se pun în sarcină şi, după furtunoase discuţii cu Regina Maria, care, după vorba lui lorga, era să le scoată ochii.

Consiliul ia sfârşit la ora 1. Se dau comunicate anodine. Regele ne ia cuvântul de a nu divulga cele discutate.

Luni 11 aprilie 1932. lorga vine la Cameră şi îmi comunică că prinţul, în urma influenţei Reginei Maria, a revenit asupra bunelor sentimente de ieri şi că în faţa acestei situaţii se impun ca prime măsuri scoaterea imediată a prinţului din armată şi retragerea oricăror mijloace financiare. Contrar, s-ar risca ca în câteva zile prinţul să apară pe la cazărmi flancat de Regina Maria şi mareşalul Averescu, îndemnând la revoltă împotriva Regelui. Mă felicită pentru clara şi frumoasa ţinută ce am avut ieri.

Nae lonescu îmi comunică că l-am cucerit cu desăvârşire pe mareşalul Prezan. A vorbit cu lorga, care este întru totul de acord cu larga remaniere şi programul noului guvern, din care ar face parte dintre actualii miniştri, numai lorga, Argetoianu, Amza şi eu" iar dintre subsecretari, Brătescu şi Radian. Eu aş trece la Interne.

Trebuie să fie convins Argetoianu de necesitatea măsurilor radicale imediate.

Mareşalul Prezan îmi vorbeşte la Senat: îmi face confidenţe în legătură cu intrigile ţesute în ultimul timp de Regina Maria, mareşalul Averescu şi alţii. îmi arată că Regele este extrem de discret în relaţiile ce le are cu doamna Lupescu. Crede că soluţia cu Prinţul Nicolae este un provizorat şi că după noi inconveniente se va ajunge în mod fatal tot la acte de autoritate.

Marţi 12 aprilie 1932. Regele îmi comunică aranjamentul impus Prinţului Nicolae. Acest aranjament nu ar fi fost posibil fără soluţiile 2 şi 3 care i-au fost puse în vedere Prinţului. în caz de neacceptare a soluţiei 1, Regele speră că Prinţul, în curs de un an, va reveni la sentimente mai bune. Regele crede că Goga a mers prea departe în afirmaţiile ce a lansat cu privire la constituirea noului guvern. Adaog că constituirea de nou partid în loc să adaoge autorităţii şi situaţiei lui Goga, i-a micşorat şansele acţiunii sale în opinia publică. Regele îmi spune că soluţionarea crizei financiare şi a tezaurului nu va mai fi temporizată.

După-masă, Şeicaru mă felicită pentru situaţia ce am câştigat pe lângă Argetoianu, care i-a făcut mari elogii la adresa mea.

Se ia în considerare proiectul de lege pentru ridicarea incapacităţii civile a femeii măritate. Reprezentanţii tuturor partidelor îmi aduc elogii.

Miercuri 13 aprilie 1932. Argetoianu îmi comunică că a aranjat chestia remanierii cu Regele, care va constitui o surpriză pentru toţi. Amatorii de putere, între care Goga, care a căutat să-l submineze, vor avea o dureroasă decepţie.

După-masă, mareşalul Prezan îmi arată scrisoarea ce a făcut în privinţa Cultului Patriei, pe care l-a părăsit cu 3 ani în urmă pentru motivul că a deviat de la scopurile iniţiale, alunecând pe panta politicii.

Vineri 15 aprilie 1932. Oanea ridică chestia dizolvării Cultului Patriei; o parte din Senat, montată de generalul Popovici, îl aplaudă. Răspund în numele guvernului, arătând cum această asociaţie a deviat până la punctul de a ataca Coroana. Declar că, atâta vreme cât pe banca ministerială vor fi oameni cu sentimentul

răspunderii, astfel de acţiuni vor fi reprimate şi astfel de asociaţii vor fi dizolvate. Răspunsul a fost primit cu aplauze şi aclamaţii unanime, iar Senatul refuză să mai asculte în replică pe senatorul Oanea. Senatorii mă felicită, spunând că am dat dovadă de calităţi de prim-ministru (Mitilineu, etc.). Patriarhul Miron Cristea se scuză că nu a participat la şedinţa Comisiei superioare a persoanelor juridice, cu al cărei aviz se solidarizează.

Sâmbătă 16 aprilie 1932. Argetoianu îmi comunică că s-a aranjat chestia remanierii, care va avea loc înainte de Paşti; mulţi oameni politici, mai ales Goga, vor avea sărbători proaste.

Duminică 17 aprilie 1932. Dejun la Savu, invitat şi Goga. Goga afişează un optimism robust, chiar exagerat; se crede în pragul însărcinării de a forma guvernul. Din câteva fraze schimbate între patru ochi, nu-mi pot da seama dacă crede în ceea ce spune; vrea să mă vadă în cursul săptămânii.

După-masă sunt invitat la ferma Şeicaru. Pamfil Şeicaru a aflat de combinaţia mea la Ministerul de Interne; îmi face curte şi îmi oferă serviciile. Caută să afle detalii în ce priveşte situaţia politică şi cazul Prinţului Nicolae. Simt politicos, însă rezervat, mă fac a nu fi în secretele zeilor.

Luni 18 aprilie 1932. Camera votează proiectul de lege pentru lichidarea judiciară. Documentarea mea în materie comercială şi promptitudinea răspunsurilor şi lămuririlor fac o impresie covârşitoare. Primesc scrisoarea lui Prezan în chestia Cultului Patriei: o dau publicităţii.

Marţi 19 aprilie 1932. Audienţă de lucru la Rege. Comunicându-i Regelui că voi sta câteva zile la Cluj pentru a mă documenta asupra situaţiei politice, Regele mă autorizează, dacă va fi cazul, să cer audienţă specială oricând pentru a-i face raport.

Senatul votează cu mari elogii legea lichidării judiciare. Camera votează într-un vacarm şi entuziasm indescriptibil legea controlului averilor.

Miercuri 20 aprilie 1932. închiderea sesiunii ordinare a Parlamentului. La Cameră şi la Senat, majoritatea subliniază cu aplauze călduroase pasagiile cu

privire 4a activitatea legislativă a Ministerului de Justiţie.

Joi 21 aprilie 1932. Gh. Crişan vine să-mi sugereze ideea pentru mai târziu, când s-ar pune problema succesiunii, a unui guvern Vaida-Argetoianu, cu riscul de a avea ruptura cu ţărăniştii, care e, întrucâtva, chiar dorită.

Sărbătorirea mea şi a legii ridicării incapacităţii civile a femeii la doamna Alexandrina Cantacuzino şi doamna Ella Negruzzi. în special doamna M. Popp mă arată ca pe cel mai capabil şi mai popular ministru.

Banchet în onoarea lui lorga şi lui Argetoianu la Athenee Palace. Se scoate în relief de către cei doi protagonişti ai guvernului armonia deplină între ei şi siguranţa continuării operei de guvernare.

Dimineaţa se prezintă Episcopul Moilath, Geza Ifos, Szent Kereszti, pe care îi primesc în prezenţa lui Djuvara şi B. Ştefănescu de la Externe. Reprezentanţii Statusului cedează pe toată linia, declarând că acceptă:

1. Transformarea Statusului în organ consultativ.
2. Dreptul de dispoziţie al episcopului.
3. Controlul Mitropolitului de Bucureşti şi chiar al Colegiului episcopilor de ambele rituri, dacă se poate încadra formula de Roma în codul canonic.
4. Utilizarea averii exclusiv în scopurile prevăzute.

Djuvara mă felicită pentru rezultatul obţinut şi îmi face elogii pentru calităţile de diplomat de care am dat dovadă.

Vineri 22 aprilie 1932. Plecare la Cluj. Dimineaţa Argetoianu îmi spune că remanierea înainte de Paşti are o siguranţă de 99%. ’

Sâmbătă 23 aprilie 1932. Iau dispoziţii pentru distribuirea echitabilă a acreditivului de 2.500.000 lei între pensionari şi învăţători.

Duminică 24 aprilie 1932. Reprezint guvernul la înmormântarea lui Aurel Isacu. Tin o cuvântare scurtă însă foarte impresionantă. Termin cu peroraţia: „Ostaş veteran, niciodată înfrânt în lupta pentru izbânda neamului românesc, în faţa mormântului tău, guvernul Ţării Româneşti cu smerenie îşi pleacă genunchii şi roagă pe Atotputernicul Tată Ceresc ca dincolo de acest mormânt, în viaţa de veci, unde toate se răsplătesc, să-Ţi

facă parte cu drepţii!”.

La 7,50 seara, întoarcere la Bucureşti. Pe drum mă vizitează Emil Haţieganu, care îmi arată absoluta incapacitate a lui Maniu şi Vaida de a face faţă situaţiei, dezorientarea cumplită ce domneşte în partid şi capul şefilor, exprimând regrete că a contribuit cândva la crearea legendei Maniu. Are cuvinte de rea apreciere la adresa lui Viorel Tillea, pe care îl arată nehotărât, lipsit de energie şi calităţi de om politic. Lasă să se înţeleagă că ar accepta să fie chemat în fruntea unui departament şi este satisfăcut că şansele unui guvern Goga sunt ca şi inexistente.

Luni 25 aprilie 1932. Solemnitatea decorării Regelui cu Meritul agricol. Regele este foarte bine dispus şi are cuvinte de caldă mulţumire faţă de guvern pentru activitatea dezvoltată.

Vizită la lorga care îmi comunică că Charles Rist se arată complet refractar unei examinări a capacităţii de plată a României, a reducerii cuponului şi că i-a făcut impresia că a venit să ne execute în loc să ne ajute. Mă însărcinează să-l informez pe Argetoianu. lorga e foarte mulţumit de rezultatele obţinute de mine în chestia Statusului. îmi spune să renunţ la condiţia învăţământului în limba românească.

Comunic lui Argetoianu cele spuse de lorga. Argetoianu crede că Charles Rist a fost numai rezervat faţă de lorga, însă Franţa este dispusă să ne ajute. E complet satisfăcut de formula mea cu privire la Status.

în ce priveşte remanierea, spune că are rost numai dacă *proştii* din guvern pot fi înlocuiţi cu deştepţi; contrar, e preferabil să rămânem cu proştii cu care ne-am obişnuit deja.

Marţi 26 aprilie 1932. Nae lonescu îmi face o vizită, îmi spune că Regele este hotărât pentru remaniere şi că astfel nu este nici o piedică în calea acestei măsuri foarte necesare şi utile. Dacă lorga şi Argetoianu ar tergiversa, li s-ar putea forţa iniţial mâna de sus. Are informaţii sigure că Franţa nu ne poate da nici un ban; deci soluţia trebuie căutată la noi, în temeiul programului discutat cu mine.

Joi 28 aprilie 1932. Cipăianu îmi comurycă confidenţial situaţia grea a partidului liberal al iui Duca. O

parte din fruntaşi cu Duca au înclinat totdeauna pentru o colaborare efectivă cu Argetoianu la guvern. Anumite indiscreţii au zădărnicit orice înţelegere şi i-au creat lui Duca dificultăţi. Opoziţia e şi acum mai mult de formă. La toamnă însă, sub presiunea partizanilor, campania se va intensifica. Cipăianu crede că atmosfera este din nou prielnică pentru o colaborare, care ar fi acceptată de partid, dacă Argetoianu ar vrea-o şi ar sugera-o.

Vineri 29 aprilie 1932. Convorbirea cu Argetoianu. Mă întreabă despre şansele lui Goga în Ardeal. îi răspund că în actuala configuraţie, şansele sunt reduse: Maniu nu poate fi bătut cu Goga şi anturajul său în Ardeal. Argetoianu mă roagă ca ocazional să-i vorbesc Regelui în acest sens. îmi spune despre tratativele ce le-a dus cu Goga, care urma să treacă la Externe, cum Goga a vrut să-l dea peste cap, ceea ce a determinat o contra-acţiune din partea lui, cu rezultatul de a reduce la nimic visurile exagerate ale lui Goga.

Vorbind despre liberali, îi comunic informaţiile primite de la Cipăianu, pe care le consideră foarte preţioase, concordând cu ale sale. îmi confirmă că întreg partidul liberal îl suspicionează pe Duca, în care toţi şi-au pierdut încrederea. Pentru Duca şi liberali, singura ieşire ar fi colaborarea la guvern cu actualul regim, exclus fiind să poată obţine guvernarea sub domnia Regelui Carol II încă un lung şir de ani.

Regele şi-a dat adeziunea necondiţionată la remaniere, urmează însă ca aceasta să se facă în condiţii în care să însemne o sporire de prestigiu.

După sărbători urmează să ne vedem şi să discutăm politică, mai ales cu privire la Ardeal.

Sâmbătă 30 aprilie 1932. Dejunez împreună cu Nae Ionescu şi cu Radian. Discutăm situaţia politică şi financiară. Cădem de acord că trebuie forţată întâi mâna lui Argetoianu. Radian face propunerea că după Paşte ne va invita la masă cu Argetoianu.

Noaptea învierii la Patriarhie. Slujba e foarte formală, lipsită de solemnitate şi căldură. Iorga critică aspra pe Patriarh, care pontifică. Patriarhul în odăjdii, când aprinde lumânarea lui Iorga face glume deplasate. Regele e foarte solemn, făcând o impresie covârşitoare.

Duminica 1 mai 1932. Iau parte la liturghia

principală de la Biserica Unită. Seara plec la Cluj.

Vineri 6 mai 1932. Masă la Radian cu Argetoianu, Nae lonescu şi Titu Devechi. în ordine economico-financiară, rezultatul: Argetoianu admite măsuri radicale, fără primejduirea stabilizării, însă, în practică, crede că trebuie să mai aşteptăm până la limpezirea situaţiei în Franţa şi până la terminarea tratativelor cu Franţa. în ordine politică; e pentru remaneire, care să stabilizeze situaţia politică până la toamnă, urmând ca între timp să se facă o acţiune politică pe tema agrară. Argetoianu lasă să se întrevadă că Regele ar fi mai puţin hotărât în sprijinirea venirii lui Argetoianu în
fruntea unui guvern decât la început (1-2 ani) şi că, în astfel de condiţii, e bine să se cointereseze şi masele.

Luni 9 mai 1932. Regele se pronunţă hotărât pentru a nu mai tergiversa măsurile de asanare a situaţiei noastre economico-fi- nanciare. E îngrijorat de perspectivele politice din Franţa.

lorga şi Ghika, cărora le expun proiectul de acord cu Sf. Scaun, mă felicită călduros pentru frumosul rezultat obţinut. Nae lonescu îmi comunică că Regele ar vrea să determine pe Argetoianu să renunţe la Interne. în acest caz, eu aş trece la Interne, iar Micescu la Justiţie.

Marţi 10 mai 1932. Dimineaţa primesc de la Palatul Regal insignele Ordinului Coroana României în grad de Mare Cruce, în urma decorării *„proprio motu"* făcută ieri de Suveran.

La Patriarhie, Regele e splendid în uniforma Regimentului de Escortă Regală, plin de tinereţe şi vigoare.

Nicolae lorga mă felicită încă o dată pentru toată activitatea depusă, arătându-mi că întrunesc numai simpatii pretutindeni şi că după multele decepţii ce le-a avut cu miniştrii, este încântat constatând că eu am întrecut toate aşteptările.

După defilarea companiei de onoare, regele intră în Patriarhie, iar noi toţi plecăm spre Şoseaua Jianu în vederea parăzii. Pe străzi, mulţime mare plină de entuziasm şi voioşie. Regele soseşte la 11 şi ceva, călare pe un cal superb, Marele Voievod pe un pony, adorabil copil, o suită strălucită de ataşaţi şi generali în frunte cu mareşalul Prezan.

Regina Elisabeta dorind să mă cunoască, Stârcea mă prezintă, iar Iorga adaugă: „Cel mai deştept bărbat pe care l-a născut Ardealul".

Defilarea este impresionantă, ţinuta trupelor, admirabilă în noile şi splendidele uniforme; se remarcă în special Regimentul de gardă, grănicerii, brigada de rezervă a poliţiei, cavaleria, etc.

Defilarea s-a sfârşit la ora 1 şi jumătate.

În timpul defilării am avut convorbiri cu caracter politic cu Puiu Dumitrescu, care îmi confirmă mulţumirea excepţională a Regelui faţă de mine, cu Iorga şi cu Argetoianu.

Seara Stanciu îmi cere intervenţia pentru a fi menţinut în guvern, trecând la Industrie.

îmi face o vizită Ghiţă Crişan care îmi comunică din însărcinarea d-lui Vaida-Voevod că este gata a intra în Partidul Naţional-Ţărănesc, într-o combinaţie ulterioară, când se va pune chestiunea schimbării de guvern, cu Argetoianu şi alţi oameni politici doriţi de Suveran, chiar cu riscul de a determina plecarea
din partid a lui Madgearu, lunian, Mirto şi chiar Mihalache. Mă roagă să informez pe cei în drept despre această predispoziţie. Ei vor începe prepararea terenului pentru a forţa – dacă este nevoie – mâna lui Maniu.

Miercuri 11 mai 1932. La Argetoianu. îi prezint punctul de acord cu Sf. Scaun, de care e foarte mulţumit. îmi comunică că Iorga a făcut Regelui un raport foarte elogios despre mine cu privire la acest acord. Argetoianu este pentru menţinerea lui Tătaru.

Puiu Dumitrescu îmi comunică că Regele s-a pronunţat pentru rămânerea lui Tătaru în guvern. Masă la nunţiul Doici, prezent fiind întreg corpul diplomatic, Argetoianu şi Ghika.

Joi 12 mai 1932. Iorga, prin Vlahide, a cerut demisia lui Tătaru. Puiu Dumitrescu îmi spune că nu ştie nimic. La requiem, Argetoianu îmi comunică aşadar că C. Tătaru nu a putut fi salvat.

La 3,30 audienţă la Rege. Regele îmi mulţumeşte foarte călduros pentru toată activitatea rodnică ce am depus-o în interesul Ţării şi al Coroanei. Regele este sigur că şi în viitor voi dezvolta o activitate tot atât de rodnică

şi voi aduce Coroanei servicii tot atât de însemnate. Asigur pe Majestatea Sa că am un singur ideal: a servi Coroana şi Ţara cu devotament. Expun Acordul cu Sf. Scaun, pe care Regele îl aprobă întru totul. Autorizează plecarea mea la Roma şi semnarea Acordului. Mă autorizează să stăruiesc la Roma în chestia limbii liceelor susţinute din fondurile Statusului şi pentru serviciul religios român alternativ în Biserica Piariştilor, fără însă ca aceste chestii să formeze *„conditio sine qua non“.*

Consiliul Superior al Magistraturii. Toate recomandările se fac potrivit intenţiilor mele.

Vineri 13 mai 1932. Continuă şedinţa Consiliului Superior al Magistraturii. Numirile făcute de mine fac cea mai excelentă impresie.

Sâmbătă 14 mai 1932. înainte de masă, şedinţa de închidere a Consiliului Superior.

Se tranşează în principiu chestia acordării unei delegaţii lui Tătaru, care să-i permită a conduce efectiv administraţia în Ardeal şi în Banat.

Ghibu îmi face o vizită, căutând să mă descoasă asupra intenţiilor guvernului cu privire la Acordul cu Sf. Scaun. îi răspund evaziv şi îl trimit la lorga. Pledează pentru inutilitatea mergerii la Roma şi afirmă că are noi dovezi zdrobitoare contra Statusului. Invitat să le pună la dispoziţia guvernului, dacă le are, spune că, dacă nu poate merge el, nu înţelege să le pună la dispoziţie nimănui, neputând admite ca altul să se folosească de rodul muncii lui. Dar interesul Ţării, pe care pretinde că o serveşte? Se eschivează de la un răspuns. Se codeşte să meargă singur la lorga şi vrea să meargă deodată cu mine. Sunt de acord.

lorga evită să-i comunice intenţiile guvernului, spunând că guvernul are metodele şi concepţiile lui şi nu înţelege a se opri în cale sau a se lăsa derutat de ieşirile intempestive ale nimănui. La stăruinţa lui Ghibu că ar mai avea delegaţie din partea guvernului, lorga subliniază că această delegaţie a fost revocată de mult şi orice altă afirmaţie este un abuz. Ghibu stăruie în concepţia lui şi pe urmă pleacă cam supărat, spunându-i că se va căi la urmă pentru că nu urmează sugestiile lui.

Discutăm cu lorga diferite chestiuni în legătură cu Acordul, lorga îmi încredinţează două volume pentru Sanctitatea Sa Papa.

Duminică 15 mai 1932. Asistăm la liturghia pontificală de la Catedrala Sf. losif, care se celebrează cu un fast deosebit şi solemnitate religioasă.

După-masă, Gh. Crişan îmi face vizită. Este absolut nedumerit în privinţa campaniei „Patriei". A vorbit cu Vaida la telefon. Vaida ar fi absolut străin de această campanie. !i arăt că un singur articol se poate strecura în orice ziar, persistenţa atacurilor violente împotriva Coroanei şi Vechiului Regat arată fie că Vaida nu este sincer, fie că Maniu manevrează peste capul lui Vaida şi contra lui Vaida. Crişan se hotărăşte să plece la Cluj şi să revină până marţi dimineaţa, în scopul clarificării situaţiei.

Luni 16 mai 1932. Se aranjează situaţia lui Tătaru şi Stanciu la Argetoianu. Tătaru – preşedinte al Comisiei de coordonare a administraţiei în Ardeal şi Banat, cu reşedinţa la Cluj şi birou de legătură la Interne, iar Stanciu – preşedinte al Comisiei pentru intensificarea industriei aurului.

Termin toate lucrările în legătură cu mişcarea în magistratură. Ardeleni numiţi în proporţie de circa 50%. Se produc numeroase intervenţii pentru R. Fihpescu, în special ardeleni naţional-ţărănişti. Discut cu Argetoianu care este de părere să plece în altă parte.

La ora 5 Consiliu de Miniştri: se discută amânarea alegerilor comunale, chestia Gojdu, convenţia cu Germania şi altele.

Marţi 17 mai 1932. Crişan îmi raportează că Vaida n-a ştiut nimic de articol, că a crezut în provenienţa lui Maniu, ceea ce l-a supărat, că pe urmă s-a convins de contrariul, a stopat toată acţiunea. Ar fi bine să mă văd cu Vaida, ceea ce admit. Se va aranja la Cluj când revin de la Roma.

Audienţă de lucru la Rege. Supun spre semnare mişcarea în magistatură şi împuternicirea pentru încheierea Acordului cu Sf. Scaun. Regele mă autorizează să discut cu titlu personal problema supremului patronat şi să-i raportez chiar telegrafic, dacă voi crede de cuviinţă.

Regele mă însărcinează să mă documentez complet şi să sondez părerile autorizate asupra problemei unirii bisericilor.

Raportez Regelui despre situaţia de la Cluj, asigurările primite prin Crişan. Regele este de acord să mă văd cu Vaida la înapoierea de la Roma. Regele a fost tot timpul extrem de afabil, prietenos şi comunicativ.

După-masă am întrevederi cu Ghika şi apoi cu Primul Ministru care îmi urează toate succesele. lorga mă roagă să nu lipsesc prea mult, găsind că prezenţa mea efectivă este foarte necesară şi utilă pentru întreaga operă de guvernare.

Miercuri 18 mai 1932. Convorbire cu Argetoianu, care îmi promite încă o odată aranjarea imediată a plăţii preoţilor uniţi, după plecarea experţilor francezi.

Nae lonescu îmi face vizită. Discutăm situaţia politică. Are informaţii că toată campania din patria" e pusă la cale de Maniu. Zaharia Boilă e la Bucureşti şi de câteva zile lucrează în culise pentru a monta lumea contra Regelui pe chestia doamnei Lupescu.

• Despre orice nouă întorsătură îmi va telefona la Roma. îmi comunică declaraţiile făcute de Rist la Puaux contra Regelui, guvernului şi contra sa. Este de părere că tergiversarea îndreptării situaţiei tezaurului nu este admisibilă. îmi urează călătorie bună şi succese.

La ora 11,30 seara, plecarea la Roma. La gară vin să mă vadă: ministrul Ghika, Djuvara, B. Constantinescu, d-na şi dl. Lenguceanu cu directorii din Ministerul Justiţiei, deputăţii Stoianovici şi Milcoveanu, doamna Cristescu şi dl. şi doamna Voiculescu şi mulţi alţi cunoscuţi. Nunţiul Doici pleacă cu acelaşi tren.

Joi 19 mai 1932. La Timişoara mă întâmpină procurorul general, preşedintele comitetului local de revizuire şi Ciupe. Nunţiul devine tot mai favorabil noilor noastre propuneri.

Vineri 20 mai 1932. La Trieste se prezintă şeful staţiei. Nunţiul rămâne la Trieste până seara. Timp splendid. La Veneţia dau peste Gyarfas şi Balasz în rapidul pentru Roma. La ora 10,50 sosire la Roma. Ne întâmpină Petrescu-Comnen, Broşu, Monseniorul Juga,

Bălan, Zănescu, studenţii români din Roma şi un delegat al Secretariatului de Stat al Vaticanului. Tragem la Hotelul Palazzo din Via Vittorio Veneto.

Sâmbătă 21 mai 1932. Fix la ora 12 sosim la Vatican. Primire excepţională, care surprinde pe Commen. La scară în poartă mă întâmpină Maestrul de Ceremonii Caccia Dominioni, nunţiul Doici şi suita. Garda dă onorurile pe tot parcursul. Sanctitatea Sa ne primeşte imediat într-o audienţă de 20 de minute. îmi urează bun sosit, se interesează de Rege, Ţară, vorbeşte despre situaţia europeană. După audienţa mea, primeşte pe Biby şi pe Flavius. Dă binecuvântare apostolică şi lui Biby şi îi dă ca suvenir un rozariu închis într-o cutiuţă de argint cu armele papale.

Facem vizită cardinalului Pacelli, cu care stabilim programul de lucru. Pacelli anunţă vizita sa la ora 6,30 duminică.

După-masă, vizităm Forul Roman şi Palatinul. La ora 7, vizită la doamna şi domnul Comnen. .

Duminică 22 mai 1932. Liturghia la Capucini şi vizitarea criptei. La 10 plecăm spre Legaţie unde informez pe Comnen asupra chestiunii şi formulăm textul proiectului, care cuprinde cererile noastre maximale.

La ora 1,30 masă la Comnen; invitaţi Marchese Maurazzi, Doici, Zănescu, Gyarfas, Balasz şi personalul legaţiei.

Nunţiul îmi vorbeşte despre audienţa lui la Papa, arătându-mi că am făcut cea mai bună impresie în toate cercurile. Crede că cererile noastre în plus vor fi onorate în parte. Papa doreşte să mă primească într-o audienţă strict particulară.

La 6,30, vizita cardinalului Pacelli. Stă până la 7^0. îi expun situaţia catolicismului în România sub triplul aspect: 1. Ţinuta demnă şi simpatică a arhiepiscopului de Bucureşti. 2. Aspectul unguresc şi iredentist al bisericii latine din Transilvania şi 3. Politica nenorocită şi greşită a bisericii unite mai ales a Capitulii din Blaj şi Baia Mare. Arăt cardinalului că numai o schimbare totală de atitudine care este conformă şi intereselor catolicismului, o nouă atitudine adevărat catolică, care să îmbrăţişeze toate popoarele conlocuitoare şi, în acelaşti timp, să se armonizeze complet cu interesele generale şi permanente

ale statului român, poate să creeze un curent general de opinie, favorabil şi simpatic pentru catolicism în România. Cardinalul arată un extrem interes pentru expunerea mea, confirmându-mi raţionamentul şi îşi exprimă dorinţa de a continua schimbul de vederi.

La ora 8 mă vizitează Gyarfas şi Balasz care, după discuţii, conchid că trei sunt cererile lor fundamentale: 1. Să se elimine adjectivul „consultativ"; 2. Administraţia să fie a episcopului, admiţând orice control şi 3. Să se precizeze textul inscripţiei rectificate. Se declară gata a conveni la trecerea clădirilor din
blocul Universităţii în deplina proprietate a Universităţii, cum şi la alte concesii.

Luni 23 mai 1932. La 10,30 încep tratativele cu cardinalul Pacelli, monseniorul Pizzario şi Doici. Ne aşteaptă o surpriză neplăcută: Ministerul de Externe a dat nunţiului o adresă în care proiectul de acord este arătat ca şi o chestie definitiv tratată, susceptibilă numai de câteva retuşări. După oarecari dificultăţi, ne reuşeşte să intrăm în tratarea fondului. La 12,45 tratativele se amână pe miercuri. Atmosfera pare foarte favorabliă pentru două revendicări: biserica piariştilor şi clădirile ce interesează minoritatea. La ieşire, monseniorul Pizzario îmi aduce el servieta până la automobil, o curtoazie excepţională ce pune în uimire pe domnul Petrescu-Comnen. La întoarcere, Petrescu-Comnen îmi împărtăşeşte credinţa lui că, faţă de surpriza ce ni s-a făcut şi faţă de obiecţiunea lui Pacelli că o avere limitată pe teritoriul unei dioceze nu poate fi administrată de un organ interdiocezan, cade orice perspectivă de a obţine ca organ de administrare consiliul episcopilor diocezani.

La orele 6 primesc vizita nunţiului Doici, care îmi arată dificultăţile ce se prezintă cardinalului Pacelli de a schimba şi modifica lucruri esenţiale, în urma faptului că proiectul şi cu adresa Ministerului de Externe au fost prezentate Papei. De aceea face sugestia să mai strângem cu uşa pe reprezentantul Statusului, să le luăm iscălitura pentru toate modificările ce le obţinem şi să lăsăm numai chestia bisericii rezervată pentru Secretariatul de Stat. Mă face atent că Petrescu-Comnen a cerut de la Bucureşti preşedinţia la tratativele cu Sf. Scaun, că, refuzându-i-se, este vădit contrariat şi că la Vatican au impresia că caută

a zădărnici misiunea mea.

La orele 7, la legaţie, Petrescu-Comnen îmi face propunerea ca el să meargă marţi dimineaţa la Vatican, să comunice că eu vroiam să întrerup tratativele şi să părăsesc Roma şi că el abia m-a reţinut. Aceasta ca mijloc de presiune. înlătur această intervenţie ca nefolositoare şi puţin serioasă.

Vin Gyarfas şi Balasz la legaţie şi începem a discuta asupra propunerii noastre făcute Sf. Scaun. Petrescu-Comnen îi sperie cu câteva fraze exagerate, la care aceştia dau a înţelege că ei vor trebui să plece, văzând că se urmăreşte distrugerea făţişă a organizaţiei „strămoşeşti[41]. Totuşi se convine că tratativele vor continua mâine.

luga comunică nevesti-mi că Petrescu-Comnen a fost contrariat de misiunea mea şi nu prea vede cu ochi buni atenţia ce mi se dă la Vatican.

Marţi 24 mai 1932. La orele 10 la legaţie. Petrescu-Comnen caută mereu să-mi sugereze formule exagerate în formă, care nu schimbă deloc fondul.

La 11 vine Gyarfas singur, pretextând că Balazs ar fi bolnav, în realitate pentru a câştiga timp. Petrescu-Comnen provoacă o vie discuţie şi încearcă să conducă discutarea problemei. Intervin, trec în revistă întreg proiectul nostru, lăsând a înţelege la urmă că dacă Gyarfas şi Balazs ar deferă la toate celelalte pretenţii, aş putea să accept ca administrator pe episcopul de Alba lulia. Continuarea, după-masă la orele 3.

Petrescu-Comnen provoacă un nou incident pe chestia dacă a fost sau nu definitiv proiectul de la Bucureşti. Când discuţia începe să degenereze, pun lucrurile la punct, arătând că la Bucureşti s-a făcut numai un proiect, care să servească de bază, că am spus acest lucru cinstit şi lui Gyarfas, dovadă că a venit la Roma. Dar, în definitiv, aceasta fiind o discuţie oţioasă, e preferabil să trecem la concret. Iau conducerea discuţiei în mână, înlăturând astfel insolenţa lui Petrescu-Comnen, care vrea să mi se suprapună pe neobservate şi, după lungi discuţii, se stabileşte un text modificat faţă de proiectul Bucureşti care, în rezumat, cuprinde următoarele însemnate avantaje:

1. Transformarea Statusului în organ diecezan *(nou)*

2. Renunţarea la numele Status ardelean
3. Pierderea autonomiei
4. Pierderea personalităţii juridice
5. Controlul arhiepiscopului
6. Controlul suprem al statului cu obligaţia de a înainta anual raport, buget, bilanţ, procese verbale *(nou)*
7. Renunţarea la proprietate în folosul fondurilor
8. întrebuinţarea veniturilor potrivit liberilor fundaţionale
9. Renunţarea ca fondurile să aparţină (în sens de proprietate) diocezei catolice de rit latin de Alba Iulia *(nou)*
10. Trecerea imobilelor din blocul Universităţii în favoarea Universităţii cu plin drept de proprietate *(nou)*
11. Dizolvarea adunării generale a Statusului prin efectul acordului *(nou)*
12. încadrarea Statusului în Can. 1520 şi 1521 şi limitarea cercului de activitate exclusiv la însărcinările prevăzute în aceste Canoane
13. Recunoaşterea expresă că nici o modificare nu se poate face statutelor fără aprobarea statului şi, din punct de vedere canonic, a Sf. Scaun *(nou)*
14. Reducerea numărului noului consiliu
15. Pentru valabilitatea hotărârilor se cere aprobarea explicită a Episcopului
16. Eliminarea cuvântului de romano-catolic pentru a fixa caracterul bunurilor *(nou)*

Rezervarea soluţiei în ce priveşte fondul Tererian pentru justiţie.

Admit administrarea prin episcopul de Alba Iulia, nefiind, de altfel, nici o şansă ca Vaticanul să admită în această privinţă altă formulă.

La orele 9 Gyarfas şi can. Balazs semnează fiecare articol într-o redactare parţial nouă, mai clară şi mai perfecţionată, cum şi Statutul.

Trimit o copie nunţiului cu o scrisoare în care arăt că tot ce s-a făcut rămâne acceptat de mine, numai cu condiţia trecerii bisericii piariştilor la Episcopia unită.

Miercuri 25 mai 1932. La orele 8,30 vine să mă vadă nunţiul care îşi exprimă satisfacţia pentru rezultatul obţinut, care înseamnă o victorie completă a punctului de vedere românesc. îi e fiică de o mişcare schismatică la

unguri. îmi arată dificultăţile cu privire la biserică. Recurg la un argument forte: proprietatea fiind a statului fără nici o restricţie, iar piariştii nerespectând condiţia esenţială a colaborării, liturghia în limba statului şi limba maghiară. Statul în principiu poate retrage dreptul de folosinţă şi poate ceda biserica oricui, deci şi ortodocşilor. Prin urmare, dacă acum nu se salvează biserica dându-se uniţilor, ea este pierdută definitiv pentru catolicism.

Nunţiul pleacă la cardinal.

La orele 10 la legaţie, unde vorbim de lucruri indiferente. La orele 11 mergem la cardinal, după ce Doici anunţă prin telefon că mâine, după slujbă, cardinalul doreşte să mă vadă.

La cardinalul Pacelli îi prezentăm proiectul în noua redactare, pe care, de altfel, îl cunoaşte prin nunţiu, face câteva observaţii de stil, rămâne impresionat vădit asupra dispoziţiei între clerici şi laici în statute, atrăgându-i atenţia Comnen. Rămâne să avem vineri sau sâmbătă conferinţa decisivă. Asupra chestiei bisericii se arată favorabil, nunţiul nu sprijină cu destulă sinceritate chestia, preferând o soluţie de folosinţă comună de către ambele rituri.

Facem o vizită la Ottaviani şi Pizzario de la Secretariatul de Stat.

luga i-a mărturisit lui Biby că toată legaţia este scandalizată de lipsa de atenţie şi deferenţă cu care se comportă Comnen.

După-masă vizităm San Pietro şi Geanicolo.

La orele 7 vizită la Broşu. îl autoriz să-i comunice lui Comnen că lipsa de atenţie de care dă mereu dovadă o atribuiesc faptului că este contrariat că eu am primit misiunea de a trata cu Sf. Scaun, pentru că altfel, ar fi o lipsă de bună creştere, ceea ce nu presupun de la un monden ca el.

Joi 26 mai 1932. La orele 10, la liturghia solemnă de la San Pietro asistă şi cardinalul Pacelli. Nouă ni se dau locuri în presbiteriu. Procesiunea se desfăşoară în biserică, condusă de Pacelli. La orele 12, imediat după Missa, mă primeşte cardinalul Pacelli. Stăm de vorbă asupra patronatului. îmi arată şi interpretează Can. 1448, 1450 şi 1453, din care rezultă că patronatele vechi simt

respectate sub anumite forme, *noi patronate nu se pot acorda, iar transmisiunea de patronate asupra unor necatolici nu este deloc admisibilă.*

Mă interesez asupra acţiunii de unire a bisericilor şi asupra principiilor ce urmează să fie puse în aplicare. Pacelli îmi arată că ideea unirii cu Roma îşi face drum. Principii şi condiţii de importanţă şi de neînlăturat:

1. Recunoaşterea Papei ca Vicar al lui Christos şi suprem păstor al bisericii; şi
2. Recunoaşterea dogmelor catolice.

Dacă unirea s-ar face cu biserica ortodoxă naţională dintr-o ţară oarecare, aceasta şi-ar păstra o situaţie de anume autonomie, şi-ar conserva ritul, capul naţional al bisericii şi-ar păstra gradul, ar fi cardinal ca în alte ţări catolice, elementul laic ar putea să ia parte la administrarea averii, luându-se însă toate măsurile ca biserica să nu devină un câmp pentru luptele politice. Iar Regele, cu al cărui concurs şi înalt sprijin s-ar săvârşi acest act, ar primi atributul de , Apostolic", cu toate onorurile şi drepturile excepţionale ce cuprinde acest atribut. Un singur lucru nu s-ar putea admite, şi anume numirea episcopilor de către Rege, în urma experienţelor grave din trecut. Pentru a determina atitudinea Sf. Scaun în vederea unei astfel de uniri, se foloseşte de fraza germană că Sf. Scaun va fi „im weitesten Masse entgegenkommend"*. Roma şi-ar rezerva disciplina canonică şi morală.

Pacelli îmi arată că în chestia bisericii, Sf. Scaun are toată bunăvoinţa, are însă mari dificultăţi să se hotărască imediat, deoarece ungurii pretind – îmi arată memoriul lor – că ei ar avea şi documente din care rezultă că proprietatea este a ordinului mi- noriţilor. De aceea, mă roagă să găsesc o formulă dilatorie sau
tranzitorie, până când se va putea lămuri chestia. întrevederea se termină la ora 1,45.

La hotel găsesc o scrisoare de la Petrescu-Comnen, din care rezultă că a fost cu doamna în vizită şi că ar vrea să mă vadă în chestia acordului.

După-masă facem o excursie la Ostia. Plaja este

* **Vine în mare măsură în întâmpinare (n. trad.).**

minunată şi Marea Tireniană, încântătoare.

La 7,30, Petrescu-Comnen îmi face o vizită de 2 ore. îşi explică atitudinea, cere scuze pentru orice aparenţă contrară prieteniei, deferenţei şi atenţiei ce înţelege să-mi păstreze.

Discutând chestiunea Statusului, îmi arată actele, din care rezultă că *Titulescu şi el* (Comnen) au fost hotărât împotriva unei soluţii unilaterale, care ar fi adus după sine traducerea noastră în faţa Ligii Naţiunilor şi Tribunalului de la Haga cu urmări incalculabile, că Ghibu a recunoscut că nu a venit bine documentat la Roma şi că este necesară completarea documentării, că era (Ghibu) în modul cel mai hotărât şi categoric pentru tratative cu Sf. Scaun şi că deci tot ce afirmă contrar astăzi este numai o consecinţă a desărcinării sale.

Comnen îmi comunică şi instrucţiunile mai vechi primite de la Iorga, din care rezultă că tot obiectivul guvernului era redus la dorinţa ca şi biserica unită să participe la beneficii.

Faţă de aceasta, îi arăt că arhiereii uniţi, chiar dacă au avut dorinţe în acest sens, ulterior s-au declarat în sens contrar, că Statusul chiar posedă adresă de la Mitropolie şi de la Hossu în acest sens.

La orele 10 seara, Gyarfas îmi face o vizită. După discuţii se arată dispus a face concesiuni în ce priveşte întrebuinţarea bisericii piariştilor.

Vineri 27 mai 1932. De la orele 10-13, vizitarea muzeelor Vaticanului, fiind întâmpinaţi la poartă de director Comm. Nogara. Ne însoţeşte Comnen.

La orele 5 îmi face vizită nunţiul, cu care stabilim o formulă tranzitorie, şi anume: examinarea ulterioară a proprietăţii şi întrebuinţării, episcopul de Alba va prezenta în 3 luni actele şi documentele şi până la reglementarea definitivă, dreptul episcopului de Cluj-Gherla pentru a face şi servicii divine româneşti în biserică în toate duminicile, sărbătorile bisericeşti şi naţionale. îmi dă cuvântul său de preot că această formulă va fi aprobată şi acceptată de Sf. Scaun.

De la 6 la 8 vizitarea bazilicii San Paolo, San Pietro în Vincoli, Tre Fontane.

Sâmbătă 28 mai 1932. La orele 10,30 conferinţă la cardinalul Pacelli, asistă nunţiul, Pizzario, Comnen,

Broşu. Se obţin următoarele noi avantaje:

1. Introducerea cuvântului „catolique“ la precizarea inscripţiei de proprietate, ceea ce exclude *explicit* caracterul exclusiv *romano* -catolic al fondurilor.

2. Episcopul la prezidarea consiliului şi comitetului nu poate fi înlocuit decât printr-un cleric.

3. Preşedintele necleric nu este preşedinte al Consiliului, ci numai al laicilor din consiliu.

4. Introducerea cuvântului „seulement“ sau a unei fraze similare la stabilirea atribuţiilor.

Cu privire la Biserica Piariştilor, se admite rezervarea reglementării definitive a proprietăţii şi a *întrebuinţării la* un examen ulterior de către Sf. Scaun, fiind obligat episcopul de Alba-Iulia să prezinte toate actele şi decretele respective. Măsura provizorie întâmpină dificultăţi, deoarece ungurii au înaintat un memoriu în ultimul moment, în care ameninţă străveziu Sf. Scaun cu schismă şi agitaţii. Această chestie se va supune din nou Sf. Părinte, iar nunţiul primeşte însărcinarea de a-i îndupleca la acceptare pe Gyarfas şi Balazs.

Semnarea acordului se fixează pentru luni la orele 12.

Rezultatele de mai sus s-au obţinut mai ales în urma redeschiderii chestiunii persoanei administratorului printr-o nouă formulă de consiliu interdiecezan, luată de mine la începutul discuţiilor şi la care am renunţat la sfârşitul discuţiei, în urma avantajelor obţinute.

Petrescu-Comnen şi Broşu mă felicită pentru rezultat şi dibăcia cu care am manevrat. La orele 6 vine nunţiul cu Gyarfas, pentru a găsi formula cu privire la biserică. Gyarfas şi Balazs cer timp de gândire cu privire la formula mea.

Duminică 29 mai 1932. La orele 9,30 vin nunţiul, Gyarfas şi Balazs. Se acceptă formula mea cu privire la biserică, după lungi discuţii.

După-masă, excursie la Bracciano cu familia Comnen şi C. Vivante.

La orele 9 seara se anunţă nunţiul, Gyarfas, Balazs şi Comnen. Nunţiul aduce redactarea definitivă din partea secretariatului, Balazs şi Gyarfas se opun cu îndârjire formulei cardinalului Pacelli, prin care preşedintele laic

este cu desăvârşire eliminat. Către orele 12, semnează de acceptare proiectul, cu retuşuri neînsemnate. Scena cu plânsul lui Balazs, pentru că Vaticanul i-ar trata drept sclavi.

Luni 30 mai 1932. La orele 11 la Secretariat, unde se mai revede textul. După aprobarea prealabilă din partea Sf. Părinte, acordul se semnează la ora 1,30 de către cardinalul Pacelli şi mine în prezenţa nunţiului, a E. E. L. O. Pizzario, Ottaviani, Petrescu-Comnen, Broşu. Toţi mă felicită pentru succes.

La orele 8,15, dineu de gală la legaţie. Iau parte Pacelli, Orsini, Pizzario, Ottaviani, de Fontenay, ambasadorul Franţei, miniştrii Micii Antante, ambasadorul Poloniei şi alţii din înalta societate romană.

Pacelli îmi comunică că Papa m-a decorat *proprio motu"* cu Marele Cordon al Ordinului Pius IX. La şampanie, răspunzând lui Comnen, îmi aduce elogii, comunicând celor prezenţi semnarea acordului şi caracterizând tratativele pentru mine cu cuvintele lui Cezar: „Veni, vidi, vici". Toţi mă felicită călduros.

Marţi 31 mai 1932. Audienţă de adio la Sf. Părinte. Primit cu acelaşi ceremonial la poartă de E. S. Caccia-Dominioni şi nunţiu cu suita: sunt introdus la Sf. Părinte, pe care îl felicit de ziua naşterii, îi predau volumele lorga foarte frumos legate, îi mulţumesc pentru decoraţie. Papa îşi exprimă satisfacţia pentru acord, urează României şi în viitor oameni de înţelegere, pentru că înţelegerea dă mai bune rezultate decât violenţa, se întreţine pe chestii bisericeşti şi politice, iar la urmă, dă binecuvântarea Sa pentru Rege, Familia Regală şi întreg poporul românesc, căruia îi urează prosperitate morală şi materială.

Vizită de adio la Pacelli, care îmi mulţumeşte în termenii cei mai afabili şi prieteneşti şi îşi exprimă convingerea că ne vom revedea în curând. îmi promite soluţii apropiate în chestia bisericii din Roma şi în chestia alegerii mitropolitului. După-masă, vizită la cardinalul Belmonti, Gosponi.

Miercuri 1 iunie 1932. Ziarele de dimineaţă aduc vestea demisiei guvernului lorga.

Excursie foarte agreabilă la Castelli Romani cu luga şi

Bălan.

La orele 7 vizită la Colegiul grec.

La orele 8,30 cinăm cu Petrescu-Comnen, doamna şi domnişoara invitaţi la noi. Comnen îmi comunică că Bucureştiul a vrut să-mi vorbească, n-a înţeles decât cuvintele *„plecare"* şi *„urgent.*

La orele 10,30 noaptea, convorbire telefonică cu Nae lonescu, care îmi spune că Argetoianu este plictisit de întorsătura luată de evenimente, că se va încerca concertare cu Titulescu, să mă înapoiez la Bucureşti, fiind potrivit să sosesc duminică noaptea spre luni. Regele joi va fi la Sinaia. Consultări nu s-au făcut,
numai preşedinţii corpurilor legiuitoare au fost primiţi. Ne hotărâm să plecăm la orele 2 după-masă, cu oprire la Veneţia până sâmbătă.

Joi 2 iunie 1932. La orele 11 Missa solemnă la biserica românească în onoarea mea. Asistă Petrescu-Comnen, toată colonia românească, un delegat al Sf. Scaun, mulţi domni şi doamne din înalta societate romană. Monseniorul luga ţine o predică în cadrul căreia subliniază cu multă căldură activitatea mea pentru patrie şi credinţă.

La orele 14, plecarea spre Bucureşti. La gară se află doamna, domnul şi domnişoara Petrescu-Comnen, Zănescu, personalul ambelor legaţii, E. S. Pizzario, Montani ca reprezentant al lui Ottaviani, doamna şi domnul Solacolu, monseniorul luga, canonicul Bălan, etc. Biby primeşte multe buchete de flori.

Sosim la Veneţia la orele 11,35 noaptea. De la gară la Hotelul Danieli cu gondola. La gară ne-a întâmpinat consulul României, care îmi spune că Titulescu şi Mihalache au plecat în ziua precedentă cu simplonul la Bucureşti.

Vineri 3 iunie 1932. Vizitarea bazilicii San Marco şi a Palatului Dogilor; la amiază întâlnesc pe doamna şi domnul Vlădescu, pe generalul Anastasiu. După-masă la Lido şi plimbare cu barca în jurul Veneţiei.

Sâmbătă 4 iunie 1932. La orele 14,30 plecarea spre Bucureşti. înainte de plecare am trimis următoarea telegramă:

„Son Eminence Cardinal Pacelli, Citta del Vaticano.

Au moment de rentrer en Roumanie, je ressens la plus profonde gratitude pour l'accueil qui m'avait ete fait, ainsi que pour la haute comprehension des interets superieurs de ma patrie de la part du Saint-Siege. Stop. Je prie Votre Eminence d'agreeer mes plus respectueux hommages et de croire toujours en mes sentiments de la plus haute consideration et reconnaissance Stop. V. P., Ministre de la Justice de Roumanie."

Duminică 5 iunie 1932. La orele 3 după-amiază, intrarea în ţară pe la Jimbolia. La Timişoara mă întâmpină Furlugeanu cu doamna care îmi dă explicaţii şi informaţii asupra situaţiei.

La orele 12,30 noaptea sosim în Bucureşti, unde mă întâmpină Lenguceanu, şefii de cabinet şi C. Leahu.

Luni 6 iunie 1932. La orele 9 mă vizitează Gh. Crişan, care se arată foarte îngrijorat de modul cum s-a soluţionat criza prin încredinţarea lui Vaida, care merge la constituirea unui guvern de partid, încercarea de concentrare fiind de pură formă. Este neplăcut atins că, după ce se discutase de săptămâni, Vaida nu a

Luni 30 mai 1932. La orele 11 la Secretariat, unde se mai revede textul. După aprobarea prealabilă din partea Sf. Părinte, acordul se semnează la ora 1,30 de către cardinalul Pacelli şi mine în prezenţa nunţiului, a E. E. L. O. Pizzario, Ottaviani, Petrescu-Comnen, Broşu. Toţi mă felicită pentru succes.

La orele 8,15, dineu de gală la legaţie. Iau parte Pacelli, Orsini, Pizzario, Ottaviani, de Fontenay, ambasadorul Franţei, miniştrii Micii Antante, ambasadorul Poloniei şi alţii din înalta societate romană.

Pacelli îmi comunică că Papa m-a decorat *„proprio motu“* cu Marele Cordon al Ordinului Pius IX. La şampanie, răspunzând lui Comnen, îmi aduce elogii, comunicând celor prezenţi semnarea acordului şi caracterizând tratativele pentru mine cu cuvintele lui Cezar: „Veni, vidi, vici“. Toţi mă felicită călduros.

Marţi 31 mai 1932. Audienţă de adio la Sf. Părinte. Primit cu acelaşi ceremonial la poartă de E. S. Caccia-Dominioni şi nunţiu cu suita: sunt introdus la Sf. Părinte, pe care îl felicit de ziua naşterii, îi predau volumele lorga foarte frumos legate, îi mulţumesc pentru decoraţie. Papa îşi exprimă satisfacţia pentru acord, urează României şi în viitor oameni de înţelegere, pentru că înţelegerea dă mai bune rezultate decât violenţa, se întreţine pe chestii bisericeşti şi politice, iar la urmă, dă binecuvântarea Sa pentru Rege, Familia Regală şi întreg poporul românesc, căruia îi urează prosperitate morală şi materială.

Vizită de adio la Pacelli, care îmi mulţumeşte în termenii cei mai afabili şi prieteneşti şi îşi exprimă convingerea că ne vom revedea în curând. îmi promite soluţii apropiate în chestia bisericii din Roma şi în chestia alegerii mitropolitului. După-masă, vizită la cardinalul Belmonti, Gosponi.

Miercuri 1 iunie 1932. Ziarele de dimineaţă aduc vestea demisiei guvernului lorga.

Excursie foarte agreabilă la Castelli Romani cu luga şi Bălan.

La orele 7 vizită la Colegiul grec.

La orele 8,30 cinăm cu Petrescu-Comnen, doamna şi domnişoara invitaţi la noi. Comnen îmi comunică că

Bucureştiul a vrut să-mi vorbească, n-a înţeles decât cuvintele *„plecare*[11] şi *„urgent.*

La orele 10,30 noaptea, convorbire telefonică cu Nae lonescu, care îmi spune că Argetoianu este plictisit de întorsătura luată de evenimente, că se va încerca concertare cu Titulescu, să mă înapoiez la Bucureşti, fiind potrivit să sosesc duminică noaptea spre luni. Regele joi va fi la Sinaia. Consultări nu s-au făcut,
numai preşedinţii corpurilor legiuitoare au fost primiţi. Ne hotărâm să plecăm la orele 2 după-masă, cu oprire la Veneţia până sâmbătă.

Joi 2 iunie 1932. La orele 11 Missa solemnă la biserica românească în onoarea mea. Asistă Petrescu-Comnen, toată colonia românească, un delegat al Sf. Scaun, mulţi domni şi doamne din înalta societate romană. Monseniorul luga ţine o predică în cadrul căreia subliniază cu multă căldură activitatea mea pentru patrie şi credinţă.

La orele 14, plecarea spre Bucureşti. La gară se află doamna, domnul şi domnişoara Petrescu-Comnen, Zănescu, personalul ambelor legaţii, E. S. Pizzario, Montani ca reprezentant al lui Ottaviani, doamna şi domnul Solacolu, monseniorul luga, canonicul Bălan, etc. Biby primeşte multe buchete de flori.

Sosim la Veneţia la orele 11,35 noaptea. De la gară la Hotelul Danieli cu gondola. La gară ne-a întâmpinat consulul României, care îmi spune că Titulescu şi Mihalache au plecat în ziua precedentă cu simplonul la Bucureşti.

Vineri 3 iunie 1932. Vizitarea bazilicii San Marco şi a Palatului Dogilor; la amiază întâlnesc pe doamna şi domnul Vlădescu, pe generalul Anastasiu. După-masă la Lido şi plimbare cu barca în jurul Veneţiei.

Sâmbătă 4 iunie 1932. La orele 14,30 plecarea spre Bucureşti. înainte de plecare am trimis următoarea telegramă:

„Son Eminence Cardinal Pacelli, Citta del Vaticano.

Au moment de rentrer en Roumanie, je ressens la plus profonde gratitude pour l’accueil qui m’avait ete fait, ainsi que pour la haute comprehension des interets superieurs

de ma patrie de la part du Saint-Siege. Stop. Je prie Votre Eminence d'agreeer mes plus respectueux hommages et de croire toujours en mes sentiments de la plus haute consideration et reconnaissance Stop. V. P., Ministre de la Justice de Roumanie."

Duminică 5 iunie 1932. La orele 3 după-amiază, intrarea în ţară pe la Jimbolia. La Timişoara mă întâmpină Furlugeanu cu doamna care îmi dă explicaţii şi informaţii asupra situaţiei.

La orele 12,30 noaptea sosim în Bucureşti, unde mă întâmpină Lenguceanu, şefii de cabinet şi C. Leahu.

Luni 6 iunie 1932. La orele 9 mă vizitează Gh. Crişan, care se arată foarte îngrijorat de modul cum s-a soluţionat criza prin încredinţarea lui Vaida, care merge la constituirea unui guvern de partid, încercarea de concentrare fiind de pură formă. Este neplăcut atins că, după ce se discutase de săptămâni, Vaida nu a
înţeles să facă apel la mine. Spune că Vaida a ajuns complet sub influenţa lui C Anghelescu şi anturajul acestuia.

îmi face vizită părintele Mânu, care mă invită, în numele generaţiei tinere şi mijlocii din Partidul Naţional-Ţărănesc, să intru în acest partid. îi mulţumesc pentru sentimente personale bune, însă îi arăt că, dacă Maniu sau Vaida doresc să aibă vreo colaborare din partea mea, să mi se adreseze direct şi personal. Atunci voi vedea ce pot răspunde.

Vine să mă vadă Nae lonescu, care îmi face impresia că este dezorientat şi că soluţia s-a făcut peste capul lui.

La orele 12 fac vizită profesorului lorga, care mă felicită pentru succesul avut, îmi face cele mai călduroase omagii pentru destoinicia şi înţelepciunea de care am dat dovadă în cursul guvernării. La rândul meu, îi aduc mulţumiri pentru încrederea, prietenia, lealitatea de care m-a împărtăşit. îmi povesteşte în detalii mersul crizei, din ce rezultă că Regele de mult se gândea la o schimbare, că Argentoianu făgăduia în faţa Regelui evidenţa (neplata armatei), că a avut ieşiri violente, că a pierdut în ultimele zile busola şi frâiele guvernării, că se hotărâse debarcarea lui Argetoianu. în toate aceste combinaţii, eu am jucat un rol de frunte, destinându-mi-se Ministerul de Interne.

După Consiliul de Miniştri prezidat de Rege, acesta l-a chemat pe lorga în cabinetul său şi, dându-i a înţelege că ar dori schimbarea de guvern, lorga i-a scris imediat demisia, aşa se explică demisia intempestivă. lorga crede că totul era aranjat dinainte, însă soluţia înseamnă un adevărat dezastru. lorga nu vrea să mă înrâurească în hotărârea mea, însă îmi dă sfatul să nu merg la naţional—ţărănişti, care, orice ar spune, nu mă vor iubi niciodată. îmi comunică hotărârea lui de a se prezenta la alegeri cu lista Uniunii Naţionale.

După-masă. Potârcă vine la minister şi îl informez în particular asupra mersului ministerului. Predarea se fixează pentru marţi, la orele 9,30. Potârcă îmi spune că se vor face alegeri forte, mai ales faţă de extrema dreaptă şi stângă, ceea ce îmi semnalase şi Gh. Crişan.

Leahu stăruie să trec la naţional-ţărănişti. Când ies de la minister, un grup de cetăţeni şi funcţionari îmi strigă: „Să revii cât mai curând la minister!”

Marţi 7 iunie 1932. La orele 9,30 are loc predarea ministerului în prezenţa directorilor şi şefilor de serviciu. în cuvântarea mea arăt munca depusă de departament, opera legislativă, subliniez devotamentul şi concursul întregului personal, le mulţumesc, îi invit să dea şi succesorului meu acelaşi concurs, ca

astfel, strâns uniţi în jurul Tronului, să ne facem totdeauna datoria faţă de Rege şi naţiune. Cuvântarea mea face o profundă impresie. Răspunde Potârcă, slab, însă cu frumoase cuvinte la adresa mea şi a activităţii mele. La plecare, toată lumea este emoţionată. Deputăţii ţărănişti: lovipale şi P. loaniţescu îşi exprimă admiraţia lor.

La orele 7, vizită la Ghika, care mă primeşte cu multă prietenie. Vorbim de situaţia politică, de căderea guvernului, de Roma şi de Acord, mă felicită pentru marele succes. Vine doamna Ghika care se interesează cu mare căldură de Biby. Amândoi ne invită la Roma după ce se vor fi întors. La orele 7,30 la Titulescu, cu care reînnoiesc vechea cunoştinţă făcută ca legionar la Albano şi Roma. Discutăm de Acordul cu Sf. Scaun de care se arată foarte satisfăcut, arătându-mi că o măsură unilaterală ar fi dus neapărat la Liga Naţiunilor şi la Haga, unde am fi avut o situaţie extrem de dificilă. Vorbim despre situaţia internaţională, pe care o arată extrem de grea şi ameninţătoare, apoi trecem la politica internă. Titulescu spune că e absolut nedumerit de atitudinea liberalilor, care, dacă nu erau aşa de intransigenţi, puteau lua guvernul singuri. Spune că şi astăzi, dacă liberalii ar reveni la sentimente mai conciliante, în 24 de ore s-ar putea constitui guvernul naţional. Ne despărţim în cei mai amicali termeni.

Vaier Roman îmi arată că liberalii vor începe o campanie făţişă şi extrem de violentă contra persoanei Regelui, arătându-se în acelaşi timp monarhici.

Miercuri 8 iunie 1932. Telegramă de felicitări şi omagii Regelui. Vizită la Argetoianu, care îmi vorbeşte cu un optimism absolut nejustificat în ce priveşte situaţia lui şi perspectivele de viitor. Stăruie să merg alături de el în Uniunea Agrară. Arăt că sunt foarte mari obstacole de ordin programatic. Argetoianu spune că ar accepta orice deziderat. Rămâne să examinez ulterior chestia, în acest scop, mă va cerceta Ottescu. Comunic că la consfătuire nu mă voi duce.

La orele 12, mă duc la Palat pentru a mă înscrie în registre. Bianu mă felicită pentru succesul de la Roma şi îmi spune că Vaida s-a exprimat că Acordul încheiat de

mine este unul dintre cele mai frumoase succese diplomatice ce le-a avut România după război.

Puiu Dumitrescu mă întreţine o oră, arătându-mi şi demon- strându-mi justeţea soluţiei Vaida, cum şi faptul că această soluţie este singura logică şi constituţională, că nu e deci o lovitură a lui şi a camarilei. îmi spune de discuţiile violente ce le-a avut

cu Duca, de ameninţările ce le primeşte, de acţiunea de distrugere a instituţiilor liberale ce le va întreprinde noul guvern, etc. Mă asigură că Regele are o excelentă opinie despre mine şi calităţile mele, că în curând voi juca un rol mare în politica ţării şi că orice orientare politică aş alege, chiar către liberali, nu ar strica nimic situaţiei mele personale pe lângă Rege.

Vizita doctorului Lupu, care-mi vorbeşte cu durere de situaţia extrem de grea a ţării, spunând să vorbesc Regelui, a cărui situaţie devine critică în Vechiul Regat. Spune că nu acceptă nici un cartel în principiu, face o singură excepţie pentru mine şi gruparea mea şi mă roagă să reflectez bine, deoarece, mai presus de pretinsa obligaţie morală faţă de lorga, este interesul Ţării de a mă avea în Parlament.

Joi 9 iunie 1932. Mă cercetează Radian. Discutăm pe larg situaţia politică apoi cea electorală. îi arăt că nu pot merge cu Uniunea Agrară a lui Argetoianu, ci sunt hotărât a-mi păstra independenţa. Sunt gata la un cartel, fie cu Lupu-Argetoianu, fie cu lorga-Argetoianu (Uniunea Naţională). Radian e foarte mulţumit de această soluţie. Până mâine va comunica rezultatul tratativelor cu Lupu. Mă roagă să nu fac anticipat nici un aranjament cu Lupu.

Ghiţă Crişan îmi face vizită la orele 9 seara. Este dezolat atât de soluţia care s-a dat crizei de guvern, cum şi pentru modul dezastruos ce l-a produs în opinia publică cabinetul Vaida. îşi dă seama că mergem către o extremă tensiune politică între partide şi către o acţiune puternică, îndreptată direct contra persoanei Regelui. în ce priveşte fondurile pentru solde, salarii şi pensii, îmi spune că fondurile sunt sub 700 de milioane la Banca Naţională şi că va expune mâine situaţia tragică primului ministru, căruia îi va cere să se decidă într-un fel sau altul.

Vaida şi-ar urma programul său, care consistă în înlăturarea metodică din guvern a elementului ţărănist şi astfel, forţarea plecării acestor elemente din partid. în curând va veni vremea când se va pune problema colaborării cu alte elemente în locul celor ce vor pleca.

Răspund, invocând lealitatea de care am dat dovadă în

cursul guvernării faţă de Partidul Naţional-Ţărănesc şi faţă de Vaida în special, reamintesc cum am netezit calea unei soluţii Vaida, sigur în condiţii altele decât cele realizate şi care nu ar fi provocat tensiunea actuală, ci dimpotrivă; îi atrag atenţia asupra avansurilor şi asigurărior ce mi-a transmis Vaida, chiar prin Crişan, fără ca
eu să fi cerut ceva sau să mă fi aşteptat la ceva şi îl întreb: când la această lealitate şi cavalerism se răspunde cu felonia cu care s-a răspuns, mai poate fi vorba de posibilităţi de apropiere în viitor? Iar cum gândesc eu, se cugetă în toate cercurile politice din Vechiul Regat. Deci să nu-şi facă nici o iluzie Vaida sau Maniu; toate punţile în calea unei apropieri se rup şi nu vor mai putea fi refăcute. Un ultim serviciu le mai pot face în interesul Ţării şi al Coroanei: în ceasul al 12-lea să renunţe la prima electorală şi să pună la Interne un om neutru, care să dea impresia netă a obiectivităţii şi a unor alegeri libere. Astfel, încă s-ar mai putea evita complicaţii interne catastrofale pentru Ţară şi pentru Tron. Crişan pleacă foarte emoţionat şi zguduit.

Vineri 10 iunie 1932. La orele 11 vine Nae Ionescu, care îmi mărturiseşte că nu a avut nici o parte la rezolvarea crizei şi că nu o aprobă deloc. Este îngrijorat de situaţia generală: buba se va sparge, va începe lupta făţişă contra Regelui, se va vărsa poate sânge şi va trebui să se ajungă în curând la formula: *guvern de salvare a Ţării.* Se vede jocul lui Maniu, care vrea să pună mâna pe guvernarea şi stăpânirea ţării, crede însă că manevra va putea fi dejucată cu ajutorul ţărăniştilor (Mihalache, Iunian, Madgearu, Mirto, etc.). L-a zguduit pe Rege cu expunerea ce i-a făcut. Dacă guvernul nu va plăti restanţele, va cădea înainte de alegeri. Angelescu l-a asigurat pe Rege că poate da guvernului Vaida peste 2 miliarde în acest scop. Dacă nu se va da, atunci e foarte grav, fiindcă Angelescu a minţit pe Rege.

Crede că ar fi foarte necesar ca în audienţa de după-masă să-i vorbesc Regelui cu sinceritatea-mi obişnuită asupra situaţiei politice actuale.

La orele 4 fără un sfert, audienţă la Rege, care mă

primeşte foarte afabil. îi expun Acordul încheiat cu Sf. Scaun, de care rămâne foarte mulţumit. îi transmit binecuvântarea Papei. îi raportez asupra misiunii ce mi-a dat în unirea bisericilor, care îl încântă, îmi arată dorinţa sa de a contribui la apropierea bisericilor. îi comunic toate informaţiile cu privire la situaţia externă, cum şi asupra situaţiei din Italia. Regele mă întreabă dacă am văzut pe lorga şi cum l-am găsit. Laudă patriotismul şi demnitatea profesorului lorga cu care a ştiut să se comporte cu ocazia crizei. Regele îmi explică greşelile lui Argetoianu, pe care de altfel nu îl acuză, greşeli care au adus însă după sine căderea guvernului. Regele îmi arată că încă din ianuarie i-a atras mereu atenţia lui Argetoianu asupra restanţelor de salarii, solde, etc., că Argetoianu i-a dat asigurări formale, care însă nu corespundeau realităţii şi când s-a arătat adevărata situaţie, el a rămas cel mai surprins, ii arăt Regelui situaţia ce s-a creat, cu toată sinceritatea şi îi spun că o mică ameliorare a tensiunii s-ar putea imagina dându-se garanţii de libertate a alegerilor printr-un titular neutru la Interne. Regele îmi dă dreptate şi face singura reflecţie că tensiunea politică este întrucâtva compensată prin satisfacţia dată Ardealului şi liniştirea spiritelor de acolo. Regele îmi vorbeşte despre imposibilitatea aducerii lui Goga în fruntea unui guvern numai cu încrederea Regelui, după ce această formulă a fost compromisă odată prin Argetoianu. Recunoaşte bunele rezultate şi fapte ale guvernului, însă totul a fost contrabalansat prin eşecul lui Argetoianu. Regele se interesează de ce voi face în viitor şi e de părere că e bine să nu mă înglobez în partide. La urmă, Regele subliniază opera mea la guvern, îşi exprimă înalta sa mulţumire pentru ce am realizat atât la Justiţie, cât şi la Roma, îmi spune că am fost singurul la înălţimea chemării unui ministru şi mă asigură de recunoştinţa sa şi în viitor pentru serviciile mari ce am adus tronului şi Ţării. Mulţumesc Regelui pentru această înaltă apreciere şi îl asigur de devotamentul meu şi concursul meu în orice împrejurări. Audienţa a durat o oră.

Sâmbătă 11 iunie 1932. Vizita doctorului Lupu, care stăruie să accept cartelul cu el, fiind, în acest caz, asigurat de mandat. îi mulţumesc pentru bunele

sentimente şi îi arăt că moraliceşte mă simt obligat să fac campania electorală alături de acei cu care am guvernat, chiar dacă nu aş obţine un mandat.

Pe Lupu îl primesc în cursul consfătuirii avute cu prietenii politici presupuşi din Ardeal. Aceştia se arată sceptici şi rezervaţi în ce priveşte alegerile şi participarea lor la campanie. Se hotărăşte convocarea unei consfătuiri pe miercuri 15 crt, la Cluj.

15 iunie – 17 iulie 1932. Campania electorală. Cei mai apropiaţi prieteni politici (Tătara, Ţepoşii, etc.) se dau la o parte şi privesc impasibili, sub diferite pretexte, la lupta ce se dă. Nevoit să recurg la expediente în ce priveşte propagandiştii şi oamenii de legătură, şansele se reduc de la început în mod simţitor. Totuşi, contactul cu masele rurale este foarte promiţător. Partidul Naţional-Ţărănesc nu se mişcă, iar sporadicele descinderi la sate sunt primite cu vădită răceală. Părintele Mânu mă asigură că în regiunea Zalha-Olpret-Moia-Iclod-Gherla nu mi s-ar face nici o piedică. în ultimele trei zile înainte de alegeri, începe însă distribuirea de alcool de către naţional-ţărănişti în regiunea Olpret-Moia, patronată personal de doamna Vaida. Preoţimea unită se poartă
perfid şi astfel, în ziua alegerilor, voturile ce se anunţau se volatilizează. în ziua alegerilor, la secţiile de votare cei mai mulţi sunt turmentaţi şi votează ca animalele pe roată. Notez că şi în această stare, caută să-şi scuze atitudinea schimbată cu semnul nesimpatic şi cu cartelul şi mai nesimpatic – aşa afirmă – încheiat cu lorga-Argetoianu.

Vineri 29 iulie 1932. Plecarea la Bucureşti, pentru a mă prezenta în audienţă Regelui. Pe drum, Comei Bianu acuză de trădare pe Alexandru Vaida faţă de Maniu şi partid, pretinde că această situaţie nu va fi tolerată de Maniu. Comei Bianu are ieşiri împotriva Regelui, care ar fi decepţionat pe cei mai devotaţi foşti aderenţi şi mă asigură că între parlamentarii ardeleni, punctul lui de vedere ar fi generalizat.

Sâmbătă 30 iulie 1932. în urma unei convorbiri telefonice după deschiderea solemnă a Parlamentului, fac o vizită lui Puiu Dumitrescu, care îmi comunică că Regele, aflând de prezenţa mea la Bucureşti, ar dori să mă vadă. Urmează să mi se fixeze audienţa pe marţi sau miercuri.

Vorbim despre situaţia generală politică şi financiară. Puiu Dumitrescu are ieşiri violente contra lui Maniu şi Duca, care merg până la ameninţări dacă nu se astâmpără. Regele ar da toate înlesnirile unei guvernări parlamentare, deci Maniu nu ar avea nici un motiv real de a refuza şefia partidului şi a guvernului.

Duminică 31 iulie 1932. Nae Ionescu mă cercetează. îmi vorbeşte despre zbuciumările din Partidul Naţional-Ţărănesc. Lupta s-a dat pentru înlăturarea definitivă a lui Maniu şi înlocuirea cu Vaida, care deferă întru toate Regelui. Acţiunea a câştigat asentimentul tuturor, însă s-ă prea întins coarda cu insistenţele nesincere pe lângă Maniu. Acesta şi-a dat seama în ultimul moment de situaţie şi a tras chiulul adversarilor din partid, revenind la şefie. Acum problema se pune ca Maniu să fie forţat a-şi lua răspunderea situaţiei, ceea ce el refuză. E preferabil ca Maniu să fie răpus de situaţia inextricabilă, decât Maniu, rămas în rezervă, să contribuie la măcinarea unui guvern demn de o soartă mai bună. De altfel, Regele nu a capitulat în faţa lui Maniu. La faimosul dejun, când Maniu a început să vorbească de camarilă şi anturajul Regelui, M. S. i-a tăiat scurt vorba şi l-a pus la punct cu o fermitate brutală.

Marţi 2 august 1932. Audienţa la M. S. Regele la orele 4. Prezint Regelui raportul scris asupra Acordului cu Sf. Scaun, pentru care îmi mulţumeşte, vorbim despre politica internă şi externă. Arăt Regelui situaţia momentană; slăbirea sentimentului
monarhic şi dinastic la oraşe, datorită propagandei asidue a aderenţilor domnului Maniu, a liberalilor şi averescanilor. Situaţia de la sate e mai bună; însă nici acolo nu se mai întâlneşte entuziasmul de altădată. Nu ştiu dacă Vaida şi partizanii lui vor putea formal contrabalansa această acţiune subversivă. în fond, ea nu poate fi contracarată fără o acţiune energică de măsuri radicale, eroice, pentru completa asanare a vieţii economice anarhizate şi distrusă.

Regele e optimist, crede că Vaida şi ţărăniştii sunt elemente pe care se poate bizui, iar în ce priveşte măsurile de îndreptare, nu mai este grăbit a le cere ca altădată. Aprobă modificarea conversiunii, pentru a scoate din beneficiile legii pe cei ce nu o merită, cazurile

scandaloase. Opera de lămurire a prepuşilor bancari, în fhinte cu Costică Angelescu, şi-a dat roade. Regele e foarte încântat de Vaida şi de oamenii acestuia, care ar fi foarte expeditivi. Regele îmi vorbeşte bine despre Nicolae lorga şi nu pare a fi supărat deloc pentru destăinurile din broşura: „Doi ani de restauraţie", deşi crede că prea s-a pripit. Regele se interesează asupra intenţiilor mele de viitor. îi răspund că înainte de toamnă nu e posibilă o orientare şi că am oroare şi acum de înglobarea într-un partid. Regele dă semne de vădită aprobare. Rămân cu impresia că Regele, pentru moment, nu vede sau nu mai vrea să caute nici o ieşire din impasul în care se găsesc trebile publice şi că pentru un timp oarecare a abandonat orice iniţiativă în mâinile domnului Vaida, lui Tillea, etc.

Miercuri 3 august 1932. Remit domnului Vaida copia raportului predat Regelui şi insist pentru revizuirea destinaţiei fondurilor, asigurată prin Acord. La sfârşitul acestei convorbiri, îl felicit pentru încrederea de care se bucură din partea Regelui, iar Vaida, fără nici o justificare aparentă, are cuvinte de reproş la adresa lui Maniu, pe care îl caracterizează ca un încurcă-lume, de care s-a săturat. Vrea să-i forţeze mâna, aducându-l în fruntea guvernului. Mă despart, spunându-i că în toate acestea am impresia că noul guvern îl va forma tot Vaida-Voevod.

Seara plec la Cluj şi Sângeorz-Băi.

1933/1934

15 noiembrie 1933. A doua zi după constituirea guvernului Duca, sunt la Bucureşti. Duca mă cheamă la Preşedinţie după ce primeşte, vădit impresionat, urările mele de bine. îşi exprimă convingerea că va putea în curând să mă salute în partidul liberal,

după cum a fost vechea şi nestrămutata dorinţă a conducerii partidului încă din vremea lui Vintilă Brătianu. îmi vorbeşte despre simpatia şi aprecierea sa personală. Apoi îmi oferă un loc pe listele partidului liberal, candidatură independentă, fără nici o obligaţiune din partea mea. Accept această ofertă, trimiţându-i la urmă o adresă. îmi vorbeşte despre intenţia sa de a-mi oferi un

post de şef de misiune diplomatică, cu preferinţă Viena sau Roma. Rămâne să discutăm această chestiune după alegeri. Mi se fixează candidatura în judeţul Sălaj. Cer să nu fiu cap de listă, pentru a se sublinia astfel caracterul independent al candidaturii.

Decembrie 1933. Regele mă primeşte în audienţă. îi arăt situaţia electorală. Preconizez o linie de conduită pentru câştigarea Ardealului, arătând greşelile care s-au făcut deja. Regele îmi replică că partidul liberal, neavând în Ardeal elemente suficient pregătite, nu a putut da satisfacţie în ce priveşte alcătuirea guvernului. Abordez chestia apropierii mele de partidul liberal. Regele o vede cu ochi buni şi mă încurajează în această direcţie. Intrarea mea în partidul liberal ar soluţiona foarte multe probleme – zice Regele – înclină pentru rămânerea mea în politica internă.

După-masă, fac o vizită lui Duca, care îmi mărturiseşte că gelozia fără rost a ardelenilor l-a împiedicat să poată promova l-2 subsecretari din Ardeal. îmi arată că liberalii ardeleni sunt absolut nepregătiţi pentru locuri de conducere şi îmi spune că numai intrarea mea în partidul liberal ar putea dezlega problema aceasta dificilă. îi arăt greşelile ce s-au făcut în primele săptămâni şi repercusiunile ce le-ar putea avea aceste greşeli mai târziu. Convine că am dreptate, dar îmi arată că nici Lapedatu, nici Cipăianu nu sunt capabili de a face faţă situaţiei şi astfel are încă mâinile legate. Mă invită să-l văd după alegeri cât de des. Ne despărţim în condiţiuni de afecţiune prietenească şi foarte intimă.

30 decembrie 1933. La orele 10 seara, Silviu Dragomir îmi comunică că Budapesta a anunţat la Radio asasinarea lui Duca de către un membru al gărzii de fier, pe peronul gării Sinaia, întreb pe prefectul Duma, care nu ştie nimic. La orele 11,30 însă îmi confirmă ştirea.

31 decembrie 1933. Plec la Blaj la funeraliile doctorului I. Coltov. Pe drum, stau în acelaşi compartiment cu Maniu şi Vaida. Maniu, rece şi rezervat; Vaida mă tachinează, arătându-mi însă multă consideraţie şi simpatie. Asist apoi la o avalanşă de ironii făcute de Vaida la adresa lui Maniu, care roşeşte mereu

fără să riposteze. Rămân cu impresia că vechea prietenie Maniu-Vaida s-a rupt pentru totdeauna.

La Catedrală ţin o cuvântare în numele A. G. R. U.-ului [Asociaţia Generală a Românilor Uniţi], care a zguduit pe toţi prin frumuseţea formei şi prin vigoarea conţinutului. La masă suntem la mitropolit. Vaida vorbeşte despre chestiunea Statusului, lăudându-mi tactul şi priceperea.

Spune în gura mare că, după ce Ghibu l-a plictisit cu tot felul de aiureli, i-a pus în vedere să se astâmpere, căci contar îl va trimite la închisoare sau la balamuc. De atunci, Ghibu l-a decretat şi pe Vaida trădător de neam.

Atât la dus cât şi la întors, partizanii lui Maniu cu partizanii lui Vaida se ceartă prin toate compartimentele în auzul tuturor, fără nici o rezervă sau menajament.

4 ianuarie 1934. La orele 12,30 noaptea îmi telefonează Emil Lobonţiu de la Bucureşti că Gheorghe Tătărescu a fost numit preşedinte al Consiliului şi însărcinat cu formarea guvernului, că sunt mari frământări în partid, că întreg tineretul este alături de Gh. Tătărescu, că . se va face apel la mine pentru a accepta un portofoliu şi că să vin la Bu.cureşti;

La 2,30 noaptea îmi telefonează Manolescu-Strunga din însărcinarea primului ministru, rugându-mă să vin cu primul tren la Bucureşti, aducând şi hacul pentru orice eventualitate. Răspund că voi pleca la amiazi din Cluj şi voi fi noaptea la Bucureşti.

Plec la 12,30 din Cluj. Ediţiile ziarelor cumpărate la Braşov şi Sinaia mă informează că Dinu Brătianu a fost ales şef al partidului. Se publică diferite combinaţii ministeriale, cuprinzând şi numele meu. La hotel mă aşteaptă Emil Lobonţiu, mă informează că Gh. Tătărescu, deşi avea asigurată majoritatea covârşitoare pentru şefie, s-a intimidat şi a cedat. Crede că din noul guvern voi face parte şi eu. Să chem dimineaţa la telefon pe Gh. Tătărescu. Lapedatu ar h pus la cale un protest al unor liberali ardeleni împotriva intrării mele în guvern.

5. ianuarie 1934. Dimineaţa, Tătărescu îmi comunică la telefon că, situaţia fiind complet schimbată, doreşte să mă vadă după constituirea noului guvern – formaţie absolut provizorie.

6. ianuarie 1934. îl văd pe Tătărescu la Preşedinţie, care face apel la colaborarea mea şi prietenia mea personală, crede că numai eu pot face faţă situaţiei în Ardeal, însă chestia trebuie pregătită în raport cu partidul. îi arăt situaţia mea de independenţă faţă de partid. Accept în principiu o colaborare, însă în vederea

unui program curajos de realizări care să schimbe faţa lucrurilor în ţară. Rămâne să discutăm mai târziu.

13 ianuarie 1934. Audienţă la M. S. Regele la Sinaia. Mi se trimite automobil de la Palat. în salonul de aşteptare, stau de vorbă cu Tătărescu şi Inculeţ, care sunt vădit interesaţi de obiectivul audienţei. Schiţez felul meu de a vedea lucrurile, ceea ce este aprobat fără rezerve de amândoi. Tătărescu mă invită pentru a doua zi la Bucureşti.

Regele mă primeşte extrem de amabil. încep să expun situaţia, cum şi opinia mea: pedepsirea celor direct implicaţi în complot, punerea în libertate imediat a celor arestaţi fără nici un motiv, ci numai pentru că simt gardişti; astfel se va obţine un început de destindere; apoi adoptarea unui program de realizări cu vădit caracter naţional, ceea ce va desfiinţa orice mişcare naţionalistă teroristă. Regele aprobă întru toate acest punct de vedere şi se declară gata a înlătura oarecari rezistenţe ce ar întâmpina în privinţa aceasta la unii membri ai guvernului.

Trec la chestia Ardealului. Regele mă întrerupe de la început şi îmi spune că, dacă intru în partidul liberal, este hotărât să fac parte din guvern, să am deplină libertate de acţiune în ce priveşte Ardealul şi că această înaltă hotărâre are şi adeziunea din partea primului ministru. Mulţumesc Regelui pentru încrederea ce îmi arată şi declar că voi îndruma lucrurile spre bine. Cer ca situaţia lui Alexandru Lapedatu să rămână în guvern nealterată, nevrând să mă ridic în detrimentul altuia. Regele pare satisfăcut de această manifestare de lealitate din partea mea, cu toată atitudinea contrară ce a avut Lapedatu faţă de mine. După acest intermezzo, continui a expune situaţia din Ardeal, greşelile săvârşite deja de guvern şi măsurile de îndreptare ce se impun. în special arăt marginalizarea sistematică a elementului ardelean, ceea ce nu poate decât să învenineze lucrurile. Regele este surprins de elementele ce îi demonstrez, recunoaşte dreptatea expunerii mele, se însărcinează să atragă atenţia lui Tătărescu şi îmi spune că va determina pe primul ministru ca şi până la intrarea mea efectivă în guvern, să rezolve toate chestiunile privitoare la Ardeal

de comun acord cu mine. Audienţa ia sfârşit după aproape 2 ore de conversaţie.

14 Ianuarie 1934. Tătărescu îmi confirmă hotărârea sa, aprobată de Rege, în ce priveşte intrarea mea în guvern, iar până atunci, colaborarea sa zilnică şi intimă cu mine în ce priveşte problemele ardelene. Face apel la mine să renunţ la planurile cu serviciul diplomatic. Declar că accept să rămân în politica internă, să mă înscriu în partidul liberal şi să-l secondez în acţiunea de refacere şi consolidare. Mă îmbrăţişează în repetate rânduri şi mă invită să revin din. nou la Bucureşti pentru punerea în execuţie a intrării în partid şi a pregătirii intrării mele în guvern.

îl văd pe Lapedatu. îl asigur că nu am nici un sentiment de adversitate faţă de el, că nu tind şi nu voi tinde să-i alterez situaţia lui, orice însărcinare aş avea în cadrul partidului şi al guvernului. Mă asigură de toată simpatia lui şi, recunoscând că şi în trecut a stăruit pe lângă mine să vin în partidul liberal, deoarece m-a crezut de mult ca singurul ce pot aspira la succesiunea lui în Ardeal.

9 februarie 1934. Mă înscriu în partidul liberal fără nici un fel de angajament formal prealabil în ce priveşte situaţia mea din partid. Scrisoarea de intrare este concepută în termenii următori:

„Domnule Preşedinte,

Vremuri de grea cumpănă cer unirea tuturor forţelor şi încordarea tuturor voinţelor pentru îndrumarea Ţării către refacere morală şi materială, grabnică. în această situaţie, orice singularizare ar fi o greşeală.

De aceea, vă rog să binevoiţi a mă considera ca făcând parte din Partidul Naţional-Liberal, chemat şi predestinat prin tot ce el reprezintă să fie şi făuritorul consolidării României.

Primiţi, Domnule Preşedinte, încredinţarea celor mai alese sentimente

Valeriu Pop.“

Sunt primit de Dinu Brătianu, care îmi arată multă simpatie şi o apreciere excepţională.

Tătărescu devine mai rezervat şi fără să stăruiesc sau să-l întreb, îmi dă mereu explicaţii în ce priveşte reconstituirea generală a guvernului. Pretinde că în 3-4 luni vrea să uzeze întreaga echipă de bătrâni, pe care îi consideră de absolut incapabili, ca apoi să constituie echipa nouă de guvernare.

Sunt numit în Comisia de unificare legislativă.

Martie 1934 şi aprilie 1934. Lucrez în Comisia de unificare a Codului Penal şi în Comisia de alcătuire a legii conversiunii. Am multe succese şi câştig multe simpatii. Membrii partidului din Vechiul Regat se ataşează făţiş de mine, în special tineretul din partid. în schimb ardelenii sunt divizaţi, mulţi ardeleni, roşi de gelozie şi cu situaţii morale şi politice şubrede, invocă faţă de mine lipsa de stagiu, fără a putea articula vreo critică de altă natură.

Mai 1934. Mare succes în discuţia asupra textului privitor la avort: expun în mai multe rânduri concepţia creştină şi naţionalistă, mă felicită chiar şi adepţii libertăţii avortului. Se ajunge la o formulă tranziţională cu care – în particular – episcopul Nicolescu se declară satisfăcut.

N. B. îndată după complotul Precup am trimis de la Cluj lui Tătărescu următoarea scrisoare:

„Iubite Domnule Prim-Ministru,

A trecut săptămâna de când sunt la Cluj, văzând între timp şi alte localităţi din Ardeal. Deşi eram pregătit să găsesc o atmosferă nu prea bună, realitatea a depăşit orice aşteptare. Evenimentele ce s-au succedat vertiginos, ştirile radiofonice tendenţioase de la Budapesta, zvonurile ce circulă cu iuţeala fulgerului, au transformat atmosfera grea într-una alarmantă.

Ce e mai grav, acţiunea guvernului în această parte de ţară lipseşte şi deci e nulă.

Dacă această stare de lucruri va mai continua, ea poate deveni fatală guvernului şi foarte primejdioasă pentru instituţiile *fundamentale* ale statului, de care este legată însăşi existenţa şi viitorul ţării.

Sunt la dispoziţia D-Tale pentru toate informaţiile ce nu pot fi puse pe hârtie, cum şi pentru a chibzui asupra

măsurilor ce trebuie să pună capăt acestei stări de lucruri.

Primeşte, iubite domnule Prim-Ministru, încredinţarea sentimentelor mele de devotată prietenie.

Cluj, la 10 aprilie 1934.

V. Pop“

Deşi invitat la Bucureşti pentru a sta de vorbă cu Tătărescu, avertismentul nu a avut nici o urmare practică, nevrând sau neputând Tătărescu să-şi dea seama de gravitatea situaţiei.

La sfârşit de aprilie început de mai, circulă zvonuri tot mai persistente despre o apropiată schimbare de regim.

18 mai 1934. După o conversaţie peralabilă cu generalul Ilassievici, când am cerut audienţa, Regele mă primeşte. Am de la început impresia că Regele nu mai are încredere în destoinicia lui Tătărescu şi că nu este dispus a face nimic pentru salvarea regimului. E îngrijorat de nemulţumirea din oştire şi vrea realizări politice palpabile. Mă întreabă ce cred despre Constituţie şi despre necesitatea modificării. Expun că nici o formulă nu are valoare intrinsecă şi absolută. Rezultatele sunt în funcţie de oameni. Evident

că oameni capabili realizează mai uşor şi mai mult cu o formulă bună şi care nu e greoaie şi dă teren liber iniţiativei. Discutăm asupra necesităţii reducerii numărului parlamentarilor, a modificării structurii Senatului, asupra eliminării discuţiilor inutile şi zgomotoase, asupra pedepsei cu moartea, răspunderii efective a guvernanţilor, a simplificării aparatului de stat. întrebat asupra impresiei ce ar produce asupra opiniei publice modificarea Constituţiei, răspund că făcută de oameni ce au simpatii în opinia publică, cu *oameni de ispravă şi integri,* opinia publică ar primi fără împotrivire reforma, chiar cu simpatie, însă că totul este în funcţie de rezultatele guvernării următoare reformei.

Regele mă chestionează asupra persoanelor. începe cu Averescu, făcându-i elogii. Nu contest stima şi consideraţia de care se bucură ca ostaş, arăt însă că faima omului politic este mediocră, iar vârsta îl face inapt pentru a conduce acţiunea de înnoire a Ţării. Mă întreabă şi răspund obiectiv şi fără rezerve cu privire la lorga,

Argetoianu, Angelescu, Goga, lunian. Plec cu impresia că Regele era hotărât pentru o formulă Averescu, că însă cele expuse de mine l-au pus pe gânduri.

25 mai 1934. Declarându-se criza, lumea intră în panică, îl găsesc pe Tătărescu şi anturajul său desfiguraţi şi complet dezorientaţi. Sfătuiesc pe Tătărescu să arate Regelui că este gata a proceda la modificarea Constituţiei, alegându-se momentul oportun de comun acord între Coroană şi primul ministru. Tătărescu mă roagă să vorbesc cu Argetoianu care este promotorul şi iniţiatorul crizei prin prezentarea memoriului ofiţerimii, însă începe a fi nemulţumit văzându-se trecut pe al doilea plan. Mă autorizã să pot vorbi cu Argetoianu chiar de o combinaţie. îl sfătuiesc pe Tătărescu că, dacă va putea domina situaţia, să treacă la imediata primenire a echipei ministeriale, cu cea actuală neputându-se face faţă situaţiei. îl văd pe Argetoianu, [pe] care îl găsesc nu prea încântat de formula Averescu-Angelescu, etc. care ar prefera o întărire a guvernului Tătărescu cu elemente din afară. îl întăresc în aceste idei şi când îl părăsesc am impresia că va căuta să contracareze formula Averescu.

26 mai 1934. Dr. Angelescu plecat la Palat, hotărât să accepte formula Averescu, găseşte pe Rege schimbat şi nehotărât a declanşa criza de guvern. Combinaţia cade, urmând să se facă formele lichidării crizei ceva mai târziu.

Tătărescu nu ştie profita de criză pentru a-şi întări guvernul, mulţumindu-se cu debarcarea câtorva subsecretari de stat şi cu forţarea semnării decretelor pentru Lapedatu şi Nistor.

Iulie 1934. Chemat telegrafic de la Cluj, îl văd pe Tătărescu în preajma plecării la Paris. îmi comunică aceea că, la dorinţa Regelui de a se accelera lucrările comisiei Skoda şi de a i se da un curs mai serios, venind de la Sinaia în tren, s-a gândit la mine şi face apel să iau în mână conducerea efectivă a anchetei, urmând ca Dimitriu să se dezintereseze de lucrări sub motiv că e ocupat cu Comisia simplificării aparatului de stat şi a unui concediu. Accept cu condiţia să am mână liberă în conducerea anchetei. Dau îndată un ritm mai vioi anchetei, şedinţele devin din ce în ce mai rodnice, mai senzaţionale, se

descoperă lucruri interesante şi hotărâtoare, mai ales cu ocazia descinderii.

25-27 iulie 1934. Interogatoriul lui luliu Maniu. Maniu, de la început, vrea să pună în discuţie rolul Regelui şi al camarilei în legătură cu afacerea Skoda. Intervin, spunându-i că este liber să declare orice va crede de cuviinţă, nu va fi stânjenit sau oprit de mine; fac însă apel la patriotismul şi cavalerismul lui, pentru a renunţa la atacul îndreptat împotriva Regelui, care nu are nici un amestec cu ancheta parlamentară, cerută şi obţinută chiar de Partidul Naţional-Ţărănesc. Maniu nu mai insistă şi renunţă a târî pe Rege în discuţii. Menajez pe luliu Maniu, punând frâu întrebărilor insolente şi insultătoare ale lui Aurel Miilea, Alexandrini şi altora.

Conducând cu prestanţă şi obiectivitate audierile, îmi reuşeşte printr-o mare încordare să trec peste momentele cele mai dificile şi delicate fără dificultăţi. Intervin pentru imediata trimitere în concediu a... gen. Nică. Franasovici şi Antonescu nu au curajul de a interveni la Palat, ceea ce se dovedeşte a fi o greşeală. Iar eu, consecvent cu hotărârea luată de la început, evit de a vedea pe Rege sau pe cineva de la Curte, în tot timpul anchetei, pentru a nu descoperi pe Rege sau a da putinţă la zvonuri că Regele ar avea vreun amestec în anchetă, cum cercurile apropiate de Maniu ar vrea să se acrediteze în opinia publică. lunian îmi arată o mare prietenie şi apreciere fără rezervă, mai ales de când, prin intervenţia mea cavalerească, am salvat situaţia.

Revin cu inima grea de la patul de suferinţă a neuitatului meu tată, pentru a termina audierea lui Maniu rămasă în continuare. Cer de la Tătărescu înlocuirea mea ca să pot fi lângă tatăl meu în ultimele zile ale vieţii sale. Tătărescu nu mă poate înlocui şi alege suspendarea lucrărilor comisiunii pe 4-5 săptămâni, urmând ca suspendarea să se facă imediat după audierea lui Cihoski.

în ziua de l august 1934 seara la 9,30 primesc ştirea telefonică
despre încetarea din viaţă a tatălui meu, contrar asigurărilor date de doctori în după-amiaza acelei zile. Plec la 2 august cu primul tren la Cluj pentru

înmormântare, la care iau parte toţi fruntaşii Clujului, în frunte cu Alexandru Vaida-Voievod.

3 august 1934. în şedinţa prezidată de Grigore lunian, acesta exprimă condoleanţe mişcătoare pentru moartea tatălui meu. Se asociază toate partidele prin reprezentanţii lor.

23 august 1934. Iau parte la întrunirea de la Tg. Jiu, invitat de primul ministru. Sosind în ultimul moment, simt rugat să vorbesc în numele Ardealului, imediat după Tătărescu. Rostesc o cuvântare foarte aplaudată. Sunt felicitat şi îmbrăţişat de membrii guvernului şi toată lumea adunată în mare număr. După masa de la Poiana, Tătărescu mă invită la Bucureşti pe 29 august la dejun.

28 august 1934. Invitarea este amânată pentru 31 august 1934.

31 august 1934. Dejun la Tătărescu. Discutăm chestia Skoda. Acceptă toate sugestiile şi propunerile mele: scoaterea din cauză a lui Maniu, anchetă suplimentară cu începere cu 15 septembrie, comisia urmând să fie convocată de mine pentru acea dată. Discutăm politică. îmi comunică că va face remanierea îndată după terminarea anchetei Skoda, deoarece eu voi intra în guvern. Mă asigură că voi avea deplină libertate de acţiune. Lapedatu s-ar fi împăcat cu gândul intrării mele în guvern şi cu conducerea trebilor din Ardeal de către mine. îi schiţez pentru acest caz programul meu de muncă de care rămâne foarte mulţumit. Mă însărcinează cu o misiune pe lângă Vaida-Voievod.

2 septembrie 1934. Cursa Feleacului. Regele la Cluj. Mă duc la gară pentru întâmpinarea Regelui. îndată după sosire sunt invitat prin E. Bianu la dejun în vagonul regal. Pe coasta de la Feleac sunt poftit în tribuna regală, spre dezolarea câtorva amici din Cluj. La dejun sunt aşezat la stânga Regelui, iar după ridicarea mesei, sunt poftit într-o audienţă de către Rege prin generalul Ilassievici. Regele mă întreabă de rezultatele obţinute şi de cele probabile. îi motivez necesitatea anchetei suplimentare şi obiectivele ei. Conchid pentru scoaterea din cauză a lui luliu Maniu: pentru vinovăţia lui nu există nici o probă serioasă, iar răspunderea politică o are numai în faţa Regelui şi a Parlamentului.

Regele este mulţumit şi îmi comunică: 1) nu se poate ca ancheta să scoată la iveală vinovaţi numai din rândurile oştirii, iar politicienii şi civilii să iasă basma curată; 2) ar fi o greşeală să fie dat cineva în judecată fără temeinice dovezi şi cu perspectiva
de a fi achitat; 3) vrea sancţiuni serioase, deci nimeni să nu fie acoperit, însă nu este admisibil să fie implicaţi nevinovaţi. Toate acestea se referă şi la Maniu, faţă de care nu are nici o pornire de duşmănie şi răzbunare. Iau act cu multă satisfacţie de aceste admirabile şi luminoase sentimente regale.

Regele mă întreabă de situaţia din Ardeal, în general, şi de cea naţional-ţărănistă în special. îi arăt situaţia ca fiind serioasă, însă nu disperată. îi schiţez Regelui programul meu de acţiune, convenit cu Tătărescu: 1) Realizări de guvernare de ordin material. 2) Satisfacerea exigenţelor personale fără distincţie de credinţă politică. 3) Tratament egal pentru biserica unită. 4) Propagandă sistematică prin viu grai şi presă. 5) Primenirea administraţiei şi a cadrelor liberale cu elemente de seamă şi simpatice opiniei publice. Arăt Regelui că doresc menţinerea lui Lapedatu în guvern, deoarece mă interesează fondul şi nu forma. Expun că sunt în situaţia de a angaja lupta cu Maniu, însă exclusiv pe teren politic, leal şi civilizat, fără acţiuni de ponegriri sau violenţe de limbaj. Dacă voi avea mână liberă, prin realizări efective şi propagandă adecvată, sunt sigur că voi schimba atmosfera greoaie şi ostilă din Ardeal şi răspund de rezultat cu corida mea politică! Regele este încântat, în special de eliminarea violenţelor de limbaj şi a ponegririlor socotite ca inutile. Mă asigură de bunăvoinţa sa regală, întregesc expunerea mea cu aceea că aflu necesar ca Regele, nici direct, nici indirect, să nu pună la contribuţie autoritatea sa în luptele politice, deoarece este interesul superior al Ţării şi Coroanei ca Suveranul să nu poată fi nici măcar bănuit de a fi amestecat în luptele politice. Regele apreciază călduros acest mod de a preciza rolul Coroanei.

Expun situaţia din Partidul Naţional-Ţărănesc, arătând-o ca serioasă pentru Vaida şi favorabilă pentru Maniu, datorită inerţiei vaidiştilor şi acţiunii intensive dezvoltate de manişti. Regele spune că a avut informaţii

contradictorii: unele arătând situaţia ca aproape pierdută (Tillea, etc.) şi altele cu totul optimiste (Tătărescu). A înclinat să creadă că adevărul este la mijloc şi părerea mea îl întăreşte în această convingere. Regele mă întreabă de misiunea pe lângă Vaida-Voievod. Ii arăt în ce constă misiunea mea: 1) acţiune paralelă pentru apărarea ideii monarhice şi a autorităţii Suveranului; 2) sprijin moral şi material din partea guvernului; 3) pregătirea formulei de succesiune Vaida; 4) libertatea de acţiune opoziţionistă (normală) pentru grupul Vaida. Regele spune că ar fi satisfăcut dacă s-ar putea face înţelegerea pe aceste baze şi mă autorizează să-i transmit lui Vaida salutări călduroase.

Audienţa, care a durat o oră şi jumătate şi a făcut să se amâne cu o oră continuarea curselor, a făcut senzaţie printre invitaţii la masă, care s-au grăbit să-mi facă curte toată după-masa într-un mod propriu lichelelor şi mai apoi în cercurile clujene.

Seara, la banchetul de la Auto-Club am fost aşezat, la dorinţa Regelui, în dreapta Marelui Voievod.

5 septembrie 1934. Seara, la orele 9, fac vizita de convenienţă lui Vaida-Voievod. După o scurtă introducere, schiţez misiunea primită de la Tătărescu, rezultatele anchetei Skoda, mesajul Regelui, planurile de viitor, etc. îmi arată, la rândul lui, raporturile încordate cu luliu Maniu, acţiunea de clarificare în cadrul P. N. Ţ., mă informează de zvonurile lansate de manişti că Regele a venit la Cluj numai pentru a se vedea cu mine şi a pune la cale asasinarea morală a lui luliu Maniu în cadrul anchetei suplimentare. Dezmint în modul cel mai categoric aceste zvonuri fanteziste şi lipsite de orice temei; dimpotrivă, îl asigur că Maniu va fi scos din cauză. Mă felicită pentru această atitudine cu care este perfect de acord. îmi exprimă aprecierea sa fără rezerve pentru calităţile mele şi pentru sinceritatea felului meu de a fi. Mă califică întâiul om politic din generaţia următoare generaţiei istorice. înainte de a-mi da răspunsul său, îmi cere voie să-mi arate evoluţia raporturilor sale cu Maniu în ultimii 5 ani, ca să mă pot convinge de sinceritatea sa şi de justificarea atitudinilor sale. îmi face apoi o expunere de $S^{1}\hat{}^{2}$ ore asupra acestor raporturi, care au

ajuns de la o prietenie fără margini, la o adversitate ireconciliabilă. îmi arată, în amănunte, toate înjosirile, toate intrigile şi toate calomniile, a căror victimă a fost el şi familia sa, mergând până la a-l arăta ramolit şi dominat de legăturile sexuale cu d-na Tillea şi d-na Şerban. îmi arată lipsa de orice sinceritate faţă de el a lui Maniu şi conchide că o refacere a prieteniei personale şi politice cu Maniu este cu neputinţă pentru totdeauna şi e hotărât a duce lucrurile la o clarificare. îmi vorbeşte apoi despre Rege cu multă căldură şi multă dragoste, cu toate cu ar fi fost tratat [...] odată. Deplânge nestatornicia Regelui în momente hotărâtoare şi arată inconvenientul ce-l prezintă legăturile cu doamna Lupescu pentru a putea contracara cu eficacitate acţiunea manistă, pe care o crede primejdioasă pentru Ţară şi, deci, Monarhiei. Regele trebuie însă să dea un ajutor eficace devotaţilor săi, prin înlăturarea unor elemente ce îi fac rău serviciu. îmi recunoaşte că adeseori a fost pe punctul de a izbuti în ce priveşte anturajul – zis camarilă – însă Maniu şi oamenii săi au zădărnicit, în momentul hotărâtor,
aranjamentul prin ieşiri necugetate şi care au jignit orgoliul firesc al Suveranului, că, deci, ei poartă vina principală dacă unele situaţii nu s-au putut aranja. Speră însă că în viitor se va putea izbuti.

îi arăt că şi suveranii sunt oameni, deci nu sunt exempţi de a greşi. Greşeli sau legături sentimentale încă nu au împiedicat pe nici un suveran de a fi un mare domnitor, dacă a avut calităţile cerute.

Regele nostru este un suveran excepţional, gândurile şi îndemnurile sale minunate nu au putut da încă rezultate din cauza mediocrităţii colaboratorilor indispensabili; este de datoria noastră, a celor ce îl iubim şi îi suntem devotaţi dezinteresat şi din convingere, de a-i facilita sarcina grea şi a-i înlătura din cale obstacolele artificiale, pentru ca să poată face tot binele ce-l vrea Ţării şi neamului.

îmi răspunde că, în principiu, acceptă toate sugestiile şi propunerile ce i-am făcut în cadrul misiunii mele şi este gata a trece la discutarea detaliilor îndată după şedinţa Comitetului executiv. Are îngrijorări în ce priveşte

această şedinţă din cauza lui Mihalache, având teamă că acesta va trece de partea lui Maniu. Pe Mihalache îl crede incapabil de a conduce partidul şi destinele ţării, preocupându-l veşnic numai electoratul.

îmi atrage atenţia că maniştii au lansat zvonul că în timpul anchetei Skoda, mergeam în fiecare noapte la Palat pentru a primi instrucţiuni şi că Regele a venit la Cluj numai pentru a se vedea cu mine şi a pune la cale asasinarea morală a lui Maniu, în cadrul anchetei suplimentare. îi arăt cât este de josnică această manevră de zvonuri fanteziste, despre care era, de altfel, dintru început convins. întrevederea a luat sfârşit la orele 4 dimineaţa.

7 septembrie 1934. Plecăm la Şimleu, în vederea sfinţirii catedralei din Zalău. La Emil Lobonţiu, ziaristul Alex. Kretsch îmi cere o audienţă. I-o acord. Doreşte să-i dau un interviu cu privire la ancheta Skoda. îi arăt că nu pot să-i dau nici o precizare, apreciere sau concluzii, deoarece vreau să păstrez cea mai strictă rezervă şi obiectivitate şi să nu anticipez nimic în privinţa concluziilor. îmi vorbeşte despre destăinuirile ce i le-ar fi făcut Maniu, cu o zi în urmă, şi anume că Regele ar urmări, cu orice preţ, distrugerea morală a lui luliu Maniu şi că ancheta Skoda, prezidată de mine, este instrumentul acestui plan. Replic că aceste presupuneri sunt fanteziste, fără temei, refuz a crede că Maniu s-ar putea exprima în acest fel, deoarece acreditarea unor astfel de zvonuri este un gest inadmisibil la adresa factorului constituţional, de ceea
ce nu-l cred capabil pe luliu Maniu. Mă întreabă ce cred despre cinstea lui luliu Maniu. Răspunsul clar şi categoric: cinstea lui Maniu este în afară de orice discuţie, nu a format şi nu formează obiect de discuţie şi, mai puţin, de cercetări sau anchetă. Aceasta nu exclude însă răspunderi de ordin pur politic. îmi aduce seara târziu textul interviului, pe care îl corectez şi îl pun la punct, astfel ca el să reprezinte exact rezumatul conversaţiei. Interviul apare în numărul de duminică al ziarului „Szabadsag“ din Oradea.

8-9 septembrie 1934. Iau parte la serbările din

Zalău, care sunt strălucite cu toată vremea urâtă. Sunt obiectul unor calde manifestaţii de simpatie la şedinţele Congresului, unde ţin cuvântări foarte aplaudate.

12 septembrie 1934. Plec la Bucureşti, potrivit înţelegerii avute cu primul ministru. în vederea pregătirii continuării anchetei. La Braşov, Sinaia, citesc ediţiile de capitală şi provincie ale ziarelor „Dimineaţa" şi .Adevărul", care publică, drept senzaţie, un interviu ce aş fi dat corespondentului lor din Oradea. Pretinsul interviu este o traducere eronată, incompletă şi tendenţioasă a interviului apărut în „Szabadsag". în special două lucruri mă frapează; 1) că eu aş fi concediat pe Nică şi mutat pe ofiţerii de la Consiliul de Război şi 2) că „cinstea lui luliu Maniu e în afară de orice bănuială", interpretată în sensul că luliu Maniu este declarat de mine în afară de orice răspundere în legătură cu afacerea Skoda, întâiul lucru e o bazaconie. A doua chestie este inexactă, însă mă serveşte în intenţia de a acoperi pe Rege, mai ales după audienţa de la Cluj. îmi dau seama că interviul astfel denaturat va da naştere la multe. Prietenii sunt îngrijoraţi, mai ales în preajma apropiatei remanieri. Rivalii şi adversarii, mai ales din P. N. L., jubilează afirmând că mi-am tăiat craca de sub picioare şi în partid şi, mai ales, în faţa Regelui.

13 septembrie 1934. Franasovici mă informează că interviul a stârnit mare vâlvă, generalul Paul Angelescu ameninţă cu demisia şi că Tătărescu este alarmat şi vrea să mă vadă urgent. Tătărescu – gata de drum – foarte îngrijorat, îmi cere o dezminţire categorică, în interesul meu. îi răspund că nu pot da nici o dezminţire, dar că voi da o rectificare pentru traducerea greşită şi tendenţioasă, cum şi pentru declaraţiile inventate pe de-a întregul (că eu aş fi concediat pe generalul Nică şi aş fi mutat pe ofiţerii de la Consiliul de Război), iar pentru rest, îi voi comunica motivele mele. Rămâne să ne vedem a doua zi.

Trimit ziarelor următoarea rectificare:

„Domnule Director,

în ziarele «Dimineaţa» şi «Adevărul» (ediţia din capitală şi din provincie) de ieri a apărut un interviu care ar fi fost dat de către mine corespondentului Dvs. din

Şimleul Silvaniei. Ţin să restabilesc adevărul fără întârziere:

Nu am văzut pe nici un corespondent al ziarelor «Dimineaţa» şi «Adevărul» la Şimleul Silvaniei sau aiurea. La Şimleul Silvaniei am primit vizita domnului Kretsch Alexandru, corespondent al ziarului «Szabadsag» din Oradea. Domnul Kretsch a transformat conversaţia într-un interviu ce a apărut în ziarul «Szabadsag». Probabil, în temeiul celor publicate de ziarul «Szabadsag», s-a ticluit de către corespondentul Dvs. din Oradea interviul publicat în ziarele «Dimineaţa» şi «Adevărul» în două variante. Textele din «Dimineaţa» şi «Adevărul» redau incomplet interviul din „Szabadsag", iar traducerea este eronată, ceea ce denaturează sensul declaraţiilor mele: 1) fraza «am înlocuit întregul personal de la Consiliul de Război» nici nu a fost rostită de mine şi aşa ceva nici nu se cuprinde în interviul din «Szabadsag». în conversaţia avută la Şimleul Silvaniei am confirmat faptul mutărilor de la Consiliul de Război, făcute de Ministerul Apărării Naţionale, ceea ce rezultă fără echivoc din textul apărut în ziarul «Szabadsag». Altceva nici nu puteam spune.

în adevăr, măsura a fost luată de Ministerul Apărării Naţionale, fără vreun amestec din partea mea sau a comisiei, care nu are căderea să ia sau să inspire măsuri ce sunt exclusiv de atribuţia Ministrului. 2) Corespondentul Dvs. îmi atribuie declaraţia următoare (în text sau trecând-o ca subtitlu în ghilimele): Cinstea domnului Maniu este în afară de orice «bănuială». Ori, ziarul «Szabadsag» reproduce corect şi complet fraza rostită de mine: «Cinstea *personală* a domnului Maniu este în afară de orice discuţie». Pentru oricine este evident că fraza aceasta, chiar desprinsă din ansamblul declaraţiilor, nu prejudecă chestiunea eventualelor responsabilităţi în legătură cu afacerea Skoda.

Fac această punere la punct, deoarece pe tot timpul cât am lucrat şi voi lucra în Comisia de anchetă, am crezut şi cred că este de datoria mea *să nu manifset în prealabil nici o opinie şi să nu anticipez asupra concluziilor* ce se vor desprinde clar din munca laborioasă şi imparţială a Comisiei. Iar de la această linie de conduită nu m-am abătut nici de dragul corespondentului

din Şimleul Silvaniei.

Trec peste alte nepotriviri, supărătoare şi ele, însă de mai puţină importanţă.

Binevoiţi a publica în ziarele «Dimineaţa» şi «Adevărul» această scrisoare pentru lămurirea opiniei publice.

Primiţi încredinţarea aleselor mele sentimente.

Bucureşti, la 13 septembrie 1934.

Valeriu Pop.“

14 septembrie 1934. Mă văd cu Tătărescu, care este mulţumit de rectificarea dată de mine şi de efectul ce l-a produs, îi arăt motivele care m-au îndemant să dau interviul: 1) Nu numai că nu-l descopăr pe Suveran în urma audienţei de la Cluj, ci să-l acopăr complet. 2) Nu puteam lăsa în discuţie în faţa minoritarilor cinstea unui fost prim-ministru sau a mă eschiva de a i-o recunoaşte. Tătărescu se declară foarte mulţumit de aceste explicaţii. Mi-a spus însă că a avut multe neplăceri, unii căutând să exploateze acest interviu împotriva mea, intrigând chiar şi la Palat. Mă mulţumesc să spun că nu cred ca Regele să nu înţeleagă şi să nu aprecieze gestul meu, iar de alţii nu-mi pasă.

Tătărescu mă informează că Dimitriu se cramponează să prezideze el, efectiv, ancheta în continuare şi nu acceptă nici o altă însărcinare care l-ar îndepărta. Rămâne ca duminică să convoace pe Dimitriu, Bentoiu, Alexandrini, cu care să discutăm împreună, îmi face impresia că nu prea s-a expus faţă de C. Dimitriu.

Vorbesc la telefon cu generalul Ilassievici pentru o întâlnire în scopul de a fixa programul pentru Lugoj.

15 septembrie 1934. întâlnire cu generalul Ilassievici pentru stabilirea programului Serbărilor la Lugoj (AGRU), program ce urmează a fi supus Regelui, spre aprobare.

Vorbesc despre ancheta Skoda. Mă felicită şi-şi exprimă convingerea că ancheta suplimentară va decurge în acelaşi mod, demn, obiectiv şi eficace. îi arăt nedumerirea în ce priveşte rolul lui Dimitriu, în care condiţii nu mai pot garanta de nimic. Generalul Ilassievici spune că Tătărescu va trebui să intervină pentru în-

depărtarea lui C. Dimitriu. Arăt că Tătărescu nu vrea sau nu poate să facă acesţ lucru. Ilassievici spune că, dacă Tătărescu nu poate aranja lucrurile cu Dimitriu, Regele îl va chema pe Dimitriu în audienţă, sub pretextul unui raport în chestia simplificării aparatului de stat şi îl va determina pe Dimitriu să se ocupe numai de această problemă.

Generalul Ilassievici spune că Regele ar vrea să mă vadă. Arăt că eventuala audienţă să aibă loc în mod discret, nu ca cea de la Cluj, şi îi vorbesc de interviu. Mă informează că Regele a

înţeles semnificaţia interviului şi este foarte mulţumit. Rămâne ca Regele să mă cheme când va veni la deschiderea expoziţiei târg.

16 septembrie 1934. Discutăm mai multe ceasuri despre afacerea Skoda la Tătărescu acasă. Se adoptă părerile mele, în special în ce priveşte anchetarea falsului. Dimitriu se opune. Se trece peste această opunere şi se stabileşte că la anchetarea falsului Dimitriu nu va prezida, fiind descoperit prin înrudirea cu Pomponiu şi accentuarea acestei înrudiri de către Pomponiu, chiar în dosarul anchetei făcute de Consiliul de Război.

17 septembrie 1934. începe audierea generalului Cihosky, Dimitriu prezidează. Refuzând să admită expunerea prealabilă scrisă a generalului Cihosky, se naşte scandal şi se produc incidente tumultuoase continue, care fac ca atmosfera să fie foarte încărcată, iar ancheta nu progresează deloc. Toţi sunt exasperaţi: majoritari şi opoziţie fac apel în particular la mine să-l îndepărtez pe Dimitriu care, prin lipsa lui de tact, zădărniceşte lucrările comisiei. Arăt că nu este în puterea mea să schimb lucrurile. Către seară, în fine. Cihosky este admis să-şi facă expozeul. Spiritele se mai calmează.

18 septembrie 1934. Dimitriu îmi arată o telegramă prin care este invitat în audienţă pentru a doua zi. îmi cedează preşedinţia ca să se poată pregăti cu materialul documentar necesar.

Ancheta îşi reia cursul normal. Chestia preţurilor începe să se lămurească.

19-20 septebrie 1934. Audierea lui Cihosky în continuare lămureşte complet şi definitiv chestia preţurilor.

21 septembrie 1934. Deschiderea expoziţiei-târg în prezenţa Regelui. Generalul Ilassievici îmi spune că Regele vrea să mă vadă în cursul zilei. Generalul Ilassievici îmi telefonează la 4,30 ca la ora 6 să trec pe la el, în haine de stradă. Regele mă va primi fără ceremonie şi fără protocol.

La ora 6 trec pe la generalul Ilassievici care mă conduce la Rege. Expun Regelui motivele interviului. Suveranul îmi mulţumeşte pentru modul şi tactul cum am ştiut să servesc Coroana. îl pun pe Suveran la curent cu mersul anchetei, arătându-i vinovăţiile ce se desprind (Cihosky, Madgearu, Mihai Popovici – intervenţia la Consiliul de Război). Demonstrez că Maniu nu poate fi dat în judecată, fiind complet acoperit cu adresa dată în chestia preţurilor, însă, chiar dacă ar exista o umbră de îndoială sau o vină reală în sarcina lui Maniu, Regele României nu poate admite darea în judecată şi compromiterea aceluia care a fost făuritorul unirii Ardealului cu Ţara Mamă. Regele este satisfăcut de expunerea
mea, accentuând că nu se poate să fie daţi în judecată numai membri ai armatei, că nu doreşte cruţarea nimănui, însă nu poate admite procedarea cu uşurinţă şi darea în judecată fără temeinice dovezi, deci crearea de martiri.

îmi arată că este în general mulţumit de guvernarea Tătărescu, că, după prevederile omeneşti, nu întrevede nici o schimbare, că depinde exclusiv de noi ca guvernarea să dureze cât legislatura, chiar şi mai mult, că e nevoie numai de primenirea echipei, că va urma în curând şi că contează pe mine pentru acţiunea ce i-am expus.

Asigur pe Rege de tot devotamentul meu şi îmi permit a-i arăta că va avea deja la Lugoj un început de dovadă de ceea ce pot să obţin ca rezultat prin acţiunea preconizată de mine. La despărţire, Regele îmi zice foarte afabil: „La revedere, la lucru“.

22—28 septembrie 1934. Ancheta continuă în condiţiuni normale şi cu rezultate pozitive. Toţi membrii comisiei, inclusiv naţional-ţărăniştii, îmi exprimă, în particular şi în şedinţă publică, omagiile lor pentru tactul şi obiectivitatea de care am dat dovadă. Lucrările comisiei se încheie, urmând numai redactarea, discutarea şi votarea raportului.

La 28 plec la Cluj în vederea conferinţei de la Satu Mare.

30 septembrie 1934. Deşi Alexandru Lapedatu a dat dispoziţii ca liberalii să nu asiste la conferinţa mea, drumul se transformă în triumf, pretutindeni sunt salutat în gări, iar la Satu Mare sunt întâmpinat de toată suflarea românească cu flori, drapele şi cuvântări. Conferinţa are un efect formidabil, publicul (circa 3.000 la număr) mă aclamă frenetic în picioare. Seara, la banchet, reprezentanţii partidelor de opoziţie, alături de liberali, mă omagiază ca pe cel mai de seamă om politic al generaţiei mele în Ardeal, de care se leagă speranţele tuturor, fără deosebire de credinţe politice.

1 octombrie 1934. Luni la amiază plec la Bucureşti în vederea procesului Valea Agrişului contra Banca Ghikert. La Sinaia, doamna Cihosky ne vesteşte demisia întregului guvern. Sosit noaptea la 12, vorbesc la telefon cu Tătărescu, care îmi spune că situaţia e bună şi mă roagă ca a doua zi să-i stau la dispoziţie, în vederea constituirii noului guvern.

2 octombrie 1934. Dimineaţa la Casaţie. Toată lumea mă felicită ca viitor ministru. Vaier Roman caută să aibă oarecari explicaţii cu mine. îi spun verde că s-a purtat în mod neleal şi neprietenesc faţă de mine şi, în acelaşi timp, nu şi-a servit nici

Şedinţa Comitetului central se desfăşoară în linişte şi atmosferă de simpatie pentru mine. Deşi Maniu a dat cuvânt de ordine, după informaţiile ce mi-au parvenit, ca să nu fiu reales de preşedinte al AGRU—ului, toate indiciile sunt pentru realegerea mea sigură.

6 octombrie 1934. Dimineaţa, liturghia, cuminecarea *în corpore* a tuturor fruntaşilor mireni.

Ora 10,30: deschiderea Congresului. Ţin o cuvântare scurtă, care însă a fost foarte aplaudată. La ora 11,30 se suspendă lucrările şi rămâne în continuare pe după-amiază. Conferinţă la episcop cu capii autorităţilor, pun ordine în măsurile de pregătire, fixez pentru orele 4,30 repetiţia generală cu armata şi poliţia în vederea menţinerii ordinii şi a manevrării masselor mari ce sunt aşteptate. Renunţ la participarea masselor la procesiune şi o preconizez ca o participare mai redusă, care însă va fi cu atât mai frumoasă şi mai ordonată. Massele vor privi la procesiune, împărţite pe tot parcursul. Episcopul îmi arată proiectul de predică omagială, pe care o găsesc nepotrivită. îi dau indicaţiile cuvenite. Ora 4 p. m., continuarea Congresului, La ora 5 .plec cu generalul la repetiţia generală. Pun toate inconvenientele la punct, rămân cu convingerea că serbarea va reuşi bine sub aspectul ordinii şi al organizării. Ora 6, revin la Congres, unde dr. Tiberiu Mălai era în toiul unui fulminant discurs împotriva Bisericii Ortodoxe. La intrare, lumea mă primeşte cu aplauze şi pe urmă Mălai, stingherit de prezenţa mea, termină discursul absolut nelalocul lui.

La 6,30 mă retrag să-mi scriu discursul pentru banchet, iar lumea pleacă întru întâmpinarea arhiereilor, unde vorbeşte pentru Comitetul central Valeriu Roman.

7 octombrie 1934. Din zori de zi începe să forfotească o lume imensă (după informaţii ulterioare, 18 trenuri a 60 de vagoane a 3.000 de persoane au sosit din depărtări). Fac o ultimă aruncare de privire, totul se prezintă bine. Plec la gară. La ora 10 soseşte Regele cu suita şi membrii guvernului. Regele este puternic aclamat pe tot parcursul până la biserica ortodoxă, unde episcopul Lăzărescu îl întâmpină pe Rege cu un scurt discurs complet deplasat (are aerul de a reproşa Regelui venirea

la o serbare unită). Regele face un gest de nemulţumire, apoi intră în biserică de unde, după o scurtă rugăciune – public puţin – pleacă pe jos însoţit de suită şi de guvern la catedrala unită. Mulţimea face Regelui o manifetaţie delirantă, ce impresionează adânc. La catedrală este întâmpinat de episcopi în odăjdii şi îşi face intrarea în sunetele imnului regal cântat admirabil de cele trei coruri. Nicolescu rosteşte predica omagială, cu slab efect din cauză că nu o poate citi bine. Gheorghe Tătărescu îşi exprimă nedumeriri cu privire la participarea Regelui la procesiune (probabil Lapedatu şi mitropolitul Bălan să fi insistat). îi arăt că în mod normal nu poate supăra acest lucru pe ortodocşi că regele e hotărât să participe şi că, în definitiv, iau asupra mea toată răspunderea. De altfel, dacă vrea, poate să-l întrebe pe Rege. Regele, întrebat, răspunde că nu renunţă la procesiune decât dacă ar turna cu găleata.

La ora 12 începe procesiunea: Crucea, fanfara şi corurile. 60 de copii şi fetiţe în costume naţionale, 100 de fetiţe în alb, 280 de preoţi în odăjdii, episcopii şi prelaţii latini, episcopii uniţi, Sf. Cuminecătură purtată de episcopul Frenţiu sub baldachin, Regele sub baldachin purtat de 8 mireni între care eu, Valeriu Roman, Al. Borza, etc., membrii guvernului. Comitetul AGRU-ului şi al Uniunii Moriane. Procesiunea e splendidă, toţi bucureştenii rămân extrem de impresionaţi, copleşiţi, iar Regele este foarte plăcut impresionat, fericirea i se poate citi pe faţă, văzându-se frenetic aclamat cu toată adânca reculegere cu care asistă lumea până la trecerea Sf. Euharistii. La intrarea în catedrală, Regele trece printre fetiţele îmbrăcate în alb şi îngenunchiate pe două părţi. Pe unii îi podidiseră lacrimile de emoţie.

Regele se retrage pentru o jumătate de oră în vagon, iar lumea invitată trece la masa de la prefectură.

Regele este salutat cu un ropot de aplauze; la masă sunt ce are mai de seamă biserica unită, în total 150 de persoane. La şampanie ţin următoarea cuvântare:

„Sire,

Majestatea Voastră a binevoit a onora cu înalta Sa prezenţă marea sărbătoare de azi, care este o afirmare

impunătoare a forţei spirituale şi creatoare a naţiunii. în această duminică de toamnă târzie s-au înfrăţit din nou cele două biserici naţionale: Biserica ortodoxă şi Biserica română unită; *s-au înfrăţit în entuziasta lor mărturisire de credinţă faţă de Tron şi neam.* între cele două biserici naţionale pot să fie diferenţieri de'dogme, în disciplină sau în organizare. *Una suntem însă. Sire, în dogma dinasticismului şi în disciplina naţionalismului.*

După cum, în trecutul vijelios de crâncene suferinţe, cler şi norod au mers mână în mână, au înfruntat cot la cot toate vicisitudinile până la împlinirea vremilor: *unirea tuturor românilor, înfăptuită de în veci slăvitul Rege Ferdinand I cel Leal,* astfel şi
în prezent cele două biserici naţionale înţeleg – la Augustul îndemn al Majestăţii Voastre – să lucreze în frăţească şi creştinească armonie la aşezarea temeliei spirituale *care, singură, poate înlesni* descătuşarea tuturor forţelor creatoare ale naţiunii şi durarea solidă a vieţii naţionale între hotarele întregite. Una vom fi şi pe viitor, în vecii vecilor, slujind cu credinţă pe Majestatea Voastră şi nesfârşitul şir de vrednici urmaşi ai Majestăţii Voastre, în folosul strălucitului viitor hărăzit neamului românesc.

La afirmarea naţională şi creştinească de azi a românismului, participă cu toată căldura şi Biserica catolică de rit latin, prin prezenţa activă a înalţilor ei prelaţi şi a unei delegaţii de mireni reprezentativi. Iau parte la sărbătoarea noastră şi reprezentanţii autorizaţi ai confesiunilor calvine, luterane şi ai cultului mozaic. Când prin vorbă şi fapte *se face din nou mărturie în faţa lumii că minorităţile etnice şi confesionale din România sunt devotate Tronului* şi Patriei, suntem în drept a sublinia semnificaţia acestei mărturii în Lugojul românesc, situat nu prea departe de graniţa apuseană.

Sire,

Această impresionantă unanimitate de sentimente dinastice şi patriotice mă îndrituieşte să arăt că populaţia provinciilor de peste munţi, cea din cuprinsul Ardealului, Crişanei, Maramureşului şi din falnicul Banat, fără deosebire de limbă şi confesiune, stă credincioasă în jurul Tronului şi, încrezătoare în înalta înţelepciune a iubitului

ei Rege, este gata la orice efort pentru opera grea de consolidare şi la orice sacrificiu întru apărarea graniţelor pentru totdeauna intangibile.

Adânc mişcat de a putea da expresie acestor sentimente, strig din toată inima,

Să trăiţi Sire, Rege al consolidării noastre naţionale!

Trăiască Măria Sa Mihai, Mare Voievod de Alba lulia!

Trăiască Augusta Familie Regală!

Trăiască România întregită, una şi în veci nedespărţită!"

Lumea, ca electrizată, subliniază cu aplauze frenetice fiecare frază, iar la urmă. Regele este sărbătorit în mod delirant. Regele, puternic impresionat şi răpit de caldul entuziasm, răspunde fără zăbavă, lumea îl ascultă în picioare.

Regele, vădit inspirat, face un discurs improvizat minunat în formă şi neîntrecut în fond Mi se adresează mie cu o vădită căldură şi apoi dezvoltă ideile prinse din discursul meu. Lumea este în delir, miniştrii notorii aplaudă şi ovaţionează frenetic.

Regele spune lui Inculeţ şi altor comeseni că eu l-am inspirat, nu precupeţeşte atenţia faţă de mine şi sentimentele sale de simpatie faţă de biserica unită. Episcopul Lăzărescu îmi exprimă simpatia sa, mă invită la el şi spune că doreşte din inimă colaborarea frăţească a celor două biserici.

După-masă, Regele se întreţine foarte afabil cu toată lumea, cucerind respectul şi simpatia tuturor. Borza îmi comunică că au fost induşi în eroare asupra intenţiilor mele, dar acum, con- vingându-se de contrariu, alegerea mea se va face cu unanimitate. (Ulterior sunt informat că în comisia de candidare Borza şi dr. A. Banciu au încercat să pună condiţii la realegerea mea, însă în faţa dezavuării generale – prot. Stoica – au trebuit să renunţe la orice intrigă).

Mareşalul general Ilassievici îmi comunică că Regele este extrem de fericit şi mulţumit, că a fost cea mai grandioasă, mai bine organizată şi mai entuziastă manifestaţie la care a luat parte şi că Regele i-a spus că

numai mie mi-o poate mulţumi. Mă felicită pentru tactul şi generozitatea cu care am tratat Biserica Ortodoxă.

La concursul de coruri Regele stă cu o oră şi jumătate peste program. La gară, după ce trece în revistă trupa şi dă mâna cu Tătărescu, Regele vine la mine, îmi prinde mâna cu amândouă mâinile şi îmi spune: „Dragă Pop, îţi exprim cele mai calde mulţumiri şi recunoştinţă pentru admirabila manifestaţie şi sărbătorire ce mi-ai organizat". Răspund mişcat că sunt fericit de a fi putut dobândi aceste auguste cuvinte de mulţumire.

Regele pleacă în undele mulţimii.

Şedinţa festivă se deschide aproape de ora 8. Se ţin scurte cuvântări, între care două foarte aplaudate, în care arăt necesitatea de a da lupta pentru educaţia religioasă a tineretului.

Se alege comitetul în unanimitate; înainte de a se putea face propunerea pentru alegerea mea de preşedinte, toată sala se ridică în picioare şi mă aclamă în mod frenetic de preşedinte.

Masă la prefect, unde suntem aşteptaţi de ceilalţi membri ai guvernului, care mă felicită călduros şi îmi spun că nu pot înţelege cum de am reuşit să întrunesc şi sufragiile adversarilor politici.

Sunt mulţumit la extrem de serbările de la Lugoj, pe care le consider ca încoronarea operei mele de cinci ani, tenace şi sistematică, în acelaşi timp extrem de grea şi anume: *de a descătuşa Biserica unită din lanţurile unui servilism fără rost şi fără roade faţă de Maniu, de a conduce la o atitudine independentă în viaţa publică, a-i crea legături directe cu factorii de guvernare şi, în special, cu Coroana şi astfel a-i reda autoritatea, importanţa şi simpatia ce i se cuvin, potrivit gloriosului ei trecut şi misiunii ei mari în viitor.*

în această acţiune am fost susţinut, de la început şi fără întrerupere, de mitropolitul V. Suciu, în marginile ce-i îngăduiau boala, câteodată şi timid de ceilalţi episcopi, înţeles şi secondat cu discreţie de Roma, prin Doici şi Valerio Valeri.

După Lugoj, dacă nu vor veni greşeli şi obstacole din partea Bucureştiului – cum a fost cazul cu lorga în

privinţa salariilor preoţeşti, când acţiunea mea a fost aproape zădărnicită – opera se va desăvârşi fără dificultăţi şi în mod normal.

La 8 octombrie plec la Cluj de unde, în **9 octombrie 1934,** revin la Bucureşti. La plecarea din Cluj mi se comunică de către siguranţă asasinarea Regelui Alexandru al Iugoslaviei şi a lui Louis Barthou, ministru de Externe al Franţei. La Beiuş ştirea se confirmă şi se dau detalii. Rămânem zguduiţi de această întâmplare şi de perspectivele ce pot să se întrevadă. Dimineaţa la Bucureşti, găsim consternare generală şi durere sinceră.

10-12 octombrie 1934. Toată activitatea guvernamentală suspendată şi mărginită exclusiv la măsuri de ordine şi pregătire la participarea la doliul Iugoslaviei şi al Franţei.

13 octombrie 1934. La cererea lui Richard Franasovici, plec la Galaţi, pentru a reprezenta guvernul şi a prezida Congresul general al AGIR-ului. La gară, primire solemnă. Facem o plimbare pe Dunăre cu iahtul *Domniţa Florica,* pe care luăm şi masa, mergem până la Reni, unde vedem întâiul vapor sovietic intrat în apele româneşti.

Prezidez Congresul ţinând o cuvântare foarte aplaudată.

15 octombrie 1934. Iau interimatul Ministerului Comunicaţiilor în timpul lipsei lui Richard Franasovici.

16 octombrie 1934. Te Deum de ziua naşterii Regelui.

18 octombrie 1934. Parastas la Domniţa Bălaşa şi la biserica rusească pentru Regele Alexandru.

20 octombrie 1934. Requiem pentru Raymond Poincare la catedrala Sf. losif. La orele 4, plecare la Sinaia pentru aşteptarea Regelui. Pe drum, am o explicaţie cu Alexandru Lapedatu, ceea ce dă oarecari speranţe în posibilitatea unei viitoare colaborări. Gheorghe Tătărescu mă asigură că Lapedatu e mai înţelegător şi că va aranja totul. De asemenea mă informează că săptămâna viitoare se vor preciza atribuţiile miniştrilor fără portofoliu. La
orele 6,40 soseşte Regele vădit impresionat şi afectat de

funeraliile Regelui Alexandru. Aghiotanţii spun că funeraliile au fost grandioase ca participare şi expresie de durere colectivă a unei naţii întregi.

Seara la 11,35, plecare la Cluj.

21—23 octombrie 1934. La Cluj, în seara zilei de 22 fac o vizită lui Vaida-Voievod, cu care ne întreţinem asupra situaţiei politice şi diplomatice, în mod cordial şi fără rezerve. Rămân cu convingerea că Vaida nu mai crede în partide şi aşteaptă salvarea de la un guvern personal şi autoritar.

24 octombrie 1934. Tătărescu e răcit şi nu îl poate primi pe Hossu. Seara îl văd pe Tătărescu, căruia îi storc din nou promisiunea că îi va da episcopului Hossu 5 milioane, arătându-i că, în caz contrar, îmi primejduieşte acţiunea începută. Promite că banii îi va da cel târziu la 1 noiembrie 1934. Crede că a doua zi îl va putea primi pe Hossu. Spune că Regele ar dori să mă primească în audienţă, să-l văd înainte de a pleca.

25 octombrie 1934. Telefonez la Sinaia pentru audienţă, care mi se fixează pentru sâmbătă, la orele 3,30 p. m. Tătărescu tot răcit şi nu-l poate primi pe episcopul Hossu, ceea ce îl supără pe acesta. Cu greu îl împac.

Seara ne întâlnim la Antonescu cu Franasovici, Dimitriu, Bentoiu şi Alexandrini, discutând asupra raportului. Se invocă mereu şi cu totul deplasat părerile Regelui, raportul e încă unilateral şi defectuos ca argumentare. Se vede din discuţii tendinţa că dacă Maniu nu este trimis în judecată, Madgearu să nu fie tras la răspundere, ci numai Popovici şi Boilă, pe chestii lăturalnice. Combat acest punct de vedere ca nepolitic şi nedrept. Arăt că e necesar să se facă o discriminare între rolul uzinelor Skoda şi reprezentantul Seletzky şi că documentarea trebuie completată. Nu se ajunge la nici o înţelegere.

26 octombrie 1934. Se continuă discuţiile la Antonescu, se dă citire integral raportului în parte numai redactat. Nu se ajunge la unanimitate de vederi.

Seara la orele 6 discut cu Gheorghe Tărărescu, care este împotriva dării în judecată a lui Madgearu, din motive politice şi crezându-l mai puţin vinovat decât

Maniu. Face uluitoarea afirmaţie că din comisioanele Skoda s-au îmbogăţit numai ardelenii. Protestez şi pun la punct lucrurile, demonstrând vinovăţia lui Madgearu şi, în orice caz, dacă în cazul Maniu interese dinastice şi faptul că Maniu a prezidat actul Unirii pledează şi justifică un act de clemenţă, dacă ar fi evidentă vinovăţia lui, în ce îl priveşte pe
Madgearu, nimic asemănător nu se poate invoca. Cred că pe chestia încheierii contractului nu se poate da în judecată numai un ostaş, generalul Cihosky, iar toţi oamenii politici să fie scoşi din cauză, chiar dacă sunt vinovaţi. Nu admit ca alături de Cihosky să fie daţi în judecată numai doi ardeleni, pe chestia unei vagi legături cu afacerea Skoda. Mă roagă să vin să-l văd după audienţă.

27 octombrie 1934. Plec dimineaţa la Sinaia. Admirabilă zi de toamnă plină de soare. Fac o vizită lui lunian, care mă invită la dejun. Discutăm politică. îl întreb de părerea sa în chestia Skoda. îmi arată că părerea sa e neschimbată: darea în judecată a lui Cihosky şi Madgearu, a căror vinovăţie e mai evidentă şi mai reală decât a lui Maniu. Darea în judecată a lui Maniu ar fi un act nepolitic şi primejdios. Discriminarea între Maniu şi Madgearu o crede posibilă, chit că lumea ar vedea un act de clemenţă, cu atât mai bine. Chestia Popovici şi Boilă e lăturalnică, evident n-au să scape fără sancţiuni. îmi arată toată vila, mă felicită cu multă căldură pentru succesul de la Lugoj, pe care îl consideră de o mare importanţă politică. Luăm dejunul împreună cu familia lunian într-o atmosferă de mare cordialitate.

Am rămas foarte satisfăcut de această solidarizare a lui lunian cu părerea mea în ce priveşte pe Maniu. lunian devenise un adversar înverşunat al lui Maniu, era pe vremea aceea consilier juridic al Palatului. Regele îl aprecia foarte mult, deci ar fi putut încerca cu oarecari şanse influenţarea Regelui pentru darea în judecată a lui Maniu.

La orele 4,30 are loc audienţa la Rege. Trecem la discutarea chestiunii Skoda. Expun rezultatele anchetei şi divergenţele de opinii din sânul guvernului, arătând în

mod cinstit toate argumentele invocate de unii şi de alţii. Expun părerea mea şi considerentele pe care se sprijină. Conchid categoric la scoaterea din cauză a lui luliu Maniu. Regele, de la început până la urmă, împărtăşeşte şi aprobă părerile mele, apoi, rezumând, conchide clar şi categoric: *Lipsa de sancţiuni înseamnă căderea guvernului, oricât ar vrea Suveranul să ne susţină.* Nu admite ca pe chestia contractului să fie dat în judecată numai un ostaş, generalul Cihosky; nu este oportun şi politic a da în judecată pe luliu Maniu, chiar dacă logica concluziilor ar suferi. Deci, luliu Maniu să fie scos din cauză. Darea în judecată a lui Virgil Madgearu însă nu poate fi evitată. Chestia Mihai Popovici şi Boilă, oricât de interesantă, este lăturalnică.

Revin asupra argumentului că darea în judecată a lui Madgearu
ar putea aduce cu sine solidarizarea partidului şi, deci, eşuarea acţiunii de destindere. Regele, ridicându-se de la masă, ripostează apăsat şi categoric: *Nu crede în această solidarizare, deoarece Madgearu este detestat în propriul partid: dacă însă această solidarizare s-ar produce, ar fi ultima dovadă că sunt ticăloşi de sus până jos şi, în acest caz. Suveranul nu mai vrea să ştie de Partidul Naţional-Ţărănesc nici acum, nici în viitor, vreodată.*

Iau act de părerile regale cu satisfacţia că a consimţit în mod definitiv la scoaterea lui luliu Maniu din cauză şi îl felicit pentru acest gest regal.

Trecem la problema acţiunii mele politice în Ardeal. Arăt Suveranului că această acţiune a suferit o întârziere nevoită, deoarece Lapedatu mă vrea imobilizat, ceea ce evident nu se poate, iar Gheorghe Tătărescu, din cauza evenimentelor, numai luni-marţi va putea să încerce determinarea lui Lapedatu să nu mai facă obstacole. Regele întreabă ce cred, dacă e posibil acest lucru. Răspund că sunt gata la orice concesiuni în formă, care să nu primejduiască fondul, că şi personal voi încerca totul, dar că, în sinea mea, nu cred în putinţa unei sincere înţelegeri. Regele spune că îi urează lui Tătărescu să reuşească, iar dacă nu ar reuşi, va aviza El însuşi la înlăturarea acestor obstacole inadmisibile din calea

acţiunii mele, care este de cea mai mare importanţă pentru interesele superioare ale ţării.

Trecem la cazul Dinu Brătianu. Suveranul este îngrijorat din cauza informaţiilor că tratativele cu G. Brătianu ar fi aproape încheiate. îi arăt toate informaţiile ce am de la Bebe Brătianu, că Dinu Brătianu e pentru înţelegere cu Gheorghe Tătărescu, că cere numai să i se arate consideraţia la care este. îndreptăţit, că e gata chiar a pregăti şefia viitoare a lui Tătărescu, că asemenea e dornic să normalizeze raporturile cu factorul constituţional. Regele îmi spune că doreşte armonie în partidul liberal şi Tătărescu e bine să satisfacă aceste pretenţii rezonabile. Regele nu poartă nici un resentiment lui Dinu Brătianu, deşi acesta, în mod ostentativ, nu poartă Cordonul ce i-a fost conferit, iar de ziua naşterii nu l-a felicitat, spre deosebire de toţi ceilalţi şefi de partid. îl va invita în curând la o vânătoare, când se va putea crea o atmosferă mai cordială, iar după aceea – la sugestia mea – îl va chema în audienţă. La orele 5, audienţa ia sfârşit.

La orele 9,30 îl văd la Bucureşti pe Tătărescu. îi arăt impresiile mele şi îi expun punctul de vedere principal şi definitiv la care s-a oprit Regele. Tătărescu nici nu vrea să audă de darea în
judecată a lui Madgearu şi crede că îl va convinge pe Rege să consimtă să fie dat în judecată numai generalul Cihosky. Dacă nu va reuşi, preferă soluţia de a da în judecată întregul guvern Maniu, în temeiul răspunderii solidare. îmi cere părerea asupra acestei formule. Spun că, din punct de vedere formal, stă în picioare, dar din punct de vedere politic, nu mă pot pronunţa imediat, fără o matură reflecţiune. îi spun că, în orice caz, să se gândească la eventualitatea că nu îl va putea convinge pe Rege şi să nu-şi primejduiască situaţia de dragul lui Madgearu, care e păcătos, fiind unul din trinitatea sinistră Madgearu – Popovici – Lugojanu, îmi spune mereu că pe Madgearu îl crede nevinovat. Atitudinea e inexplicabilă, mai ales după acţiunea de duşmănie a lui Madgearu faţă de liberali în cei 10 ani de opoziţie. La mijloc trebuie să fie un aranjament ocult. Vrea să mă vadă înainte de a merge în audienţă la Rege.

îi arăt că nu mai trebuie să meargă nici un membru al Comisiei în audienţă la Rege, că trebuie pregătită opinia publică prin presă şi că lucrările trebuie accelerate, astfel ca la deschiderea Corpurilor legiuitoare, discuţia să fie terminată în Comisie. Convine că măsurile preconizate de mine sunt binevenite.

28 octombrie 1934. îl văd pe Franasovici, cu care discut afacerea Skoda, care este mai delicată decât se părea în ultimul timp. Franasovici este de părere că formula dării în judecată a întregului guvern este rea şi extrem de primejdioasă, fiindcă va solidariza întreg partidul. Spun că, în afară de formula dării în judecată a lui Cihosky – Madgearu, există numai o singură altă formulă viabilă: Comisia să stabilească toate faptele culpabile, toate probele, să indice toate textele de lege, iar răspunderile să le discute numai în principiu, lăsând în sarcina Adunării Deputaţilor precizarea persoanelor responsabile. Acest procedeu ne-ar permite ca, între timp, să facem o acţiune de presă pentru orientarea opiniei publice, ceea ce până acum, în mod regretabil, nu s-a făcut. Franasovici e încântat de această formulă. Rămâne să mai discutăm.

După-masă, la orele 5,30, vine Bebe Brătianu la mine şi luăm ceaiul împreună. Discutăm afacerea Skoda, el împărtăşeşte întru toate părerile mele, este împotriva dării în judecată a întregului guvern. Discutăm situaţia din partid. îmi spune că Dinu Brătianu e afectat şi supărat de comentariile şi campania de presă ce se fac pentru diminuarea prestigiului său, în jurul remanierii şi în jurul întrunirii de la Iaşi, că are dovezi certe că această campanie e inspirată şi pusă la cale de Victor Iamandi. Crede că stăruinţa pe lângă Dinu Brătianu de a merge la Congresul de la Iaşi e o nouă umilire şi chiar dacă Dinu Brătianu ar ceda, ar rămânea cu sufletul rănit şi aceasta ar produce o nouă distanţare faţă de Gheorghe Tătărescu. Crede că trebuie să premeargă armonizarea raporturilor cu Gheorghe Tătărescu şi răspândirea acestei normalizări a raporturilor în opinia publică, apoi va putea merge Dinu Brătianu fără nici o supărare la orice congres sau întrunire. împărtăşesc aceste vederi. Mă roagă stăruitor

să-i vorbesc lui Gheorghe Tătărescu în acest sens şi să-i arăt că singura soluţie, bună pentru moment, e amânarea congresului de la Iaşi.

îi vorbesc despre intenţia Regelui de a invita pe Dinu Brătianu la o vânătoare şi, pe urmă, de a-l chema în audienţă. îmi mulţumeşte cu efuziune. îi comunic părerea Regelui despre el. Este vădit mişcat. îi atrag atenţia că Dinu Brătianu nu poartă decoraţia conferită de Rege şi că nu l-a felicitat de ziua naşterii. Spune că a fost o simplă scăpare din vedere, deoarece Dinu Brătianu e încă puţin familiarizat cu protocolul, dar că pe viitor astfel de omisiuni şi acte nu se vor mai întâmpla.

îmi spune că Dinu Brătianu şi doamnele din familia Brătianu nu lucrează pentru întregirea partidului cu Gheorghe Brătianu şi ştirile sunt interesate şi fanteziste.

29 octombrie 1934. Vorbesc cu Tătărescu cu privire la congresul de la Iaşi. Crede că va aranja lucrurile cu bine, vechiul său optimism. Mă roagă să vorbesc cu Victor lamandi şi să văd dacă nu ar consimţi la amânarea congresului.

Vorbesc după-masă cu lamandi, care îmi spune că însuşi Dinu Brătianu, în repetate rânduri, mai pe urmă în iunie, i-a confirmat tratativele cu Gheorghe Brătianu ca fiind»foarte înaintate. Admite că, între timp, lucrurile s-or fi putut schimba, crede însă că Dinu Brătianu, mai bine doamnele din familie, nu sunt sincere şi aşteaptă numai momentul oportun de a-l da peste cap pe Gheorghe Tătărescu. în orice caz, nu vrea să contracareze acţiunea de refacere a armoniei, preconizată de Gheorghe Tătărescu, că la congres se va arăta deferenţă şi devotament şefului partidului, că, însă, din cauza pregătirilor prea înaintate, îi e cu neputinţă să amâne congresul. Tătărescu, înainte de consiliu, mă roagă să accept delegaţia din partea guvernului de a conduce lucrările simplificării aparatului de stat. Accept în principiu.

30 octombrie 1934. La orele 10 sunt chemat la Tătărescu împreună cu Dimitriu. Discutăm chestiunea simplificări aparatului de stat. Mi se va pune la dispoziţie întreg materialul, pe care să-l studiez şi apoi, de luni

începând, să stau de vorbă şi să căutăm să-l punem în practică prin decrete pentru fiecare minister în parte. Discutăm afacerea Skoda în trei, pe urmă în doi, cu Tătărescu. Rămâne morţiş la formula de a nu da în judecată pe Madgearu şi va stărui în acest sens şi pe lângă Rege. Caut să-l conving să nu ţină atât de grozav la o formulă care ar putea apărea pentru Rege şi opinia publică ca o indirectă muşamalizare. Nu izbutesc; se vede că trebuie să fie ceva adevărat din ce se zvoneşte; târguiala încheiată cu naţional-ţărănişti pentru scutirea de sancţiuni a oamenilor politici în schimbul pretinsei destinderi.

La orele 11,30 la Dinu Brătianu, care mă primeşte cu multă bucurie, chiar cu o exuberanţă neobişnuită. îmi exprimă bucuria sa de a mă vedea ministru, neuitând de simpatia ce a avut pentru mine Vintilă Brătianu. în ce priveşte politica propriu-zisă, rezultatul este mai puţin satisfăcător; ar vrea să nu se producă vreo disensiune confesională în partid şi nici frământări în organizaţiile din Ardeal, ar vrea să activez deocamdată pe liniile mari ale politicii de stat şi să mă dezinteresez de bucătăria măruntă. Lucruri foarte frumoase, dar care nu cadrează deloc cu politica de partid. Dinu Brătianu este pornit împotriva grupului M şi îmi spune că a cerut categoric lui Gheorghe Tătărescu desfiinţarea acestuia. Nu poate tolera să continue acţiunea grupului. Rămâne să continuăm conversaţia, eu trebuind să mă duc la consfătuirea de la Ministerul Muncii, în chestia formulării decretului pentru Casele de Asigurări Sociale.

Seara la 8 mă cheamă Tătărescu. îmi spune că Regele a acceptat formula cu scoaterea din cauză a lui Madgearu. Mă roagă să convin la această formulă şi să dau o mână de ajutor ca raportul să fie sobru, obiectiv şi documentat. Ar trebui mult scurtat. Rămâne ca mâine să discut cu Bentoiu. Mă roagă să caut să-l conving pe Victor lamandi să renunţe la congresul din 4, ceea ce este absolut necesar.

31 octombrie 1934. Consiliu de Miniştri: Tătărescu mă felicită pentru comunicatul în chestia congresului F. O. R. de la Sibiu. Se discută chestii

curente. Se dă comunicat arătând delegaţia acordată mie.

Bentoiu îmi prezintă raportul. îl discutăm. îi arăt toate lipsurile de documentare şi precizare. Ia notă. Nu intru în discutarea concluziilor privitoare la răspunderile personale.

Dimitriu îmi aduce materialul pentru decrete, pe care mi-l predă cu mare greutate. Pădisanu îmi aduce copie de pe nota Lapedatu cu privire la Concordat.

Vizita lui Zaharia Boilă, care spune că are misiunea de la luliu Maniu să-mi propună scoaterea din cauză a lui luliu Maniu în schimbul încetării campaniei contra Regelui şi Elenei Lupescu. îl asigur că luliu Maniu nu va fi pus în cauză. Nu e nevoie de nici un compromis din partea lui Maniu, compromis care este sub demnitatea unui bărbat de stat de talia lui Maniu. în ce priveşte campania contra Regelui şi Elenei Lupescu, este liber să acţioneze cum îl va îndemna patriotismul şi cavalerismul său. Regret în ce-l priveşte pe fratele său Romul, nu îi pot da aceeaşi asigurare. Romul Boilă singur şi-a tăiat craca de sub picioare cu ocazia interogatoriului în faţa Comisiei. Zaharia Boilă îmi mulţumeşte pentru asigurarea dată cu privire la luliu Maniu.

Plec la Cluj.

1 noiembrie 1934. Lucrez la Cluj pentru pregătirea decretelor. Seara, iluminaţie de ziua morţilor.

2 noiembrie 1934. Lucrez la decrete.

3 noiembrie 1934. Audienţe nesfârşite. După-masă prezidez concursul hipic.

La orele 5 Comitetul Central al A. G. R. U. Se adoptă ideile susţinute de mine pentru atitudinea de viitor şi pentru comunicat. Sunt asigurat că mi se va da un concurs nelimitat.

La orele 8,30 prezidez consfătuirea grănicerilor, care se declară satisfăcuţi de explicaţiile mele şi prin Ionel Pop declară că au toată încrederea în soluţiile mele.

4 noiembrie 1934. La 12,30 plecarea la Bucureşti. Roman îmi spune că profesorul Lupaş l-a informat că Lapedatu le-a afirmat că A. G. R. U. la Lugoj a insultat Biserica Ortodoxă şi apoi faptul că Lapedatu a făcut reproşuri lui Popovici, care vroia să demonstreze că la Lugoj nu a fost nimic.

5 noiembrie 1934. Semnăm la Banca Naţională pentru împrumut (50.000 lei). Plătăşcanu îmi arată că acţiunea grupului „Prin noi înşine“ se face din iniţiativa şi cu aprobarea familiei Brătianu.

La orele 5 p. m., conferinţă la Sassu, cu Negură şi Oanea. Se adoptă în întregime cele susţinute de mine. Negură este îndemnat să vină la mine pentru a redacta din nou jurnalul Consiliului de Miniştri.

6 noiembrie 1934. La orele 10 sunt chemat la Gheorghe Tătărăscu. Discutăm împreună cu Dimitriu chestia simplificării. îl
pun la curent pe Tătărescu cu manevrele lui Lapedatu, pe care le taxează de infame. Mă invită la dejun pe miercuri, când urmează să tranşăm definitiv diferendele cu Lapedatu.

De la 11-14 lucrez la redactarea antreproiectului de decret.

De la 17-19,30 asist la şedinţa Consiliului de avocaţi la Externe, prezidată de Savel Rădulescu. Le dau lămuriri în legătură cu acordul de la Roma. Avocaţii, în frunte cu Pantazi, rămân surprinşi de cele expuse de mine în mod documentat şi arătarea textelor. în cursul conversaţiilor, avocaţii dau dovada fie că n-au cunoscut nici măcar superficial Acordul, fie că sunt cu totul străini de chestiunile istorice şi juridice soluţionate prin Acord.

De la 19,30-21 conferinţă interministerială la Preşedinţie în chestia decretului. Miniştrii – excepţie făcând Franasovici şi Ma- nolescu-Strunga, care dau dovadă de o înţelegere rapidă şi de bun simţ – sunt absolut ignoranţi în materie şi de o timiditate puerilă. Din care cauză, Gheorghe Tătărescu amână discuţia pe vineri dimineaţă, până când miniştrii urmează să se documenteze.

7 noiembrie 1934. Dejun la Tătărescu. Au loc explicaţii între mine şi Lapedatu, care este agitat şi emoţionat, considerându-se situat în postură de acuzat. Contestă toate manevrele, în special cele în legătură cu Sibiul, căutând să spună că, dacă ar fi fost de faţă la atacuri, ar fi ripostat. Mă asigură de simpatia lui şi de dorinţa de a colabora cu mine în prietenie şi armonie, îmi reproşează de ce primesc pe cei ce îl duşmănesc. Mă asigură că dacă se păstrează formele unei aparente şefii a

lui, nu face nici o piedică activităţii mele, iar dacă şefii ar crede că nu mai este util, e gata a se retrage. îi arăt că nu am nici o pornire împotriva lui, că el poartă vina raporturilor glaciale, că eu nu pot refuza intrarea la mine nici unui membru al partidului, că asta însă nu înseamnă că toţi care vin la mine îmi sunt prieteni şi colaboratori, că sunt gata a încerca din nou o prietenească colaborare. Tătărescu intervine deseori pentru netezirea căii de apropiere, arată că Lapedatu m~a propus în ziua precedentă la şefia organizaţiei de Satu-Mare. Conversaţiile se termină în atmosferă de cordialitate, rămâne să se verifice sinceritatea lui Alexandru Lapedatu.

După-masă, Consiliu de Miniştri. Seara discuţii cu delegaţia grănicerilor năsăudeni, care, deşi principial simt împotriva regiei cooperative, sunt mulţumiţi de soluţiile la care ne-am oprit.

8 noiembrie 1934. Orele 10,45. Te Deum pentru Marele Voievod Mihai. La 11,30 aşteptarea şi primirea Regelui la gara Cotroceni.

După-masă, excursie la Giurgiu şi Rusciuc.

9 noiembrie 1934. Consiliu de Miniştri în chestia reorganizării aparatului de stat Miniştrii sunt timizi şi necunoscători ai problemei. Se decide amânarea armonizării salariilor pentru bugetul viitor, în scopul de a nu face perturbaţii în mersul împrumutului. Decretul se va face numai pentru ierarhizarea funcţiunilor, organizarea serviciilor şi alte chestiuni diverse. Gheorghe Tătărescu face aspre reproşuri miniştrilor că nu se pregătesc, că discută în aer şi nu iau chestiunea reorganizării Statului în serios. Examinarea problemei se amână pentru a doua zi.

Dejunul grupului „Păreri libere“ în onoarea miniştrilor tineri. Aznavorian vorbeşte pentru mine. Răspund arătând legăturile de afecţiune personală ce am avut cu Vintilă Brătianu şi Duca, încurajarea din partea lor pentru activitatea mea politică, cum şi comprehensiunea şi concursul dezinteresat ce mi l-a arătat grupul, de când sunt în partidul liberal. O dată cu mulţumirile pentru trecut, îmi exprim convingerea că colaborarea noastră va fi tot mai intensivă, pentru binele ţării şi întru întărirea partidului.

La orele 3 Consiliu de Miniştri. Tătărescu expune

proiectul de mesaj. Titulescu face expozeul de politică externă: 1) Arată cum a reuşit să fie admisă România în pactul oriental. 2) Polonia a torpilat pactul prin nota în care cerea să nu fie obligată a lua atitudine împotriva Germaniei, refuzând să recunoască fruntariile Cehoslovaciei înainte de rezolvarea problemei Dunărea (revizuirea), cerând admiterea Ungariei, etc. şi refuzând de a da vreo asistenţă sau a lua vreun angajament faţă de Lituania (anexiune). 3) S-a ratificat convenţia militară secretă cu Turcia. 4) Sunt probe grave şi irefutabile contra Ungariei şi Italiei în legătură cu asasinatele de la Marsilia. Se caută devierea răspunderilor numai asupra Ungariei. Gombos şantajează Italia din acest motiv. 5) Problema Saar este o primejdie de război.

Arată sistemul nostru de alianţe şi politica noastră externă, care e numai românească. Datoria noastră de aliată este exclusiv de a ţine pe loc Ungaria, nu avem obligaţii de a ne bate contra Germaniei sau altcuiva! Franţa, în schimb, trebuie să se bată pentru noi. Consiliul aprobă şi îi mulţumeşte. Titulescu arată că la Ankara Karahan a stăruit pentru o alianţă formală ruso-română.

După consiliu, Titulescu îmi spune că, informat de Savel Rădulescu, înclină pentru prezentarea Acordului de la Roma în Parlament, cu concursul meu.

10 noiembrie 1934. Lucrăm în consfătuire ministerială pentru decret, care este admis în redactarea mea cu mici modificări. Seara, plecare la Caracal.

11 noiembrie 1934. Primire la orele 9 în gară; răspund eu şi Titeanu. Primire în catedrală: răspund eu, impresionând mult. Defilare foarte reuşită în faţa Clubului. Adunare de circa 3-4.000 oameni. Ţin un discurs foarte aplaudat. Banchet de 200-250 tacâmuri. Deschid seria toasturilor, vorbind pentru Rege, apoi pentru Gheorghe Tătărescu şi pentru Dinu Brătianu. în cadrul discursului vorbesc despre chestia Skoda, în care rolul partidului liberal este să fie judecător drept şi obiectiv, şi despre destindere, arătând că destinderea nu înseamnă nici complicitate, nici muşamalizare. Discursul este mereu subliniat de aplauze furtunoase. Cunoscuţi şi necunoscuţi îmi spun în tot cursul zilei că am făcut o impresie excelentă şi covârşitoare.

12 noiembrie 1934. Tătărescu mă cheamă

dimineaţa, îmi spune că aprobă proiectul de decret fără a-l mai examina în detalii, că renunţă a mai convoca Consiliul de Miniştri şi mă însărcinează să-l prezint Regelui a doua zi la Crişul Alb. Se transcrie decretul. Plec cu rapidul *Dacia.*

13 noiembrie 1934. După sosirea la Crişul Alb, Regele mă primeşte imediat, foarte prietenos. Prezint şi expun decretul. Convenim asupra a două modificări de detaliu: termenul legal de ocupare a postului în caz de transferare 5-20 zile şi măsura atribuirii unei funcţii inferioare gradului, măsură tranzitorie. Regele lasă în seama mea redactarea.

Regele mă însărcinează cu verificarea celor ce urmează să fie decoraţi cu Ordinul „Regele Ferdinand" în locurile vacante. De asemenea îmi vorbeşte de agitaţia pe chestia funcţionarilor ardeleni, pe care o recunoaşte, în parte, întemeiată. Mă însărcinează să aranjez chestia cu Inculeţ.

Regele afişează o mare încredere în guvernarea noastră, şi găseşte că e bună măsura la care ne-am oprit de a depune raportul Skoda după deschiderea Parlamentului. în fond nu discutăm nimic asupra raportului.

Regele plecând la vânătoare, redactez modificările şi le transmit prin telefon Preşedinţiei.

Plec la orele 10,00 cu trenul, sosesc la Bucureşti cu simplonul la orele 11,35 seara.

14 noiembrie 1934. Primirea Regelui la orele 10 în halta Cotroceni. Orele 12. Consiliu de Miniştri la Palat. Regele aprobă decretul cu două modificări: privitor la Regina Mărioara (un text mai inimos) şi cu privire la Soviete (un pasaj prea expansiv, se suprimă). Regele subliniază cu căldură că până şi opoziţia recunoaşte
că s-a muncit mult. Regele se întreţine afabil cu toţi miniştrii. Dejun cu Tătărescu, Franasovici şi Pordea. Convenim asupra alegerii lui Pordea ca vicepreşedinte, al doilea T. Moşoiu, la Senat eventual Bănescu. Tătărescu îmi dă delegaţie pentru executarea decretului. Mâine voi primi delegaţia scrisă.

La 7,30 întâlnire cu Stelian Popescu. Discutăm acţiunea an- tirevizionistă şi naţională în general, cum şi

intenţiile mele de a favoriza cu orice preţ elementul românesc în cadrul reorganizării serviciilor publice. Stelian Popescu îmi oferă tot concursul ziarului „Universul”. Mulţumesc. Discutăm politică în general, apoi afacerea Skoda. Spun că nu pot arăta decât impresii personale, neavând guvernul nici un amestec în redactarea raportului. Scot în relief că Maniu nu poate fi învinuit de necinste, cel mult colaboratorii lui au abuzat de buna lui credinţă, că Maniu a fost veşnic absent în ce priveşte partea materială a vieţii şi că este complet greşit când atribuie Regelui vreo acţiune îndreptată contra onoarei lui.

Ne despărţim la 8,30 în termeni foarte călduroşi.

N. B. După-masă (orele 5) Adam Popa îmi spune că Vaida a telefonat foarte alarmat lui V. V. Tillea pe chestia implicării lui Mihai Popovici în răspunderi în legătură cir descinderea la reprezentanţa Skoda care, fiind întâmplată sub guvernul Vaida, l-ar constrânge pe Vaida la atitudini de solidarizare. Arăt că Vaida era până acum (vezi conversaţia cu Tillea) de altă părere. Adam Popa spune că Vaida nu ar avea nimic de zis dacă Mihai Popovici ar fi tras la răspundere pe chestia încheierii contractului şi ar fi foarte vesel şi satisfăcut dacă ar fi dat în judecată Madgearu, care este vinovat fără doar şi poate. Răspund că voi vedea ce se poate face, mai ales că eu ca şi guvernul nu avem nici un rol direct în ce priveşte concluziile.

15 noiembrie 1934. Deschiderea Parlamentului. Regele este aclamat şi sărbătorit ca niciodată şi rămâne foarte impresionat.

La orele 2 vine Popa care stăruie din nou să poată preda mesajul lui Vaida către Tătărescu. La orele 4, Tătărescu mă însărcinează din nou pe mine să iau în primire mesajul. Popa îmi comunică încă o dată apelul lui Vaida de a nu fi dat în judecată Mihai Popovici pe chestia descinderii care implică indirect răspunderea politică a lui Vaida. Afacerea Skoda nu îl interesează şi pe chestia încheierii contractului poate fi dat în judecată oricine, va rămânea impasibil.

Comunic lui Gheorhge Tătărescu, care rămâne prost

impresionat şi crede că intervenţia lui Vaida se datoreşte exclusiv stăruinţelor
de ordin familial. Crede că în stadiul în care se află afacerea, nu se mai poate schimba nimic şi că cel mult, se poate lăsa comisiei sarcina să examineze dacă e de atribuţia ei să judece chestia descinderii şi comisia însăşi să tragă concluziile de responsabilitate personală. Se mai poate accentua caracterul izolat şi personal al actului lui Mihai Popovici. Gheorghe Tătărescu crede că în orice caz e necesar să-i refer Regelui.

Regele mă primeşte la orele 5. îi expun mesajul şi intervenţia lui Vaida, cum şi părerea lui Tătărescu. Regele crede că raportul nu se poate nici amâna, nici modifica. Ar da naştere la interpretări eronate. Nu vede posibilă desesizarea comisiei, rămânând astfel în raport singură armata în joc. Răspunderea lui Madgearu este evidentă şi raportul trebuie să fie aşa redactat, încât Camera să aibă posibilitatea de a da în judecată pe Madgearu. îmi comunică şi că Titulescu, într-o conversaţie de 4 ore, a stăruit pe lângă Maniu să nu se solidarizeze cu Cihosky şi Boilă, în care caz şi el, Titulescu, îl crede iremediabil pierdut politiceşte şi blamat. Maniu a rămas ferm pe poziţie, însă a plecat foarte zdrobit. Regele crede că Vaida nu ar av^ nici un motiv să se considere vizat şi să se solidarizeze cu Mih3itPopo^ici,în ca^e caz s-ar diminua şi ar pierde foarte mult. Ar fi necesar să i se comunice cele de mai sus şi să se exercite toate mijloacele de convingere ca să rămână pe loc. Auzind că plec la Cluj şi Turda, Regele crede că este absolut necesar să-i vorbesc eu lui Vaida. Accept însărcinarea. Regele crede că e bine să se facă o notă discriminatorie între actul lui Popovici şi guvernul Vaida.

Regele este încântat de manifestaţia ce i s-a făcut.

Consfătuirea majoritarilor. Tătărescu ţine un discurs strălucit. După consfătuire mă ia Tătărescu cu el acasă. îi comunic cele vorbite cu Regele. Este de acord să mă duc la Vaida şi să-i vorbesc în sensul părerilor Regelui.

La 8,30 Tătărescu mă cheamă din nou. Sunt de faţă Inculeţ şi Bentoiu. Cădem de acord în ce priveşte izolarea lui Mihai Popovici de guvernul Vaida.

16 noiembrie 1934. Consfătuirea prealabilă a ardelenilor şi a majoritarilor. Voturi de probă. Lapedatu lipseşte şi de la Cameră şi de la Senat. Lumea e revoltată că i-a lăsat baltă. Guvernul e supărat că nu i-a urmat sugestiile. La Senat iese Bănescu faţă de Boeriu, iar la Cameră Augustin Pordea şi Moşoiu faţă de St. Bogdan şi Comeanu.

Plecarea la Cluj.

17 noiembrie 1934. întâlnire cu Vaida-Voievod la 4,30. Discutăm politică în general şi situaţia creată prin raportul Skoda în special. Nu cunoştea în amănunt raportul. îl intrigă numai darea în judecată a lui Popovici, pe care îl crede nevinovat, deoarece ar fi telefonat numai în urma însărcinării date de Vaida. îi atrag atenţia că din toate probele rezultă că Popovici a telefonat cu 2 ore înainte de însărcinarea dată lui de Vaida-Voievod. Acesta din urmă rămâne şocat de acest amănunt, spune că va medita şi va examina situaţia. Nu l-ar fi supărat darea în judecată a lui Madgearu şi speră că asupra lui Popovici se va rveni. La urmă, Vaida mă asigură că nu va mai face nici un act public înainte de hotărârea comisiei de anchetă sau de întrunirea Biroului Partidului şi că nu va admite cu nici un preţ o acţiune cu repercusiuni sau insinuaţii la adresa Coroanei. în cursul lungii conversaţii de trei ori a revenit asupra credinţei lui bine fixate că partidele sunt în descompunere, şi-au pierdut rostul de a fi, fac imposibilă guvernarea bună şi că numai un guvern personal şi autoritar va putea remedia situaţia. Crede însă că în prealabil trebuie epuizată formula Mihalache pe care, de altfel, îl crede incapabil.

18 noiembrie 1934. Conferinţă antirevizionistă la Turda cu mare succes.

19 noiembrie 1934. înapoierea la Bucureşti.

21 noiembrie 1934. întâlnire cu Gheorghe Tătărescu, discuţii asupra situaţiei politice, schimb de vederi asupra celor discutate cu Vaida.

Vizită la generalul Ilassievici. îi fac comunicări în legătură cu situaţia politică.

Delegaţie pentru executarea decretului de simplificare.

22 noiembrie 1934. Sunt desemnat ca lider al guvernului la Senat. Se semnează jurnalul redactat de mine pentru corn, averilor grănicereşti.

24 noiembrie 1934. Sunt chemat la Gheorghe Tătărescu în chestia presei din Ardeal. Intrând în birou, dau peste Lapedatu care pleacă furios fără să salute. Gheorghe Tătărescu îmi spune că Lapedatu ameninţă cu demisia, deoarece eu aş fi pus la cale la Cluj un memoriu către Dinu Brătianu împotriva lui. Gheorghe Tătărescu e plictisit de această nouă încurcătură. îi spun că în astfel de condiţii de suspiciune şi copilăreşti răfuieli continue, mi-e imposibil să mai continui. Neputându-mi îndeplini promisiunea faţă de Rege în ce priveşte o acţiune politică în Ardeal, prefer
să iau o însărcinare în serviciul diplomatic, decât să-mi cheltuiesc energia în mod inutil cu fleacuri. Gheorghe Tătărescu protestează şi spune că va aranja lucrurile» dar să caut să vorbesc şi eu cu Lapedatu punându-mi din nou la contribuţie tactul diplomatic. Refuz să fac în acest sens vreo încercare.

Seara la orele 6 îl văd pe Franasovici la minister, mă pune în curent cu toate chestiunile importante. îmi comunică, în cea mai strictă confidenţă că e grav bolnav de cord, merge să se consulte la Paris, crede că va absenta multă vreme, probabil se va retrage din fruntea ministerului, pentru care caz s-a înţeles cu Regele – nici lui Tătărescu nu i-a spus – ca eu să iau Ministerul Comunicaţiilor, iar el, Franasovici, să rămână ministru fără portofoliu în locul meu. îl asigur că, dacă sănătatea i-ar reclama chiar 3-4 luni de concediu, îi ţin cu plăcere interimatul, fără să fie nevoie să se retragă. îmi dă mână liberă în conducerea ministerului.

25 noiembrie 1934. Parastas la Florica pentru Ion şi Vintilă Brătianu. Convorbire cu Argetoianu şi Goga care, amândoi, sunt foarte bătăioşi pe chestia Skoda contra naţional-ţărăniştilor. Goga va conchide la darea în judecată a lui Maniu şi a lui Madgearu.

26 noiembrie 1934. Preluarea Ministerului Comunicaţiilor.

Bebe Brătianu îmi spune că Dinu Brătianu s-a hotărât

definitiv să-mi ofere şefia de la Satu Mare.

27 noiembrie 1934. Vizită la CFR, discuţie cu Tabacovici şi Mereuţă asupra lucrărilor cuprinse în programul militar.

La Externe consiliu interministerial în chestia minorităţilor (Şimleul Silvaniei), Lapedatu şi Anghelescu susţin un punct de vedere nejuridic şi copilăresc. Se hotăreşte suspendarea procesului şi tratative cu Sf. Scaun. Chestia Acordului se rezervă pentru şedinţa de marţea viitoare.

Plecarea Regelui la vânătoare. Regele reţine vreo 10 minute trenul interesându-se de la mine de părerile opoziţiei, în special a celei naţional-ţărăniste în chestia Skoda.

29 noiembrie 1934. Tillea îmi comunică: Maniu caută prin Costică Angelescu să determine pe Vaida la o solidarizare activă cel puţin cu Mihai Popovici, că Vaida este expus la presiuni şi stăruinţe continue. îi expun necesitatea de a contrabalansa aceste tendinţe şi presiuni şi a determina la rezervă pe Vaida în interesul prestigiului şi viitorului lui politic. Tillea spune că va pleca la Cluj şi apoi îmi va referi. Mihalache este nehotărât, şi-a călcat cuvântul în ce priveşte data întrunirii sfatului parlamentar şi
solidarizarea cu Boilă. Aceasta va produce o mare reacţie din partea lui Vaida dacă se confirmă. Regele ar ţine foarte mult la mine şi vrea să fiu decorat cu o decoraţie rarissimă străină.

Vorbesc cu Tătărescu, care e nerăbdător să afle atitudinea definitivă a lui Vaida.

30 noiembrie 1934. Vizită la lorga, în prezenţa unui ziarist francez, căruia lorga îi explică problema Statusului. îmi aduce mari elogii pentru inteligenţa şi integritatea mea. Vorbeşte cald despre Rege. După plecarea francezului, îmi exprimă dorinţa de a vorbi la Senat, după discursul la mesaj al lui Maniu la Cameră. Vrea să-i răspundă lui Maniu şi roagă pe Tătărescu să-i faciliteze acest lucru. Condamnă pe ortodocşii de la Sibiu. Crede că în afacerea Skoda sunt suficiente sancţiunile politice şi morale.

1 decembrie 1934. La 8,30 vine Tillea să mă vadă direct de la gară. îmi expune presiunile zilnice la care este expus Vaida. A zădărnicit un interviu violent, manuscrisul l-a adus cu el. Vaida face apel pentru scoaterea din cauză a lui Popovici din motive tactico—politice şi familiale. în acest caz, va fi stăpân pe situaţie şi va împiedica orice solidarizare a partidului.

La 10,30 primirea Regelui. Generalul Ilassievici îmi comunică faptul că înainte de masă voi fi chemat în audienţă.

La 11,30, convorbire cu Tătărescu. îi expun cele auzite de la lorga şi Tillea. Este de acord să satisfacem pe lorga: mă însărcinează să i-o comunic, cum şi admiraţia lui şi dorinţa de a-l vedea îndată ce chestia Skoda se va fi dezbătut. îi va cere o întrevedere, în ce priveşte comunicările lui Tillea, stăruie să-l văd imediat pe Rege. Formula scoaterii din cauză a lui Popovici ar avea-o: comisia şi-a depăşit mandatul.

La 12,30, audienţă la Rege. îi expun Regelui informaţiile primite de la Tillea şi apelul lui Vaida cu privire la Popovici. Regele dă guvernului completă libertate de apreciere şi acţiune în ce-l priveşte pe Popovici. Cineva să aibă însă şi libertatea de judecată în ce-l priveşte pe Madgearu.

După-masă şedinţă de comemorare a Unirii la Cameră. Vorbeşte admirabil Tătărescu. Incinta slab populată, naţional-ţărăniştii se abţin, celelalte partide trimit la tribună oameni de a doua mână. Atmosferă de zăpăceală şi de răceală.

Delegaţia permanentă: se hotărăşte solidarizarea partidului cu raportul Bentoiu, guvernul rămâne în atitudine rezervată, va riposta numai când va fi pus în cauză direct. Se cooptează pentru Ardeal:
Valeriu Roman şi C. Vidican. Lapedatu susţine pentru Banat pe Comeanu. Cade propunerea în urma protestelor parlamentarilor bănăţeni, aduse la cunoştinţa Camerei încă înainte de şedinţă.

Comunic lui Tătărescu răspunsul Regelui. îmi spune că chestia s-a complicat din cauza intransigenţei lui Dinu Brătianu, care este intratabil pe chestia Popovici. Rămâne

să mai aşteptăm.

Seara plec la Chişinău.

2 decembrie 1934. Chişinău-Tighina. Primire călduroasă, cu manifestări de simpatie mişcătoare din partea tuturor. Toţi îmi urează succes în acţiunea în Ardeal, luarea şefiei provinciale şi spontan mă asigură de tot concursul şi devotamentul lor ce este şi în asentimentul lui Ion Inculeţ.

Starea de lucruri în ce priveşte căile de comunicaţii este deplorabilă. Simt multe de făcut. Rămân cu impresia că acţiunea de refacere a drumurilor – afară de mici excepţii – a rămas fără ecou şi rezultate vădite în cele două judeţe basarabene.

4 decembrie 1934. Plecarea la Cluj pentru Năsăud.

6 decembrie 1934. La Năsăud, primire mare şi entuziastă la gară. întrunire de mare succes, cu toate încercările puse la cale de Comşa-Anhauch.

Seara, plecarea la- Bucureşti. Lobonţiu află de la Lapedatu că este hotărât să mă combată cu toate mijloacele.

7 decembrie 1934. Audienţă de lucru la Rege, care nu admite proiectul lui Franasovici cu privire la fuziunea celor două societăţi de navigaţie fluvială, considerându-le ca spoliatoare pentru stat. Rămân cu impresia că Regele e contrariat de faptul că acţiunea politică a guvernului în Ardeal lâncezeşte. Regele se interesează foarte mult de raporturile pe care le am cu Goga şi lunian, spunând că problemele generale de stat le vedem la fel. Regele e foarte prietenos şi afabil cu mine.

9 decembrie 1934. Vizită la Iaşi. Inaugurarea depoului. Lumea mă sărbătoreşte cu multă căldură.

11 decembrie 1934. Plecarea Regelui la vânătoare: se întreţine mult cu mine.

13 decembrie 1934. Succes la Cameră în privinţa decretelor-legi, mă aplaudă majoritatea şi opoziţia. Fierbere în culise din cauza cazului generalului Antonescu, înlocuit cu generalul Samsonovici în fruntea Marelui Stat Major. Articolul lui Stelian Popescu din „Universul[1]*, care prezenta cazul ca o ispravă a forţelor oculte, a fost în întregime cenzurat. Alexandru Popescu-

Necşeşti a anunţat o comunicare primului ministru, iar Dinu Brătianu a hotărât să se
asocieze, convocând în prealabil, la el acasă, pe inspectorii de armată. Necşeşti îmi spune că va utiliza la tribună convorbirea particulară ce a avut cu Tătărescu.

Comunic lui Tătărescu informaţiile primite: mă însărcinează cu misiunea de a determina pe Necşeşti să renunţe la intenţia de a invoca convorbirea particulară, al cărei conţinut îl contestă. Necşeşti renunţă la intenţia iniţială. Tătărescu este foarte pornit împotriva lui Dinu Brătianu şi declară că e hotărât să provoace o ruptură făcând apel la majoritate să-l urmeze, dacă Dinu Brătianu ar interveni ostil în discuţie.

Discuţia în Cameră se amână, deoarece biroul (preşedintele), înainte de comunicări, a constatat că adunarea nu întruneşte numărul.

14 decembrie 1934. Deşi se convenise ca Dinu Brătianu să nu vorbească – aşa îmi spune lamandi – acesta totuşi intervine în discuţie şi este primit foarte glacial de majoritate, care-l aplaudă numai când asigură guvernul de concursul său. Tătărescu pare a fi fost slab, din cauza emoţiei. Impresiile simt împărţite. Nu am nici o impresie personală, eu lipsind de la Cameră.

La Senat am avut succes prin simplitudinea cu care am răspuns la trei comunicări. Preşedintele Tony Iliescu mă omagiază, iar Senatul mă ovaţionează.

15 decembrie 1934. Constantinescu-Bordeni atacă, în discursul la mesaj, pe toţi miniştrii personal. Pe mine mă atacă spunând că am ajuns pe banca ministerială fără stagiu în partid, ceea ce ar fi contra tradiţiei liberale. îi răspund improvizat, cu foarte mare succes. Majoritatea îmi face călduroase ovaţii.

Regele şi Regina Maria sosesc la Bucureşti. Primire la gară la orele 10,30.

16 decembrie 1934. Sfinţirea bisericii Sf. Maria din cartierul Griviţa, în prezenţa M. S. Regina Maria. Reprezint guvernul.

18 decembrie 1934. Prezentarea adresei la Mesajul Tronului. Audienţă la Rege. Discutăm apropierea de atitudine Gheorghe Tătărescu – Maniu, situaţia la

naţional—ţărănişti (conflictul Vaida- Maniu, nehotărârea lui Mihalache) şi acţiunea mitropolitului Bălan. Regele are cuvinte aspre pentru Bălan şi critică pe Lapedatu pentru încurajarea ocultă ce dă acţiunii. îi spun că am indicii că averile erau destinate catolicilor fără deosebire de rit, deci uniţii vor beneficia de ele. Regele îmi spune că astfel s-ar realiza o dorinţă intimă a sa.

Discuţii cu Bebe Brătianu, care e îngrijorat de atmosfera greoaie din opinia publică, de isprăvile cenzurii, de discursul lui lamandi
şi de uşurinţa lui Tătărescu. îmi mărturiseşte că Alexandru Lapedatu caută să pună beţe în roate în toate soluţiile cu şefia la Satu Mare.

Cina la Eugen Savu cu doamna şi domnul Octavian Goga. Goga îmi vorbeşte de situaţie, de planurile sale, de apropierea de Tătărescu, conversaţiile pentru un viitor apropiat de a întări guvernul, dorinţa şi convingerea unei colaborări cu mine la guvern şi în acţiunea din Ardeal. Crede că Regele va merge de astă dată înainte pentru clarificarea situaţiei politice, cu ajutorul unui guvern primenit şi curăţat de toate elementele incapabile (Lapedatu, Antonescu, etc.). Se declară contra nebuniilor lui Bălan, Ghibu, Puşcariu şi e pentru oprirea acţiunii lui Stelian Popescu şi a Ligii antirevizioniste. Cina a aranjat-o cu Savu ca să ne vedem şi să putem discuta. Crede că Maniu poate fi lichidat politiceşte în Ardeal printr-o acţiune serioasă.

20 decembrie 1934. Tătărescu îmi spune că nu este adevărat zvonul demisiei lui Titulescu. Maniu se retrage din delegaţia permanentă naţional-ţărănistă.

22 decembrie 1934. Tillea îmi comunică hotărârea lui Vaida de a forţa clarificarea situaţiei în P. N. Ţ. până la eliminarea lui Maniu din partid.

întâlnire cu Richard Franasovici. îl pun în curent cu cele petrecute. Vine Inculeţ. Discutăm în trei situaţia politică. Cădem de acod că guvernul trebuie să soluţioneze chestia naţională şi cea economico-financiară. Pe chestia lamandi, în urma agitaţiilor se vede necesară şi urgentă o manifestaţie publică a guvernului prin primul ministru, de preferinţă la Cluj sau alt oraş ardelean,

manifestaţie care va trebui să aibă loc între Crăciun şi Anul Nou.

Plecare la Cluj.

24 decebrie 1934. Plecare la Stâna din Vale.

27 decembrie 1934. Revin la Cluj, în vederea conferinţei ministeriale din 28, la care nu am primit invitare directă de la Tătărescu.

28 decembrie 1934. Conferinţa ministerială. Eu nu simt în program. Vorbesc în afară de program despre românizarea oraşelor, cu un succes excepţional. Tătărescu îl consacră din nou ca şef al Ardealului pe Lapedatu, iar pe mine mă indică drept succesor. Lapedatu ia iniţiativa reluării raporturilor personale, asigurându-mă de consideraţie, prietenie şi sinceritate.

30 decembrie 1934. întoarcere la Bucureşti în vederea Anului Nou.

1935

1 ianuarie 1935. Te-Deum la Patriarhie. La orele 11,30, întreg guvernul, în frunte cu Gheorghe Tătărescu, se prezintă la Dinu Brătianu pentru a-i face urări. Constantin Brătianu rămâne vădit impresionat. Spune că guvernul mai are trei hopuri de trecut, nu precizează nimic.

Recepţie la Palat la orele 12. Toată oficialitatea prezentă. Noua sală a Tronului, admirabilă. Regele recunoaşte cu mulţumire realizările guvernării din trecut: în special conversiunea. Pentru viitor exprimă credinţa că este nevoie de o profundă înnoire în administrarea şi gospodărirea ţării. Spune că locul legiferării trebuie să-l ia guvernarea propriu-zisă.

Decorarea miniştrilor mai vechi de un an.

2 ianuarie 1935. Vizită la Dinu Brătianu, care îmi comunică aderarea lui Lapedatu la schimbarea şefiei la Satu Mare şi facerea formalităţilor îndată după Bobotează. Insistă asupra insuficienţei conducătorilor oştirii şi pledează călduros pentru generalul An- tonescu.

4 ianuarie 1935. Audienţă la Rege la Sinaia. Prezint tabloul celor ce ar putea fi decoraţi cu Ordinul „Ferdinand“. Vorbim politică. Regele mă întreabă de

discursul de Anul Nou, de situaţia în Ardeal, de Maniu, Vaida, Mihalache, de zvonurile despre un guvern naţional. Expun tot ce ştiu, fără reticenţe. Observaţiile Regelui se pot rezuma la următoarele: discursul de Anul Nou nu a ţintit la nici o schimbare de regim, că guvernul este mulţumit şi doreşte ca acest guvern să realizeze programul din cuvântarea de Anul Nou: schimbări de persoane ar fi de dorit, cum şi o mai bună divizare şi raţionalizare a muncii, în special la finanţe (Slăvescu). Ştie că unii împing la dictatură. Maniu, de rea-credinţă, crezând că odată cu dictatura ar cădea şi monarhia, alţii, în mod interesat, şi de bună-credinţă ca eventuali beneficiari, chiar şi Vaida, însă după epuizarea formulei Mihalache – spune Regele râzând. Evident că o formulă personală este un fel de „ultima ratio“, când orice altă soluţie ar fi imposibilă şi dăunătoare pentru interesele superioare de stat: crede că Maniu ar vrea să fie rezervat, dar că anturajul îl împinge la acţiuni mai nesăbuite. Regele e convins că toate zvârcolirile se fac în cadrul unui număr restrâns de politicieni şi că marile mase sunt liniştite şi încrezătoare; guvern
naţional sau combinaţie Titulescu este considerată ca imposibilă şi de nedorit în actualitatea de acum. Comunic lui Tătărescu impresii de la audienţă.

5 ianuarie 1935. Tillea mă vede. Se interesează de situaţie, deoarece cu două zile în urmă îmi comunicase veşti alarmante, schimbare de regim, formulă Titulescu, etc. îi spun că nimic nu părea serios şi întemeiat. Se linişteşte, crede că lor le trebuie cel puţin un an pentru a se reface şi a se consolida. Vaida forţează lămurirea completă, îmi confirmă demonstraţia proiectată de manişti pe 7 sau 8 crt., la Bădăcin.

6 ianuarie 1935. Sărbătoarea Bobotezei. Asistă Regele. Ger mare. Defilare foarte frumoasă.

Convorbire cu Alexandru Lapedatu asupra chestiilor şi situaţiei din Ardeal. îmi arată foarte mare prietenie şi amabilitate, însă afişează o concepţie care este diametral opusă concepţiei mele: 1) nici o acţiune serioasă, ci o încremenire pe poziţie cu vechile cadre absolut precare şi insuficiente; 2) credinţa că Maniu este ţara, de nedislocat în Ardeal, că trebuie lăsat să activeze nestingherit şi că

orice progres şi întărire a lui Maniu (în detrimentul lui Vaida) nu poate fi decât folositor partidului liberal, întărindu-i poziţia, mai ales în guvern (!?).

Seara plecare la Şimleu în vederea congresului.

8 ianuarie 1935. Congresul la Şimleu. Lume multă şi entuziastă. Manifestări impresionante pentru mine şi pentru Emil Lobonţiu. Mare reuşită cu discursul politic şi cu toastul la banchet (primatul credinţei, al factorului spiritual în viaţa publică şi privată).

9 ianuarie 1935. Vizită ministerială la Satu Mare, declaraţiile şi discursurile ce lămuresc programul de naţionalism constructiv al guvernului şi necesitatea unei afirmări solidare a românismului la graniţă, însufleţesc lumea, ridică moralul. Persoana mea este obiectul unei călduroase sărbătoriri.

10 ianuarie 1935. Vizita la Baia Mare. Manifestaţia din ajun se repetă şi la Baia Mare. La orele 13 plecam la Cluj.

Seara la 10 întâlnire cu luliu Haţiegan. După explicaţii îmi recunoaşte că a fost greşit faţă de mine, că e hotărât a relua raporturile de reciprocă susţinere şi interes general. Reproba tactica lui Maniu, pe care îl găseşte însă gata a accentua mişcarea, spune şi mă informează că propaganda adepţilor lui Maniu faţă de Coroană nu cunoaşte margini şi frână, că atmosfera ce o creează în pătura intelectuală este detestabilă.

12 ianuarie 1935. Vizita din partea lui Bebe Brătianu care, în rezumat, îmi spune: nu este nici o legătură între guvern

şi partid, guvernul este un guvern *personal* al Regelui, partidul este la o parte; partidul nu poate să se aventureze intr-o acţiune contra lui Maniu; este nevoie de o detentă între Coroană şi Maniu pentru normalizarea vieţii publice. Arăt că nu pot fi de acord cu acest fel de a vedea lucrurile, urmând să continuăm conversaţia după înapoierea lui de la Dej.

13—19 ianuarie 1935. Mai multe şedinţe ale Consiliului de Miniştri şi delegaţiei economice, nici o hotărâre definitivă în ce priveşte situaţia economico-financiară. Mi se dau depline puteri pentru punerea în aplicare a decretelor de simplificare. Prima şedinţă a comisiei centrale, completată cu toţi directorii de personal.

Dinu Brătianu îmi comunică faptul că Tibil a renunţat la şefia în Satu Mare şi şi-a luat angajamentul să aranjeze proclamarea mea. Vine Tibil la mine şi stabilim convocarea delegaţiei permanente judeţene pe 29 crt.

22 ianuarie 1935. Audienţă la Regina Elisabeta†, care mă primeşte cu o aleasă curtoazie. Discutăm generalităţi politice. Rămâne ca într-o viitoare audienţă să discutăm actualităţi.

23-25 ianuarie 1935. Şedinţe zilnice ale delegaţiei economice fără vreun rezultat practic. Situaţia devine intenabilă în faţa opiniei publice din cauza nehotărârii în ce priveşte regimul de import-export.

Dinu Brătianu îmi vorbeşte pe larg de necesitatea înzestrării armatei prin industria naţională, de necesitatea discutării urgente a afacerii Skoda, etc. Stăruiesc pentru limpezirea chestiunii regimului de export-import.

26 ianuarie 1935. Conferinţa prefecţilor. După-masă expun la conferinţă – în ovaţiile prefecţilor – programul de naţionalizare a serviciilor publice şi simplificarea aparatului de stat.

Telegramă despre decesul mitropolitului Vasile Suciu.

Seara am temperatură mare.

26-31 ianuarie 1935. Gripat, din care cauză simt nevoit a contramanda participarea la funeraliile

† **Este vorba de fosta regină a Greciei, sora regelui Carol al 11-lea.**

mitropolitului Vasile Suciu. Trimit un scurt mesaj, pentru a fi citit de Alexandru Borza, care însă nu-l citeşte. Trimit o coroană admirabilă. Aranjez prin telefon difuzarea ceremoniei.

31 ianuarie 1935. Criza Slăvescu la punctul culminant. Tătărescu, Franasovici, Inculeţ, cu care vorbesc, sunt de părere că până mâine chestia trebuie tranşată, situaţia lui Slăvescu o consideră
ca aproape definitiv pierdută. Eventuali succesori: Antonescu, dr. Costinescu, combinaţia de a trece eu, fie la Justiţie, fie la Sănătate.

Tillea îmi face vizită. îmi confirmă că Regele susţine guvernul, că M. S. în Ardeal vrea să se sprijine pe mine şi pe el. La ei, Mihalache e deplin câştigat pentru lămurirea situaţiei prin eliminarea maniştilor şi eventual a lui Maniu. Acţiunea în Ardeal va continua.

1 februarie 1935. încep să primesc felicitări pentru trecerea în fruntea Ministerului Justiţiei. La orele 10,30 mi se raportează de la Preşedinţie că s-a primit ordin să se facă decretul. La orele 12,30 îmi comunică Vlahide semnarea decretului regal şi îmi prezintă felicitări. Mă cheamă Tătărescu care îmi face comunicarea oficială şi mă îmbrăţişează şi felicită, arătând numirea ca pe dorinţa sa iniţială, pe care în octombrie nu a putut-o realiza din pricina ameninţărilor lui Lapedatu, care însă, între timp, s-ar fi schimbat complet faţă de mine.

După-masă, Senatul îmi face o caldă manifetaţie de simpatie. La orele 5, Consiliu economic, sub preşedinţia Regelui. Miniştrii nu prea se arată la înălţime. Regele face o profundă impresie prin documentarea puţin obişnuită de care dă dovadă. Regele are aprecieri foarte măgulitoare pentru mine şi pentru importanţa operei de înnoire a aparatului de stat, pe care o expune. Regele acceptă toate concluziile şi stăruie pentru oprirea pe cel puţin 1 an a tuturor numirilor.

2 februarie 1935. Consiliu de miniştri plin la orele 9. Se discută despre concluziile ce se desprind pentru buget din consiliul de ieri. Tătărescu anunţă că s-a hotărât pentru sistarea de noi numiri. Se hotărăşte echilibrarea bugetului prin economii şi sporiri de venituri. Consiliu în continuare marţi; obiect: bugetul.

La 10,30 la Dinu Brătianu care îşi arată satisfacţia

pentru trecerea mea la Departamentul Justiţiei şi mă felicită. Dinu Brătianu nu e prea mulţumit de hotărârile luate cu privire la regimul de export. îmi comunică ideea lui de a tranşa radical chestia şefiei de la Satu Mare.

La orele 5 după-masă, vizită la nunţiul papal şi episcopul Frenţiu cu care mă întreţin asupra chestiei alegerii de mitropolit la Blaj.

3 februarie 1935. Dejun la Regina Maria: doamna şi domnul Tătărescu, doamna şi domnul Robeff, ministrul Planului al Bulgariei, noi, colonelul Urdăreanu, etc.

4 februarie 1935. Preluarea Ministerului Justiţiei.

5 februarie 1935. Audienţă la Rege. M. Sa, căruia îi mulţumesc pentru numire, îşi exprimă încrederea în puterea mea
de muncă încercată. Vorbim de acţiunea politică din Ardeal, pe care o doreşte făcută de mine, de acord cu Vaida, Goga, pe care îl apreciază călduros.

în legătură cu comunicarea colonelului Băleanu asupra unor rapoarte secrete ale armatei austro-ungare cu privire la căsătoria Prinţului Carol şi alte chestiuni privind dinastia, Regele mă însărcinează să examinez putinţa reclamării acelor acte, după care va aviza asupra măsurilor de luat. Luăm în cercetare chestia simplificării aparatului de stat, căreia Regele îi acordă o excepţională importanţă. Discutăm situaţia din Partidul Naţional-Ţărănesc. •

La 13,15 vizită la înalta Curte de Casaţie.

6 februarie 1935. Vizită la Consiliul Legislativ.

8 februarie 1935. Plecarea la Cluj.

9 februarie 1935. Primire solemnă la gară: magistratura şi autorităţile civile. Participă şi oamenii lui Lapedatu, în frunte cu prefectul Dunca, care îmi ţine o cuvântare.

Vizită la Curtea de Apel.

Seara întâlnire cu Vaida. Discuţii incidentale în legătură cu oprirea manifestaţiei de simpatie ordonată de generalul Motaş. Vaida e hotărât să meargă înainte cu concepţia de dreapta (Numeros Valachicus), va ţine conferiţă la Cluj şi întruniri în întreaga ţară. Când mişcarea va fi suficient de puternică, îşi va putea permite să înlăture, respectiv să treacă peste Mihalache, e convins

că Mihalache nu va cuteza să forţeze nota faţă de el (Vaida). Pe Maniu crede a-l putea lichida cu ajutorul generaţiei tinere. Vaida îmi istoriseşte tot ce s-a întâmplat la Comitetul Executiv: nerozia programului, contradicţiile, lipsa de hotărâre, oscilaţiile neputincioase ale lui Mihalache, perplexitarea corifeilor în faţa concepţiilor naţionaliste şi incapacitatea organică a Partidului Naţional-Ţărănesc.

10 februarie 1935. înmormântarea prietenului dr. Octavian Rusu.

11 februarie 1935. Sosirea la Bucureşti. Dejun la Tancred Constantinescu. Se discută politică şi chestia Skoda cu Dinu Brătianu, Inculeţ, Franasovici, C. Dimitriu, Xeni, cei din „Păreri libere", etc.

12 februarie 1935. Audienţă la Rege: după lucrările curente, raportez Regelui asupra celor întâmplate şi vorbite la Cluj, arătând că este în interesul generalului Motaş (militar demn) să plece din mediul manist unde, datorită unor vechi şi intime prietenii, îşi poate compromite cariera prin aparenţele ce creează, făcând şi
dificultăţi politice. Regele crede că trebuie să i se adreseze de guvern mustrări, e hotărât să-l mute la alt comandament. Discutăm politică şi situaţia generală. Regele îl află pe Goga foarte cuminte şi vede că trebuie să lucrez mână în mână cu Vaida şi cu Goga în chestiile mari politice din Ardeal. Regele înclină ca Hossu să fie mitropolit la Blaj şi Nicolescu să treacă la Cluj.

14 februarie 1935. Vizită la Titulescu. Mă felicită şi îmi mulţumeşte cu efuziune pentru prietenia şi afecţiunea ce i-am arătat (aluzie la scrisoarea adresată Astrei pentru sărbătorirea lui Titulescu). în cursul conversaţiei, subliniază că sunt singurul om politic cu cap şi comprehensiune pentru politica externă din întreg guvernul. Discutăm chestia Acordului cu Vaticanul şi alte puncte litigioase. Titulescu recunoaşte franc că Acordul este o soluţie foarte bună, însă l-ar susţine şi dacă ar fi dezavantajos: 1) pentru că nici 2-3 miliarde nu ar fi mult pentru conservarea bunelor relaţii cu Vaticanul şi 2) deoarece politica noastră faţă de revizionişti este

respectarea tratatelor şi angajamentelor internaţionale. Prin urmare, e hotărât să ceară şi să aibă mână liberă în politica externă *(y compris* Acordul şi relaţiile cu Vaticanul) şi nu este dispus a ţine cont de injoncţiunile unor oameni ca Ghibu, Puşcariu, mitropolitul Bălan sau chiar toată mulţimea indusă în eroare prin demagogie. între timp vine nunţiul, căruia îi comunică în faţa mea că va aranja personal toate litigiile. Plec, chemat la Senat, cu invitaţia afectuoasă din partea lui Titulescu de a ne mai vedea.

16 februarie 1935. Vizita episcopului Hossu, care îmi declară că ar primi numirea de mitropolit, însă are teamă că noul regulament proiectat, ce asigură arhidiocezei Blajului 60% din delegaţi, dă clicii maniste putinţa de a fixa candidat contrar intereselor obşteşti: ar fi de dorit să rămână de astă dată vechea orânduială în vigoare, care repartizează mai proporţional delegaţii pe provincia mitropolitană.

17 februarie 1935. înmormântarea lui D. Bianu.

18 februarie 1935. Consiliu de Miniştri: se discută chestii bugetare: raportează Manolescu-Strunga despre tratativele de la Londra şi Paris: ne informează primul ministru despre mersul tratativelor cu Skoda: s-a acceptat de către Skoda reducerea de preţ, reducerea cu 40% a volumului comenzii, se discută încă valuta plăţilor de viitor.

19 februarie 1935. Masă la Titulescu în onoarea ministrului Germaniei care pleacă. -

La 4,30 audienţă la Rege. Regele aprobă în mod excepţional numirea lui Sescioreanu ca secretar general la Justiţie. în ce priveşte chestia mitropolitului de Blaj, Regele aprobă expunerea mea în ce priveşte regulamentul de alegere. Discutăm chestiunea reuniunii cavalerilor Ordinului „Ferdinand"; Regele crede că ar fi mai bine ca reuniunea să aibă loc la Alba lulia cu ocazia serbărilor de aniversare a revoluţiei lui Horea: sunt de acord, ideea fiind admirabilă. Discuţii cu privire la Codul Penal şi mişcarea avocaţilor.

20 februarie 1935. Conferinţă la Titulescu în chestia Acordului de la Roma şi litigiile cu ordinele

călugăreşti. Expun cuprinsul Acordului şi rezultatele ce se pot obţine. Dr. Angelescu, Lapedatu, regretă că s-au lăsat induşi în eroare, recunosc că Acordul este excelent. Titulescu, într-un magistral expozeu, conchide la ratificarea prin decret. Titulescu este însărcinat să obţină o scrisoare de la Vatican, prin care să se confirme, încă o dată, textul Acordului privitor la garantarea destinaţiei iniţiale. Problema astfel elucidată va fi supusă Consiliului de Miniştri.

22 februarie 1935. Masă la Externe în onoarea lui Ev. Pfeiffer, vicepreşedinte al Partidului Radical din Franţa.

23 februarie 1935. Cuvântarea mea la discuţia generală a Codului Penal. Cuvântarea este des întreruptă şi subliniată cu aplauze unanime, expunerea asupra avortului întruneşte, în aplauze furtunoase, atât pe senatorii medici, cât şi băncile înalţilor prelaţi. La urmă sunt ovaţionat şi aplaudat de întregul Senat. Luarea în considerare a proiectului cu unanimitate.

25 februarie 1935. îmi face vizită nunţiul Valerio Valeri. Mă informează că la cererea lui Titulescu va da imediat scrisoarea de interpretare în chestia Acordului de la Roma. Discutăm alegerea de mitropolit la Blaj: suntem de acord să fie un preot demn viitorul mitropolit, candidaţi acceptabili numai Hossu şi Nicolescu. în ce priveşte regulamentul de candidare, convenim: 1) noul regulament să fie provizoriu, urmând ca în cel definitiv, Blajul să nu aibă mai mult de 40% din voturi: 2) fiecare delegat să aibă numai un singur vot şi 3) candidaţii să nu aibă o ordine de preferinţă conform cu numărul voturilor. Dacă nici cu aceste (condiţii) nu s-ar ajunge la rezultate satisfăcătoare, se va invoca textul Concordatului, care nu prevede candidarea.

Seara mă vede V. V. Tillea. îmi expune cele întâmplate la Cluj, succesul strălucit al lui Vaida. Mihalache i-a trimis o scrisoare lui Vaida, în care îi cerea moderaţiune la conferinţă şi domolirea lui Tillea la Sibiel. Vaida l-a refuzat printr-o scrisoare drastică.

Ei au abandonat definitiv *formula Mihalache* şi vor să facă o înţelegere fermă cu Tătărescu pentru viitor. Evident îi interesează opinia şi aprecierea Regelui în ce priveşte

acţiunea. îmi comunică aprecierea extrem de elogioasă a Regelui la adresa mea.

26 februarie 1935. Audienţă la Rege pe care îl informez asupra acţiunii vaidiste. Regele este bine dispus şi aprobă mişcarea, cum şi tendinţa de clarificare din partid. Este curios ce va zice Mihalache în audienţa de după-masă. Crede că acum ar fi momentul cel mai potrivit pentru înlăturarea facţiunii Maniu din Partidul Naţional-Ţărănesc, nu este însă sigur de sinceritatea şi hotărârea lui Mihalache. Arăt Regelui rezultatul conversaţiei cu nunţiul, de care este satisfăcut.

Expun modalităţile redobândirii naţionalităţii române pentru Regina Elisabeta. Regele este de acord cu formula propusă.

Vorbim despre progresul ce îl face discutarea Codului Penal.

Seara mă vede Tillea, cu care examinăm situaţia politică. Stăruie să ajungă cu Tătărescu la un acord politic în ce priveşte formula Vaida.

28 februarie 1935. Comemorarea lui Horia, Cloşca şi Crişan. Vorbesc la Senat în numele guvernului. Senatul mă ovaţionează în picioare.

La Titulescu, cu Lapedatu. Formulăm jurnalul şi textul scrisorii pentru nunţiu, cu privire la Acordul de la Roma. Vine şi nunţiul, care este de perfect acord în fond, însă are oarecari ezitări din cauza presiunilor ungurilor, care se ridică împotriva eventualităţii trecerii uzului averilor, în parte, în favoarea uniţilor, aşa după cum pare a rezulta din actele de donaţie şi fundaţie.

2 martie 1935. Comisia de naturalizări opinează pentru recunoaşterea naţionalităţii române a Reginei Elisabeta; se semnează jurnalul. Anunţ pe Regia Elisabeta, care îmi fixează audienţă pentru miercuri orele 12.

Expunerea lui Tătărescu asupra noului contract Skoda. Goga şi lunian felicită guvernul şi subliniază importanţa actului. Generalul Popovici şi mareşalul Prezan vorbesc elogios în numele armatei. Madgearu rămâne izolat şi într-o situaţie penibilă.

3 martie 1935. Prezidez şedinţa cercului de studii

penale, de faţă fiind Ugo Sola, ministrul Italiei. După conferinţa reuşită a profesorului Rădulescu, rostesc o scurtă cuvântare, arătând că Lombroso, Garofalo şi Ferni sunt nu numai o fală a ştiinţei italiene, ci simt şi ai noştri, ei reprezentând geniul latin. Publicul îmi face ovaţii.

Dejun în onoarea mea, dat de Institutul superior de ştiinţe penale.

5 martie 1935. Audienţă de lucm la Rege: îi prezint jurnalul de naturalizare pentru Regina Elisabeta. Vorbim politică. Regele nu-şi ascunde simpatia pentru acţiunea Vaida, pe care o găseşte justificată în formă şi în fond.

6 martie 1935. Audienţă la Regina Elisabeta, căreia îi iau legitimul jurământ de cetăţenie. îmi mărturiseşte cât este de fericită că a redevenit formal din nou româncă, ceea ce nu a încetat nici o clipă de a fi, având de la început şi până la sfârşit o profundă aversiune faţă de greci. Are însă o mare consideraţie faţă de Venizelos, pe care îl crede capabil şi forte. în ordinea internă, socoteşte că învrăjbirea Maniu-Vaida este dăunătoare, iar alunecarea lui Maniu în direcţia antimonarhică, regretabilă.

7 martie 1935. Vorbesc la Senat în chestia avortului. Se votează Codul Penal cu mare entuziasm şi ovaţii.

8 martie 1935. Depun Codul Penal la Cameră unde mi se fac călduroase ovaţii.

9-10 martie 1935. în Comisia de legislaţie trece legea de prelungire a stării de asediu. Inculeţ este slab în susţinerea proiectului.

Seara îl vizitez pe Tillea, care este bolnav. îmi expune întreaga situaţie a acţiunii Vaida: va adera Mironescu, Costăchescu este nesigur, D. R. loaniţescu ar avea nevoie de o indicaţie de sus, în Ardeal se bizuie pe 11 organizaţii complete, pe celelalte parţial: la Alba, lănci Pop se va retrage din viaţa politică, rămâne manist numai judeţul Sălaj cu Satu Mare.

12 martie 1935. D. R. loaniţescu îmi comunică faptul că a aderat definitiv la acţiunea Vaida, va lua secretariatul general, ar dori să se amâne alegerea de la Ilfov, în care caz Vaida ar candida şi el (D. R. se face forte de a bate în alegeri pe mihalachişti).

Audienţă la Rege: prezint bugetul, de faţă fiind şi

Gheorghe Tătărescu, Antonescu. Bugetul este admis fără nici o observaţie. Discutăm extinderea cărţilor funduare în Vechiul Regat şi clădirea de edificii publice în Capitală cu cele circa 600 milioane chirii ce se cheltuiesc anual.

Masă la nunţiul papal.

13 martie 1935. Audienţă la Rege: îl informez despre acţiunea Vaida. Regele nu îşi ascunde simpatia, spune că nu vrea să dea aparenţa unui amestec în toată afacerea, să nu se spună din nou că lucrează la fărâmiţarea partidelor. Iau notă de aceste declaraţii cu satisfacţie şi sfătuiesc pe Rege să rămână la acest punct de vedere. Arăt că, deşi ziarele şi unii oameni politici caută să diminueze importanţa acţiunii Vaida, informaţiile îmi permit să spun că acţiunea va lua mari proporţii, care vor ţinea cumpănă lui Mihalache-Maniu.

Discutarea legii pentru prelungirea stării de asediu: asistă şi intervine în discuţie şi Gheorghe Tătărescu: Maniu rosteşte un discurs de câteva ore, e răsuflat şi anodin, nu atacă direct şi pe şleau chestia Lupeasca. Provocat de Tătărescu, declară că acţiunea sa este patriotică şi o va continua. Mihalache, întrebat direct, rămâne în echivoc, naţional-ţărăniştii sunt derutaţi. lunian şi Goga pun în situaţie dificilă pe Maniu şi pe Madgearu. Discuţia se termină la orele 1,30 noaptea printr-o scurtă cuvântare a mea care electrizează Camera. Impresie generală; Gheorghe Tătărescu, deşi bine, însă prea nervos şi nu a exploatat situaţia favorabilă faţă de Mihalache şi Partidul Naţional—Ţărănesc, ci numai faţă de Maniu: Maniu a rămas bătut şi diminuat în faţa opiniei publice, ieşind din mutism, fără a fi putut spune ceva important şi grav, apologia searbădă a democraţiei a rămas fără efect: opoziţia a rămas divizată, majoritatea disciplinată: un succes net pentru guvern.

14 martie 1935. Discuţie în Senat în şedinţa de dimineaţă. Vorbeşte lorga cu ironii la adresa lui Maniu, cu simpatie pentru guvern şi cu multe amabilităţi faţă de mine. Răspuns la discuţia generală prin tangenţă criticilor, discursul abil place mult. La orele 2 Senatul votează proiectul. Tătărescu îmi cere să prezint Regelui personal decretul şi să culeg impresii.

După-masă la orele 6, audienţă la Rege: prezint

decretul spre promulgare, informez pe Rege de cele petrecute. Regele e foarte mulţumit şi satisfăcut de cum s-au petrecut lucrurile, citise de altfel stenogramele. Are cuvinte calde pentru lunian, Goga. Cere o mai bună practică a cenzurii, care, în multe cazuri, este stupidă. Sunt de aceeaşi părere şi nu o ascund.

La Tătărescu, îl informez de atmosfera bună de la Rege, se linişteşte. Promite că va reorganiza cenzura.

Tillea vine seara la mine, mă informează de mersul lucrurilor, arată că marţi se va lansa manifestul către ţară, va apărea şi un ziar în capitală şi vor fi publicate mulţimea adeziunilor. Este sigur că vor debarca pe Mihalache şi în scurt timp îl vor lichida.

17 martie 1935. Congresul de la Ploieşti, participă vreo 12.000 de aderenţi. Manifestaţia este foarte impresionantă.

Martie 1935. Discuţie generală în Cameră asupra raportului Skoda. Se remarcă lunian printr-o cuvântare tăioasă, documentată
şi foarte, foarte duşmănoasă faţă de guvernul naţional—ţărânesc, în special faţă de Madgearu, demonstrează vinovăţia acestuia, cuvântare expusă cu mult talent, făcând o mare impresie. Goga, pătimaş faţă de Maniu, cere sancţiuni severe împotriva tuturor vinovaţilor. Deputaţi liberali susţin darea în judecată a vinovaţilor. Naţional- Ţărăniştii nu reuşesc să spulbere acuzaţiile şi să determine un curent favorabil tezei lor de nevinovăţie. Guvernul păstrează o totală rezervă. Discuţia ia sfârşit; în şedinţa de după-amiază urmează să se facă votarea. Dinu Brătianu anunţă că va conduce personal votarea şi vrea să obţină o majoritate foarte masivă (peste 2/3 prevăzute de regulamentul Camerei). Guvernul, la rândul său, trebuie să ia o hotărâre fixându-şi atitudinea.

La orele 12, Tătărescu convoacă o consfătuire intimă la locuinţa lui Ion Nistor, pentru a evita orice indiscreţie. Ne întrunim: Tătărescu, Inculeţ, Franasovici, Ion Nistor şi eu. Tătărescu arată că ancheta Skoda şi-a atins scopul principal: modificarea contractului Skoda prin reducerea de preţuri şi a volumului cu 40%. Darea în judecată a fruntaşilor P. N. Ţ. ar însemna să se întindă coarda prea

mult, tensiunea politică s-ar accentua, ceea ce nu ar fi nici în interesul Coroanei, nici al ţării şi nici al guvernului. Conchide la scoaterea din cauză a oamenilor politici. Mă asociez, accentuând în special la scoaterea din cauză a lui Mihai Popovici. După un scurt schimb de vederi, se hotărăşte scoaterea din cauză a fruntaşilor politici din P. N. Ţ., cei prezenţi vor lua contact discret cu deputăţii prieteni, Inculeţ cu basarabenii, Ion Nistor cu bucovinenii, eu cu ardelenii, Tătărescu cu exponenţii grupului H. Petre Ghiaţă urmând să prezideze şedinţa de după-amiază, cu toţii să voteze contra dării în judecată. Dinu Brătianu să nu afle nimic, deoarece acţiunea noastră ar putea provoca conflict şi ruptură.

Se pune întrebarea; ce va zice Regele aflând de rezultatul votului, contrar punctului său de vedere constant că nu admite ca numai un ostaş să fie dat în judecată, iar oamenii politici să fie scutiţi de răspundere. S-ar putea produce un conflict între Rege şi guvern, care îl va pune în faţa unui fapt împlinit, fără a-i fi cerut avizul şi consimţământul prealabil. Se face apel la mine şi mi se dă delicata misiune de a mă prezenta imediat după vot în audienţă, de a expune temeiurile hotărârii noastre, imposibilitatea materială de a-l fi informat în prealabil şi de a înlătura supărarea Regelui cu consecinţe serioase pentru situaţia guvernului.

Mergem la Cameră cu o oră înainte de deschiderea şedinţei, facem apel discret la prietenii noştri, fără ca Brătianu să prindă
de veste. începe votarea: se pare că, pentru mai multă siguranţă, Petre Ghiaţă s-a îngrijit ca un pumn de bile negre să fie aruncat pe neobservate în uma albă. Se despoaie scrutinul. Votul este nul, neîntrunind quorumul necesar pentru trimiterea în judecată a lui Madgearu şi Mihai Popovici. Se dă în judecată generalul Cihosky pentru încheierea contractului oneros şi Romul Boilă, pentru trafic de influenţă. Cihosky, Popovici şi Boilă sunt trimişi la controlul averii.

Imediat după vot plec la Palat. Fac o lungă şi motivată expunere Regelui asupra hotărârii consfătuirii de la amiază, asupra acţiunii noastre pe lângă deputaţi, asupra

votării şi a rezultatului, demonstrând că ceea ce s-a făcut, s-a făcut în interesul Coroanei şi al ţării, pentru normalizarea vieţii politice. Termin, cerând în numele guvernului scuze că l-am pus în faţa unui fapt împlinit. Regele ascultă expunerea, la început cam nervos, apoi calm şi înţelegător, la urmă se ridică de la birou, mă bate pe umăr şi îmi spune râzând: „Dragă Pop, lumea mă acuză că sunt purtat de nas de către camarilă, ei bine, de astă dată voi aţi fost camarila mea. Spune-i lui Tătărescu că înţeleg atitudinea şi hotărârea voastră, o accept şi o aprob şi nu sunt deloc contrariat sau supărat*[1].

îl informez pe Tătărescu de această înţelegătoare ratificare şi de sentimentele neschimbate ale Suveranului.

Epilog

Rătescu, preşedintele Secţiunii a Ii-a a Curţii de Casaţie şi Justiţie, delegat pentru cercetarea justificării averii lui Mihai Popovici, se prezintă la mine. Spune că se găseşte într-o situaţie penibilă. A constatat că între veniturile declarate şi averea lui Mihai Popovici există un decalaj vădit. Aprofundând cercetarea, probabil că decalajul ar fi mai accentuat şi ar trebui să conchidă la nejustificarea unei părţi a averii lui Mihai Popovici. Popovici i-a fost însă şef ca Ministru al Justiţiei şi a fost foarte gentil faţă de el, cumpărându-i diferite cărţi şi lucrări pentru minister şi instanţele judecătoreşti, îi cade greu să facă un raport nefavorabil. Dacă ţin ca controlul averii să fie dus înainte fără menajamente, roagă să fie desărcinat de delegaţia pe care o are. îi răspund că înţeleg situaţia lui şi motivele indicate, nu consimt însă la desărcinarea lui: să procedeze cum îi dictează inima şi nu cum îi cere raţiunea. îmi obiectează că ce va zice guvernul şi partidul liberal – al cărui aderent credincios este – dacă va acoperi şi scoate din cauză pe Mihai

Popovici. îl liniştesc şi îl asigur că nu va avea nici o neplăcere, mă însărcinez să-l acopăr şi să-l apăr în faţa guvernului şi al partidului. Rătescu a făcut un raport favorabil şi Curtea a închis dosarul, găsind averea lui Mihai Popovici justificată.

Instrucţia împotriva lui Romul Boilă s-a făcut la Tribunalul Ilfov. Din probele adminsitrate în cursul anchetei Skoda, din declaraţiile făcute de Romul Boilă, dar, mai ales, din corespondenţa ridicată de la Albini (senior), corespondenţă purtată între acesta şi dr. Groza (ginerele său), rezultă că Romul Boilă a făcut numeroase intervenţii pe lângă luliu Maniu în chestii de comenzi importante, primind sau stipulându-se şi comisioane. Era deci extrem de dificil de a-l salva. Aveam însă formula salvatoare. Din toate probele rezultă că traficul de influenţă a fost săvârşit la Cluj şi nu la Bucureşti. Ori, potrivit Codului Penal din Transilvania, traficul de influenţă nu constituia un delict şi deci nu era pedepsit, cum era în Codul Penal român. Deci, constatând instrucţia acest lucru, putea şi trebuia să-l scoată de sub inculpare şi să se desesizeze. Când era să punem punctul pe i, guvernul s-a reconstituit, eu am trecut de la Justiţie la Ministerul Industriei şi Comerţului, iar urmaşul meu, Djuvara, un exponent al lui Dinu Brătianu, a schimbat mersul lucrurilor, a făcut ca Romul Boilă să fie dat în judecată, judecat şi condamnat. Numai sub guvernul generalului Antonescu, Boilă a fost scos din cauză.

11. ABDICAREA REGELUI CAROL AL II-LEA

ituatia dup Arbitrajul^ de Ia Viena

Arbitrajul** de la Viena a produs în opinia publică a ţării efectul unui trăsnet din senin. Pierderea unei treimi a Transilvaniei, fără nici un corectiv, a fost o brutală trezire la realitatea crudă, neaşteptată.

Dacă cedarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord a zdruncinat regimul politic din România, pierderea Ardealului de Nord l-a zguduit din temelie, condamnându-l iremedial. După acceptarea ultimatumului sovietic, prin schimbarea guvernului s-au mai putut salva aparenţele şi temporiza deznodământul, după arbitrajul de la Viena era învederat însă că de astă dată era în joc însăşi Coroana, Regele Carol al Il-lea.

Prin introducerea dictaturii regale în primăvara anului 1938, Regele Carol II a luat în mână, personal şi făţiş, guvernarea României, asumându-şi întreaga răspundere, la care, la început cel puţin, nu a voit, iar mai în urmă nu a reuşit să-şi asocieze pe nimeni, în mod real. Frontul Renaşterii Naţionale, cu uniforme şi milioane de adeziuni, a fost numai o formulă factice, fără consistenţă. Adeziunile au fost numai atitutini de oportunitate, lipsite de convingere. Exponenţii vechilor partide democratice au rămas pe dinafară, dedându-se de la început la acţiuni de criticism şi subminare a regimului politic, elementele naţionaliste au fost ţinute la distanţă, urmărite şi persecutate. Exponenţii noului regim nu aveau nici o convingere, nici o credinţă, ci erau stăpâniţi de ambiţii personale de parvenire cu orice preţ. Situaţia s-a agravat şi mai mult o dată cu transformarea Frontului Renaşterii

Naţionale în partid unic, totalitar – Partidul Naţiunii – *cu Regele şef de partid* şi Emest Urdăreanu, şef de Stat Major al partidului a desăvârşit

***, ** Dictatul.**

divorţul între Rege şi Naţiune şi a accentuat *şi mai mult răspunderea personală a Regelui.* încercarea târzie de captare a Mişcării Legionare pentru noua formulă totalitară a rămas zadarnică, soklându-se doar cu rămânerea în minister a câtorva fruntaşi legionari socotiţi disidenţi şi astfel privaţi de înrâurire asupra mişcării însăşi. Parlamentul instituit sub regimul Frontului Renaşterii Naţionale nu reprezenta nimic şi astfel nu constituia un suport real pentru Rege şi regim. Cu drept cuvânt caracterizasem regimul în memoriul prezentat Regelui la 23 iulie 1940 drept *„formulă /ară conţinut, mai mult o parodie decât o realitate".*

în ce priveşte interesele superioare ale ţării, Regele în repetate rânduri s-a pronunţat prin declaraţii şi cuvântări pentru intangi- bilitatea fruntariilor şi apărarea lor cu ajutorul brâului de fier şi foc peste care nu se va putea trece. în ochii ţării, Regele îşi asumase astfel răspunderea pentru pregătirea politică şi militară a României faţă de furtuna a cărei apropiere era simţită instinctiv de toţi românii. Dacă politica externă a României ne ducea la război, iar brâul de foc (linia de fortificaţii Carol II) nu ne-ar fi pus la adăpost de invazie, răspunderea pentru lipsa de pregătire politică şi militară urma să cadă întreagă asupra Regelui Carol II-lea. Ţara, vrând-nevrând, a abdicat de la orice control şi orice înrâurire asupra acţiunii politice şi militare a României, însă era de prevăzut că în caz de nereuşită, va trage la răspundere pe acela care acumulase toate puterile în mâna sa. Ţara însăşi nu îşi dădea seama de situaţia reală, România, în marea ei majoritate, nu dorea o schimbare a orientării noastre externe, ea era aproape toată, trup şi suflet, alături de Franţa şi Anglia, iar în clipa prăbuşirii frontului din Apus, nu şi-a pus întrebarea cum şi prin ce miracol ar putea rămânea România neatinsă când întregul edificiu construit la Conferinţa de Pace de la Paris se năruia. Cei mai mulţi nici nu şi-au pus întrebarea, şi mai puţini însă au dat un răspuns la întrebare. Răspunsul era însă unul singur România nu putea scăpa de urmările prăbuşirii statutului teritorial creat la Versailles, *decât dacă se înţelegea cu Germania în timp util.* înţelegerea putea să

consiste într-o *atitudine de neutralitate sinceră şi definitivă,* după cum rezultă din propunerile făcute de mareşalul Goering în cursul anilor 1936-1937. Această înţelegere însă ar fi trebuit să se realizeze până cel mai târziu în primăvara anului 1939. După pactul germano-sovietic, integritatea tuturor hotarelor României nu mai putea fi asigurată printr-o înţelegere cu Germania, însă sacrificiile teritoriale la Apus şi Miazăzi puteau fi încă înlăturate
sau reduse la un minimum. Până la capitularea Franţei, opinia publică românească – în marea ei majoritate – nu şi-a dat seama că integritatea hotarelor României este în funcţie de o înţelegere cu Germania, pe care nu a agreat-o şi nici nu a cerut-o. Regele Carol al II-lea până în clipa ultimatumului sovietic a făcut o politică externă susţinută de fruntaşii politici – cu foarte puţine excepţii – şi de majoritatea opiniei publice. Regele Carol II *însă nu şi-a asociat la acfiunea sa şi la răspunderi în mod efectiv ţara.* Trezirea la realitate a fost urmată fulgerător de pierderea Ardealului de Nord. Astfel s-a putut întâmpla ca toată opinia publică să se întoarcă împotriva Regelui Carol II, făcându-l răspunzător, pe el singur şi personal, de pierderile teritoriale masive şi insuportabil de dureroase. La această întorsătură a contribuit fără îndoială şi antipatia pe care au provocat-o şi stâmit-o cei din nemijlocita apropiere a Regelui care, şi ei, încet dar sigur au contribuit la transformarea entuziasmului delirant din anii restauraţiei în adânca vrăjmăşie a zilelor de abdicare.

A doua zi după Arbitrajul de la Viena, deci a pierderii Ardealului de Nord, Maniu, Brătienii, naţional-ţărăniştii şi naţional- liberalii bătrâni, Stelian Popescu credeau că a sosit momentul pentru lichidarea definitivă a tuturor vechilor socoteli cu Regele Carol II şi erau categoric pentru detronare, mişcarea legionară era în pragul rupturii cu Suveranul. Armata însăşi – în urma retragerilor umilitoare – era puternic clătinată în credinţa către Suveran. Ţara îndurerată şi sfâşiată clocotea toată de revoltă şi mânie: manifestaţii zgomotoase împotriva Regelui personal se produseseră în diferite oraşe, mai ales la Cluj şi în Transilvania. Situaţia era extrem de

critică: criza monarhică împreunată cu perspectiva de război civil bătea la poartă, iar anarhia ameninţătoare punea din nou în joc existenţa ţării. Numai hotărâri şi măsuri imediate şi eroice puteau salva situaţia.

întâia întrevedere cu generalul Antonescu

în aceste împrejurări, conştient pe deplin de situaţie şi de primejdii, am solicitat în seara de 31 august 1940 audienţa la Rege pentru a provoca cu orice preţ o clarifiare, încă în timp util.

Regele mi-a acordat audienţa solicitată, fără ezitare, însă nu a fixat ora. De aceea, la ieşire îi atrag atenţia lui Urdăreanu asupra urgenţei şi importanţei comunicărilor ce am de făcut Suveranului,

asupra necesităţii de a-l vedea neapărat a doua zi. Urdăreanu însă, pretextând oboseala şi extenuarea Suveranului şi a întregii Curţi, pricinuite de vârtejul evenimentelor dramatice ce s-au desfăşurat în zilele precedente, mă roagă să renunţ de a-l vedea pe Suveran a doua zi, duminică, rezervată ca zi de odihnă. Stăruinţa mea în sens contrar nu a putut să determine o mai justă apreciere a lucrurilor şi a situaţiei care cerea ca grija Curţii să se îndrepte către conjurarea catastrofei ameninţătoare, iar nu spre nevoile de repaos şi somn.

A doua zi, duminică, doamna Eugen Barbul, al cărei fiu mă ajutase în timpul Conferinţei de la Tumu-Severin şi la Viena în calitate de al doilea secretar, m-a informat că generalul Ion Antonescu, eliberat de la Mănăstirea Bistriţa unde fusese internat, s-a înapoiat în Bucureşti, unde a ajuns de îndată centrul atenţiei oamenilor politici şi a militarilor, preocupaţi de a provoca schimbări radicale în situaţia devenită atât de tulbure; generalul Antonescu a refuzat să se pună în fruntea unei insurecţii militare, însă nu prea ştie ce ar fi de făcut: Antonescu este un om de mare autoritate în faţa opiniei publice, strălucit ostaş, însă nu posedă calităţile necesare unui om politic, mai ales în vremuri atât de grele. Domnul Barbul crede că o înţelegere şi colaborare între generalul Antonescu şi mine ar fi cea mai fericită idee care ar putea

constitui instrumentul indispensabil pentru înlăturarea marilor primejdii ce ameninţă pacea şi ordinea internă şi deci existenţa însăşi a ţării. I-am răspuns doamnei Barbul că nu am nimic de obiectat împotriva unei colaborări cu generalul Antonescu în lămurirea situaţiei, dacă, bine înţeles, generalul Antonescu doreşte acest lucru, revenindu-i lui, în acest caz, iniţiativa unei întâlniri. Nu ştiu dacă doamna Barbul mi-a vorbit din propriul îndemn, cu ştirea prealabilă a generalului Antonescu. Nici nu m-a interesat acest amănunt. Ştiam însă că familia Barbul – din cel mai intim cerc al regretatului Octavian Goga şi doamnei Veturia Goga – era în excelente raporturi de prietenie cu generalul Antonescu. Pe general îl cunoşteam personal de când fusese subşef al Marelui Stat Major. Energia şi claritatea de vederi mi-au făcut o bună impresie, pe care nu a întunecat-o conflictul de ordin personal care a dus la scoaterea lui din fruntea Marelui Stat Major. Am rămas străin de acest fapt care, totuşi, a provocat la timpul său frământări în lumea politică, mergând până la conflicte acute între şeful guvernului, Gh. Tătărescu, şi şeful Partidului Naţional-Liberal, Dinu Brătianu. Aceste frământări au avut un ascuţiş vădit la adresa Regelui Carol II, iar plecarea însăşi
a generalului Antonescu a creat o tensiune între Rege şi acesta. Totuşi, Octavian Goga l-a avut prieten pe generalul Antonescu care şi cu Comeliu Zelea Codreanu întreţinea excelente raporturi personale, socotite în lumea politică ca expresie a intimelor legături ale generalului cu însăşi mişcarea legionară. Octavian Goga în decembrie 1937 – la formarea guvernului – a stăruit pentru reconcilierea Regelui cu generalul Antonescu, cu succes, astfel că generalul Antonescu a luat Ministerul Apărării Naţionale în cabinetul Octavian Goga. Prin aceasta s-a subliniat sinceritatea reconcilierii, deoarece titularul Ministerului Apărării Naţionale era prin tradiţie, totdeauna un general de mare încredere, ridicat de Rege. Către sfârşitul scurtei guvernări a lui Octavian Goga, generalul Ion Antonescu era pe cale de a realiza o perfectă înţelegere între Octavian Goga şi Comeliu Zelea Codreanu (adică mişcarea legionară). înţelegerea aceasta

iminentă însă, în loc de a consolida situaţia guvernului, a provocat demiterea sa fulgerătoare, precum şi lovitura de stat, concretizată în prorogarea fără termen a alegerilor şi, deci, suspendarea Constituţiei. Generalul Antonescu nu s-a solidarizat cu Octavian Goga în demisie, ci a păstrat portofoliul în noul minister cu aparenţa de Uniune Naţională şi noua Constituţie octroiată de Rege purta şi semnătura sa. Pe urmă, a părăsit Ministerul Apărării Naţionale pe chestia înarmării, vroind să schimbe radical de metodă, iar în calitate de comandant al Corpului de Armată din Chişinău, în urma atitudinii luate împotriva represiunii faţă de legionari, a ajuns din nou în conflict cu directivele politice curente şi a părăsit armata pentru a se retrage la vila sa din Predeal, de unde întreţinea legături mai mult sau mai puţin strânse cu lumea politică şi, mai ales, cu Stelian Popescu, care a fost un permanent şi cald susţinător al generalului Antonescu. în vara anului 1940, printr-o scrisoare adresată Regelui şi socotită mai mult decât ireverenţioasă şi sub bănuiala că nu ar fi străin de anumite acţiuni ostile Suveranului, â fost internat la Mănăstirea Bistriţa, sub guvernul lui Gigurtu, fără ştirea acestuia şi fără ca acesta, deşi şef al guvernului, să fi avut sau să fi putut obţine ridicarea măsurii luate peste capul lui. Această toleranţă din partea lui Ion Gigurtu explică ruperea relaţilior de strânsă prietenie, care erau de notorietate publică, între acesta şi generalul Antonescu. Se ştia că în timpul internării, legaţia Germană şi, în special colonelul Gerstenberg, s-au interesat de aproape de soarta generalului Antonescu. în ajunul arbitrajului de la Viena, internarea a fost ridicată. Autoritatea mare a generalului Antonescu, mai ales în
oştire, simpatiile cercurilor oficiale germane şi legăturile sale cu mişcarea legionară, sau cel puţin, consideraţia de care se bucura la legionari după constatările făcute de mine în convorbirile cu Horia Sima, îl indicau ca potrivit de a juca un rol important pentru clarificarea urgentă şi paşnică a situaţiei grele. Aceste considerante m-au îndemnat să dau răspunsul pe care l-am dat doamnei Barbul.

în timpul vizitei lui Alexandru Vaida-Voievod (1

septembrie, ora 18), secretarul meu Gheorghe Barbul îmi aduce din partea generalului Antonescu comunicarea că doreşte o întâlnire cu mine şi îmi solicită să fixez locul şi ora, Vaida-Voievod, pus la curent de mine despre ce este vorba, m-a sfătuit şi el să accept întâlnirea cu generalul Antonescu şi să-i fac eu o vizită. I-am răspuns deci tot prin Barbul că, după cuvântarea ce voi rosti la radio la ora 21, îi voi face o vizită la locuinţa sa.

La ora 21 am rostit cuvântarea mea la radio în legătură cu Arbitrajul de la Viena. Când ies din cabina microfonului, văd personalul plângând şi numaidecât toţi – în frunte cu personalul din conducere – mă înconjură. îmi strâng mâna adânc emoţionaţi şi spun în gura mare că aşa ar trebui să vorbească guvernul ţării, deschis şi bărbăteşte. Presupun că impresia va fi aceeaşi la toţi care m-au ascultat şi că, deci, înrâurirea va fi profundă şi generalizată. Am convingerea că cuvântarea mea răspicată a contribuit într-o largă măsură la domolirea valurilor şi la judecarea realistă a situaţiei şi, astfel, la înlăturarea ideii de rezistenţă cu arma în mână faţă de Arbitrajul de la Viena, ceea ce în împrejurările de atunci ar fi fost echivalent cu o catastrofă totală a ţării. Cred şi astăzi că această convingere nu a fost exagerată.

De la studio am plecat de-a dreptul la locuinţa generalului Antonescu. Acesta m-a întâmpinat în vestibul cu multă curtenire. Retrăgându-ne imediat, Antonescu – fără nici o provocare din partea mea – mi-a arătat că bine s-a făcut ceea ce s-a făcut la Viena, adică nu se putea respinge arbitrajul, deoarece el cunoştea mai bine decât oricine dezorganizare morală şi materială a armatei şi ştie că în cazul unui conflict armat s-ar fi expus unei debandade umilitoare, iar ţara mergea spre o catastrofă sigură. (Memoriul asupra stărilor din armată, publicat în toamna anului 1940 de generalul Antonescu nu face decât să confirme aprecierile generalului Antonescu exprimate în această conversaţie cu privire la pregătirea armatei). Personal, nu am împărtăşit nici arunci şi nici astăzi aceste aprecieri, deoarece convingerea mea este că nu lipsurile morale
şi materiale, peste măsură exagerate de generalul

Antonescu (care în interesul superior al ţării nu ar fi trebuit să vadă lumina tiparului şi să fie date publicităţii spre deliciul şi satisfacţia duşmanilor noştri ungurii, după cum am putut constata în timpul misiunii mele la Budapesta), ci izolarea completă a României şi disproporţia depăşind orice închipuire a forţelor militare în faţă şi certitudinea ocupaţiei sovietice ne interziceau acceptarea luptei.

Generalul Antonescu s-a declarat în continuare pentru executarea Arbitrajului de la Viena şi sprijinirea noastră pe Berlin, în mod sincer şi din plin.

Din parte-mi, i-am arătat generalului Antonescu acţiunea mea politică de la 23 iulie începând şi formula consecventă cu ajutorul căreia eram convins că se putea salva situaţia: o *totală schimbare de metodă şi de oameni,* întemeind guvernarea şi radicala primenire pe doi factori – *ţara şi armata.* Ţara poate să fie asociată prin concentrarea tuturor forţelor naţionaliste al căror gros îl formau legionarii, iar armata putea fi câştigată prin elementele de mare autoritate, între care generalul Antonescu ocupa un loc de frunte. Am remarcat în continuare că între timp situaţia a devenit mult mai gravă, deoarece soluţia nu s-a dat în timp util şi astfel ciopârţirea ţării a produs o mare exasperare şi revoltă care se răsfiânge mai ales asupra Regelui. Ceea ce cu câteva săptămâni sau zile în urmă putea fi socotit ca sigur, devenise acum o probabilitate numai, mai mult sau mai puţin aleatorie. Sper – am continuat – să am mâine o audienţă, când voi pune din nou Regelui problema fără reticenţe şi în modul cel mai hotărât. Pe Horia Sima nu l-am mai văzut după întoarcerea de la Viena, însă un emisar al său mi-a tmsmis comunicarea că, până după audienţa mea, îşi menţine atitudinea cunoscută de conciliaţiune în ce priveşte soluţionarea crizei, însă de marţi încolo înţelege să-şi reia libertatea de acţiune.

Generalul Antonescu, la rândul său, mi-a arătat suferinţele morale pe care le-a îndurat în ultimii doi ani şi, mai ales, în urma ultimei audienţe. Arestarea lui s-ar fi făcut pe motiv că ar fi îndemnat pe oamenii politici să forţeze o *audienţă colectivă:* mareşalul Prezan ar fi fost schimbător ca vântul, s-au certat, apoi s-au împăcat de formă, însă nu mai vrea să ştie de mareşalul Prezan într-o

fromulă şi acţiune de salvare a ţării. Generalul Antonescu m-a asigurat în continuare că *a uitat tot* ce a fost până azi, *nu păstrează nimănui nici duşmănie, nici ură, nu vrea să-l preocupe alt ceva decât salvarea ţării şi a Regelui:* vrea sincer să-l salveze pe Rege, însă astăzi nu mai are certitudinea,
ci numai speranţa. Guvernul viitor trebuie să aibă mână liberă: *personal nu are nici o ambiţie şi nici o veleitate: vrea să fie numai util ţării.-* Mi-a expus apoi felul lui de a vedea lucrurile, care era identic cu concepţia mea: *concentrarea tuturor forţelor naţionaliste, mai ales colaborarea strânsă cu mişcarea legionară, câştigarea armatei şi orientarea politicii noastre externe către Germania.* La urmă, generalul Antonescu m-a rugat să stăruiesc din răsputeri pe lângă Rege ca să ia o hotărâre imediată înlesnind astfel suprema încercare de a se salva pe el şi ţara. Am rămas înţeleşi – la dorinţa sa – ca după audienţă să ne vedem din nou.

Acasă, pe ai mei i-am găsit sub impresia profundă a cuvântării rostite de mine la radio. încep să curgă felicitări şi cuvinte de admiraţie la telefon: cel dintâi a fost Mitiţă Constantinescu care s-a topit formal de admiraţie şi n-a mai contenit cu elogiile şi superlativele la adresa mea.

Din Cluj însă au început să vină ştiri rele. Lumea era aţâţată de elemente iresponsabile şi demagogice – arhicunoscute – împotriva mea, iar în cadrul unor mari manifestaţii de stradă, se cerea rezistenţă armată şi detronarea Regelui. Sosirea lui Maniu era anunţată şi aşteptată cu înfrigurare pentru a declanşa marea acţiune de rezistenţă politică şi militară, anunţată de oamenii săi. Ulterior am aflat de la profesorul Grigore Popa că Maniu care a lansat lozinca de rezistenţă, a îndemnat la înarmarea populaţiei – el, Popa, a organizat o ceată de circa 4.000 de oameni înarmaţi cu puşti şi mitraliere la care urmau să se asocieze unităţile din armată care vor fi refuzat executarea ordinului de retragere – s-a dat jos din tren la Apahida, a intrat în Cluj pe neştiute – mulţimea imensă îl aştepta la gară – s-a dus direct la casa Romul Boilă, de unde, după măsurile de evacuare luate pentru ai săi, a plecat iarăşi pe furiş, părăsind Clujul definitiv. De altfel, şi alţi pretinşi mari patrioţi ar fi făcut la fel;

profesoul Onisifor Ghibu a rostit de pe un balcon din Piaţa Unirii o fulminantă cuvântare cerând – în aclamaţiile delirante ale mulţimii – împotrivirea cu arma în mână contra iminentei ocupaţii ungare, iar după terminarea cuvântării sale s-a urcat în camionul care aştepta în dos, încărcat cu mobilierul profesorului şi nu s-a mai oprit până la Turda, lăsând populaţia incitată să se descurce cum o putea cu urgia tiranică.

Audienţa la Rege

în cursul nopţii şi în dimineaţa următoare s-au înmulţit chemările telefonice de la cunoscuţi şi necunoscuţi. Cuvântarea mea a produs o profundă impresie. Unii îmi reproşau însă că am rostit la urmă cuvântul „Rege“, de care ţara n-ar mai vrea să ştie. Era învederat că cei mai mulţi nu au înţeles tâlcul frazei! Mai ales în dimineaţa zilei de luni, prieteni, cunoscuţi care m-au vizitat şi telefoane care mi s-au dat fără întrerupere mi-au confirmat impresia profundă şi generalizată a cuvântării mele, precum şi efectul salutar de trezire la realitate pe care l-a produs.

La orele 12 am trecut pe la Palat să-l văd pe Urdăreanu. I-am schiţat lui Urdăreanu expunerea ce intenţionam să o fac Regelui şi audienţa solicitată: situaţia extrem de încordată şi gravă pentru Rege şi ţară, soluţia cunoscută a crizei şi, mai ales, *urgenţa* extremă a soluţiei. Am ţinut să-l informez pe Urdăreanu în prealabil, pentru ca Regele să nu fie nepregătit în privinţa celor ce va auzi. Am stăruit apoi asupra *necesităţii inexorabile* ca noul guvern *să aibă mână liberă,* iar *Regele, deocamdată, să treacă pe planul al doilea.* Pe urmă i-am cerut lui Urdăreanu să-l consilieze şi el pe Rege în acest sens. Urdăreanu mi-a zâmbit cu amărăciune, arătându-mi, documentat, câte eforturi a depus pe lângă Rege ca să-l reţină de la concentrarea întregii puteri în mâna sa, de la asumarea întregii răspunderi asupra persoanei sale şi de la luarea de măsuri care, în caz de criză, trebuiau să ducă fatal la un deznodământ grav. Nu a izbutit. Când părea că el sau alţi devotaţi l-au convins pe Rege, ajungeau două vorbe ale Elenei Lupescu ca totul să fie dat peste cap.

Urdăreanu mi-a arătat de câte ori şi-a înaintat demisia, ca totuşi să revină, iarăşi şi iarăşi căutând să creeze aparenţa – pentru a acoperi pe Rege – că el, Urdăreanu, ar fi izvorul tuturor relelor. A fost totdeauna şi este şi *acum gata să ia tot odiul asupra lui,* să fie *ţapul ispăşitor,* numai pentru a putea salva pe Rege.

I-am replicat că ani de-a rândul şi eu am fost de convingerea că el este spiritul rău al Regelui şi poartă în mod exlusiv răspunderea tuturor gravelor erori care s-au produs şi au creat situaţia aproape inexplicabilă în care ne zbatem; în ultimele două luni m-am convins însă de contrariul, altfel nu aş fi consimţit să stau de vorbă cu el pentru lămurirea situaţiei. L-am încurajat apoi din răsputeri *să persiste în hotărârea patriotică de a se sacrifica pe altarul împăcării Regelui cu ţara* şi l-am asigurat că va veni o dată vremea când se va putea spune adevărul fără prejudicii pentru Rege; atunci nu mă voi da îndărăt de a restabili adevărul în ce priveşte rolul lui, în măsura în care îl cunosc. Am pus încă o dată chestiunea Elenei Lupescu, mai arzătoare şi vitală decât oricând, Urdăreanu mi-a replicat însă, ca şi colonelul Rusescu înainte de plecarea la Viena de altfel, că nu poate fi nici o speranţă de ruptură a acestei legături sentimentale, nici măcar nădejdea unui simulacru de ruptură deoarece Regele nu vrea să audă de o despărţire, orice s-ar întâmpla. Am plecat de la această întrevedere aproape descurajat, fiindcă refuzul Regelui de a rupe cu Elena Lupescu făcea situaţia Coroanei aproape de nedezlegat. Regele nu mi-a fixat ora de audienţă în cursul înainte-amiezii.

La ora 17 aghiotantul de serviciu mi-a telefonat că Regele mă primeşte în audienţă, fără întârziere, fără ţinută protocolară, pentru a nu mai pierde timp. Am plecat numaidecât la Palat, unde am fost imediat introdus la Rege. Am început expunerea mea arătându-i Regelui situaţia aşa după cum ea a evoluat de la ultimatumul sovietic şi cedarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord, agravându-se până la explozie prin Arbitrajul de la Viena, care a dus la pierderea Ardealului de Nord. Opinia publică – am rezumat – este împotriva Regelui, în Ardeal

se strigă în gura mare pe străzi: „Jos Regele”; am ilustrat atmosfera cu reproşurile ce le-am primit de la cunoscuţi şi necunoscuţi pentru întrebuinţarea cuvântului „Rege“ în cuvântarea mea rostită la radio, apoi am subliniat nemulţumirea şi ostilitatea crescândă a armatei, odiul profund acumulat asupra anturajului nepotrivit al Coroanei şi, mai ales, asupra lui Urdăreanu şi Elenei Lupescu. Am conchis că singura salvare este *reconcilierea instantanee a Suveranului cu fara,* iar aceasta nu se poate realiza decât prin măsuri imediate şi eroice: *întreg anturajul odios trebuie să se eclipseze, guvernul trebuie să facă loc unui minister cuprinzând toate elementele nafionaliste, inclusiv legionarii,* singura formulă care poate acoperi pe Rege şi înăuntru şi în afară. Gigurtu nu mai poate fi menţinut, nici Berlinul nu-l socoteşte indispensabil. De altfel, după angajarea conversaţiilor directe cu Bulgaria şi Ungaria, plecarea lui Giugurtu nu mai constituia un inconvenient, dacă ar fi fost înlocuit cu un guvern de concentrare naţionalistă. I-am reprodus Regelui conversaţia avută cu generalul Antonescu care – după părerea mea – trebuie asociat noului minister şi am stăruit ca Regele să-l cheme în audienţă pentru a pecetlui astfel reconcilierea. Regele a refuzat categoric ideea convocării în audienţă cu observaţia că generalul Antonescu n-are decât să solicite el singur o audienţă. Legionarii – am încheiat – *nu se consideră angajaţi decât până azi, iar după expirarea acestui termen înţeleg să-şi reia libertatea de acţiune.* Această eventualitate era extrem de gravă şi primejdioasă.

alături de acţiunea Maniu care împingea cu prietenii săi şi alţi oameni politici la abdicare; acţiunea găseşte un teren foarte prielnic.

în cursul expunerii am făcut repetate apeluri patetice către Rege, l-am implorat să se hotărască imediat, *dacă vrea să-şi salveze tronul, dinastia şi, poate chiar, regimul monarhic, dacă vrea să înlăture perspectiva războiului civil, a anarhiei şi a prăbuşirii ţării.* în urma acestor inimoase apeluri, în cursul audienţei am avut de câteva ori impresia că era gata să zică „da“, pentru ca apoi totuşi

să recurgă la subterfugii, tergiversări şi argumente de ordin dialectic. Astfel, de exemplu, mi-a ripostat că şi sub Regele Carol I se lipeau afişe ireverenţioase pe zidurile Palatului şi se manifesta zgomotos pentru alungarea Regelui, fără ca aceste incidente, în aparenţă grave, să fi zdruncinat serios situaţia Suveranului care a putut încheia glorios o domnie lungă de aproape cinci decenii. I-am replicat că aşa a fost într-adevăr, însă Regele Carol I se întemeia pe un război victorios care a dat României indepedenţa şi regatul, pe urmă un progres remarcabil în toate domeniile, iar austeritatea personală a Suveranului nu îngăduia nici o umbră de bârfeală, necum de critică serioasă; acum situaţia este alta, s-a predat fără luptă o treime din teritoriul naţional; toată ţara este zguduită din temelii. Cuza a abdicat, deşi mulţimea şi armata erau cu el: a fost însă suficient ca o mână de oameni politici cu trecere, împreună cu ofiţerii de gardă să vrea alungarea domnitorului şi lovitura a reuşit: dar acum, ce perspective se desemnează când masele populare sunt aţâţate împotriva Regelui pe chestiuni de interes vital pentru neam, când armata şi ofiţerimea – inclusiv aceea a diviziei de gardă – sunt amărâţi şi porniţi împotriva Suveranului? Ce poate urma dacă Regele, chiar în clipa ultimă, nu face nici un gest de reconciliere, nu schiţează nici o acţiune pentru a da ţării satisfacţia aşteptată, dacă nu are curajul sau tăria să aducă un sacrificiu sentimental sau de amor propriu, când ţara a jertfit o parte din trupul său? Regele obiectează că legionarii nu ar fi în stare să guverneze şi să conducă ministere, deoarece le lipseşte pregătirea pratică şi tehnicitatea. îi arăt că momentan nu contează decât politicul şi factorul armată, tehnicitatea este pe ultimul plan. De altfel, nu poate fi vorba de constituirea unui guvern legionar, ci de un minister de concentrare a tuturor forţelor naţionaliste, în care ar fi încadraţi şi legionarii; în plus, pe lângă fiecare ministru legionar la departamentele solicitate – departamente în realitate de ordin secundar – se poate numi un subsecretar de stat sau un secretar general experimentat care să
contribuie cu competenţă şi tehnicitate la buul mers al departamentelor respective. în chestia Elenei Lupescu,

Suveranul a rămas neclintit pe poziţie. La urmă, şi-a rezervat *facultatea de a aviza.* La sfârşitul acestei audienţe de două ore l-am implorat încă o dată cu toată căldura şi energia să nu piardă nici o clipă pentru a lua o hotărâre bărbătească, în interesul său şi al ţării.

La ieşire am întâlnit pe Urdăreanu şi pe colonelul Rusescu, cărora le-am comunicat zădărnicia eforturilor făcute de mine. I-am rugat stăruitor să nu-l slăbească pe Rege din sfaturi şi stăruinţe: în cursul nopţii, cel mai târziu până a doua zi dimineaţa. Regele trebuie să ia o hotărâre. Până atunci voi face tot ce îmi mai stă în putinţă pentru a ţine pe loc, în expectativă, pe legionari. Ceea ce înainte de Viena era o certitudine, adică salvarea Regelui, în urma tergiversărilor fără rost acum nu mai este decât o speranţă redusă, atârnând de un fir de păr, în funcţie de hotărârea imediată, bărbătească, a Regelui. Amândoi erau foarte îngrijoraţi, aproape alarmaţi; mi-au făgăduit că vor face şi imposibilul pentru a determina pe Rege să ia hotărârea pe care i-am cerut-o.

La mine am găsit pe Ion Inculeţ şi Alexandru Stârcea, consilier la înalta Curte de Casaţie. Le-am arătat pe scurt strădaniile mele şi le-am schiţat în câteva fraze şi mersul audienţei, considerând că mai sunt speranţe de rezolvare a crizei, dacă Regele, cel puţin *în extremis,* acceptă propunerile mele. Stârcea era foarte impresionat de cuvântarea mea la radio şi, mai ales, de scrisoarea adresată Regelui la 15 august, de care a luat cunoştinţă în cursul conversaţiei.

Prin I. Pădureanu, omul de legătură din ultimele săptămâni cu Horia Sima, i-am trimis acestuia îndemnuri şi stăruitoare sfaturi de răbdare şi aşteptare, sprijinite pe nădejdea unei iminente hotărâri regale.

3 septembrie 1940, marţi

în dimineaţa zilei de 3 septembrie (marţi) am cerut lui Ion Gigurtu să convoace imediat pe miniştrii Mihail Manoilescu, Gheorghe Leon şi pe guvernatorul Băncii Naţionale a României, Mitiţă Constantinescu, pentru soluţionarea unor chestiuni de extremă urgenţă în legătură cu Ardealul de Nord. Celor prezenţi – Mitiţă Constantinescu nu a dat urmare convocării – le-am făcut

următoarele propuneri:

Toţi românii să rămână pe loc; funcţionarilor, preoţilor, învăţătorilor să li se dea avansuri însemnate, pentru a avea fonduri de rezistenţă; să se asigure tuturor respectarea drepturilor câştigate, oricând ar fi nevoiţi să treacă în ţară; să se dea fonduri speciale
însemnate episcopilor români; să se cumpere prin Albina şi celelalte bănci româneşti orice bunuri ar vrea românii să înstrăineze, iar bunurile cumpărate astfel să se conserve numai pentru români. Statul să renunţe la toate restanţele de impozite, să se declare achitate preţurile restante ale loturilor de împroprietărire; transferurile de proprietate asupra românilor să fie scutite de taxe şi impozite până la evacuarea efectivă a teritoriului cedat.

Propunerile mele decurgeau logic din convingerea că noul statut teritorial creat prin hotărârea de arbitraj de la Viena este *arbitrar şi vremelnic* de o parte, iar de altă parte *se întemeiau* pe *îndatoririle asumate de guvernul ungar însuşi, de a respecta drepturile şi libertăţile populaţiei româneşti,* precum şi pe *obligaţia morală şi formală contractată de puterile Axei prin von Ribentropp de a proteja pe românii din teritoriul ocupat.*

În vederea dărâmării arbitrajului de la Viena şi revendicării Ardealului de Nord socoteam că este o necesitate absolută de *a păstra toate poziţiile româneşti* din teritoriul cedat, de a întări cât de mult economiceşte elementul românesc, de a le lăsa suficiente fonduri de rezistenţă şi de a forţa statul ungar, fie să respecte această stare de lucruri foarte avantajoasă elementului românesc, fie de a se face vinovat de o încălcare cât mai flagrantă şi mai revoltătoare a obligaţiilor solemn asumate, dacă ar trece la politica tradiţională maghiară de pauperizare şi deznaţionalizare.

Toate propunerile făcute de mine au fost acceptate fără discuţie şi obiecţiuni, urmând să se ia dispoziţii imediate în consecinţă. în executarea măsurilor hotărâte însă nu a mai fost păstrată unitatea de vederi, de comandă şi de acţiune, fie în urma lipsei de coordonare în guvern, fie în urma precipitării evenimentelor interne şi a schimbărilor ce s-au produs. în special în ce priveşte

slujbaşii statului de toate categoriile, ordinele şi contraordinele care se băteau cap în cap au determinat un adevărat exod al păturii intelectuale din Ardealul de Nord, văduvind astfel aceste ţinuturi româneşti de majoritatea clasei conducătoare. Nici chiar episcopii nu au rămas toţi pe loc, astfel episcopii ortodocşi de Sighet şi Oradea, precum şi episcopul unit de Oradea şi-au părăsit reşedinţele din teritoriul ocupat, ceea ce pe unii i-a împiedicat de a se întoarce ulterior la reşedinţă, sau le-a înlesnit expulzarea, ori le-a făcut imposibilă rămânerea în teritoriul ocupat. Astfel s-au pierdut câteva poziţii de rezistenţă românească de cea mai mare importanţă.

Cu Mitiţă Constantinescu, care a lipsit, am luat întâlnire pentru ora 12,30 la Banca Naţională.

Acasă mă aşteptau Asnavorian, Floroiu, Frigator, Lobonţiu şi alţi cunoscuţi. Le-am citit scrisoarea din 15 august‡, adresată Regelui, scrisoare care i-a impresionat adânc. Toţi mi-au confirmat adânca înrâurire pe care a produs-o cuvântarea mea ţinută la radio.

L-am pus în curent pe Alexandru Vaida-Voievod, care a venit să mă vadă, cu cele discutate în audienţă şi impresiile vagi cu care m-am ales. Vaida-Voievod era foarte îngrijorat, s-a declarat de acord cu punctul meu de vedere şi cu propunerile făcute Regelui şi m-a rugat să stăruiesc cu toată hotărârea pe lângă Suveran pentru a obţine un rezultat imediat.

între timp am chemat de mai multe ori la telefon Palatul, de unde am primit răspunsul invariabil că Regele încă nu a luat nici o hotărâre.

Pe la orele 12,30 am trecut pe la Banca Naţională, Mitiţă Constantinescu mi-a ieşit întru întâmpinare, m-a condus în birou, m-a îmbrăţişat, apoi, făcându-mă să mă aşez într-un fotoliu, el în picioare, mi-a adresat o alocuţiune patetică şi ditirambică, în care abundau superlativele (cel mai distins, cel mai înţelept, cel mai mare şi mai curajos bărbat de stat), m-a asigurat de devotamentul său neclintit, mi-a jurat că va fi soldat credincios la ordinele mele, că este cel mai înţelegător om pentru nevoile Ardealului, pentru care este gata să facă totul. Cunoscând duşmănia surdă – prin nimic

‡ **La sfârşitul capitolului 3. ADDENDA în Anexa 1.**

motivată – ce mi-a purtat în ultimii 3 ani şi lucrăturile nedemne la care s-a dedat împotriva mea (controlul repetat al întrebuinţării fondului contingentării, fără a putea găsi vreun cusur), i-am tăiat cu dezgust cascada exuberantelor elogii şi jurăminte de credinţă, punând net şi categoric chestiunea concursului Băncii Naţionale a României pentru teritoriul cedat. Am căzut repede de acord ca Banca Naţională a României să deschidă *un credit nelimitat Băncii Albina,* pentru ea şi pentru celelalte instituţii financiare şi economice româneşti din Ardealul de Nord, *în scopul finanţării vieţii economice* din teritoriul cedat, precum şi pentru *cumpărarea şi conservarea oricăror bunuri româneşti* care ar urma să fie lichidate de actualii proprietari; contravaloarea bunurilor româneşti astfel achiziţionate se va putea plăti prompt şi în România liberă. Până a doua zi instrucţiuni confidenţiale în consecinţă urmau să fie date sucursalelor B. N. R. prin inspectorii băncii de emisiune. Din hotărârile luate s-a realizat practic *înzestrarea Băncii Albina din Cluj cu un fond de peste 200 milioane şi cu predarea întregului portofoliu de conversiune.* Chiar şi acest sprijin limitat a fost de nepreţuită importanţă pentru românii ajunşi în robie.

De la B. N. R. am chemat din nou la telefon Palatul; colonelul Rusescu m-a informat că Regele tot nu a luat nici o hotărâre.

Acasă mă aştepta I. Pădureanu cu mesajul din partea lui Horia Sima că dacă Regele nu ia în cursul zilei nici o hotărâre, legionarii vor da drumul manifestelor pregătite şi vor începe o acţiune în consecinţă: după apariţia manifestelor va fi cu neputinţă orice contact şi colaborare cu Regele; hotărârea Suveranului va veni astfel prea târziu pentru a mai putea îndrepta ceva. Am transmis iarăşi îndemnuri la calm şi aşteptare.

însărcinarea generalului Antonescu cu formarea guvernului

La ora 16,30 am făcut o nouă vizită generalului Antonescu. Pentru a-l informa complet asupra acţiunii mele politice, i-am citit scrisoarea mea din 15 august

către Rege, apoi l-am pus în curent cu audienţa mea din ajun; rezumând impresiile culese i-am arătat că mi-am păstrat încă o rază de speranţă că voi obţine o hotărâre în timp util, speranţă care însă s-a redus în mod treptat pe măsură ce vremea trecea fără ca Regele să fie în stare de a lua o hotărâre. Am recapitulat în continuare felul nostru de a vedea şi judeca situaţia, precum şi soluţiile posibile, constatând că suntem de perfect acord, inclusiv asupra faptului că *fără legionari* nu se poate concepe o formulă viabilă, iar *fără mână liberă* în guvernare nu sunt perspective de reuşită. Generalul Antonescu, *accentuând cu tărie hotărârea lui de a încerca salvarea situaţiei Regelui, a făcut un nou şi călduros apel la mine,* să mai încerc un ultim efort pe lângă Suveran ca să pună capăt nehotărârii şi temporizării fatale. I-am făgăduit, arătându-i că ţin să ştie că, după cum în ultimele două luni nu am urmărit nici un scop sau situaţie personală, ci numai salvarea ţării şi a Coroanei, tot astfel şi în clipa de faţă, aceasta este singura mea ţintă şi, dacă îmi va reuşi să împing lucrurile la acest rezultat, voi fi fericit să-mi pot vedea de sănătate, din nou şubrezită, (în primăvara anului 1940 am suferit de o gravă trichinoză cu efecte prelungite, astfel că evenimentele tragice din vara anului 1940 m-au prins încă în plină convalescenţă influenţată în rău de frământările sufleteşti şi eforturile fizice la care m-am supus).

Către orele 19, comunicându-mi Urdăreanu la telefon că nici o hotărâre nu s-a luat din partea Regelui, am plecat la Palat,

unde într-o conversaţie dramatică, i-am arătat tot regretul şi toată amărăciunea mea că Regele nu a ajuns la nici o hotărâre. La rândul său, mi-a exprimat deznădejdea lui şi a celorlalţi devotaţi din jurul Regelui din cauza acestei inexplicabile şi catastrofale temporizări. Regele nefiind în apartamentul său şi astfel neputându-l vedea personal, i-am dictat lui Urdăreanu o notă care să fie transmisă de urgenţă Suveranului: *Regele neluând în timp util hotărârea reclamată de gravele împrejurări, cu toate stăruinţele şi apelurile disperate făcute de mine, consider misiunea pe care mi-am asumat-o de a împăca pe Rege cu*

ţara zădărnicită şi, deci, terminată; pentru orice s-ar putea întâmpla, declin de la mine orice răspundere, Regele însă – am mai adăugat – nu mă va găsi printre duşmanii săi, nici în viitor, oricare ar fi cursul evenimentelor.

Urdăreanu mi-a remarcat că era sigur de sentimentele mele de lealitate indiscutabilă: i-a spus acest lucru şi Regelui cu un an şi ceva în urmă, când am solicitat an împrumut de la Banca de Credit (în fruntea căreia era Mircea Cancicov), împrumut ce nu putea fi acordat fără avizul Suveranului (ca şi toate împrumuturile de oarecare importanţă, de altfel). Am rămas dureros surprins de mărturisirea unui amestec atât de hotărâtor şi nelalocul lui în operaţiunile curente ale unei bănci particulare, oricare ar fi fost participarea ca acţionar a Regelui, de altfel şi aceasta cu desăvârşire criticabilă.

L-am părăsit pe Urdăreanu cu o fermă, dar şi dureroasă strângere de mână; dureroasă, că atâtea eforturi oneste şi sincere făcute în curs de două luni şi chiar acum, când totul ameninţă de a se prăbuşi, nu au izbutit să urnească din loc pe Rege.

în drum spre casă, mi-au revenit în minte pasagii din memoriile lui Maurice Paleologue care destăinuiau toate strădaniile concertate ale ambasadorilor puterilor prietene şi aliate, ale marilor duci, ale generalilor, miniştrilor şi fruntaşilor politici leali şi clarvăzători nu au putut birui inerţia şi încăpăţânarea caracteristică omului timid în fond, a ţarului Nicolae n. Aceeaşi situaţie tragică, aceeaşi neputinţă de a lua o hotărâre, aceleaşi perspective sumbre şi în cazul Regelui Carol n. Ce ne vor aduce orele şi zilele ce vor urma? Mi se strângea inima de durere şi de amărăciune, pentru ţara căreia m-am devotat fără reticenţe şi pentru Rege pe care l-am iubit sincer şi fără interes şi pe care am vrut să-l salvez!

Abia am ajuns acasă că C. C. Petrovici şi Ionel Tomaziu îmi şi aduc în grabă ştiri şi informaţii despre acţiunea legionară care
s-a dezlănţuit prin manifestaţii zgomotoase în faţa Palatului, şi prin focuri trase în Piaţă, manifeste lansate şi ciocniri violente şi sângeroase cu poliţia. Toate temerile

mele se realizau deci brusc şi tragic. Numaidecât am pus mâna pe telefon, am cerut la Palat pe Urdăreanu şi pe colonelul Rusescu şi am stăruit în cuvinte de o energie brutală să obţină o hotărâre imediată a Regelui şi, în orice caz, să cheme de îndată în audienţă pe generalul Antonescu care, singur, mai poate înlătura transformarea manifestaţiilor în lupte de stradă şi război civil. Insistenţele mele le-am repetat şi continuat şi în cursul serii şi al nopţii.

Având cunoştinţă de legăturile multiple ale legionarilor cu armata şi, mai ales, cu ofiţerii tineri, eram convins că *numai generalul Antonescu, care unea autoritatea absolută faţă de armată cu o solidă influenţă asupra mişcării legionare, mai poate face faţă situaţiei,* înlăturând orice divizare a oştirii şi domolind pornirile legionare: numai generalul Antonescu mai putea, deci, opri cursul fatal al unui început de revoluţie sângeroasă, echivalentă cu sfârşitul României. *Orice altă formulă personală, care ar fl fost posibilă şi chiar mai indicată înainte de dezlănţuirea fiirtunii, trebuia înlăturată acum /ară discuţie.*

La scurte intervale, am chemat mereu Palatul la telefon şi am continuat să depun stăruinţe asidue pentru determinarea Regelui să ia hotărârea ce i-am indicat.

4 septembrie 1940, miercuri

!n sfârşit, la orele două din noapte, colonelul Rusescu mi-a făcut comunicarea că Regele a luat hotărârea să convoace fără întârziere pe generalul Ion Antonescu şi m-a rugat să-i spun unde poate fi găsit acesta şi să-l aduc numaidecât la Rege. I-am arătat adresa şi numărul de telefon al nepotului generalului Antonescu, Mihai Antonescu. Generalul Antonescu mă informase în ziua precedentă că acolo ar putea fi găsit în cursul nopţii, evitând să doarmă acasă din cauza unei eventuale noi măsuri de arestare care s-ar putea lua împotriva sa. Din parte-mi am luat numaidecât contactul telefonic cu locuinţa lui Mihai Antonescu. Aceasta m-a informat că generalul Antonescu şi nepotul său nu dorm acasă, probabil nici în oraş şi că până dimineaţa nu vor putea fi găsiţi. Colonelul Rusescu, căruia i-am transmis

informaţiile culese, mi-a răspuns că situaţia între timp s-a calmat, astfel că generalul Antonescu va fi chemat dimineaţa la Palat.

Manifestele legionare – pe care le-am văzut în cursul nopţii – erau de o agresivitate brutală, unele chiar vulgară, la adresa
Regelui: nu mai încăpea nici o îndoială că o colaborare între Rege şi mişcarea legionară devenise imposibilă; acuzaţiile şi insultele la adresa Suveranului erau ireparabile; ruptura se produsese astfel în mod definitiv şi lupta pentru înlăturarea Regelui se dezlănţuise formal şi făţiş. Pentru caracterizarea situaţiei reproduc aceste manifeste la documentele anexe.

Miercuri dimineaţă la orele 9 am cerut o întrevedere imediată lui Wilhelm Fabricius, ministrul Germaniei. Se impunea – înainte de luarea unei hotărâri din partea Regelui, lămurirea atitudinii Germaniei faţă de criza acută internă din România, cu repercusiuni indiscutabile de ordin extern. L-am rugat pe Fabricius – fără înconjur – să mă lămurească asupra atitudinii oficialităţii germane faţă de Rege, deoarece circulă insistent zvonul în public, mai ales în cercurile legionare, că Germania încurajează acţiunea de înlăturare a Regelui şi stă la spatele campaniei dezlănţuite de legionari. Fabricius mi-a răspuns că Germania nu se amestecă în trebile interne ale României şi în criza care s-a dezlănţuit; *Germaniei îi este indiferent dacă Regele va fi menţinut, înlăturat sau făcut inofensiv* („kaltgestellt").

Ce zice Germania de generalul Antonescu? l-am întrebat în continuare. Fabricius mi-a răspuns cu întrebarea: *„Ce crede generalul Antonescu despre Arbitrajul de la Viena, despre orientarea externă a României şi despre misiunea militară germană, solicitată de guvernul român?"*

I-am arătat lui Fabricius ce mi-a spus generalul Antonescu la întâia întrevedere, spontan, şi anume că generalul Antonescu s-a declarat pentru executarea hotărârii de arbitraj, pentru colaborarea leală cu Berlinul şi favorabil ideii de a reorganiza şi instrui armata română cu concursul unei misiuni militare germane. Fabricius mi-

a declarat numaidecât că *în astfel de condiţii Germania nu are nici o obiecţiune de jacut împotriva generalului Antonescu* cu care, de altfel, Fabricius are cele mai bune relaţii personale. Am cerut apoi consimţământul ministrului Germaniei să informez pe Rege de toate cele discutate şi lămuririle primite. Fabricius a consimţit fără ezitare, adăugând că, dacă va fi întrebat, va confirma şi personal cele spuse; altfel, nu doreşte să dea impresia că s-ar amesteca în chestiunile noastre interne. în ce priveşte legionarii – a spus în continuare Fabricius – după actele săvârşite şi atitudinea luată faţă de Rege, nu vede nici o posibilitate ca ei să intre într-un guvern constituit de Regele Carol II, România însă ar trebui să înţeleagă că factorul legionar, care a jertfit nenumărate vieţi pentru ideea
naţionalistă şi apropierea de Germania, nu numai că nu este indiferent Germaniei, ci *consituie cea mai puternică garanţie a sincerităţii orientării României spre Axă;* Gigurtu nu poate fi socotit ca indispensabil, a fost numai după vizita la Fiihrer şi până la începerea negocierilor directe cu Ungaria şi Bulgaria; Manoilescu, în schimb, ar fi de dorit să-şi păstreze locul şi în noul guvern, mai ales că el a semnat Arbitrajul de la Viena.

I-am mulţumit lui Fabricius pentru lămuririle clare şi deschise pe care mi le-a dat. La plecare, Fabricius a exclamat: De ce nu înţelege Regele că ar trebui să rupă cu doamna Lupescu? *Cu totul altele ar putea fi atunci relaţile sale cu Fiihrerul şi Germania.',„* Nu pot să-i dau nici un răspuns şi plec cu o mare nedumerire în ce priveşte putinţa Regelui de a se menţine pe tron, fără prejudicii pentru interesele României. Era de presupus că Fiihrerul, care nu admitea compromisuri pe chestia evreiască şi masonică, nu numai că nu va face nimic pentru salvarea Regelui, ci dimpotrivă.

De acasă am telefonat colonelului Rusescu că vreau să-l văd pe Rege imediat; Rusescu însă mi-a arătat că Regele are în audienţă pe generalul Antonescu, încă de la orele 10. Am trecut deci pe la Palat, am dictat colonelului Rusescu o notă cuprinzând informaţiile şi lămuririle primite de la Wilhelm Fabricius şi am trimis-o Regelui

prin colonelul Rusescu. Mai târziu, generalul Antonescu mi-a mărturisit că Regele a primit nota în cursul audienţei, a citit-o, apoi a dat-o generalului Antonescu să o vadă şi el.

La ora 1, generalul Antonescu mi-a comunicat prin telefon că a fost însărcinat de Rege cu formarea guvernului, că va trece întâi pe la Externe şi Marele Stat Major, după care îmi va face o vizită acasă. La 16,30, i-am transmis prin Gheorghe Barbul câteva rânduri în care îi arătam că, date fiind dificultăţile ce le va întâmpina, sunt gata – în mod cu totul dezintersat – să-i dau concursul la acţiunea de constituire a guvernului, mai ales pe lângă fruntaşii legionari (Horia Sima, cu câteva zile în urmă, m-a încredinţat că, orice s-ar întâmpla, voi fi pentru el şi ai lui un părintesc sfătuitor, de care vor asculta).

La orele 18 l-am pus în curent pe Alexandru Vaida-Voievod cu evoluţia crizei, iar pe I. Pădureanu, venit şi el să mă vadă, l-am reţinut până la sosirea generalului Antonescu, care era însoţit de Mihai Antonescu. Acesta, cu servieta generalului în mână, făcea impresia unui secretar oarecare. Generalul Antonescu mi l-a prezentat cu observaţia că pot vorbi deschis în faţa lui, fiindu-i confident
şi astfel cunoscându-i toate gândurile şi planurile. Apoi, generalul mi-a expus că nu a găsit nici un sprijin, nici la Marele Stat Major, nici la Maniu şi Dinu Brătianu (??), pentru constituirea guvernului. Din informaţii ulterioare, am constatat că generalul Antonescu s-a văzut în mare taină, după eliberarea sa, cu Maniu, Stelian Popescu, Dinu Brătianu, etc. în aceste tainice convorbiri, generalul Antonescu ar fi căzut de acord să se facă o acţiune comună pentru răsturnarea Regelui, luându-şi angajamente ferme în ce priveşte viitorul regim politic. Maniu şi ceilalţi au pretins că, în afară de vizitele arătate mai sus cu caracter vag, generalul nu şi-a respectat angajamentele luate şi astfel i-a tras pe sfoară.

Toţicer înlăturarea Regelui; vrea să ia contact şi cu mişcarea legionară, înainte de a putea lua vreo hotărâre. I-am prezentat pe I. Pădureanu, emisarul lui Hora Sima. Generalul Antonescu i-a făcut numaidecât o lecţie de

moderaţiune şi cuminţenie la adresa mişcării legionare, cerându-i la urmă să-i facă posibil imediat contactul personal cu Horia Sima.

Apoi, generalul Antonescu plecă, făgăduind că mă va ţine în curent cu mersul lucrurilor.

Am aflat că la Braşov şi Constanţa, acţiunea legionară a îmbrăcat caracterul unei rebeliuni cu oarecari succese iniţiale.

După orele 21, generalul Antonescu m-a informat că vrea să depună mandatul şi doreşte să merg cu el împreună la Palat. Trecând fără întârziere pe la locuinţa sa, am examinat împreună situaţia, remarcând din partemi că refuzul lui Maniu, Dinu Brătianu, Stelian Popescu, etc. nu are nici o semnificaţie, deoarece concursul lor activ în împrejurările actuale nu poate fi luat în considerare; acest concurs ar constitui un act de provocare la adresa Germaniei. Numai elementele naţionaliste şi mişcarea legionară sunt indicate de realităţile interne şi externe pentru a face parte din guvern. Generalul Antonescu mi-a spus că i-a fost cu neputinţă să întâlnească pe Horia Sima. L-am sfătuit să nu depună mandatul, deoarece acest lucru ar însemna dezlănţuirea războiului civil, ceea ce ar echivala cu prăbuşirea totală a ţării.

între timp se prezentară mai mulţi legionari, unii anunţând iminenta sosire a lui Horia Sima, alţii afirmând că nu este încă în Bucureşti, ci în drum, undeva între Braşov şi Bucureşti. Am aşteptat zadarnic pe Horia Sima până la orele 23, când am plecat singur la Palat, rămânând ca generalul Antonescu să mai aştepte o jumătate de oră şi apoi să mă urmeze. La Palat am văzut mai întâi pe Emest Urdâreanu, căruia i-am arătat intenţia generalului
Antonescu – nesusţinută şi neconsiliată de mine – de a depune mandatul primit de la Rege. I-am mai spus în continuare că, înainte de a vedea pe Rege, aş vrea să-i vorbesc lui Fabricius şi să-i cer o sugestie personală. Urdăreanu a fost numaidecât de acord, iar Fabricius mi-a acordat-o prin telefon imediat întrevederea cerută.

Deplinele puteri

Lui Fabricius i-am cerut să precizeze mai clar atitudinea germană faţă de Rege. Fabricius îmi repetă că Germania nu se amestecă în soluţionarea crizei, însă mă lasă să înţeleg că socoteşte situaţia Regelui aproape intenabilă: faţă de legionari nu se mai poate concepe o represiune sângeroasă. Aşa ceva nu pot concepi şi niciodată nu aş admite – l-am întrerupt pe Fabricius. m continuare i-am arătat intenţia generalului Antonescu de a depune mandatul, deoarece nu a putut obţine concursul nimănui. Deoarece depunerea mandatului o socotesc un act fatal ţării, cer omului şi reprezentantului certificat al Germaniei o idee, un sfat *personal.* Fabricius nu vede altă soluţie decât dictatura încredinţată generalului Antonescu; generalul Antonescu, investit cu puteri dictatoriale, dacă va vorbi ţării răspicat şi autoritar, este cu neputinţă să nu găsească sprijini şi raliere. De altfel, a şi făcut generalului Antonescu, în cursul după-amiezii, această sugestie – prin doamna Maria general Antonescu, care a venit să-l vadă şi se miră că generalul Antonescu nu mi-a comunicat nimic în această privinţă.*

Expunerea făcută la<radio de generalul Antonescu,a confirmat în parte aceste destăinuiri, şi anume hotărârea sa .luată de la început £ :

*** Mai târziu, în, timpul misiunii mele la Budapesta, venind odată la Bucureşti, generalul lon Antonescu mi-a făcut următoarele destăinuiri: încă la mănăstirea Bistriţa a fost vizitat de colonelul Gerstenberg, ataşatul aeronautic al Germaniei la Bucureşti, care i-a făcut propunerea să înlăture pe Rege printr-o lovitură de stat, să ia conducerea României şi să realizeze alianţa României cu Germania. Generalul Antonescu i-a replicat 'că nu poate face alianţă decât cu o Germanie care ar fi convins că va rămânea învingătoare; Germania însă nu poate ieşi biruitoare din războiul în curs, dacă nu doboară Rusia Sovietică. Condiţia prealabilă a fost deci hotărârea Germaniei de a face război Sovietelor.**

Colonelul Gerstenberg a plecat la Berlin, de unde i-a adus răspuns afirmativ şi satisfăcător, în urma acestui răspuns, au căzut de acord în mod definitiv pentru înlăturarea Regelui şi încheierea alianţei româno-germane. Generalul Antonescu pretindea că a fost de la început şi ^invariabil pentru detronarea Regelui: iar în timpul crizei a jucat teatru, dând aparenţa că vrea să salveze pe Rege, ceea ce a reuşit în plin,- inducând în eroare pe toţi în ce priveşte intenţiile lui intime, până după abdicarea

Regelui. ' .

de a înlătura pe Rege. în cadrul acestei expuneri, generalul Antonescu a mărturisit că o singură dată a minţit intenţionat şi conştient în viaţă, şi anume atunci când a jurat credinţă Regelui Carol II în noaptea numirii sale de preşedinte de Consiliu şi a investirii cu depline puteri.

Generalul Antonescu, în continuare, mi-a mai mărturisit că în timpul acelor zile critice, s-a văzut în taină cu Horia Sima cu care s-a înţeles pentru continuarea manifestaţiilor anticarliste în scopul de a putea determina pe Rege să abdice; manifestaţiile ulterioare legionare din 5 septembrie seara nu au avut în realitate un caracter grav, revoluţionar, ci au fost mai mult convenţionale, *concertate între el şi Horia Sima.* Chiar şi adevăratul motiv al amânării constituirii imediate a guvernului, care ar fi putut opri în loc acţiunea de înlăturare a Regelui, a fost tot urmarea hotărârii sale nestrămutate, însă nemărturisite, de a forţa pe Rege să abdice.

La urmă, Fabricius mi-a atras atenţia – de astă dată *cu titlu oficial* – că *restabilirea instantanee a ordinei şi liniştii constituie un interes vital pentru România.* Atacul decisiv împotriva Angliei este iminent; Anglia va încerca să se apere şi să riposteze oriunde va crede că poate lovi în interesele germane, deci, probabil, va pune la cale şi o acţiune împotriva regiunii petrolifere de la Ploieşti. Starea tulbure internă ar putea provoca şi facilita această acţiune ostilă Germaniei. Dacă şi România continuă starea haotică şi revoluţionară, este de datoria lui să ne atragă atenţia că *Germania nu va putea privi cu brafele încrucişate primejduirea intereselor sale vitale, ci va lua, ea însăşi, măsurile de rigoare socotite necesare pentru apărarea acestor interese.* Din această comunicare se contura, fără putinţă de controversă, *ameninţarea unei ocupaţii militare,* cel puţin parţiale, a teritoriului naţional şi se punea din nou în joc existenţa ţării, salvată cu sacrificiile aduse la Viena.

5 septembrie 1940, joi. înapoindu-mă la Palat

după miezul nopţii, am comunicat generalului Antonescu şi lui Urdăreanu întreaga întrevedere avută cu Wilhelm Fabricius şi, în concluzie, am făcut propunerea să i se încredinţeze generalului Antonescu dictatura. Generalul Antonescu pare că ar ezita, sfârşeşte însă prin a se lăsa uşor convins de necesitatea şi utilitatea formulei pe care o acceptă, punându-mi însă condiţia ca să-l conving eu pe Rege ca să consimtă.

Lrcăm toţi trei la Rege, căruia îi expunem rând pe rând
situaţia: îi arăt şi întrevederea cu Fabricius. Generalul Antonescu stăruie asupra greutăţilor insurmontabile pe care le-au întâmpinat în toate cercurile în încercările lui de a constitui guvernul, din cauza persoanei Suveranului. Conchid cu propunerea de a investi pe generalul Antonescu cu dictatura, singura formulă care ar putea pune capăt dintr-o dată stării de anarhie şi mişcărilor revoluţionare care se desemnează. Regele manifestă preferinţă pentru formula acordării de depline puteri preşedintelui de Consiliu şi îmi cere imaginea situaţiei Coroanei în noua stare de lucruri care s-ar crea prin acordarea deplinelor puteri. Răspund fără ezitare că situaţia Coroanei în noua stare de lucruri ar fi aproximativ aceea a lui Victor Emanuel III din Italia fascistă. Regele face obiecţiunea că prin aceasta s-ar zdruncina prestigiul Coroanei. Acum este vorba întâi – replic eu – de *salvarea Coroanei:* odată Coroana salvată *poate fi refăcut şi prestigiul ei.* Regele sfârşeşte prin a accepta principial formula propusă. Trecând apoi la examinarea condiţiilor de punere în aplicare practică a formulei, generalul Antonescu face propunerea să redactăm un proiect şi apoi să revenim la Rege, supunându-i spre examinare un text concret. Regele este de acord.

Am întrerupt deci discuţiile şi am trecut cu generalul Antonescu şi Urdăreanu în biroul acestuia din urmă. Iau creion şi hârtie şi redactez trei proiecte de decrete.

1. Suspendarea Constituţiei şi dizolvarea Corpurilor Legiuitoare.
2. Numirea generalului Antonescu de preşedinte al

Consiliului de Miniştri şi *investirea lui cu depline puteri* pentru conducerea statului şi

3. Limitarea şi precizarea prerogativelor regale.

Proiectele astfel formulate asigurau mână liberă pentru acţiunea de guvernare, însă, în acelaşi timp, legau pe preşedintele de Consiliu şi pe membrii guvernului de Suveran prin jurământul pe care urmau să-l depună în mâna lui şi faţă de el, neatingându-se principiul revocabilităţii preşedintelui de Consiliu şi a deplinelor puteri acordate lui. Această formulare presupune însă sinceritate şi lealitate şi de o parte şi de alta. Redactarea mea a fost găsită bună de cei prezenţi şi a fost acceptată fără nici o observaţie. Mihai Antonescu, sosit între timp, a trecut în biroul vecin ca să le dicteze unei dactilografe, pentru a fi transcrise pe formularele consacrate, aduse între timp de M. Vlahide, secretarul general al Preşedinţiei. Cu proiectele de decrete transcrise, am trecut iarăşi în camera de lucru a Regelui. Regele, examinând proiectele, face

câteva observaţii formale fără importanţă, apoi se opreşte la chestiunea prerogativei regale de a conferi gradele şi comandamentele în armată pe care Suveranul nu o mai păstra şi noua precizare a prerogativelor Sale. Regele rezistă cu încăpăţânare la această ştirbire a drepturilor Sale regale şi nici eu, nici generalul Antonescu, care condiţionează întreaga formulă de această renunţare din partea Regelui, nu-l putem determina să cedeze. Ajungându-se astfel la un punct mort, Urdăreanu, – într-un colţ al vastei încăperi – îi vorbeşte Regelui la ureche, limg şi stăruitor. La urmă, Regele revine la masa sa de scris şi, fără să mai zică vreo vorbă, semnează cele trei decrete. Dau la anexe textul celor trei decrete apărute în ziua de 5 septembrie în „Monitor”. La orele 4 dimineaţa coborâm cu toţii în sala tronului, unde generalul Antonescu depune jurământul. Formula de jurământ tradiţională: Jur credinţă Regelui, jur să păstrez Constituţia şi legile ţării, etc.“ este modificată; generalul Antonescu rosteşte ferm şi hotărât, cu mâna pe Cruce, noul legământ în faţa lui Dumnezeu, a Regelui şi a ţării: „Jur credinţă Regelui Carol II, etc.“. Deosebirea este

vădită şi esenţială: în trecut jurământul se făcea impersonal faţă de Coroană; generalul Antonescu s-a legat cu jurământ de credinţă faţă de *Regele Carol II personal.*

De la Palat, generalul Antonescu a plecat la Preşedinţie, iar eu, acasă, după ce Mihai Antonescu mi-a cerut voie să mă deranjeze dimineaţa ca să-mi arate proiectul de manifest al generalului Antonescu către ţară şi să-mi ceară avizul.

. La orele 6,30 Mihai Antonescu m-a trezit din somn cu proiectul de manifest. L-am examinat şi am constatatat cu oarecare surprindere că manifestul nu cuprinde nici o profesiune de credinţă naţionalistă, absolut indispensabilă în împrejurările date. La observaţia mea, Mihai Antonescu se scuză cam încurcat cu oboseală şi că e o simplă scăpare din vedere, rugându-mă să fac completarea cuvenită. Am intercalat deci în text câteva fraze clare, inimoase şi hotărâte în acest sens. Notez că redactarea era a lui Mihai Antonescu, după cum, de altfel, toate manifestaţiile oratorice sau şj scrise, ulterioare, ale generalului Antonesecu poartă pecetea indiscutabilă a paternităţii lui Mihai Antonescu.

La orele 12 am avut o întrevedere cu generalul Antonescu la Preşedinţie. Antonescu m-a informat că, deocamdată, constituirea guvernului va merge greu din cauza obstacolelor cunoscute; va păstra deci un timp oarecare guvernul actual „tale-quale"; astfel nu va fi nevoit să se adreseze la voia întâmplării unora sau altora. (Din aceasta am putut face constatarea că generalul Antonescu a
acceptat pe de-a-ntregul sugestiile lui Fabricius şi este hotărât a le pune aidoma în practică). Nu am putut fi de acord cu acest punct de vedere care nu ţinea cont de toate realităţile. Situaţia tulbure cerea clarificare imediată, iar păstrarea unui evident provizorat ascundea multe şi grave primejdii. înţelegeam că Maniu şi Brătianu refuză colaborarea la un guvern supus Regelui Carol II. Concursul lor activ, însă, nu numai că nu era necesar, ci ar fi constituit un mare neajuns, mai mult, un prejudiciu grav pentru Tară: acest concurs ar fi însemnat reeditarea

echivocului în orientarea politică internă şi externă, ceea ce nu se poate admite. Concursul elementelor naţionaliste nu putea fi pus la îndoială; excepţie făcea numai mişcarea legionară în urma manifestelor lansate şi a demonstraţiilor violente făcute în faţa Palatului, însă legăturile intime ale generalului Antonescu cu căpitanul suprimat, Comeliu Zelea Codreanu, şi ascendentul generalului asupra legionarilor mă făcea să cred că nici în privinţa aceasta totul nu este încă pierdut, că, procedând repede şi cu hotărâre, nu este cu neputinţă a găsi o ieşire. Sprijinul armatei era în afară de orice discuţie. Cel puţin însă o clarificare parţială imediată se cerea imperios: departamentele politice şi militare trebuiau să aibă de urgenţă titulari definitivi, reclamaţi de noua orientare externă şi internă a ţării, celelalte ministere la rigoare mai puteau aştepta/ L-am sfătuit deci pe generalul Antonescu, invocând considerentele de mai sus, să procedeze la remanierea guvernului în aceste limite. Generalul Antonescu nici nu mi-a respins sugestiile, nici nu şi le-a însuşit în mod explicit. La urmă l-am pus în curent cu aranjamentele şi măsurile acceptate de guvernul Ion Gigurtu şi Banca Naţională a României în privinţa românilor din Ardealul de Nord şi i-am remis un număr de decrete care cuprindeau dispoziţiile legale pentru ducerea la îndeplinire a acestor măsuri. Decretele urmau să fie supuse de îndată Consiliului de Miniştri, aprobate şi publicate pentru a produce toate efectele scontate. Decretele însă au apărut unele cu întârziere, altele deloc, iar măsurile discreţionare şi confidenţiale necesare de asemenea au venit unele cu întârziere, întârzierea a facilitat ungurilor situaţia şi le-a dat putinţa de a nu le recunoaşte.

La orele 15 m-a vizitat Mihail Manoilescu, care nu cunoştea şi deci nici nu înţelegea desfăşurarea evenimentelor. L-am pus în curent cu întreaga situaţie. Ion Inculeţ, venind de asemenea să mă vadă la orele 18, s-a arătat satisfăcut de evoluţia crizei, a stăruit însă pentru urgentarea completei clarificări a situaţiei politice şi
pentru necesitatea să continuăm a îndruma politiceşte pe

general, căruia şi de astă dată îi contestă orice calitate de prevedere şi perspicacitate politică.

I. Pădureanu era foarte nedumerit de faptul că nu i-a reuşit să dea de urma lui Horia Sima care dintr-o dată s-a făcut nevăzut; mi-a demonstrat însă că legionarii nici nu pot, nici nu mai vor să dea îndărăt pe chestia Regelui Carol II. Către seară, Mihai Antonescu, în cadrul unei vizite, mă întreabă – din partea generalului – ce preferinţe am personal în cadrul noului guvern care urmează să fie constituit de generalul Antonescu. îi răspund că până la investirea generalului Antonescu eram ferm hotărât să nu-mi asum nici un rol activ în noul guvern: mersul evenimentelor m-au constrâns însă să iau asupra mea o răspundere morală în faţa istoriei pentru însărcinarea dată generalului Antonescu şi astfel lucrurile s-au schimbat: nu mă pot da la o parte de a contribui la reuşita noului regim. Vreau să duc la bun sfârşit şi chestiunea asigurării drepturilor populaţiei româneşti din Ardealul de Nord, drepturi garantate prin Arbitrajul de la Viena şi prin angajamentele lui von Ribentropp şi contelui Ciano. în guvern cer un minister liniştit, condus în trecut de mine, unde să-mi pot cruţa sănătatea şi să am timp şi pentru acţiunea necesară în legătură'cu Ardealul de Nord. La rigoare, dacă nu s-ar putea altfel, aş accepta şi Ministerul Internelor pentru un timp oarecare, ceea ce mi-ar da chezăşia că acţiunea guvernamentală se îndreaptă pe calea consolidării urgente a nevoilor dinăuntru; în general însă mă satisface complet să fiu *un sfătuitor ascultat al generalului,* pentru buna îndrumare a lucrurilor. Mihai Antonescu m-a părăsit cu încrediţarea cea mai categorică că generalul Antonescu va avea în vedere orice dorinţă sau sugestie din partea mea.

Abdicarea Regelui

La orele 19,30 am trecut pe la Preşedinţie. Generalul Antonescu era plecat la Palat cu generalul David Popescu, Ministrul Internelor, pentru audienţa de lucru, cu care prilej au făcut expuneri optimiste asupra situaţiei, raportând că totul s-a calmat, iar ordinea şi liniştea sunt restabilite şi complet asigurate. în sala de aşteptare era

multă lume de cele mai contradictorii credinţe politice: generalul Gavril Marinescu intenţiona să-şi ofere serviciile generalului Antonescu, legionarii moderaţi – socotiţi disidenţi – Bidianu şi Noveanu îngrijoraţi, însă gata a continua exercitarea puterii, generalul Dombrovschi, primarul Capitalei, bine dispus şi dornic, dar sigur, de a rămânea părintele Capitalei. în fine, generalul Coroamă, de la amiază trecut din funcţia de comandant al diviziei de gardă la demnitatea de comandant militar al Capitalei, şi mulţi alţii. Generalul Coroamă era încruntat şi închis. Generalul Antonescu s-a întors la orele 20 de la Palat şi mi-a cerut voie să stea câteva clipe de vorbă cu Nichifor Crainic, ministrul Propagandei, înainte de a mă primi pe mine, cu care ar avea de discutat mai îndelngat. Am continuat câteva momente să stau de vorbă cu cei aflaţi în hali, când Ionel Tomaziu m-a chemat la telefon de la locuinţa mea şi mi-a comunicat foarte agitat că în Piaţa Teatrului s-a dezlănţuit o mare demonstraţie, se trage cu arma şi mitraliera şi demonstranţii vor să înainteze către Palat. Concomitent se aude un viu foc de armă şi mitralieră prin uşile deschise ale balconului din direcţia Palatului. Intru fără protocol în cabinetul generalului Antonescu şi îl informez în câteva fraze scurte despre cele auzite de mine la telefon. Generalul Antonescu cere, la rândul său, numaidecât relaţii de la Interne, Poliţie, Siguranţă şi Comandamentul militar. Nimeni nu ştie ce s-a întâmplat şi ce se petrece. Ministrul Internelor şi Prefectul Poliţiei nu au fost găsiţi în birourile lor. Generalul Antonescu dă ordin prin telefon să nu se tragă, deoarece nu admite represiunea sângeroasă şi cheamă pe generalul Coroamă din sala de aşteptare. îi cere, fără precizare, să ia măsurile de pază şi ordine dictate de împrejurări. Generalul Coroamă ezită să dea un răspuns, având un aer de stingherealâ. Generalul Antonescu mă roagă să trec pentru o clipă în încăperea alăturată: după o aşteptare de câteva clipe, mă cheamă din nou în cabinet şi îi cere generalului Coroamă să repete în faţa mea ceea ce i-a spus cu câteva momente în urmă între patru ochi. Generalul Coroamă, livid la faţă şi cu ochii în lacrimi, declară: *,,Nu pot trage nici pentru apărarea viefii*

Suveranului; ar fi o crimă împotriva naţiunii[1]. Intervin arătându-i că nu-i vorbă de aşa ceva, nici noi nu admitem o represiune sângeroasă; viaţa Regelui însă trebuie apărată; n-are decât să multiplice cordoanele de soldaţi la infinit astfel prin masa soldaţilor să oprească năvala mulţimii către Palat. Generalul Antonescu aprobă măsura preconizată de mine, iar generalul Coroamă liniştindu-se, pleacă să ia măsuri şi să dea ordine în consecinţă, între timp sosesc rapoarte din toate părţile despre proporţiile şi caracterul grav şi agresiv al demonstraţiei de stradă. Rapoartele au fost însă toate mult exagerate, după cum m-am convins ulterior. Ion Gigurtu îl cheamă pe Antonescu la telefon şi îi cere energic
să tragă în demonstranţi, însă generalul Antonescu refuză şi respinge intervenţia în termeni violenţi şi brutali.

Generalul Antonescu, adresându-se către mine, fără introducere şi fără motivare, îmi spune că vrea să mă roage să merg numaidecât la Palat şi să fac un raport Regelui asupra situaţiei. îi răspund că nu pot face ceea ce îmi cere, deoarece nu am nici o calitate oficială şi, deci, nici o răspundere pentru dominarea situaţiei; el este preşedinte de Consiliu, investit cu puteri dictatoriale şi, în această calitate, *are dreptul, dar îi incumbă şi datoria* să raporteze Suveranului, să facă propunerile şi să ia măsurile dictate de necesitate; *dacă însă doreşte, sunt gata să-l însoţesc la Rege.* Generalul Antonescu se hotărăşte să mergem imediat împreună la Palat. Urcăm într-un automobil, generalul Antonescu mă pofteşte să mă aşez în dreapta lui, locotenent-colonelul Elefterescu ia loc lângă şofer. Străbatem până la Palat, fără a întâlni oameni masaţi în Calea Victoriei, nestingheriţi decât de patrule militare care ne legitimează, apoi ne dau drumul. Se aud mereu focuri răzleţe de armă. Porţile curţii Palatului sunt închise. Până când se deschide poarta, un agent de siguranţă ne informează că o parte din demonstranţi a vrut să atace Palatul pe din dos, însă garda din aripa dreaptă ar fi tras cu mitraliera în aer şi, după primele rafale, mulţimea s-a risipit. Generalul Antonescu dă ordin ca garda să nu tragă decât în cazul în care s-ar încerca forţarea *uşilor Palatului:* trimite pe

locotenent-colonelul Elefterescu cu automobilul la faţa locului să culeagă personal informaţii, apoi urcăm scările cu colonelul Mihăilescu – foarte îngrijorat şi deprimat – spre camera de lucru a ministrului Palatului, unde găsim pe colonelul Rusescu, singur. Urdăreanu demisionase în cursul dimineţii. Cerem audienţă imediată Regelui, care ne primeşte numaidecât, coborând din apartamentul său.

Generalul Antonescu începe să expună situaţia. După câteva minute, Regele întrerupe această expunere şi cheamă prin telefon pe Urdăreanu care apoi asistă la toată audienţa, fără a provoca prin prezenţa lui vreo observaţie din partea generalului Antonescu. Acesta arată în continuare că nu găseşte sprijin la nici un factor de importanţă, toţi cerând abdicarea Regelui; situaţia nu mai poate fi stăpânită decât scurtă vreme şi termină brusc, arătând că Regele trebuie să ia o hotărâre urgentă, după ce va asculta însă şi expunerea mea. Generalul a fost reverenţios, scurt, foarte rezumat şi s-a complăcut în generalităţi. Nu a conchis la abdicarea Regelui şi nici nu a făcut procesul domniei de zece ani, cum a pretins
câteva zile mai târziu în expunerea care i-a fost citită la radio. Din expunerea sa se subînţelege foarte vag că Regele ar urma să aleagă între represiunea violentă şi abdicare.

Regele îmi dă cuvântul fără să reflecteze ceva la expunerea lui Antonescu. încep să vorbesc grav şi adânc mişcat. Arăt Regelui că acţiunea mea pentru salvarea Regelui şi a ţării şi soluţia mea, preconizată în mod statornic, s-a întemeiat pe trei factori socotiţi de mine indispensabili; armata cu generalul Antonescu, elementele naţionaliste cuprinzând neapărat şi mişcarea legionară şi fruntaşii ardeleni. Hotărârea regală luată la timp util – înainte de Arbitrajul de la Viena – ar fi salvat fără greş situaţia; încă marţi – înainte de dezlănţuirea demonstraţiilor de stradă – credeam ferm în putinţa de a salva pe Rege. Acum situaţa este pe de-a-ntregul schimbată; cu legionarii s-a produs ruptura definitivă şi ireparabilă, iar ardelenii nu pot fi câştigaţi să patroneze evacuarea Ardealului de Nord, neîndrăznind să braveze opinia publică. Rămâne deci numai armata. Nu mă simt

autorizat să interpretez sentimentele şi atitudinea armatei, neavând legături intime cu ofiţerimea şi trupa; sunt însă dator să-i arăt o scenă petrecută în faţa mea, completându-o cu o informaţie culeasă în cursul zilei. Istorisesc scena cu generalul Coroamă şi vorbesc despre ostilitatea ofiţerilor tineri, chiar şi a celor de gardă faţă de Rege, apoi adaog că, dacă generalul care până la amiază a comandat divizia de gardă are această atitudine, Regele e dator să tragă cuvenitele concluzii în privinţa devotamentului corpului ofiţeresc. La urmă arăt că, dacă şi armata este nesigură şi se prezintă astfel, după părerea mea, Regele este ţinut să aleagă în faţa următoarei alternative:

1. *Riscul vieţii, primejduirea dinastiei şi prăbuşirea ţării, dacă se încăpăţânează să-şi păstreze tronul;*

2. *Salvarea sa fizică, asigurarea continuităţii dinastice prin Jiul său şi mântuirea ţării prin evitarea războiului civil, dacă se hotărăşte să abdice.*

Aceste concluzii, neconcertate cu nimeni, îmi cauzează o adâncă durere. L-am iubit pe Rege, sincer şi dezinteresat, şi am încercat tot ce mi-a stat cu putinţă pentru salvarea domniei sale şi îndrumarea ei pe calea cea bună. Acum nu-mi mai rămăsese altă datorie de îndeplinit decât evitarea prăbuşirii totale a ţării şi salvarea vieţii Suveranului. Represiunea sângeroasă contra mişcării legionare a fost posibilă cu doi ani în urmă, când fruntariile ţării erau neştirbite, iar Regele se bucura de plenitudinea puterii şi autorităţii în faţa ţării; totuşi ţara a fost zguduită din temelii. Acum răzvrătirea legionară se sprijinea pe durerea şi revolta întregii ţări stârnită de pierderea succesivă a Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a Ardealului de Nord. Represiunea făcută în astfel de împrejurări ar fi dus inexorabil la război civil, vărsare de sânge şi la prăbuşirea ţării. Nu mă gândesc o clipă la primejdia în care ne găsim cu generalul Antonescu, izolaţi în faţa Regelui, înconjurat de devotaţii lui, care ne pot socoti de convenienţă şi asociaţi cu adversarii care vor să-l răstoarne.

După ce am rostit cuvântul de abdicare, *urmează o tăcere lungă, tragică.* Regele stătea nemişcat, calm şi

demn, însă palid la faţă, la masa sa de lucru. După câteva momente nesfârşite, Regele se ridică de pe scaun şi spune cu voce sugrumată că ar dori să rămână numai cu generalul Antonescu: îmi întinde mâna pe care i-o strâng cu căldură, apoi părăsesc camera. Nu l-am mai revăzut pe Rege. La plecare, generalul Antonescu m-a rugat să-l aştept la Palat.

6 septembrie 1940, vineri

Trec la colonelul Rusescu pentru a aştepta pe generalul Antonescu: îi expun pe scurt situaţia şi alternativa în faţa căreia se află Regele; îl sfătuiesc să stăruie pe lângă Rege pentru abdicarea imediată. Colonelul Rusescu deplânge întârzierile fatale şi că sfaturile mele nu au fost ascultate. După 20-30 minute maximum mă cheamă generalul Antonescu care, în drum spre legaţia Germanei îmi spune că a cerut Regelui – după plecarea mea – abdicarea, i-a cerut să se hotărască până la orele 4, că Regele i-a replicat că nu are unde să se refugieze, iar el i-a promis să vorbească cu Fabricius. Părăsind pe Rege, a trecut pe la Marele Voievod Mihai, pe care l-a găsit deznădăjduit şi în lacrimi: i-a spus câteva cuvinte de îmbărbătare şi l-a asigurat de devotament şi afecţiunea sa.

La legaţia Germană rămân cu Klugkist, iar generalul trece cu Fabricius în camera vecină. După câteva minute părăsim legaţia şi generalul Antonescu îmi comunică că Wilhelm Fabricius în numele Germaniei a acordat azil Regelui, însă fără Elena Lupescu. Plecarea urmează să aibă loc dimineaţa, cu avionul. Trecem la Preşedinţie, unde vine şi doamna Antonescu care ne aduce sandviciuri, apoi plec acasă pentru o jumătate de oră. Acasă dau peste multă lume, familie, prieteni, cunoscuţi; toţi sunt neliniştiţi şi nedumeriti, neştiind ce se petrece. îi liniştesc, spunându-le că lucrurile vor sfârşi prin a se aranja cu bine, fără să precizez cele ce s-au petrecut. Mi se arată că demonstraţia nu a fost serioasă
şi că nu ar trebui să impresioneze pe Rege şi pe guvern, că situaţia poate fi încă dominată cu hotărâre şi energie.

Iau pe Gheorghe Barbul cu mine şi îl pun să istorisească aceste informaţii împărtăşite şi de el

generalului Antonescu, pentru a-l pune la încercare şi a mă lămuri definitiv asupra gândurilor şi hotărârilor sale intime! Antonescu îmi spune – rămaşi între patru ochi – *că rămâne ferm pe lângă soluţia abdicării* şi că la orele 3 îi va mai trimite o scrisoare Regelui în acest sens.

La orele 3 plec acasă, în aşteptarea deznodământului. La orele 4, generalul David Popescu îmi telefonează de la Preşedinţie că Regele încă n-a dat nici un răspuns, iar el a fost invitat urgent la Palat. îl rog să comunice Regelui că sunt gata a-i arăta şi mai pe larg situaţia şi a examina starea de lucruri momentană, în interesul unei hotărâri cât mai urgente. -

La orele 7 dimineaţa *îmi telefonează locotenent-colonelul Elefterescu că Regele a abdicat şi Marele Voievod Mihai va depune jurământul la orele 8,30:* mă întreabă dacă doresc să fiu de faţă. Răspund că, neavând nici o calitate oficială, prefer să nu fiu prezent.

Mai târziu, am auzit că în noaptea fatală, Regele a făcut apel la Manoilescu, apoi la Gheorghe Brătianu pentru formarea unui guvern de rezistenţă. Amândoi au refuzat. Apoi generalii Argeşanu, Mihail şi Paul Teodorescu s-au oferit să ne aresteze, să restabilească ordinea cu orice preţ, cu ajutorul armatei, că, însă, până la urmă, şi acest plan a căzut. Acceptarea şi punerea în practică a acestui plan ar fi fost un act de disperare care nu ar fi salvat situaţia Regelui, ar fi compromis însă independenţa şi existenţa ţării. în adevăr, Regele avea împotriva sa: opinia publică, vechile partide, mişcarea legionară, o parte cel puţin a armatei şi Germania atotputernică pe continent. O rezistenţă eficace faţă de toţi aceşti factori era de neimaginat. Ţara însă ar fi fost sfâşiată de sângeroase lupte interne, mergând până la război civil, ar fi fost supusă ocupaţiei unor forţe militare străine şi, după toate probabilităţile, dezmembrată de vecinii săi; sovieticii şi ungurii în special scontau cu înfrigurare şi neastâmpăr anarhizarea României, ceea ce le-ar fi oferit prilejul şi pretextul intervenţiei dorite. Regele Carol II a fost mult mai patriot decât să expună ţara sa pe care a iubit-o cu pasiune la astfel de primejdii mortale. Oricare ar fi fost greşelile săvârşite de Suveran

şi defectele sale, trebuie să i se recunoască fără rezerve înaltul patriotism de care a dat din nou dovadă prin actul de sacrificiu al abdicării.

în cursul acestei seri şi nopţi hotărâtoare şi plină de primejdii ascunse, nu l-am văzut pe Mihai Antonescu: ulterior am aflat de la Gheorghe Barbul că a lipsit din Bucureşti, afirmativ trimis într-o oarecare misiune la Braşov.

Dimineaţa la orele 9, Inculeţ, informat de mine în amănunt despre cele petrecute în cursul nopţii, deplânge lipsa de prevedere şi de hotărâre în timp util a Regelui şi recunoaşte că s-a ajuns la cea mai bună soluţie posibilă în situaţia dată; este de dorit o înţelegere cu mişcarea legionară şi absolut necesar ca să continuu a îndruma politiceşte pe generalul Antonescu care, în această privinţă, nu ar atinge măsura inexorabilelor necesităţi şi crudelor necesităţi. Anii ce au urmat au confirmat judecata lui Ion Inculeţ, însă au scos la iveală şi alte trei mari defecte ale generalului: *egocentrismul morbid, precum şi lipsa de sinceritate şi de lealitate.*

„Universul" lui Stelian Popescu a publicat un editorial de o necunoscută şi neîngăduită vulgaritate la adresa Regelui abdicat, tatăl Regelui Mihai urcat pe tron.

La orele 12, legionarii în număr de 10-15.000, toţi în uniforma verde, au făcut o impunătoare manifestaţie, ordonată şi disciplinată, trecând prin Calea Victoriei, în faţa Palatului Regal.

La orele 16,30 a venit la mine Alexandru Vaida-Voievod: aprobă tot ce s-a făcut. în cursul conversaţiei îmi spune că Regele Ferdinand – cu ocazia renunţării la succesiune a lui Carol, în ianuarie 1926 – plângând cu hohote, i-a mărturisit lui Vaida că fiul său cel mai mare – cu toate calităţile ce le are – suferă şi de un defect iremediabil, şi anume de *„moral insanity":* de atunci, adeseori a meditat asupra acestei destăinuri şi a ajuns la concluzia că această scădere de ordin moral poate da explicaţia multor lucruri petrecute sub domnia Regelui Carol II, mai ales în ultimii ani.

Aud cu surprindere şi stupoare de la Vaida-Voievod ci e chemat de Regele Carol II în audienţă pentru orele

17,30 şi că deci Regele încă nu a plecat. Cunoscând pornirea opiniei publice, aţâţată şi mai mult de incalificabilul atac al lui Stelian Popescu, dar, mai ales, inversarea crescândă din oră în oră a legionarilor contra Regelui Carol II, înverşunare care descoperă instigaţii şi anumite intenţii, încep să cred că viaţa Regelui este în primejdie şi să am temeri serioase de deznodământ sângeros. Nu-mi pot da seama pentru care motiv Regele nu a părăsit ţara, aşa după cum se convenise.

Caut deci să văd imediat pe Wilhelm Fabricius. îi spun fără înconjur că trebuie să facă posibilă plecarea imediată a Regelui
din ţară, *altfel el şi Germania s-ar putea încărca cu o răspundere morală îngrozitoare.* Fabricius îmi răspunde că Germania i-a oferit azil Regelui la Sigmaringen şi trebuia să plece încă în cursul dimineţii cu avionul, însă Regele Carol II a refuzat să plece fără Elena Lupescu, pe care însă Germania nu o poate admite şi tolera pe teritoriul său; Guvernul român a cerut Elveţiei să primească pe Regele abdicat, Consiliul Federal a fost convocat pentru orele 19, atmosfera însă nu pare a fi prielnică unei hotărâri favorabile. Stăruiesc din răsputeri şi cu o energie aproape brutală ca Regele să poată pleca numaidecât, iar la nevoie să aştepte l-2 zile în Italia clarificarea lucrurilor şi hotărârea în ce priveşte aşezarea sa definitivă. Fabricius – impresionat – cheamă pe ministrul Italiei, Chigi, la telefon, îi comunică temerile şi stăruinţele mele, precum şi propunerea făcută de mine. Chigi se arată favorabil sugestiei făcute de mine, însă are nevoie de o cerere formală din partea guvernului român în acest sens. Cum propunerea mea era a unui particular, fac sugestia prin Fabricius lui Chigi ca să cheme el la telefon pe Manoilescu, să caute să-l tragă de limbă şi să-i smulgă prin dibăcie formularea unei cereri corespunzătoare. încercarea era necesară pentru a nu pierde nici o clipă în plus. Chigi acceptă, se execută şi peste aproximativ zece minute ne telefonează că i-a reuşit să aibă din partea lui Manoilescu o cerere corespunzătoare. Odată plecarea hotărâtă şi făcută posibilă, propun în continuare ca Regele să nu treacă prin

Banat, unde pornirea contra lui din cauza pierderii Ardealului de Nord era mai mare decât în Vechiul Regat, ci de la Tumu-Severin până la Belgrad să facă drumul cu vaporul. Propunerea aceasta nu prinde şi, până la urmă cade, deoarece generalul Antonescu comunicase că vrea să însoţească personal pe Rege până la frontieră şi prin prezenţa sa să pună la adăpost pe Suveran de orice incident sau primejdie. Trag la îndoială că generalul Antonescu ar putea lipsi în împrejurările date din Capitală. Nici acest argument nu este luat în considerare. La despărţire, Wilhelm Fabricius se arată foarte mulţumit de soluţia la care s-a ajuns şi îşi exprimă părerea că nu este posibilă constituirea guvernului definitiv fără concursul legionarilor.

Regele a plecat în cursul nopţii, împreună cu Urdăreanu şi Elena Lupescu, cu un tren special, însoţit de colonelul aghiotant Filitti şi o gardă militară, însă, după cum prevăzusem, *Jară generalul Antonescu.* Recunoscut la Lugoj, trenul regal a fost atacat de legionari cu focuri de armă, cei din tren au fost nevoiţi să se refugieze sub canapele de primejdia bătăii gloanţelor, iar la Timişoara au scăpat cu viaţă din atacul legionarilor ieşiţi la gară în aşteptarea trenului, numai datorită prezenţei de spirit a personalului şi a mecanicului care au făcut să treacă trenul prin gară şi prin Jimbolia fără oprire, în plină viteză, până pe teritoriul Iugoslaviei. Astfel legionarii urcaţi în autocamioane au dat greş cu urmărirea. O întârziere de încă câteva ore ar fi fost fatală şi poporul român s-ar fi încărcat cu odiul oribil al unui regicid.

Am rămas stăpânit şi astăzi de o adâncă mulţumire sufletească că am putut împiedica prin intervenţia mea o astfel de groaznică şi inutilă crimă.

Acasă mă aşteptau mulţi prieteni şi cunoscuţi care toţi se interesează cu privire la modul cum s-au desfăşurat evenimentele. Toţi s-au bucurat că România a străbătut grava criză fără zguduiri şi vărsări de sânge şi se felicitau de soluţia la care s-a ajuns. Criticile exagerate se înteţeau la adresa Regelui abdicat, chiar şi din partea acelora care nu au avut decât atenţii şi binefaceri din partea Lui. A fost o grăitoare dovadă la ce se reduce recunoştinţa

omenească. Am dat urmare cu mare întârziere (abia la orele 23) invitaţiei lui Alexandru Vaida-Voievod de a cina cu el şi cu Neubacher la un restaurant din şosea.

Neubacher părea a fi jucat un însemnat rol în aţâţarea legionarilor împotriva Regelui Carol II şi la montarea întregii acţiuni de înlăturare a Suveranului. Această presupunere se confirmă ulterior pe deplin. De altfel, Neubacher, trimis în România cu titlu de ministru plenipotenţiar, însărcinat cu chestiile economice, era predestinat prin trecutul său la un astfel de rol; fusese unul dintre fruntaşii mişcării naţional-socialiste din Austria şi s-a distins atât prin abilitate, cât şi prin energia revoluţionară la realizarea An- schluss-ului. După Anschluss a îndeplinit un timp oarecare funcţia de primar al Vienei.

Alexandru Vaida-Voievod îmi comunică că în cursul audienţei, Regele Carol II s-a arătat calm şi resemnat; l-a rugat stăruitor să poarte grijă şi să vegheze asupra fiului său, tânărul Rege Mihai I: sugestia lui ca Suveranul abdicat să se întâlnească şi cu mine a rămas fără răspuns. Pun în curent pe Vaida şi pe Neubacher de intervenţiile mele pentru accelerarea plecării Regelui Carol II din ţară şi de convingerea mea că prin plecarea imediată a Regelui s-a înlăturat primejdia unei agresiuni cu urmări fatale împotriva persoanei Suveranului. Alexandru Vaida-Voievod rămâne adânc impresionat.

M-am înţeles cu Neubacher să-i fac o vizită a doua zi la
orele 11. Conversaţia s-a prelungit apoi cu comentarea evenimentelor din ultimele zile. .

La 6 septembrie au reapărut decretele din noaptea de 4/5 septembrie, modificate esenţial şi semnate de astă dată de Regele Mihai I, Preşedintele de Consiliu, investit cu depline puteri, devine Conducătorul statului, prerogativele regale se reduc şi mai mult, miniştrii nu mai depun jurământul în faţa Regelui, etc.

Statul legionar şi constituirea noului (Guvern

7 Septembrie 1940. Inculeţ stăruie din nou ca să-mi asum neapărat un rol important pentru îndrumarea lui Antonescu, lipsit de simţ politic.

La orele 10,30 am făcut o vizită generalului Antonescu, la Preşedinţie. M-a întâmpinat cu mare afecţiune. *Generalul Antonescu mi-a mulţumit solemn în numele său şi în acel al ţării* pentru concursul neprecupeţit şi dezinteresat pe care l-am dat, fără de care dezlegarea crizei nu ar fi fost cu putinţă fără zguduiri, primejdii şi poate grele sacrificii; ţine să-mi arate *că va stabili şi preciza el însuşi rolul covârşitor pe care l-am jucat în faţa ţării şi pentru istorie. Mă asigură la urmă de recunoştinţa lui statornică şi nepieritoare.* I-am mulţumit generalului Antonescu pentru sentimentele ce-mi manifestă, adăugând că ceea ce am făcut, nu am făcut nici pentru a culege mulţumiri, nici de dragul recunoştinţei, ci *numai îndemnat de conştiinţa mea şi simţul datoriei către ţară.* Xa urmă, generalul Antonescu m-a rugat să determin pe reprezentanţii Germaniei să nu se lege de anumite persoane pentru constituirea noului guvern (cum ar fi Mircea Cancicov, Mitiţă Constantinescu, Mihail Manoilescu şi alţii); ar dori ca Germania să aibă încredere deplină în el.

La orele 11 am avut întrevederea convenită cu Neubacher. Comentăm evenimentele din trecut şi, mai ales, din ultimele zile, vorbim despre viitor. Neubacher felicită România că a ştiut să înlăture regimul şi pe Regele Carol II, cu care Germania nu mai putea colabora; formula de viitor nu poate fi decât statul legionar şi, deci, o colaborare organică cu mişcarea legionară. Transformarea nu trebuie să fie bruscă, ci ar urma să se facă în etape, fără zdruncinarea vieţii economice. Crede că legionarii să se mulţumească cu departamentele educaţiei, propagandei, internelor şi nu organizarea politică a naţiunii; ar fi de dorit ca Horia Sima să nu-şi asume

nici un rol efectiv în guvernare; în generalul Antonescu Germania are încredere, nu-i impune nici o persoană, însă *colaborarea cu legionarii este o condiţie absolută.*

La ora 17,30 m-am văzut cu Manoilescu la Externe; am discutat chestii politice interne şi externe. M-a consultat asupra rechemării şefilor de misiuni din străinătate, cunoscuţi ca adversari ai noii orientări externe a României; am verificat cu uşurinţă atitudinea fiecăruia; Gafencu urma să fie rechemat de la Moscova; cum însă Gafencu era agreat de Soviete şi Germania nu dorea momentan o înăsprire a raporturilor noastre, la dorinţa Berlinului – ce stranie susţinere! – Gafencu va fi fost menţinut şi-şi va fi păstrat postul până la izbucnirea războiului cu Rusia Sovietică. I-am spus lui Manoilescu că am impresia că generalul Antonescu nu va face apel la el pentru constituirea noului guvern.

La orele 19,15 am făcut o vizită lui Horia Sima, la sediul legionar din str. Gutenberg, redeschis. Foarte multă lume legionară în uniformă era într-o continuă forfoteală. Am constatat mai puţină ordine şi disciplină decât pe vremea generalului Cantacuzino şi Comeliu Zelea-Codreanu, în toamna anului 1937, când fusesem mai pe urmă la acest centru al mişcării. Trecem în revistă evenimentele ultimelor zile. Horia Sima îmi mărturiseşte că până marţi la amiazi a aşteptat şi a vrut în mod sincer să salveze pe Rege; după această dată, nu a mai fost cu putinţă o rezistenţă faţă de presiunea legionarilor, iar după lansarea manifestelor şi dezlănţuirea demonstraţiilor, salvarea Regelui a fost o imposibilitate, în privinţa *continuării acţiunii* de înlăturare a Regelui a fost *de perfect acord cu generalul Antonescu* cu care s-a văzut şi înţeles în acest scop.

Am bănuit acest lucru de miercuri noaptea, iar joi seara bănuiala mi s-a întărit. Atunci mi-am dat seama încotro se îndreaptă mersul evenimentelor şi cum acest mers nu mai putea fi oprit, mi-am concentrat eforturile pentru salvarea vieţii Regelui şi a continuităţii dinastiei.

în continuare, l-am pus pe Horia Sima în curent cu formula auzită de la Neubacher, cu care se declară în principiu de acord. Horia Sima acordă deplină încredere

generalului Antonescu, *îl recunoaşte de conducător al ţării, nu şi însă al mişcării legionare; statul legionar nu revendică însă în mod exclusiv guvernarea.* Cu generalul va negocia în spirit de încredere şi largă înţelegere, fără târguială; speră că înţelegerea se va face. îl sfătuiesc la moderaţiune şi stăruiesc asupra urgenţei clarificării definitive a situaţiei.

Două săptămâni mai târziu, venind de la Budapesta, am avut o întrevedere cu generalul Antonescu asupra chestiunilor ce se puneau tot mai dureros şi tragic în legătură cu soarta românilor din Ardealul de Nord. La întrevederea din sufrageria improvizată la Preşedinţie a asistat un timp oarecare şi doamna Maria general Antonescu. Generalul Antonescu, la un moment dat, mi-a repetat din nou că vrea să constituie un Consiliu de Stat, alcătuit dintr-un număr redus de membri de mare autoritate şi experienţă: acest Consiliu va fi adevăratul guvern chemat să hotărască şi să îndrume miniştrii în concepţia sa reducându-se la rolul de simpli executanţi ai hotărârilor luate de Consiliu. Mi-a destinat un loc de frunte în acel Consiliu de Stat şi vrea să mă roage să accept şi misiunea de reprezentant diplomatic al României la Berlin. în orice caz, mă asigură că el, *generalul Antonescu nu va fi niciodată ingrat fa fă de mine.* Ce vor fi însemnat aceste încredinţări de recunoştinţă şi gratitudine, se va vedea mai târziu. După doi ani de colaborare lăturalnică, când am căutat să îndrept în măsura posibilului incon- venienţe, greşeli şi, mai ales, incoerenţa acţiunii diplomatice a guvernului în interesul refacerii graniţelor României Mari, lucrând adeseori în condiţii incompatibile cu trecutul meu politic şi fără nici o remuneraţie, Mihai Antonescu a crezut că a sosit momentul să se debaraseze de o colaborare şi un control socotit incomod.

în plină polemică cu luliu Maniu ce se desfăşura printr-un schimb de scrisori succesive, Mihai Antonescu a intervenit din senin şi, sesizându-se de o frază în care, după ce îi imputam lui Maniu că *ceea ce am jacul împreună cu generalul Antonescu în primele zile ale lunii septembrie 1940, putea face el cu mai multă uşurinţă,* mi-

a adresat o scrisoare jignitoare şi în desăvârşită contradicţie cu adevărul istoric. Acest act insolit şi caracteristic a determinat un schimb de scrisori între mine şi Mihai Antonescu şi între mine şi generalul (mareşalul Antonescu), pe care le reproduc în întregime în anexă.

Trebuie să menţionez, pentru a preciza întregul adevăr că, după informaţii primite ulterior, mareşalul Antonescu a refuzat un timp oarecare semnătura care i s-a cerut pe scrisoare şi numai doamnei Veturia Goga şi doamnei Maria Antonescu le-a reuşit să-i smulgă semnătura indispensabilă. Scrisoarea a fost apoi antedatată şi remisă mie după mai multe zile de la data ce o purta. *Prin acest act de elegantă gratitudine a luat sfârşit orice colaborare şi contact între mine şi cei doi Antonescu.* Mihai Antonescu nu s-a dat îndărăt de la încercarea de a monta intrigi şi cabale
împotriva activităţii mele în cadrul delegaţiei româno-ungare, scotocind arhivele ministerelor pentru a găsi urme de profituri băneşti în sarcina mea; încercare sortită insuccesului, pentru simplul motiv că *în viaţa publică am exclus cu desăvârşire orice interes pentru avantaje materiale.*

8 septembrie 1940. La orele 12,30 am trecut pe la Preşedinţie unde am dat numai de Mihai Antonescu care, de pe acum, făcea şi dregea toate, agreat fiind cu titlul de ministru, deşi nu avea nici o calitate oficială. I-am atras atenţia asupra primelor greşeli de ordin personal, săvârşite din necunoaşterea oamenilor şi dedesubturilor politice. Astfel, consilierul Meculescu fusese numit într-o comisie de control, acelaşi Meculescu pentru a cărui transferare la Curtea din Bucureşti sub ministeriatul meu din 1931 Elena Lupescu s-a făcut luntre şi punte, recurgând chiar la intervenţia Regelui. Am refuzat; alţii însă au fost mai docili! E straniu ca noul regim să recurgă din prima zi la un protejat al Elenei Lupescu. Nici Vântu nu era potrivit pentru demnitatea de primar general al capitalei: Vântu a fost omul tuturor deţinătorilor puterii şi al tuturor credinţelor politice, cu credinţa naţionalistă nu a avut însă nimic comun. Mihai Antonescu s-a scuzat că

Vântu îi este coleg şi prieten personal, iar că Meculescu a făgăduit că va face verificarea cuvenită.

După-masă, Ia orele 16,30 am primit vizita lui Ionel Pop care, prin dr. I. Buia, şi-a exprimat dorinţa să mă vadă. Ionel Pop este nepotul lui Maniu, inteligent, foarte instruit, însă intrigant, nepolitic şi tot aşa de negativ şi steril ca şi luliu Maniu. Ionel Pop mi-a arătat că şi *luliu Maniu este pentru orientarea către Berlin,* însă trebuie protestat cu indignare contra hotărârii de arbitraj; Maniu este gata să dea concurs generalului Antonescu la guvern, în care scop are de pe acum desemnaţi doi delegaţi ai Partidului Naţional-Ţărănesc; aşteaptă vizita şi propunerile gneralului Antonescu. Ionel Pop mă autorizâ să transmit cele de mai sus generalului Antonescu, nu însă ca hotărâri ale lui luliu Maniu, ci ca informaţii din partea lui Ionel Pop, informaţii care s-au desprins neîndoielnic din conversaţiile lui cu luliu Maniu. I-am răspuns fără zăbavă: *„Juliu Maniu ar trebui să rămână la vechea lui orientare externă, adică cu Anglia: altfel, nimeni nu va crede, nici în ţară, mai ales însă peste hotare în sinceritatea convertirii,* ceea ce va crea mari inconvenienţe ţării. România trebuie să facă o politică realistă, acum a sunat ora acelora care au militat pentru colaborarea cu Germania, *avem însă nevoie şi de rezerve.* Dacă
soarta războiului s-ar Întoarce, ceea ce eu personal nu cred, eu aş fi cel dintâi care să cer ca luliu Maniu să ia puterea. Până atunci însă, luliu Maniu nu poate aduce mai mare serviciu ţării, decât *dacă stă liniştit şi păstrează o completă rezervă.* Mai ales un om de talia lui Maniu trebuie să înţeleagă că nu poţi face toate politicile. Când o concepţie politică se năruie, exponenţii concepţiei perimate nu pot fi şi oamenii politicii diametral opuse. Convertiri din Saul în Paul sunt minuni, deci fenomene excepţionale care nu pot fi generalizate în viaţa politică fără prejudicii grave pentru ţară“.

Ionel Pop nu prea a vrut să înţeleagă acest simplu adevăr Maniu vroia puterea, cel puţin în parte, şi dacă nu o poate avea, nu-l mai satisface nimic.

L-am informat în continuare de cele petrecute la

Viena şi asupra evenimentelor ultimelor zile. Ionel Pop îşi exprimă nemulţumirea că în ţară se trece cu prea mare uşurinţă peste pierderea Ardealului. Tineretul naţionalist este beat de fericire din cauza victoriei în politica internă şi uită de ciuntirea teritoriului naţional.

Răspunzând, îi arăt că patriotic este *să afirmi cu tărie drepturile româneşti,* nu însă să manifeşti *indignare* şi, mai puţin, să îndemni la rezistenţă armată populaţia civilă din Ardeal, ceea ce nu poate duce decât la masacrarea românilor fără rost şi fără folos. Pare însă că luliu Maniu ar fi renunţat la această acţiune nebunească, după ce însă el şi oamenii lui la Cluj au aţâţat mulţimea în acest sens. Ionel Pop replică vag şi încurcat la aceste puneri la punct.

9 septembrie 1940, luni

în cursul dimineţii l-am întâlnit pe generatul Antonescu la Preşedinţie: la întrevedere a luat parte şi Mihai Antonescu. Reamintesc greşelile remarcate ieri. Mihai Antonescu recunoaşte că am avut dreptate în cazul Meculescu, însă îl scuză că a avut numai o legătură trecătoare cu Elena Lupescu, la care a recurs în disperare de cauză că nu se putea altfel transfera la Bucureşti.

Pun la curent pe generalul Antonescu cu întrevederile avute cu Neubacher şi Horia Sima. Mihai Antonescu este pornit şi iritat împotriva pretenţiilor legionarilor care ar vrea să înlăture virtual pe generalul Antonescu. Restabilesc adevărul, subliniind bunele dispoziţii manifestate de Horia Sima faţă de generalul Antonescu şi hotărârea sa de a ajunge la o înţelegere leală, fără pretenţii exagerate şi fără târguială. Generalul Antonescu face observaţii lui Mihai Antonescu – cu aer de reproş – că informaţiile lui ar fi exagerate şi necorespunzătoare realităţii. Generalul Antonescu se
decide să reia contactul şi conversaţiile cu Horia Sima, de astă dată personal: dă ordin lui Mihai Antonescu să-i aranjeze pentru a doua zi o întâlnire cu Horia Sima. Generalul Antonescu mărturiseşte că ar dori să formeze un guvern din oameni noi care nu au jucat nici un rol până acum. îmi vorbeşte despre misiunea mea la Berlin pe care ar dori să mi-o încredinţeze. Pentru negocierile de la Budapesta îmi *dă mână liberă,* deoarece aş cunoaşte

chestiile şi problemele mai bine decât oricine. Mihai Antonescu insistă pentru necesitatea şi utilitatea misiunii mele în străinătate. Rămân cu impresia netă că Mihai Antonescu este potrivnic înţelegerii cu legionarii, iar pe mine vrea să mă vadă cât mai repede peste graniţă, într-o misiune cu caracter statornic şi prelungit. Nu mai încape nici o îndoială că vrea să scape de orice concurenţă pe lângă generalul Antonescu, în îndrumarea politică a ţării. înainte de a ne despărţi, îl sfătuiesc pe generalul Antonescu să se înţeleagă cu Horia Sima în condiţii lipsite de exagerări, mai ales că înţelegerea este susţinută cu tărie şi de cercurile germane.

10 septembrie 1940, marţi

Dimineaţa. Ion Inculeţ a venit să se informeze asupra situaţiei; nu se împacă deloc cu plecarea mea în străinătate şi a insistat să iau cel puţin Externele.

La orele 11 am făcut o vizită lui Chigi. M-a primit cu o căldură puţin obişnuită; exprimă aprecieri ditirambice la adresa mea şi îmi spune că s-ar considera foarte onorat dacă l-aş considera ca pe un prieten. Se plânge de resentimentele pe care le arată toţi românii faţă de Italia, din cauza Arbitrajului de la Viena. îl liniştesc că această stare de lucruri va fi trecătoare şi se va risipi *dacă Italia în viitor ne va susţine* şi, mai ales, ne va da un concurs categoric pentru stabilirea şi respectarea drepturilor populaţiei româneşti din Ardealul de Nord. îmi promite tot concursul Italiei pentru misiunea mea de la Budapesta; apoi trece la perspectivele de viitor ce le poate avea România în Balcani, în colaborare cu Italia şi cu concursul acesteia. Mă menţin într-o desăvârşită rezervă în privinţa sugestiilor balcanice.

La orele 12 am trecut pe la legaţia Germană. Fabricius îmi promite formal concursul Germaniei la Budapesta. Pot face oricând apel la ministrul Germaniei din Budapesta, von Erdmannsdorff, care va primi cuvenitele instrucţiuni în acest scop. Dacă nu ne vom putea înţelege cu guvernul ungar, *Germania* – prin Arbitrajul
prevăzut şi în actul de la Viena – *va impune acelaşi statut în favoarea românilor, pe care l-a obţinut pentru germanii*

din Ungaria.

La orele 13 am văzut pe generalul Antonescu între uşi, fiind grăbit să plece. Are o ieşire violentă împotriva ardelenilor care trădează resentimente pasionate, reţinute. Refuză să acorde mijloace financiare pentru ziarul românesc „Tribuna", care apare la Cluj. La insistenţa mea însă, mă autorizează să fac cum voi crede de cuviinţă, un aranjament provizoriu, urmând ca la Cluj, la faţa locului, să soluţionez şi această chestie. (Planul nostru era ca, după deschiderea Conferinţei de la Budapesta, să cerem mutarea ei la Cluj, pentru a fi în mijlocul populaţiei româneşti şi a o asista cu mai multă eficacitate). Generalul Antonescu nu are încredere în Emil Haţieganu, care a fost proclamat la Cluj conducător al românilor din teritoriul ocupat; ar vrea să fie înlocuit. îi atrag atenţia că ar fi greşit ca noi să ne amestecăm deocamdată în organizarea internă a românilor din Ardealul de Nord şi să înlăturăm persoane în jurul căreia românii înţeleg să se grupeze. *Rolul României libere nu este să dezbine, ci să-i unească într-un singur mănunchi.* După aceste observaţii, generalul Antonescu acceptă punctul meu de vedere.

La orele 17 m-am dus la nunţiul Andrea Cassulo. Nunţiul îmi transmite binecuvântarea Papei şi a sa pentru acţiunea chibzuită, patriotică şi înţeleaptă pe care am întreprins-o şi am desăvârşit-o, precum şi pentru misiunea mea nouă la Budapesta. Nunţiul îmi promite concursul Vaticanului pentru aranjarea satisfăcătoare a situaţiei Bisericii Unite din Ungaria. Ar vrea ca Biserica Unită să fie grupată şi organizată într-o provincie metropolitană, fără nici o legătură cu episcopia maghiară de Hajdubrog.

Seara, dr. I. Buia mi-a cerut concursul ca să-l vadă pe generalul Antonescu, căruia i-a adus scrisori şi informaţii de la doamna Goga, Emil Haţieganu şi alţi fruntaşi români.

11 septembrie 1940, miercuri

La 10,30 l-am văzut din nou pe Neubacher, care îmi expune din nou concepţia şi sugestia germană în ce priveşte definitiva aşezare a noului regim. Această concepţie se rezumă în formula: *Stat legionar cu generalul Antonescu ca şi conducător!* înţelegerea cu

legionarii este o necesitate. în viitor – dacă se clarifică lucrurile în acest sens – România poate conta pe concursul cvasinelimitat al Germaniei. Germania doreşte ca armata română să fie întâia în Europa, după cea germană, o armată de şoc de prim ordin. în ce priveşte relaţiile economice, *Germania nu vrea o Românie exploatată, sărăcită şi nemulţumită, ci o Românie prosperă şi satisfăcută.* Germania este numai împotriva industriilor parazitare, în schimb, *favorizează crearea industriilor cu baze naturale în România.* în comerţul extern, *ţăranul român trebuie să-şi valorifice produsele tot aşa de bine şi remunerator ca şi agricultorul german şi să-şi procure articolele industriale de care are nevoie, cu aceleaşi preţuri scăzute ca şi germanul.*

La 11,30 am trecut pe la dr. C. Angelescu. Informându-l de cele petrecute la Viena şi la Bucureşti până la abdicarea Regelui, mă îmbrăţişează şi-mi spune că am adus cele mai patriotice servicii care se pot cere unui om politic.

La orele 12 am stat de vorbă cu Mihail Manoilescu la Externe asupra misiunii mele la Budapesta. Am căzut de acord ca să storc maximum de avantaje în favoarea românilor din Ardealul de Nord pentru perioada de provizorat care putea să fie de mai scurtă sau mai lungă durată. Ministrul Ungariei, Ladislau Barodssy, venise şi el la Ministerul Afacerior Străine să se intereseze de plecarea mea, credea că voi găsi o bună şi prielnică atmosferă la Budapesta. Ne reproşează că slujbaşii români, în marea lor majoritate, au plecat din teritoriul cedat. Guvernul ungar ar fi dorit să rămână şi să-i menţină pe toţi (?). Reclamă pe prefecţii de Târnava-Mare şi Braşov care ar fi expulzat pe toţi ungurii originari din Nordul Transilvaniei.

Tot la Externe am stat de vorbă cu colonelul Rusescu, care îmi arată că el şi Urdăreanu au prevăzut de luni de zile că lucrurile evoluează către deznodământul abdicării; au căutat să-l pregătească pe Rege, din bună vreme, pentru această eventualitate. Au încercat zadarnic în ultimii ani să reţină pe Suveran de la măsuri şi atitutini care i-au fost adânc dăunătoare; nimeni nu l-a putut influenţa în bine. Singura care a avut înrâurire reală în

rău a fost Elena Lupescu. El, colonelul Rusescu, a fost un înfocat admirator al Regelui, a lucrat şi s-a expus pentru reuşita restaurării, însă de când a fost detaşat la Palat şi a văzut ce se petrece, mereu i-au sunat în urechi cuvintele lui Ionaş Grădişteanu, care îl avertizase că toate strălucitele calităţi ale Prinţului Carol sunt contrabalansate de un defect fatal, şi anume că Prinţul Carol alege întotdeauna dintre soluţiile posibile pe cea mai rea şi dintre cele mai rele pe cea mai încurcată.

La orele 10,30 am trecut pe la Preşedinţie. Generalul Antonescu refuză să-l primească pe doctorul Buia, care i-a adus informaţii şi scrisori de la doamna Goga, Emil Haţieganu şi alţi fruntaşi,
precum şi o cutiuţă cu pământ de pe mormântul lui Octavian Goga. îl găsesc iarăşi enervat şi pornit împotriva ardelenilor care i-ar cere mereu bani. Caut din nou să-l potolesc şi să-l fac să «înţeleagă că *rezistenţa românilor din Ardealul de Nord este în Juncţie şi de fondurile băneşti pe care numai guvernul român poate şi trebuie să le acorde fără precupeţire.* Cu Horia Sima încă nu a avut întrevederea personală proiectată.

După-masă am consacrat-o lucrărilor pregătitoare în vederea negocierilor de la Budapesta.

Seara am dat dispoziţii prin telefon directorului Băncii Albina din Cluj, Marius Peculea, ca *să avanseze lui Emil Haţieganu de îndată toate sumele necesare pentru asigurarea apariţiei ziarului „Tribuna Ardealului”.* Măsura am luat-o pe răspunderea mea personală. Marius Peculea – înţelegător al rostului ziarului – mi-a promis că încă în acea seară va face plata.

12 septembrie 1940, joi

Dimineaţa am continuat cu adunarea şi sistematizarea materialului documentar pentru Conferinţa de la Budapesta, a cărei deschidere a fost fixată de cele două guverne pe ziua de 14 septembrie.

La orele 11,30 am trecut pe la generalul Antonescu, unde întâlnesc pe mitropolitul Bălan. Generalul Antonsecu îl califică în faţa mea de important factor şi fruntaş al Ardealului. Mitropolitul Bălan îmi anunţă vizita sa pentru după-masă.

Vorbim cu generalul Antonescu despre iminentele negocieri de la Budapesta. îi arăt felul meu de a vedea lucrurile şi îi schiţez în linii generale obiectivele pe care trebuie să le urmărească guvernul român, precum şi ierarhizarea lor. Generalul Antonescu este de acord întru toate, fără nici o observaţie: doreşte ca până deseară să schiţez în scris programul de acţiune, fiind necesar ca în probleme aşa de importante şi dificile să rămână o urmă scrisă necontroversată. Luăm întâlnire pentru orele 20.

La orele 16, Alexandru Vaida-Voievod îşi exprimă regretele că plec şi cu melancolie se întreabă cui să se adreseze în lipsa mea şi cine o să-l mai pună în curent cu cele ce se petrec. La despărţire îmi urează emoţionat succes.

Mihai Manoilescu, trecând pe la mine, crede că îşi va păstra locul în noul guvern. Nu îl încurajez în această credinţă, impresiile mele fiind altele.

La orele 17 vine mitropolitul Bălan care se informează la început de evenimentele mai recente. Exprimă nedumerire şi
neîncredere faţă de Germania. în legătură cu abdicarea se arată sever la adresa Regelui şi vrea să-şi dea aere de a fi jucat un rol important. îl readuc imediat la realitate. îi reamintesc că am apelat la mitropoliţi şi alţi fruntaşi ai Ardealului, cu două luni în urmă, pentru o acţiune comună pe lângă Rege, în scopul de a-l debarasa de anturaj şi a-l salva pe Rege şi ţara, că deşi el, *mitropolitul Bălan la început a fost de acord, până la urmă s-a eschivat de la acţiune, pe care astfel a zădărnicit-o,* sub pretextul că încă nu a sosit momentul, că nu e încă oportun, *că înalta ierarhie trebuie să rămână* o rezervă pentru cazuri excepţionale, că a rămas această poziţie, deşi i-am demonstrat că evenimentele excepţionale şi grave nu se anunţă cu mult înainte dând răgaz pentru ţinerea de sfaturi şi parasfaturi în timp util. Din cauza zădărnicirii acţiunii colective, am activat de unul singur şi pe cont propriu, iar dacă nu am reuşit pe deplin, cum aş fi dorit, cel puţin am conştiinţa împăcată că *mi-am făcut datoria întreagă faţă de tron şi ţară, fără ezitări şi calcule mărunte.* Mitropolitul Bălan a înţeles lecţia şi nu a mai

insistat.

în continuare, mi-a arătat cum a cutreierat Ardealul de Nord şi a îndemnat pe toţi să rămână pe loc, încurajându-i şi împărţind episcopilor şi preoţilor fondurile obţinute de la guvern. Episcopilor şi preoţilor ortodocşi, plecaţi de la reşedinţe, le-a dat ordin categoric să se întoarcă la postul lor de îndrumători ai turmei credincioase, îl felicit pe mitropolit pentru atitudinea sa. Fiindcă însă are aerul de mă face să înţeleg că el este autorul acordării de fonduri pentru rezistenţa clerului, îl infomez *că iniţiativa şi propunerea au fost ale mele,* făcute a doua zi după întoarcerea de la Viena. Guvernul a aprobat-o de îndată şi a luat măsurile dictate de împrejurări. Socotesc că guvernul a avut o bună inspiraţie adresându-se unui înalt ierarh pentru distribuirea fondurilor la faţa locului, însă era de dorit să se adreseze şi mitropolitului unit de la Blaj, deoarece majoritatea românilor din teritoriul cedat (70-80%) aparţin bisericii unite. Mitropolitul Bălan a înghiţit şi această nouă lecţie care, însă, nu cred să fi sporit simpatia sa pentru mine care, de altfel, nu am fost cruţat de lucrăturile lui izvorâte din resentimente confesionale nici în trecut.

Pe urmă îl informez pe mitropolitul Bălan asupra problemelor de viitor, mai ales asupra celor interne. îi arăt necesitatea colaborării generalului Antonescu cu mişcarea legionară. Mitropolitul nu are nici o obiecţiune sau nedumerire. De altfel, aceasta a fost continua notă a atitudinii sale: *docil şi linguşitor faţă de deţinătorii puterii şi ai fondurilor, indiferent şi aspru în judecată faţă de cei căzufi sau înlăturafi de la putere.*

La orele 20,30 am întâlnit din nou pe generalul Antonescu, căruia îi prezint proiectul meu scris pentru programul Conferinţei de la Budapesta care cuprinde şi condiţia mâinii libere în conducerea negocierilor. Generalul Antonescu a acceptat proiectul şi l-a semnat.

Din acest act se vede că *toate aranjamentele erau subordonate* acordului politic privind statutul populaţiei româneşti din Nordul Ardealului. Ulterior am mers şi mai departe, până la *încetarea totală a raporturilor şi schimburilor economice cu Ungaria,* condiţionând reluarea lor de acordarea unui statut agreat de guvernul

român pentru conaţionalii din Ardealul de Nord şi respectarea efectivă a acestui statut. Această linie de conduită, însoţită de prompta, automata aplicare de măsuri de represalii faţă de ungurii din România, ar fi constrâns guvernul ungar să se cuminţească şi să respecte viaţa, libertatea şi averea românilor din teritoriul vremelnic cedat. Ce împrejurări şi cine au zădărnicit punerea în practică a acestei concepţii, se va vedea în capitolele următoare.

Generalul Antonescu mi-a comunicat că are de gând să formeze un guvern de simpli executanţi. Guvernarea propriu-zisă şi legiferarea vrea să le facă cu ajutorul unui Consiliu de Stat. Se gândeşte să-mi ofere un loc în acest Consiliu de Stat sau postul de ministru plenipotenţiar la Berlin. în cuvântarea sa de azi la radio a subliniat rolul meu în chestia abdicării Regelui[§]. Va face acest lucru mai pe larg în istoricul ce-l va da în curând publicităţii. A ţinut însă să facă, de pe acum, o primă precizare, deoarece sunt mulţi care caută să răstălmăcească lucrurile şi rolul jucat de mine: mai ales, unii ardeleni au încercat să-l pună în gardă împotriva mea, deoarece m-aş erija în exponent al întregului Ardeal, deşi am multe adversităţi între ardeleni, mai ales la „ortodocşi". El le-a răspuns tuturor că nu am acţionat în numele Ardealului, ci pe cont propriu şi în mod dezinteresat. înţeleg numaidecât că luliu Maniu şi mitropolitul Bălan au fost neprihăniţii exponenţi ai acestei acţiuni de otrăvire a raporturilor mele cu generalul Antonescu.

îi replic generalului Antonescu că încă o dată ţin să se ştie că nu aştept nici recunoştinţă, nici demnităţi şi funcţii pentru ceea ce am făcut. Aş prefera să-mi caut de sănătate. Dacă am acceptat să plec la Budapesta, o fac numai fiindcă anume garanţii şi
declaraţii s-au dat sau s-au făcut faţă de mine, că sunt în curent mai mult decât alţii cu toate problemele care se pun şi vreau să ajut pe românii căzuţi în robie. Cu aceasta însă, misiunea mea s-a terminat.

Generalul Antonescu *protestează cu tărie împotriva*

§ **Din aceasta expunere se poate constata cât de vagă şi incompletă este darea de seamă a generalului Antonescu, cel puţin în ce priveşte rolul jucat de mine. Peste câteva zile, darea de seamă a fost republicată; ea este caracterizată de aceeaşi lipsă de sinceritate şi lealitate.**

eventualei mele retrageri din activitatea politică, el şi ţara neputându-se lipsi de mine. *Va şti să mă determine la o altă hotărâre şi să mă reţină.* îmi urează apoi cel mai deplin succes şi mă roagă să-i vorbesc direct lui prin telefon, oricând voi crede de cuviinţă.

Acasă, profesorul Coriolan Tătaru şi doctorul Constantin Stanca refugiaţi de la Cluj, îmi istorisesc cu adâncă emoţie despre ultimele zile ale stăpânirii româneşti în capitala Ardealului.

13 septembrie 1940, vineri

La orele 6,45 dimineaţa, însoţit de o numeroasă delegaţie, am plecat la Budapesta.**

** în arhiva familiei sc mai află trei dosare voluminoase cu copii ale schimbului de telegrame descifrate şi rapoarte, prilejuite de misiunea de la Budapesta şi Berlin.

111. CORESPONDENTA CU ION şi MIHAI' ANTONESCU

Anexa 1

PREŞEDINŢIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI
VICEPREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI
Nr. 859 Cab/942 '

Bucureşti, 21 iulie 1942

STIMATE DOMNULE POP,

Vă mărturisesc prin aceasta surprinderea mea că n-aţi primit numirea de Consilier Technic pe lângă Ministerul de Externe.

Din convorbirea pe care am avut-o cu D-vs. când v-am spus că sunt împotriva numirei de înalt comisar al refugiaţilor pe care mi-aţi propus-o şi la care mi-aţi răspuns că atunci să vă dau titlul pe care-l cred, ca şi din relatările personale ale d-lui ataşat de legaţie Gh. Barbu, care m-a informat că Dvs. primiţi calitatea de Consilier, eu am crezut că numirea pe care o fac este corespunzătoare dorinţei Dvs.

Dacă Dvs. doriţi, deci, să lucraţi – şi presupun acest lucru, pentru că m-aţi ajutat atât de mult în acţiunea pentru refugiaţii din Transilvania de Nord şi constatarea tratamentului românilor din Transilvania de Nord – vă rog să comunicaţi d-lui secretar general Davidescu, punctul Dvs. de vedere în această privinţă.

Primiţi, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea stimei mele.

VICEPREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI SI MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE, ' '

ss/M.

Antonescu DOMNIEI SALE
DOMNULUI VALER[IU] POP

Anexa 2

PREŞEDINŢIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI
VICEPREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI

Bucureşti 23 iulie 1942

Nr. 5022 Cab.

„Primit la 28.VIL 1942 ora 11[1/2] VP“

Domnule Vaier Pop,

Am citit scrisorile Dvs. adresate d-lui Maniu, prin care încercaţi să lămuriţi poziţia Dvs. morală din 1940.

Fără a intra în considerarea tuturor argumentelor Dvs. privitoare la explicarea pe care o daţi poziţiei morale a Regelui Carol al II-lea, a guvernului Tătărescu şi a Dvs. personală, în legătură cu evenimentele internaţionale ce au urmat în septembrie 1940 – fiindcă asupra acestui lucru nu toate datele au fost publicate şi cunoscute, pentru ca să se poată rosti o judecată – mă simt totuşi obligat să intervin în această corespondenţă pentru a o adnota cu o lămurire necesară adevărului şi istoriei.

La pagina Il-a a uneia din scrisorile Dvs., adresată d-lui Maniu, afirmaţi:

„Eraţi dator să răsturnaţi Rege şi guvern şi să luaţi în mână răspunderea rezistenţei[4]*.

„Ceea ce am făcut împreună cu generalul Antonescu peste câteva zile puteaţi să faceţi Dvs. din prima clipă a cunoaşterii Arbitrajului, fără nici o dificultate*[4].

Domnule Vaier Pop, afirmaţia aceasta a Dvs. – v-o spun deschis – o găsesc pretenţioasă, lipsită de adevăr istoric şi de natură să legitimeze răspunsul care vi se cuvine.

Nu intru în discuţia problemei, dacă oricine – fie chiar şi Dvs. – puteaţi să faceţi o lovitură de stat şi să răsturnaţi regimul de atunci, „fără nici o dificultate[44].

Anexa 2

Istoria va judeca mai bine împrejurările loviturei de stat din septembrie 1940, atunci când toate datele acestui act naţional şi istoric vor ajunge să fie cunoscute şi va stabili dacă lucrul a fost chiar atât de simplu cum îl credeţi Dvs.

Mă ţin însă dator să lămuresc formula Dvs.: *„Ceea ce am fiicut împreună cu generalul Antonescu“.*

Dvs. ştiţi bine că în împrejurările loviturei de stat din septembrie 1940, n-aţi apărut decât în ultimul moment.

Aţi apărut ca om de încredere al Regelui Carol al II-lea, dar nu al generalului Antonescu.

N-aţi avut nici un amestec cu lovitura de stat, ci în calitatea Dvs. de om de încredere al Regelui Carol al II-lea aţi făcut unele legături între fostul Suveran şi generalul Antonescu ca şi faţă de legaţia germană, de unde vă amintiţi că aţi primit răspunsul care se cuvenea şi Regelui şi Dvs. (răspunsul acesta va rămâne în notele mele diplomatice);

Că în această calitate de om de încredere al lui Carol al II-lea, dar nu al generalului Antonescu, Dvs. veţi fi stabilit, prin comunicările ce aţi făcut, o contribuţie pe care istoria o va judeca, aceasta rămâne să fie examinat de cercetătorii de mâine.

Dar în nici un caz lovitura de stat nu este opera Dvs. şi la ea n-aţi contribuit cu nimic, decât cel mult în spatele perdelelor şi al uşilor, dar nu în faţa istoriei şi a ţării.

Am aflat că Dvs. vă complăceţi în a vă pretinde că sunteţi acel „singur om“ la care face aluzie generalul Antonescu într-una din proclamaţiile sale către ţară – iar textul din scrisoarea Dvs. către d-l Maniu mi-o confirmă.

Ceea ce pot să vă asigur este că în nici un caz nu sunteţi Dvs. acel „singur om“ la care face aluzie generalul Antonescu, acoperind actul său de un anonimat care poate fi înţeles.

Ceea ce pot să vă amintesc este că în momentul când am redactat, în noaptea de 5 spre 6 septembrie, deplinele puteri, pe care generalul Antonescu le smulsese Regelui Carol al II-lea, în acel moment Dvs. continuaţi să fiţi omul de încredere al lui Carolal II-lea şi al lui Urdăreanu, căruia i se treceau textele redactate de mine pentru a vedea dacă pot să fie sau nu acceptate.

în asemenea condiţiuni, şi când alţii, care au lucrat efectiv pentru lovitura de stat din septembrie 1940, au tăcut până azi, nu cred că este prudent, domnule Vaier

Pop, ca, înainte ca aceştia să fi murit, Dvs. să vă stabiliţi, în monoloage, contribuţiuni istorice pe care nu le-aţi dat.

Acţinea Dvs. din septembrie 1940 l-a ajutat pe mareşalul Antonescu în stabilirea contactelor cu Palatul, în perioada pregătitoare a loviturii de stat, dar Dvs. n-aţi dat lovitura de stat împreună cu generalul Antonescu – cum afirmaţi – şi n-aţi avut nimic
comun cu toată acţiunea de pregătire şi de dezvoltare a loviturei de stat din septembrie, în afară de comunicările făcute în nopţile acelea tragice, în numele Palatului.

în faţa istoriei, a viitorului şi a propriei Dvs. conştiinţe am ţinut să arăt adevărul ca răspuns la pretenţiunea Dvs. *că aţi ficut lovitura de stat* şi mai ales la încercarea Dvs. de a vă aşeza, într-un act public, chiar înaintea generalului Antonescu, drept autor al loviturei de stat din septembrie.

Primiţi, vă rog, Domnule Vaier Pop, sentimentele ce vi se cuvin.

ss/ M. Antonescu DOMNIEI SALE
DOMNULUI VALER[IU] POP

P. S. Scrisorile Dvs. conţin însă unele afirmaţiuni şi date privitoare la D-l von Ribbentrop, care ar fi foarte folositor cred să fie consemnate în arhiva Ministerului Afacerilor Străine.

Pentru aceste lucruri cu care puteţi servi foarte mult ţara, pentru a se cunoaşte împrejurările din 1940, sunt la dispoziţia Dvs. să dispun să se înregistreze orice declaraţie aţi face.

Anexa 3

STIMATE DOMNULE VICEPREŞEDINTE,

în uima lipsei mele prelungite din Bucureşti, am primit abia azi adresa Dvs. No. 2585 se. Cab. Din 26 iulie a. c.

Nu voi întârzia să pun la dispoziţia Ministerului Afacerilor Străine notele mele şi documentaţiunea pe care o am asupra evenimentelor din vara anului 1940. Voi face uz de un stenograf al Preşedinţiei, de îndată ce voi fî terminat aranjarea şi clasarea materialului documentar.

Primind scrisoarea Dvs. cu atât de mare întârziere, regret că notele şi documentaţiunea nu vor putea fi predate înainte de 1 septembrie a. c.

Primiţi, stimate Domnule Vicepreşedinte, încredinţarea deosebitei consideraţiuni ce vă păstrez. _

ss/Valeriu Pop

Anexa 3

DOMNULE VICEPREŞEDINTE,

Am citit scrisoarea Dvs. din 23 iulie 1942, pe care am primit-o abia la 28 iulie a. c.

Prin această scrisoare Dvs. interveniţi în polemica mea cu dl. luliu Maniu pentru a adnota unele fraze ale mele, privitoare la lovitura de stat din septemvrie 1940.

Substratul real al polemicei cu dl. luliu Maniu este orientarea politicei externe a României înainte şi după arbitrajul de la Viena. Eu am arătat că orientarea fianco-engleză ne-a dus la prăbuşirea hotarelor, am demonstrat că orientarea germană ne-a făcut cu putinţă, în ceasul al 12-lea, înlăturarea unui dezastru total şi am susţinut că colaborarea cu Germania ne asigură existenţa şi ne va îngădui şi realizarea tuturor drepturilor noastre în spaţiul vital românesc. Dl. I. Maniu a rămas partizanul orientării fianco-britanice pentru trecut şi susţine orientarea anglo-americană pentru prezent şi viitor.

Am lămurit şi poziţia mea personală în legătură cu evenimentele din 1940, în măsura în care atacurile personale pătimaşe, cuprinse în scrisorile d-lui luliu Maniu, m-au silit să o fac.

De lovitura de stat din sept. 1940 m-am ocupat numai în mod incidental, pentru a demonstra nesinceritatea sau lipsa de hotărâre a d-lui I. Maniu în clipele tragice ale predării Ardealului de Nord. Atât şi nimic mai mult. Nu am făcut istoricul loviturii de stat, nu am precizat şi nu am *ierarhizat rolurile* în desfăşurarea evenimentelor şi nici nu am contestat alte contribuţii cunoscute sau necunoscute de mine.

Din fraza reprodusă de Dvs. rezultă neîndoielnic că pretind de a fi contribuit la dezlegarea crizei care ameninţă să degenereze în dezastru.

Ce m-a îndrituit însă să fac această afirmaţie?

Invoc următoarele fapte:

1/ în ziua de 7 septemvrie 1940 ora $10^{1/2}$ dl. mareşal

Anexa 3

Antonescu – primindu-rmă la Preşedinţie – mi-a mulţumit pentru concursul ce i l-am dat: în continuare mi-a spus că va stabili el singur în faţa ţării şi a istoriei rolul ce l-am jucat.

2/ în ziua de 12 septemvrie 1940, dl. mareşal Antonescu, la

radio, a făcut o expunere a evenimentelor în legătură cu lovitura de Stat şi în cadrul acestei expuneri a schiţat sumar şi contribuţia mea, rostind numele meu în două rânduri.

La aceasta m-am referit şi nu la alte comunicări cari nu aminteau numele meu.

3/ în lucrarea editată de Preşedinţia Consiliului de Miniştri, de asemenea sunt amintit cu numele în legătură cu lovitura de stat.

Aceste fapte, care nu pot fi bănuite de subiectivism, justifică îndeajuns afirmaţia mea, deoarece despre dl. mareşal Antonescu nu se poate presupune că *dă certificate de complezenţă sau că evidenţiază în faţa ţării şi a istoriei concursuri date „în spatele perdelelor sau ale uşilor”.*

Dacă n-am fost „omul de încredere al generalului Antonescu” în evenimentele de la începutul lui sept. 1940 – ceea ce n-am susţinut niciodată – n-am fost însă nici omul de încredere al Regelui Carol II şi mai puţin al lui Urdăreanu. în zilele zbuciumate din aug. şi sept. 1940 *am fost numai omul* – românul – *preocupat exclusiv de soarta ţării sale şi hotărât a face, în mod dezinteresat, tot ce este omeneşte cu putinţă pentru înlăturarea unei catastrofe.*

Nu voi expune acţiunea mea politică desfăşurată cu începere de la 1 sept 1940, când a avut loc întâia întâlnire cu dl. mareşal Antonescu, pentru a Vă demonstra cât de greşit sunteţi informat asupra celor ce s-au petrecut. Dacă însă aţi întreba pe dl. mareşal Antonescu asupra convorbirilor avute cu Domnia-Sa asupra audienţelor comune din nopţile din 4 spre 5 sept şi 5 spre 6 sept 1940 – dacă aţi consulta însemnările Dv. precum şi ciornele decretelor redactate în noaptea din 4 sau 5 sept. 1940, dacă v-aţi infoma asupra cuprinsului conversaţiilor cu dl. Fabricius, ministrul Germaniei de atunci, Dvs. singur aţi rectifica afirmaţiunile din scrisoarea ce mi-aţi adresat şi aţi ajunge la constatări şi concluzii identice cu cele ale d-lui mareşal Antonescu, pe care le-am indicat mai sus.

Veţi înţelege însă, Domnule Vicepreşedinte, că scrisoarea Dvs. şi mai ales tonul acesteia, face imposibilă colaborarea mea pe care scrisoarea Dvs. din 21 iulie

1942 o socotea folositoare cauzei Ardealului de Nord.

Aceasta însă nu mă va împiedeca de a pune la dispoziţia Dvs., pentru arhiva Ministerului Afacerilor Străine, o notă cuprinzând declaraţiile d-lui von Ribentropp, făcute în zilele de 29 şi 30 august 1940.

30 iulie 1942.

ss/Valeriu Pop

Anexa 5

PREŞEDINŢIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI
VICEPREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI

Bucureşti, 13 august 1942 933 Scris. Cab/942

„Primit 14. VIII. 942 ora 20$^{1/2}$“

DOMNULE VALER[IU] POP,

Am primit scrisoarea Dvs. din 30 iulie.

Nu vreau să prelungesc nefolositor un schimb de scrisori cu Dvs.

Mă surprinde însă că Dvs. mă sfătuiţi să mă informez la mareşalul Antonescu şi să-mi cercetez însemnările pentru a stabili realitatea faptelor dintre 4-7 septembrie 1940.

Dvs. cunoaşteţi foarte bine raporturile de încredere absolută cu care m-a onorat domnul mareşal Antonescu cu mult înainte de 1940 şi care au constituit şi constituie însuşi temeiul vieţii mele:

După cum cunoaşteţi foarte bine prezenţa mea în împrejurările din septembrie 1940, pentru simplul motiv că în afară de întâlnirea din 4 septembrie 1940, când de asemenea eram în casa domnului mareşal Antonescu, la toate celelalte întrevederi, ca şi la împrejurările de la Palatul Regal din noaptea de 4 spre 5 septembrie, ca şi la redactarea deplinelor puteri obţinute de domnul mareşal Antonescu de la fostul Rege Carol al II-lea, precum şi la redactarea primei proclamaţiuni către ţară, ca şi a tuturor actelor din primele zile ale guvernării mareşalului Antonescu, eu am fost prezent.

Pentru mine deci, realitatea faptelor dintre 4-7 septembrie 1940, este un lucru pe care l-am trăit şi a cărui informare o găsesc în conştiinţa şi experienţa mea, astfel că nu am nevoie să o caut în afară de mine.

Totuşi, pentru a vă îndeplini dorinţa şi în convingerea că trebuie să slujesc adevărul istoric, pentru a vedea dacă mi-a rămas ceva necunoscut, am întrebat pe domnul mareşal Antonescu, aşa cum m-aţi consiliat să fac prin scrisoarea Dvs. din 30 iulie 1942.

Domnul mareşal Antonescu m-a informat că l-aţi sesizat şi pe Domnia Sa cu corespondenţa dintre noi şi că vă va da personal răspunsul care vi se cuvine şi pentru informarea definitivă a Dvs.

asupra adevărului, şi pentru a pune capăt unei corespondenţe pe care aţi prelungit-o prea mult.

Mi-am făcut datoria în acelaşi timp să verific afirmaţiile Dvs. din scrisoarea din 30 iulie, astfel că îmi fac datoria să vă informez:

1. - Că domnul mareşal Antonescu n-a făcut nici o declaraţie la Radio în septembrie 1940;

2. - Domnia-Sa a dat într-adevăr un comunicat la 16 septembrie 1940, în care vorbeşte şi de Dvs.

în acel comunicat relatează împrejurările în care fostul Suveran a consultat pe domnul general Mihail şi g-ral Teodorescu, care au fost contra abdicării, cât şi pe domnii G. Brătianu. A. C. Cuza, Manoilescu şi generalul David Popescu, care l-au sfătuit să abdice.

Alături de aceştia, domnul mareşal Antonescu vă menţionează în comunicatul din 16 septembrie 1940, arătând că şi Dvs. aţi fost pentru abdicarea monarhului şi că în două ocaziuni l-aţi sfătuit să renunţe la tron.

Aceasta este contribuţia Dvs. pe care a recunoscut-o domnul mareşal Antonescu prin acel comunicat, în afară de legătura pe care aţi făcut-o cu domnul mareşal Antonescu ca om de încredere al fostului Suveran.

Nu mi-a trecut niciodată prin minte ca să neg acest rol al Dvs. şi această contribuţie şi regret că afirmarea Dvs. că aţi făcut lovitura de stat *împreună cu generalul Antonescu"* m-a obligat, în interesul restabilirii adevărului istoric şi a proporţiunilor contribuţiei Dvs., să vă spun deschis că n-aţi avut nici o legătură cu domnul mareşal Antonescu niciodată, în afară de împrejurările din 4-7 septembrie, ceea ce explică de altfel şi faptul că domnul mareşal Antonescu nu v-a chemat să faceţi parte nici din guvernul din septembrie 1940, nici din guvernele sale următoare.

3. - Nu m-a preocupat nici de a vă micşora meritul şi nici de a mă introduce în polemica dintre domnul Maniu şi Dvs. care nu mă interesează: m-a preocupat ca adevărul istoric asupra loviturei de stat din septembrie 1940 să nu fie alterat.

Asupra loviturei de stat din septembrie 1940, în afară de relaţiile date prin comunicatele din septembrie 1940, domnul mareşal Antonescu însuşi n-a vorbit prea mult.

Am socotit şi eu de datoria mea să tac asupra acestor

împrejurări, cu atât mai mult cu cât tot ceea ce am săvârşit atunci, a fost pentru ţara noastră, atât de ameninţată în toamna anului 1940, pentru viitorul neamului nostru, în care cred cu neînfricare, şi pentru mareşalul Antonescu în a cărui misiune istorică cred de asemenea cu îndârjire.

Deşi am fost prezent în acele evenimente, atât de mult încât n-am nevoie să mă informez de la alţii, ci pot să informez eu pe alţii, despre aceste împrejurări, nu m-a preocupat niciodată să vorbesc despre acţiunea mea de atunci, pentru că rolul ce l-am jucat atunci nu a urmărit nici un scop personal, ci numai îndeplinirea unei îndatoriri faţă de ţară.

Doresc deci, ca corespondenţa dintre noi să înceteze Domnule Vaier Pop.

Fiindcă eu n-am urmărit să încep cu Dvs. o discuţie nefolositoare.

Am constatat pur şi simplu că Dvs., care nu cunoaşteţi toate împrejurările loviturei de stat din 1940, vorbiţi cu atâta simplitate despre condiţiile în care aceasta a fost săvârşită, dând impresia că ori cine şi ori cum şi chiar Dvs. aţi fi putut să faceţi lovitura de stat:

Că deci orice om, nu numai omul care a avut prestigiul moral şi încrederea întregei armate, cum a avut-o mareşalul Antonescu, ar fi putut să facă lovitura de stat şi mai ales să scoată lovitura de stat din faza revoluţionară şi de dezlănţuire generală în care intrase, pentru ca, fără vărsare de sânge, s-o aşeze deîndată pe linia unei ordine absolute:

Că lovitura de stat din 1940,.s-a desfăşurat între trei conversaţii şi două sfaturi care vă aparţin, atunci când, Domnule Vaier Pop, această lovitură de stat are multe adâncuri de care aţi fost străin, dar pe care nu puteţi să le ignoraţi atunci când vreţi să vorbiţi despre adevărul istoric. Altfel, nu aţi lăsa să se rostească cuvinte neexacte sau incomplete.

Nu-mi luaţi deci în nume de rău, dacă mai ales cu conştiinţa dascălului care respectă istoria, am voit să lămuresc acest lucru.

Am făcut-o însă provocat de Dvs. şi nu din proprie iniţiativă şi regret dacă îi daţi o altă interpretare.

Mi s-a părut că Dvs. oferiţi istoriei o afirmare şi o

ierarhizare de roluri, pe care sunt fericit că prin scrisoarea Dvs. din 30 iulie o dezminţiţi în parte şi nu mai ţineţi ca rolurile să fie stabilite numai în monoloage.

Atât şi nimic mai mult.

Primiţi, vă rog, Domnule Vaier Pop, salutările mele.

ss/M.

Antonescu DOMNIEI SALE
DOMNULUI VALER[IU] POP

Anexa 6

DOMNULE VICEPREŞEDINTE,

Scrisoarea Dv. din 13 august 1942, diferită într-o măsură oarecare de cea din 23 iulie 1942, mă sileşte totuşi să Vă scriu, de încheiere, aceste rânduri, deşi nu urmăresc continuarea unei discuţii pe care n-am iniţiat-o şi pe care nu doresc să o prelungesc.

V-am arătat că n-am făcut şi nici nu vreau să fac istoricul loviturei de stat din septemvrie 1940. Cei cari au avut un rol activ în aceste evenimente, nici nu pot scrie istorie. Istoria rămâne în sarcina cercetătorilor de mai târziu cari – după coroborarea amintirilor subiective şi a documentelor referitoare – vor putea stabili obiectiv desfăşurarea evenimentelor şi contribuţia fiecăruia. Nu e timpul nici pentru aştemerea pe hârtie a amintirilor personale. Evenimentele în curs, de uriaşe proporţii şi cu hotărâtoare înrâuriri pentru veacuri viitoare, impun preocupări mai arzătoare.

Dacă V-am îndemnat să întrebaţi pe dl. mareşal I. Antonescu asupra rolului ce am jucat, în zilele de l-6 septemvrie 1940, acest îndemn se explică prin faptul că la întrevederile cu dl. mareşal I. Antonescu din 1 şi 3 septemvrie 1940 nu aţi fost prezent şi nici la audienţele comune din nopţile de 4 spre 5 septemvrie şi de 5 spre 6 sept. 1940 nu aţi fost de faţă. în noaptea abdicării, după cum ştiu, nici nu aţi fost la Bucureşti, ci aţi fost plecat în provincie, într-o importantă misiune. Astfel despre cele petrecute în acele întrevederi şi audienţe, nu puteaţi avea amintiri personale şi directe. Nici despre întrevederea mea cu dl. Fabricius din 4 sep. 1940 ora 9 dim. şi nici despre nota trimisă de mine Regelui Carol II în cursul audienţei d-lui mareşal I. Antonescu, notă arătată de Rege d-lui mareşal, nu puteaţi avea cunoştinţă personală.

Anexa 6

între 3 şi 6 septemvrie 1940 nu am fost în audienţă particulară la Rege şi nici nu m-am prezentat în audienţele comune, din *iniţiativa Regelui Carol II,* ci totdeauna am însoţit pe dl. mareşal I. Antonescu, *la dorinţa şi invitaţia sa.*

în noaptea de 5 spre 6 septemvrie 1940, după ce în audienţa comună s-a pus făţiş şi hotărât chestia abdicării, am plecat de la palat la legaţiunea germană, însoţind iarăşi pe dl. mareşal I.

Antonescu care dorea să asigure azil în Germania Regelui Carol II. De la legaţiunea germană ne-am înapoiat la Preşedinţie. La ora 4 dimineaţa dl. gen. David Popescu, Ministrul Internelor, mi-a comunicat, prin telefon, că este chemat la Rege. I-am spus că, dacă Regele doreşte, sunt gata a-i expune încă o dată punctul meu de vedere, exprimat *clar şi ferm,* în audienţa comună ce am avut-o împreună cu dl. mareşal I. Antonescu. O nouă consultare a mea însă nu a mai avut loc. Către ora 7 dimineaţa dl. col. Elefterescu mi-a comunicat abdicarea Regelui şi m-a întrebat, dacă doresc să asist la depunerea jurământului M. S. Regelui Mihai I. Răspunsul meu a fost că nu, neavând nici o calitate oficială pentru a participa la acest act de stat.

Date fiind faptele de mai sus, cum se poate susţine, cu temei că între 4-6 septemvrie 1940 am activat *ca om de încredere* al fostului Suveran?

Nu ştiu, dacă dl. mareşal Antonescu a vorbit în 12 sept, sau peste tot în cursul lunei septemvrie 1940, personal, la Radio.

Ştiu însă că la 12 septemvrie 1940 ora $20^{1/2}$ dl. mareşal Antonescu, cu ocazia semnării deplinelor puteri şi a programului pentru conferinţa de la Budapesta, mi-a comunicat că a făcut o expunere a evenimentelor în legătură cu abdicarea Regelui Carol II şi că a subliniat şi rolul meu în aceste evenimente. D-sa a mai adăogat că a ţinut să facă acest lucru *chiar atunci,* deoarece unii *căutau să răstălmăcească rolul jucat de mine.* Pe urmă numai am văzut expunerea sub semnătura general I. Antonescu în ziare (ziarele de seară cu data de 13 şi ziarele de dimineaţă cu data de 14 sept 1940). Aceeaşi expunere s-a republicat însă o dată sub forma de comunicat al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri în 16 sept. 1940 (apărut în ziarele de dimineaţă cu data de 18 sept. 1940). Această republicare a comunicatului mi-a rămas necunoscută, deoarece eu, în ziua de 13 sept. 1940 ora 9 dim., am plecat, însoţit de delegaţia română, la Budapesta.

în ultima scrisoare Dv. nu contestaţi că am avut un rol

şi un merit în legătură cu abdicarea Regelui Carol II. Măsura acestei contribuţii, o va stabili posteritatea. în orice caz, ceea ce am făcut, nu am făcut în vederea unor mulţumiri sau recunoştinţe. Am activat aşa cum am activat, pentru că aşa mi-a dictat dragostea de neam şi conştiinţa de român. De altfel am spus acelaşi lucru d-lui mareşal Antonescu, în ziua de 7 septemvrie 1940, când – în mod cavaleresc – mi-a mulţumit pentru concursul pe care i l-am dat. Tot atât de dezinteresat am mai colaborat aproape doi
ani la acţiunea grea şi spinoasă pentru Ardealul de Nord. Este adevărat însă că *la scrisori casante şi ofensatoare, tocmai, din partea celui mai intim colaborator al d-lui mareşal Antonescu, pe chestia abdicării,* nu m-am aşteptat. Regret că m-am înşelat în această privinţă.

Lovitura de stat din septemvrie 1940 nu a fost o acţiune uşoară şi nici nu putea fi făcută de oricine. Dl. I. Maniu o putea face cu mai multă uşurinţă, *cu lozinca repudierii arbitrajului de la Viena şi a rezistenţei armate faţă de unguri.* Că o astfel de lovitură de stat însă ar fi avut consecinţe similare cu cele ale loviturii de stat date de generalul Simovici în Iugoslavia, deci o catastrofă pentru ţară nu încape nici o îndoială. Lovitura de stat însă, *cu respectarea şi executarea arbitrajului de la Viena, cu evitarea războiului civil şi a anarhiei* a fost o acţiune *foarte delicată şi extrem de dificilă,* oricât de mare a fost prestigiul şi autoritatea generalului Antonescu. Acesta a fost sensul adevărat al frazei mele din corespondenţa cu dl. luliu Maniu.

Mă surprinde afirmaţia Dv. că polemica mea cu dl. I. Maniu nu Vă interesează. Dacă partea de polemică personală nu prezintă un interes pentru Dv., la rigoare o înţeleg: *susţinerea riguroasă şi motivată a actualei orientări externe a României şi combaterea hotărâtă şi documentată a curentului anglofil răspândit de unele cercuri, nu vă poate lăsa însă indiferent.* Lipsa de interes exprimată de Dv. nu poate reda deci exact părerea Dv.

închei cu o informaţie. Prietenii d-lui luliu Maniu pretind că D-sa (dl I. Maniu) ar fi în posesiunea unei copii

a scrisorii ce mi-aţi adresat la 23 iulie 1942. Dvs. sunteţi în măsură de a stabili cine a săvârşit această indiscreţie.

Primiţi, vă rog, Domnule Vicepreşedinte, salutările mele. 17.Vffl.1942.

ss/Valeriu Pop

Anexa 7

Bucureşti, 22 august 1942.

DOMNULE VALER[IU] POP,

N-am timp de polemici şi nu mă interesează să vă măsor toate exactităţile şi inexactităţile Dvs.

De altfel, domnul mareşal Antonescu v-a trimis răspunsul care se cuvine pentru restabilirea lucrurilor.

În ce priveşte polemica Dvs. cu d-l Maniu, dacă mă interesează sau nu, acesta este un lucru care îmi aparţine şi nu primesc lecţiuni de la Dvs. în această privinţă.

Vă rog de acum înainte să nu-mi mai scrieţi, fiindcă nu vă mai răspund.

Primiţi, vă rog, salutările mele.

ss/M. Antonescu

Anexa 7

STIMATE DOMNULE MAREŞAL,

Cu regret mă văd silit să vă aduc la cunoştinţă schimbul de scrisori care a avut loc între dl. Mihai Antonescu, Vicepreşedintele Consiliului de Miniştri, ministru al Afacerilor Străine, şi între mine.

Această comunicare cu caracter informativ nu are decât un singur scop, şi anume acela de a vă demonstra că scrisoarea d-lui Vicepreşedinte al Consiliului şi mai ales tonul acestei scrisori îmi fac cu neputinţă să mai păstrez însărcinarea cu care m-aţi onorat în vederea reprezentării şi apărării drepturilor şi intereselor româneşti la masa verde, însărcinare care nu poate fi îndeplinită cu folos, fără o strânsă şi continuă colaborare cu Ministrul Afacerilor Străine.

Primiţi, vă rog, mult stimate Domnule Mareşal, încredinţarea înaltei consideraţiuni ce vă păstrez.

Bucureşti la 30 iulie 1942.

ss/Valer[iu] Pop

Anexa 7

Primit la 22 august 1942 .
CONDUCĂTORUL STATULUI ROMÂN

9.VUI.1942

D-LE VALER[IU] POP,

Am primit scrisoarea D-voastră.

Nu mă interesează polemicile. Timpul meu este prea preţios.

Sunt însă de perfect acod cu conţinutul scrisoarei D-lui Vicepreşedinte.

Lovitura de stat am pregătit-o doi-trei ani şi am dat-o cu dl. Mihai Antonescu.

Alţii au fost numai unelte pe care i-am făcut să intre în joc, şi care au intrat conştient sau inconştient, şi pe care i-am folosit în ultimul moment, cu mai multă sau mai puţină abilitate.

Istoria singură va judeca.

ss/M-şal Antonescu

Anexa 10

Articol publicat în ziarul „Timpul”

Cum a abdicat Regele Carol II

„Cer ca de acum înainte să se înconjoare Tronul cu respect, iar Trecutul cu tăcerea condamnatoare şi loială” – a spus d. general Ion Antonescu, conducătorul statului, în comunicatul privitor la condiţiile abdicării.

Pentru a pune capăt tuturor zvonurilor care circulă în ţară şi în străinătate în privinţa modului în care s-au desfăşurat evenimentele în ziua de 5 şi 6 septembrie trecut, cât şi pentru precizarea adevărului istoric, se comunică următoarele:

1. în ziua de 5 septembrie, ora 12, am fost chemat de M. S. Regele – care, după o lungă, limpede şi deschisă prezentare a situaţiei ţării, pe plan intern şi pe plan extern, mi-a încredinţat guvernul.
2. La ora 21 în aceeaşi zi, m-am prezentat Regelui pentru a depune mandatul, fiindcă toţi cei consultaţi mi-au dat concursul numai cu condiţia abdicării Regelui.
3. Regele neavând altă soluţie, şi la insistenţa mea şi a d-lui Vaier Pop, mi-a încredinţat, după lungi ezitări, la 4 dimineaţa, în ziua de 5 septembrie, conducerea guvernului, cu puteri dictatoriale, pe baza următorului înalt Decret Regal:

CAROL AL II-lea
Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională
REGE AL ROMÂNIEI ’
La toţi de faţă şi viitor sănătate.
Având în vedere Decretul-Lege nr. 3052 din 5 septembrie 1940, AM DECRETAT şi DECRETĂM:

ART. I. – Investim pe domnul general Ion Antonescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, cu depline puteri pentru conducerea statului român.

ART. 2. – Regele exercită următoarele prerogative regale:

a) El este capul oştirii;
b) El are dreptul de a bate monedă;

c) El conferă decoraţiunile române;
d) El are dreptul de graţiere, amnistie şi reduceri de pedepse; e) El primeşte şi acreditează ambasadorii şi miniştrii plenipotenţiari;
f) El încheie tratate;
g) Modificarea legilor organice, numirea miniştrilor şi subsecretarilor de stat se va face prin Decrete Regale contrasemnate de preşedintele Consiliului de Miniştri.

ART. III. – Toate celelalte puteri ale statului, se execută de preşedintele Consiliului de Miniştri.

Dat în Bucureşti, la 5 septembrie 1940.

ss/CAROL

Preşedintele Consiliului de Miniştri ss. General Ion Antonescu 4. în tot cursul zilei de 5 septembrie, am căutat să formez un guvern capabil să domine situaţia care se agrava din secundă în secundă. încercările mele au dat greş.

Prevăzând acest lucru şi cunoscând starea de spirit din ţară şi capitală, avertizasem pe fostul Suveran că fiecare situaţie cere o nouă soluţie. Era indicaţia discretă pe cafe i-o dam că poate voi fi nevoit, dacă situaţia se va agrava, să-i cer abdicarea.

5. La ora 21 fiind la Preşedinţie, personalul cancelariei mă anunţă că se aud focuri de armă în jurul Palatului Preşedinţiei.

în aceeaşi clipă, toate telefoanele mă anunţă că mulţimea a atacat Prefectura Poliţiei unde căzuse trei jandarmi, că se trag focuri în Piaţa Teatrului şi că manifestaţia înaintează către Palat.

Prima mea deciziune a fost să mă duc în mijlocul manifestanţilor şi să-i opresc. Fiind deconsiliat de toţi din jurul meu, am hotărât să mă mărginesc a mă duce la Rege, ca să-i cer abdicarea.

6. La ora 21,30 am fost la Rege. După o lungă şi dramatică discuţiune cu Regele, în care am făcut tot procesul guvernării din ultimii 10 ani, am cerut Regelui să abdice şi i-am dat termen de gândire până la orele 4 dimineaţa.

A susţinut cererea mea şi d. Vaier Pop.

Adjutanţii regali consultaţi de mine în prealabil, erau de aceeaşi părere.

7. La ora 23 am părăsit pe Rege şi i-am dat voie să se

consulte până la 4 dimineaţa cu cine doreşte.

8. Ieşind de la Rege, am cerut să văd pe Voievod, căruia i-am supus textual:

„MĂRIA VOASTRĂ,

Am voit să mă prezint Măriei Voastre încă de ieri; evenimentele din aceste 48 ore s-au desfăşurat însă cu atâta repeziciune, încât nu am avut nici o clipă liberă.

Situaţia este foarte gravă.

Măria Voastră să nu fie însă îngrijorată; Vă dau asigurarea că generalul Antonescu îşi va sacrifica viaţa pentru îmbunătăţirea acestei situaţii.

Să trăiţi MĂRIA VOASTRĂ".

9. Regele a consultat pe d-nii: general Teodorescu Paul şi general Mihail, cari l-au sfătuit să nu abdice, şi pe d-nii general Baliff. De asemenea, a consultat pe d-nii George Brătianu, A. C. Cuza, Manoilescu şi general David Popescu, care au fost de părerea mea.

10. La ora 4 fără zece minute dimineaţa, văzând că Regele ezită, i-am trimis prin locot.-col. Elefterescu, scrisoarea următoare:

„SIRE,

M-am angajat să apăr cu trecutul, cu cinstea şi cu viaţa mea, Ţara şi Tronul.

încercările mele de a găsi oameni cu adevărat patrioţi şi pricepuţi, cu care să fac o echipă nouă de redresare a statului şi de reînftăţire a Majestăţii Tale cu ţara au eşuat.

Toţi cer abdicarea Majestăţii Tale.

în faţa acestei situaţii şi a agitaţiilor pe care eu nu pot să le înec în valuri de sânge, pentru a arunca Ţara într-un război civil şi a determina ocupaţia străină, mă simt dator să supun şi în scris Majestăţii Tale, glasul Ţării.

Cine afirmă altfel, face o crimă.

Atrag însă serios atenţiunea Majestăţii Tale în privinţa răspunderilor grave care vor apăsa pe vecie asupra Majestăţii Tale, dacă nu dă ascultare imediat şi fără ezitare, cererii mele, care este a Armatei şi a Ţării".

Lt. col. Elefterescu a avut ordinul meu să comunice Regelui că aştept răspunsul său, cel mai târziu până la ora 6 dimineaţa.

Ă fost gestul determinant, Regele copleşit sub greaua

povară a evenimentelor şi răspunderilor s-a decis să abdice şi să treacă Tronul, Marelui Voievod.

D-na Lupescu a intervenit pentru a lua în exil şi pe moştenitorul tronului.

A fost o încercare de ultimă clipă de a se arunca ţara îh haos.

Criminala încercare a eşuat sub presiunea aghiotanţilor.

11. La ora 6,10 mi s-a prezentat abdicarea Regelui şi la ora 8 Voievodul Mihai a depus jurământul de credinţă naţiei, în faţa mea, a Patriarhului Ţării şi a d-lui Prim Preşedinte Lupu, după următoarea formulă:

„Jur credinţă Naţiunii Române. Jur să păzesc cu sfinţenie legile statului. Jur să păzesc şi să apăr fiinţa statului şi integritatea teritoriului României".

„Aşa să-mi ajute Dumnezeu**.

ss/MIHAI

Prin aceasta am vrut să subliniez că pe viitor, naţiunea va trece întotdeauna înaintea Regelui şi Regele, atâta timp cât se va menţine şi încadra în interesele superioare ale naţiei, va avea sprijinul acesteia.

12. Momentul fiind solemn, faţă de ţară şi de istorie şi dramatic faţă de ceea ce se petrecea alături de sala tronului, în apartamentele fostului Suveran, am găsit de cuviinţă să nu închei acest act al vieţii mele decât cu urarea ca:

„Dumnezeu să ajute Naţiei, Majestăţii Voastre şi mie".

După aceste cuvinte am rugat pe Majestatea Sa Regele Mihai să-mi acorde prima mea audienţă la Majestatea Sa în care i-am spus textual:

„SIRE,

Acum, după ce aţi depus jurământul aţi păşit într-o viaţă nouă.

Soluţiunea prin care s-a ajuns la situaţiunea de astăzi, a fost singura care ducea la salvarea ţării, neamului şi dinastiei.

Două scopuri voi urmări în zilele ce mi-au mai rămas să le trăesc:

„întâi, ridicarea morală a acestui popor din mocirla în care s-a sbătut atâţia ani cum şi unirea tuturor românilor

împrejurul ideii de cinste, muncă şi dreptate.

Vă asigur că acest rezultat îl voi obţine.

în al doilea rând, repunerea ţării în drepturile ei veşnice**.

Acesta este adevărul şi ordinea cronologică în care s-au desfăşurat evenimentele în cursul celor două lovituri de stat date în zilele de 5 şi 6 septembrie; lovituri care au înlăturat pentru totdeauna posibilitatea de a mai veni la cârma statului, un regim ca acela care a fost spulberat.

Este timpul ca să înceteze orice vorbe de violenţă după o luptă care a fost încheiată. Dacă n-am putut să le opresc până azi, cer ca de acum înainte să se înconjoare TRONUL, cu respect, iar Trecutul, cu tăcerea condamnatoare şi loială.

Conducătorul Statului Român şi Preşedintele Consiliului de Miniştri

General ION ANTONESCU

ADDENDA††

După întoarcerea sa de la Sighet, în mansarda fără apă curentă din strada Şelari, Valeriu Pop a fost cuprins de dorinţa de a aşterne pe hârtie amintiri din întreaga sa viaţă închinată slujirii ţării prin participarea la activitatea politică.

El a umplut astfel două caiete cu scris mărunt, adesea ilizibil, pregătind viitoarele „Amintiri politice". A aşternut pe hârtie fapte, atitudini, idei, pe măsură ce-i veneau în minte, pentru a nu le pierde din vedere. De aceea, aceste amintiri se prezintă sub forma unor simple notaţii, menite să fie reluate atunci când va termina înşirarea lor şi le va putea da o formă închegată. Dar firul vieţii nu i-a mai dat răgaz. A mai trăit doi ani după ieşirea din închisoare, timp în care s-a străduit – făcând traduceri din germană, italiană, franceză, maghiară – să-şi poată întreţine familia compusă din soţia (casnică) şi fiul cel mic, elev de liceu. Fiul cel mare era „în câmpul muncii" lucrând pe şantiere de construcţii.

Considerând că, pentru viaţa politică a vremii, chiar şi aceste fraze disparate pot prezenta interes, m-am străduit şi eu să le copiez şi să le încredinţez tiparului. Ştiu că ar fi trebuit să pot prezenta şi note şi multe explicaţii, dar nu mi-a fost posibil acest lucru din cauza dispariţiei tuturor membrilor familiei şi a persoanelor din cercul de cunoscuţi, pe de o parte, şi din lipsa unor fonduri pentru a solicita un ajutor autorizat pe de altă parte.

Sanda POP

†† **Fragmente din această parte au fost reproduse în lucrarea *Bătălia pentru Ardeal,* apărută la Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1992.**

DIN CULISELE VIEŢII POLITICE SCHIŢA 1956 9

Copilăria

Am văzut lumina zilei la 26 august 1892 (stil nou) în comuna Buduş, jud. Someş (Solnoc-Dobaca), Transilvania. Părinţii: Alexandru şi Aurelia. Tata, originar din Lujerdin (jud. Someş), era preot greco-catolic (unit) dintr-o familie preoţească /în/ care însă – potrivit unei vechi tradiţii – numai unul dintre copii îmbrăţişa preoţia, iar ceilalţi copii rămâneau la coamele plugului, deci ţărani. Mama, născută Karşai, familie veche nobilă, în parte alcătuită din funcţionari (intelectuali), iar alţii ţărani. Bunicul, Gavril Karşai, tribun în 1848/49, a luat parte la adunarea tribunilor de la Jibou, făcând deplasarea călare. La ducere şi întoarcere a fost găzduit în Recea Criştur, la familia preoţească Micu, înrudită cu familia Vasile Pop (mai târziu ridicat la demnitatea de viceguvernator al Transilvaniei, conferindu-i-se şi titlul de baron). Atunci a cunoscut pe bunica luliana. Din căsătorie s-au născut 7 copii (4 fete şi 3 băieţi). Ana, măritată cu Gavril Cherebeţiu, protopop în Someş-Odorhei (jud. Sălaj), mama, Estera, măritată cu Dumitru Baican, notar, apoi funcţionar de bancă (Baia Mare, Dej, Bistriţa), Hortensia măritată cu Vasile Bene (notar în Cupşeni, jud. Someş, după Unire – ofiţer de poliţie Cluj), Augustin, căsătorit cu Tarcuţia Erdos, preot în mai multe parohii din jud. Sălaj şi Someş, luliu care a absolvit teologia, apoi a făcut facultatea de matematici şi fizică, profesor la Blaj şi Gherla, mutat în timpul războiului în vestul Ungariei (Sumeg), după Unire – directorul unei şcoli medii la Cluj, căsătorit cu Victoria loanovici din Blaj, absolventă de conservator, soprană dramatică excepţională, Gavril, foarte talentat şi frumos, a făcut dreptul, însă s-a căsătorit curând cu Roza Tumer, de o rară frumuseţe şi foarte bogată, nu a mai continuat studiile, ci a dus o viaţă uşoară, de distraţii şi plăceri.

Părinţii s-au căsătorit în 1877, îndată după moartea prematură a bunicului, Gavril Karşai. Bunica a rămas cu 5 cOpii încă necrescuţi şi cu puţină avere. Creşterea copiilor a fost astfel mai mult în sarcina părinţilor mei.

Tata a avut o soră decedată tânără şi doi fraţi: Simion şi Teodor, amândoi ţărani. Deci, atât prin tata, cât şi prin mama, am avut numeroase rude de ţărani, sunt înrudit aproape cu întreg satul natal şi astfel am avut din copilărie şi până acum o legătură organică şi trainică cu pătura ţărănească din Ardeal. •

Am avut doi fraţi: cel mai mare, tot cu numele de Valeriu, s-a stins din viaţă la vârsta de 12 ani, al doilea, Iulian (născut în 1880), a fost avocat în Bistriţa (jud. Năsăud), iar după Unire, întâiul primar român al Clujului, căsătorit cu Veturia Petran (doi

copii: Iulian, inginer la CFR Bucureşti şi Mircea, notar public în Şimleul Silvaniei) şi a decedat în 1923, în vârstă de numai 43 ani (scleroză renală); ar fi putut da, /datorită/ aleselor sale calităţi intelectuale şi morale, atât de mult pentru ai săi şi pentru neam.

Tata a fost distins cu brâul roşu încă în 1892, apoi i s-a încredinţat îndată după aceea administrarea tractului protopopesc al Olpretului, iar după moartea titularului, bătrânul Orian, a condus protopopiatul ca titular până la pensionarea sa în anul 1923. După pensionare. Episcopul luliu Hossu l-a înălţat la treapta de arhidiacon pentru meritele câştigate pentru biserică şi lunga sa carieră preoţească. După pensionare, părinţii mei s-au mutat la Cluj, la mine, unde mama a decedat în 1925 în vârstă de 70 ani, în urma unei congestii cerebrale, iar tata, în 1934, în vârstă de 85 ani, în urma unei sincope cardiace. Părinţii mei îşi dorm somnul de veci în cimitirul din Cluj, alături de fratele meu Iulian şi de fetiţa noastră, Ileana. Acolo doresc şi eu să am odihnă veşnică, când Atotputernicul va vrea să mi se curme firul vieţii pământeşti.

Părinţii – ca şi fratele Iulian – au avut faţă de mine o dragoste de o duioşie şi intensitate rare. Nu au cruţat nici o jertfă materială sau spirituală în creşterea şi educarea mea. M-am străduit să răsplătesc sentimentele lor, atitudinea lor, jertfa lor printr-o dragoste filială adâncă, printr-o ţinută corespunzătoare, prin studii strălucite, profesionale şi de cultură generală, învăţarea de limbi străine (germana, franceză şi, mai târziu, italiana). Ei mi-au dat educaţia religioasă, morală, naţională şi intelectuală, care a format temelia solidă şi neştirbită a vieţii-mele private şi publice. De aceea, dragostea mea adâncă şi fierbinte, recunoştinţa mea caldă şi respectuoasă a rămas neştirbită, anii mulţi care s-au scurs de la moartea lor nu le-a micşorat câtuşi de puţin aceste sentimente rămân arzând cu aceeaşi intensitate şi când încep schiţarea acestor amintiri, un irezistibil îndemn lăuntric m-a împins să încep ridicându-le prin cuvintele mele palide un meritat monument nepieritor de dragoste, recunoştinţă şi pietate filială.

Satul, locuitorii, credinţa, biserica şi şcoala confesională, baronul Dioszegi şi familia. Rudele, badea Todor, badea Gheorghică şi lelea Mărie, badea Ionaş, verii şi verişoarele Şandor, Ionică, Veronica, Regina, Anica şi Irina, nepoata Valeria, Anica, Viţa, Aurel, Alexandru. Familia notarului Szel Karoly, învăţătorul Gavril Kindriş din leudul Maramureşului, fiica Măriuţa. Familiile ţărăneşti Karşai, doftorul Tyim. Primii ani ai copilăriei în familie şi în raport cu copiii sătenilor, începuturile de învăţătură la şcoala confesională de la vârsta de 4-5 ani. învăţătura însuşită de la dascălul Kindriş. Vizite la rude: Odorhei, Cupşani. Botezul copiilor unchiului Augustin (Malmoşd – Sălaj). Pelerinajul la Nicula. „Balurile" din Gârbou, familia Aurel Mezei.

Plecarea – la 7 ani împliniţi – la şcoala din Dej, pentru a învăţa limba maghiară. La examinarea la care am fost supus, s-a constatat că ştiu scrie şi citi curent şi în limba ungurească, sunt primit direct în clasa a Il-a primară, învăţătorul Budai Elek de la şcoala primară calvină (reformată). Găzduirea la mătuşa Estera şi unchiul Baican. Fiul lor, verişorul meu Virgil, mai tânăr cu 4 ani şi jumătate decât mine. Orele de religie la şcoala unită,

învăţătorul Bacociu. Familiile româneşti din Dej: Teodor Mihali, Simion Rusu, Gavril Mezei, Micşa. Huza, protopopii I. Welle şi Herman, Brehariu, Pintea, Săndean, Anca Mureşan, Avram. Cooperativa „Mercur", unchiul Opriş. Banca Someşana. Vacanţele de Crăciun şi de Paşti. Nostalgia căminului părintesc şi a satului natal. Am luat la toate materiile nota „eminent".

Vacanţele de vară. Vizite în cursul anilor şcolari Ia rudele din Câţcău (protopopul I. Cherebeţiu şi soţia Anica) şi din Gherla (profesorul luliu Karşai), iar o dată, la Cluj (unchiul Gavril şi Roza). Clasa a IlI-a şi â IV-a cu învăţătorul Szabo Gyorgy. Toleranţa relativă din şcoală. Colegii români şi unguri. Toate clasele le-am absolvit cu nota „eminent". Aşezarea fetei baronului D. la Buduş, cu doi copii, Anuşka şi Lacika (Leszay). Cunoştinţa şi prietenia cu copiii. Familia notarului Szel. Familiile Vaida din Olpret (Alexandru şi loan), administratorii moşiilor Galaczi (unguri) şi
Nemeş (români)! Comasaieaa hotarului comunei, inginerii, Râzboiul anglo-bur. Asasinarea împărătesei Elisabeta la Geneva. Nunta de la Odorhei a verişoarei luliana cu Teofil Vama. Familia preotului A. Mureşan din Odorhei (Târguşor) şi Gos din Olpret.

în 1902 m-am înscris la liceul de stat din Dej, nou înfiinţat Directorul Dr. Kârosy Gyorgy, profesorii Dr. Kalman Jânos (diriginte, promovat sub *^auspiciis regis".* Szâdvâri, Husz. Am hiat la toate materiile „foarte bine". în clasa a IlI-a, diriginte şi profesor de latină şi maghiară, cel mai bun pedagog dintre toţi profesorii pe care i-am avut în viaţă; mutat, după doi ani, la un liceu din Budapesta, Dr. Lâzăr Miklos. Inspecţiile directorului general Kintz Elek.

în anul 1903 vine la liceu verişorul meu Iulian Bene, cu o clasă mai jos decât mine, găzduit tot la mătuşa Esteta. Am continuat studiile la liceul din Dej până inclusiv clasa a V-a, absolvindu-le pe toate cu nota „foarte bine". Din clasa a IV-a am rămas doi la acest nivel, permanent rivali la studii: Văsârhelyi Jozsef (ungur) şi eu.

Fratele Iulian ia în 1902 doctoratul în drept şi intră candidat de avocat în biroul lui Gavril Tripon din Bistriţa cu începere din octombrie 1903, face un an de armată la un regiment de vânători din Tirol (Innsbruck, Trient, Metan). în 1905 trece examenul de avocat şi se asociază cu Gavril Tripon. Se căsătoreşte cu Vetnria Petran.

Viaţa românească din Dej. Câţiva ani lâncezeşte, mărginindu-se doar la contacte în familie; odată cu decretarea activităţii Partidului Naţional Român începu să se învioreze. Candidarea şi reuşita în alegerile generale din 1905 a lui T. Mihali la Ileanda. S-au ales în total cinci deputaţi naţionalişti, între care Dr. Aurel Vlad. Primul concert dat de corul format de Anton Domide (profesor la şcoala normală confesională din Gherla) din elevi şi tineretul familiilor de meseriaşi. Dr. I. Şlianu (fetiţele în gazdă Aurelia, Cornelia şi Bodea), şcoala de dans. Refuzul meu permanent de a purta cocarda tricoloră ungară la serbările şi

festivalurile şcolare.

Alegerile generale din 1907, în urma convulsiunilor politice de la Budapesta. Partidul liberal în destrămare, Kossuthiştii câştigă tot mai mult teren: încercarea de a face faţă situaţiei printr-un guvern de mână forte şi prin suspendarea autonomiei comitetelor care aveau dreptul de a refuza impozitele dacă bugetul nu era votat a dat greş. în alegeri, partidul liberal (exponent contele Ştefan Tisza) a fost complet înfrânt, iar partidele de opoziţie, în frunte cu Kossuthiştii, au repurtat o victorie totală. împăratul-rege a însărcinat cu formarea guvernului pe Dekarle (şvab de origine, liberal, om de încredere), care a format un guvern de coaliţie cu partidele biruitoare în alegeri, miniştri mai importanţi fiind Kossuth Ferenc, contele Apponyi, contele Andrassy, Văzsonyi (evreu) contele Zichy, Hierminy, etc. Partidul Naţional Român a repurtat un remarcabli succes, s-au ales 15 deputaţi, între care Teodor Mihali, Alexandru Vaida-Voievod, luliu Maniu, Vasile Goldiş, Valeriu Branişte, Aurel Vlad, Ştefan Cicio-Pop, prototopul Popovici, iar mai târziu Vasile Lucaciu, la alegerea parţială de la Beiuş. Slovacii au ales pe Milan Hodja, Iuriga şi alţii, iar sârbii, pe Mihail Polit. Deputăţii acestor trei naţiuni s-au unit la Clubul parlamentar al naţionalităţilor sub preşedinţia lui Teodor Mihali şi au dus lupta politică în comun împotriva guvernului şi a măsurilor de asuprire şi deznaţionalizare luate în continuare şi înăsprite şi mai mult de guvernul coaliţiei. Incidentul Vaida-Voievod din cauza reproducerii unei poezii' la adresa ungurilor. Dau textul unei strofe a acestei poezii: '

Hiâba minden, minden, El fogozveszni lehiito ăzsiai sopredik
Hiâba alkudozol isteneddel Hogy oseid a jovot megbunhodâk.

Traducere:

Zadarnic este orice ai face.
Vei părea nătâng gunoi asiatic, Zadarnic te tânguieşti cu Dumnezeul tău Că strămoşii tăi au ispăşit şi viitorul. .

Alexandru Vaida-Voievod a atacat politica de ură şi aţâţate a guvernului unguresc împotriva românilor, demonstrând că această politică duce la învrăjbirea celor două neamuri, la ură şi dispreţ reciproc, ireconciliabil; şi pentru ilustrarea demonstraţiei sale a citat două poezii, una a unui ungur la adresa românilor şi a doua – replica unui român, la adresa ungurilor, ultima strofă fiind reprodusă mai sus. De prima poezie, plină de insulte la adresa românilor, parlamentul maghiar fireşte nu s-a sesizat A doua însă a stârnit o extraordinară vâlvă. Vaida a fost înfierat de guvern, de partidele maghiare, înjurat şi insultat, apoi exclus de la şedinţele

parlamentului, iar după expirarea termenului de excludere, ori de câte ori s-a prezentat în incinta adunării, a fost scos din incintă cu înjurături ordinare şi prin forţă. Vaida-Voievod nu a mai putut participa la lucrările adunării efectiv până în 1918, când la 12 octombrie, din însărcinarea Partidului Naţional Român, a dat citire hotărârii românilor de a face uz de dreptul de autodeterminare. îndrăzneala lui Vaida-Voievod a avut o repercusiune puternică asupra poporului român, ridicându-i moralul, mai ales în sânul tineretului. Am tăiat dintr-o gazetă ungurească poezia la adresa ungurilor şi am purtat-o asupra mea în portofel, permanent, până după Unire, citind-o şi prietenilor şi cunoscuţilor, cu orice ocazie, când se discutau raporturile dintre români şi unguri. Incidentul s-a petrecut când eram în clasa a V-a de liceu.

întărirea acţiunii de maghiarizare, Legea Apponyi, transformarea şcolilor confesionale în instrument de deznaţionalizare. Rezultatul: menţinerea elevilor în stare de lipsă de cunoştinţe şi cultură. Maghiarizarea C. F. din Croaţia, obstrucţia deputaţilor sârbo-croaţi. Eşuarea obstrucţiei şi împotrivirii. Campanie de întruniri de protest împotriva legilor Apponyi. Acţiunea parlamentară a deputaţilor români şi a episcopilor români, în frunte cu cei doi mitropoliţi. Compromisul între Viena şi Budapesta în privinţa armatei. Limba de comandă: germana; limba de serviciu: maghiara. în regimentele româneşti însă situaţia rămâne aproape neschimbată. Sub impulsul Partidului Naţional Român, condus de deputaţi, şi în urma activităţii lor parlamentare, acţiunea de emancipare naţională şi economică progresează şi se accentuează. Adunările Astrei şi ale Fondului de Teatru. Băncile româneşti. Treceri masive de latifundii ungureşti în mâna ţăranilor români cu ajutorul băncilor. Alarma dată de presa ungurească, în frunte cu „Ellenzeke din Cluj. Contramăsura guvernului ungar „Altruista Bank**. Alegerea lui Lucaciu la Beiuş.**

Vacanţele de vară: Odorhei, Mediaş, Cupşeni, nunta Leontinei Cherebeţiu cu Pompiliu Tămaş. Prima vizită de 2 săptămâni la Bistriţa, în august 1906. Cunoştinţă cu familiile Mânu şi Poruţiu.

După examene, în luna iunie 1907, stau 6 săptămâni la fratele iulian din Bistriţa pentru a mă familiariza puţin cu limba germană, cu ajutorul prietenului Olimpiu Ghiţă Studiul de limbi străine la şcolile maghiare inexistent învăţarea limbii germane, deşi studiu obligatoriu, redusă la zero. Profesorii şi elevii îşi făceau

o datorie de onoare de a nu învăţa limba nemţească. Toată intelectualitatea şi clasa mijlocie maghiară vorbeau, aproape fără excepţie, numai limba maternă. Egocentrismul unguresc: naţiunea maghiară întâia în lume; limba maghiară, mai presus de oricare alta; ştiinţa, literatura ungurească întreceau pe toate celelalte. Dispreţul, nu numai faţă de naţionalităţile conlocuitoare, ci şi faţă de germani, francezi, englezi, italieni, etc., pe care îi înfăţişau sub aspect caraghios, ca nătângi, proşti,

demni de dispreţ. Ştiinţa şi cultura, literatura străine erau necunoscute şi minimalizate. Frecventarea şcolilor din străinătate, extrem de sporadică. Numai membrii familiilor aristocratice sau foarte bogate făceau excepţie, vorbeau limbile apusene. Călătoriile în străinătate erau extrem de rare. Foarte puţini au văzut Viena, iar cei care au putut vizita Parisul, Roma, Berlinul se puteau număra pe degete, iar Londra o vedeau numai cei din diplomaţie. Această izolare voită explică cum s-a putut ajunge la credinţa sinceră şi generalizată a poporului maghiar că naţiunea maghiară şi Ungaria sunt buricul pământului, iar poporul maghiar, un fel de popor ales. Rolul evreimii în industrializarea Ungariei, în literatură, arte şi ziaristica Ungariei. După emanciparea evreilor, aceştia au devenit cei mai apreciaţi asociaţi în acţiunea de maghiarizare. Creează monopolul evreilor, în regiunile locuite de naţionalităţi, al debitelor de sare, alcool, tutun, acapararea notariatelor comunale, a profesiunilor libere, pătrunderea în viaţa politică şi în armată (honvezime). Maghiarizarea numelor.

Adolescenta

La 1 septembrie 1907, m-am înscris în clasa a VI-a de liceu la Evangelisches Obergymnasium A. B. din Bistriţa. Românii din Ardeal, spre deosebire de unguri, erau dornici de a învăţa şi o limbă străină, de întrebuinţare mai generală şi de a face cunoştinţă cu cultura apuseană. Fac câţiva ani de şcoală germană la liceele săseşti din Ardeal cu însemnate sacrificii materiale, taxele şcolare fiind mult mai mari decât la cele de stat. Găzduit la fratele meu Iulian.

în clasa a VI-a, în total 18 elevi, între care 4 români (Alexandru Busiţie, Emil Mânăstueanu, Emil Rebreanu şi eu), 1 maghiar, 1 evreu, 1 german şi 11 saşi.

Viaţa de elev: până inclusiv în clasa a V-a, elevi (Schuler) clasele VI-VIII (Studenten), cu libertatea de a fuma în public şi pe stradă, de a umbla cu baston, de a frecventa petreceri, baluri, orice spectacol, etc. Relaţiile cu fetele din societate (Krănzchen), fără supraveghere din partea părinţilor, însă fără nici un abuz cu caracter sexual. Studenţii organizau trei petreceri anual: ***Studentenball*** (la începutul carnavalului). ***Maial*** -ul în ***Schiilerwald,*** iar seara, în continuare, în oraş, ***Abiturienball*** (după examenele de maturitate), carnavalul cu ***Maskenball*** şi sfârşitul de carnaval (în ajun de ***Aschenmittwoch).*** Educaţia la saşi: familiarizarea tineretului cu viaţa socială, studenţii universitari fac studiile în Germania, pregătindu-se pentru cariera de profesori, medici, preoţi sau economişti, foarte puţini pentru cariera de funcţionari administrativi sau avocaţi, aceştia din urmă făcând studiile în Ungaria. îndrumarea tineretului spre cariere practice: meseriaşi, comercianţi, agricultori. Barieră după clasa a IV-a de liceu; în clasele inferioare 40-50, în clasele superioare 15-16.

Configuraţia etnică a judeţului: 6020 români, 3520 saşi, 520

alte naţionalităţi, unguri foarte puţini, câţiva funcţionari (în special în direcţia silvică) la căile forestiere. în oraşul Bistriţa, numeroşi evrei. în Bistriţa, numărul românilor în creştere vădită, al saşilor stagnant.

Viaţa românească în Bistriţa mult mai interesantă, vioaie şi activă decât la Dej. Clasa intelectuală numeroasă, familii de intelectuali: Tripon, Pahone, I. Pop, Mânu, Linul, Longin, Scridon, V. Poruţiu şi St. Pletosu, Domide, Negruţ, Al. Pop..

(medic şi prim procuror), Curtean, Tarţa, Podoabă, Vârtic, Dr. A. Gherman, Dr. Pavel, Chifla, Baican, Onişor, etc. Astra. Fondul de Teatru, Reuniunea de Cântări, Reuniunea de Meseriaşi, Reuniunea de înmormântări, băncile bistriţene şi Coroana, Cor ţărănesc, Românii în funcţii administrative (la judeţ şi comune), datorită înţelegerilor făcute cu saşii care se bucurau de o situaţie privilegiată faţă de alte minorităţi. Adunarea generală a Astrei, culturalizarea satelor prin conferinţe, petrecerile cu dans vara, probele de cor şi concertele sub conducerea lui Rohrbeck, apoi Klee. Primul *Studentenball* şi apoi Maialul *(Schulfest).* Reuşită la studii: la toate materiile, foarte bine, la germană, bine. Sportul de tenis. Ofiţerii români: Băncescul, Macavei, Cotaţiu, Gambăr, Petrovici. Prietenie cu tineretul mai în vârstă decât mine. Intrarea în viaţa socială românească, ceaiurile.

Vacanţa în 1908, la Buduş, Odorhei, Cupşeni.

Clasa a VU-a. Profesorii: Bartelmäss, Bolger, Kisch. îndemnul lui Kisch de a frecventa mai mult societatea germană a fetelor (Krănzchen), Vaier Vicaş şi Gaby Mânu. Operaţia de apendicită a fratelui meu Iulian, naşterea nepotului Mircea (6 decembrie 1907).

La sfârşitul anului şcolar, iniţiativa înfiinţării unei societăţi studenţeşti (a elevilor) cu caracter cultural şi naţional. Redactez un proiect de statute şi de activitate, înglobând şi pe elevii clasei a V-a. Scopul societăţii: cultivarea sentimentului naţional şi moral, însuşirea culturii româneşti, pe tărâm individual, familial şi naţional. Această directivă mi-a fost apoi o călăuză permanentă în toată viaţa. Iniţiativa şi proiectele mele sunt acceptate de consfătuirea ţinută sub preşedinţia lui O. Ghiţă, singurul român abiturient (absolvent al liceului). Se înfiinţează societatea studenţească (liceală) care, în anul şcolar următor (1909/1910), a primit, la propunerea mea, numele de „Augustin Bunea". După Unire, această societate s-a transformat în societatea academică „Dacia". în iama 1908/1909, prima deplasare la Năsăud, cu ocazia unui bal. Năsăudul, centrul graniţei. Graniţa, istoric, grăniceri şi ţărani, fondurile grănicereşti, liceul, burse. Administrarea pădurilor trecută la stat. Conflictul cu guvernul ungar pe chestia calităţii de grănicer. Cine să beneficieze de averile grănicereşti? Descendenţii foştilor grăniceri sau şi străinii pripăşiţi ulterior pe respectivele meleaguri? Românii năsăudeni, viaţa intelectuală şi politică, oportunismul politic, deputaţi români guvernamentali.

Criza în legătură cu anexarea Bosniei. Primejdia unui conflict armat cu Serbia şi Rusia. Mobilizare parţială Potolirea crizei

datorită intervenţiei diplomatice a Germaniei.

Vacanţa de vară, petrecerile cu dans din Lăpuş la 2 august în fiecare vară. Regiunea, locuitorii, Tg. Lăpuş, Mânăştur, Cupşeni, Lăpuşul românesc, familiile Cupşa, Buda, Paşca, Muşte (protopopul şi lancu de Coroieni), Petrovan, Pop din Cernești, doctorul I. Olteanu, N. Roman, Buzura, etc.

Verişoarele din Odorhei şi Nadiş. Concert şi petrecere cu dans al teologilor din Gherla la Jibău. Concert la Dej, Zaharia Bârsan.

Primul zbor al lui Bleriot la Budapesta. Anul şcolar 1909/10. Profesorii: G. Fischer, Berger, Kisch, Auner. Activitatea societăţii studenţeşti. Casina, seratele cu plăcinte, conferinţe. Nunta Geni Mânăstireanu-Traian Dragoş la Teaca. Noua simpatie: Biby (Alexandrina) Tripon; stau 2 luni la mătuşa Estera (Familia Baican mutată la Bistriţa) din cauza scarlatinei în familia Iulian şi Tripon. Simpatie faţă de mine a fetei profesorului de germană: Paula Kisch; când pleacă în iulie la Stuttgart (Germania), îmi dă un trifoi cu 4 foi, presat, drept porte-bonheur; l-am păstrat până prin 1940. Nu am revăzut-o până în 1940, când mi-a cerut intervenţia în justiţie pentru soţul său, Dr. Gondosch.

Participarea în grup a elevilor din clasele a VIII-a şi a Vil-a la Maialul liceului din Năsăud, fraternizare.

Guvernul de coaliţie creştni-democrat Revine în fruntea politicii din Ungaria contele Ştefan Tisza (preşedinte de consiliu deocamdată Kucu-Hâdervâry). Tisza preşedinte al noului Partid al Muncii Naţionale (în realitate, vechiul partid liberal sub altă etichetă). Dizolvarea parlamentului, alegeri generale. Partidul Naţional Român prezintă candidaţi în toate circumscripţiile româneşti. Mari perspective de reuşită în condiţii cvasi-normale. în circumscripţia Năsăud, candidează Victor Onişor. Primul debut în viaţa politică: participarea la campania electorală pe Valea Bârgăului. Entuziasmul între alegătorii români. Contracandidat profesorul Ciocan, guvernamental. La alegeri, Onişor rămâne în minoritate cu câteva voturi faţă de Ciocan.

Alegeri de mână forte. Partidul Muncii Naţionale obţine mari majorităţi, partidele de coaliţie sunt înfrânte. Este înfrânt şi Partidul Naţional Român, prin teroare şi falsificare de voturi (trecerea unui număr de voturi în favoarea unui candidat fictiv cu nume identic cu cel al candidatului Partidului Naţional Român). Se aleg numai 5 deputaţi naţionalişti: Teodor Mihali la lleanda (fără contracandidat). Alexandru Vaida-Voievod la Arpaş (circumscripţia lui Nicolae Şerban, cedată de acesta lui Vaida), Nicolae Şerban la Făgăraş, Ştefan Cicio-Pop la Sibiu şi protopopul Dămian la Brad. Cad luliu Maniu la Vinţ, Vaida-Voievod la Ighiu, Vasile Lucaciu la Beiuş, Vasile Goldiş la Rodna, Octavian Goga şi toţi ceilalţi candidaţi, inclusiv Aurel Vlad. în Banat nu se alege nici un deputat naţionalist, la Caransebeş, Siegescu guvernamental, care face liceu unguresc din fondurile grănicereşti. Tisza la preşedinţia Camerei şi trece cu forţa noul regulament al Camerei, care face pentru viitor imposibilă obstrucţia, mai ales cea tehnică, practicată în trecut de opoziţie.

Ceva mai târziu, Tisza trece în fruntea guvernului.

Examenul de maturitate îl iau cu „foarte bine". Cu „foarte bine" 6 inşi din 18, şi anume: doi saşi, doi români, un ungur şi un evreu. Ceilalţi doi români iau nota „bine, corigent un sas. *Abiturientenball-ui* nostru. *Kneipe* (întrunire cu chef a unei asociaţii studenţeşti. N. T), de adio, fotografia comună, angajament de a ne revedea peste 10 ani, vizita lui Pietro Cartelli, fost coleg la Dej, hoinăreli nocturne.**

Vacanţa: nunta Tinucăi la Nadiş cu Andrei Timbuş. Decesul lulianei din Odorhei, înmormântarea.

Studentia

Vizită la Bistriţa pentru vânzarea manualelor de şcoală. Pregătirea pentru Universitate. Mi-am ales cariera de avocat mai de mult, deoarece având o marcată înclinare pentru politică, eram convins că studiul dreptului era cea mai adecvată pregătire şi în această direcţie.

înscrierea la Facultatea de Drept de la Universitatea din Cluj. Casa şi masa la unchiul Gabor Karşai, unde concomitent erau: Gabriel Tripon, Gavril Karşai (din Nadiş) şi Metania Karşai (verişoară, tot din Nadiş), toţi cu 3-5 ani mai tineri decât mine, elevi la liceul unitarian, respectiv la Marianum. Cursurile încep numai la 1 octombrie. Trei săptămâni la Cluj. luliu Vicaş, luliu Haţiegan, Coriolan Tătara, toţi doctori la clinici. Adunarea generală a Astrei la Dej. Cu un grup din Cluj, merg la această sărbătoare culturală.

începerea cursurilor la Universitate. Profesorii Farkas Lajos, Ovari, Kiss. Seară de cunoştinţă a studenţilor români. Leon Bancu, tatăl său originar din Buduş. Prietenia cu Leon Bancu st cunoştinţele făcute pnn el (Sabin Nemeş, Valentin
Poruţiu, Emil Folea, Octavian Rusu). Românii din Cluj: doctorul Aurel Isacu, grupul Frâncu-Dăianu. Băncile Economul ţi Vatra. Adversităţile între cele două grupuri. Neutrii: familiile Valentin Poruţiu, Orga, Docan, Pop, Căciulă, luliu Pordea, Simion Nemeş, Mandeal, Hossu, Ilea, Ciuta, Ranta. Meseriaşii: croitorul Radu, frizerul Teodor Târziu. Internatul Petreu, masa la parohia Bisericii catolice, protopopul Rosescu, preotul Simu. Studenţii şi societatea românească din Cluj foarte anemică, redusă la l-2 petreceri cu dans, aranjate de studenţi. Viaţa de cafenea. Colegii: P. Nemoianu, Viţian, Damian, Matei Voileanu, Lemenyi, Eugen Banciu Deac, Hossu, Goia, Damina, I. Zaharia, Lupu, fraţii Stanca, Octavian Rusu, E. Folea, Stoichiţă, etc.

Seara de cunoştinţă tradiţională la Biasini. Revederea cu Leon Bancu, funcţionar la Banca Economul. Introducerea mea la Talia şi în cercul ce frecventează această cafenea. Alegerea lui Remus Furdui ca preşedinte al Tinerimii universitare din Cluj. Pseudo-organizare a universitarilor români din Cluj. Scurt istoric al organizării tineretului universitar român. Societatea „Iulia", profesorul Silaşi. Dizolvarea societăţii „Casina Română", care a rămas în părăsire, mutată într-o cămăruţă de la Internatul Petreu

şi redusă la o masă de biliard uzată şi inutilizabilă. în această cămăruţă, cu uşile larg deschise, se aduna tineretul o dată pe an, pentru a alege preşedintele şi comitetul. Activitatea comitetului se reducea la aranjarea a l-2 petreceri cu dans. Cunoştinţă cu familiile din Cluj.

Primul semestru. Crăciunul. Seara de Silvestru la Bistriţa. Debutul la reprezentaţia de teatru de amatori, organizată de Fondul de teatru local, într-o piesă cu două persoane, având parteneră pe Ştefi Poruţiu. Prima manifestaţie a tineretului universitar, aranjarea unui concert urmat de bal în sala Redutei (sala Procesului Memorandului). Articolul lui Octavian Goga: *Copiii nimănui.* Marele ecou stârnit de articol, în opinia publică ardeleană. Curent pentru o participare numeroasă din toate ţinuturile româneşti. Concertul şi balul s-au transformat într-o mare manifestaţie de solidaritate românească: strălucită reuşită din punct de vedere moral şi material. Concertul urmat de bal s-a soldat cu un beneficiu net de peste 3.000 coroane. Fondul a fost depus la Banca Economul. Primul conflict cu colegii unguri. Incidentul studentului în medicină, Ştefan Hossu, fratele episcopului Hossu. Hossu citind un ziar românesc în cursul pauzei, un coleg ungur îi smulge ziarul, îmbrâncindu-l şi proferând cuvinte insultătoare împotriva românilor. Hossu pălmuieşte pe agresor, în urmă este scos cu forţa din sală după o împotrivire dârză, ajutat de colegii români, inferiori în număr. Hossu în urmă a trecut la Universitatea din Budapesta pentru a se pune la adăpost de duşmănia profesorului Apathy, reprezentantul şovinismului intolerant. Decizia Apathy din anii trecuţi, când, în calitate de rector, a interzis întrebuinţarea limbilor străine (româna, germana) în clădirea Universităţii şi a Mensei studenţeşti. Vestea incidentului s-a răspândit cu iuţeala fulgerului. S-a hotărât spontan bravarea ungurilor prin arborarea de către toţi studenţii de ziare româneşti. Iniţiativa a fost luată de studenţii în drept, anul I (unde eram cei mai numeroşi români). Avea să aibă loc în pauza dintre orele 10 şi 11. Ungurii aveau un atlet, pe contele Teleky, iar noi românii, tot un atlet, pe Stan Ştefl ea îl puteam opune. Cei doi se măsuraseră adeseori, în concurs amical, în sălile de gimnastică, fără a se putea învinge unul pe altul. Firește au fost invitaţi toţi studenţii români de la toate facultăţile să asiste şi să dea ajutor în caz de nevoie. Toţi au răspuns entuziast la apel. încă de la orele 8-9, sala mare de cursuri a fost plină de studenţi români, care au ocupat în masă compactă mai bine de jumătate de sală, îndeosebi băncile din fiind care dominau toată sala. Niciodată sala nu a văzut atâta lume. La ora 10 toţi studenţii au scos ziarele româneşti „Lupta" şi „Tribuna" şi au

început să le citească. Ungurii s-au sesizat imediat. S-a produs mare rumoare, apoi au început vociferări zgomotoase, la care răspundeam cu fermitate, afirmând dreptul nostru de a vorbi şi citi în limba noastră şi huiduind intoleranţa asiatică a adversarilor. Tumultul creştea incontinuu şi se propaga pe sălile

facultăţii, unde se îngrămădeau studenţii unguri şi români care nu au încăput în sala de cursuri. Vacarmul devenise asurzitor, lecţia de la ora 11 nu se putea ţine. La încăierare însă nu s-a ajuns, deoarece ungurii nu au avut curajul să treacă de la vociferări, sudălmi şi ameninţări la fapte. După 12 şi-a făcut apariţia rectorul Szádetsky care, în mod foarte autoritar, a somat studenţimea să se împrăştie, să părăsească clădirea Universităţii şi, pe viitor, să se abţină de la orice act de intoleranţă, brutalitate sau provocare, deoarece cei ce se vor face vinovaţi de astfel de abateri vor fi sancţionaţi fără cruţare prin eliminare, indiferent de ce naţionalitate ar fi. Intervenţia rectorului a potolit spiritele. Universitatea a fost evacuată, iar atitudinea sa energică şi obiectivă a avut drept urmare că, ulterior, niciodată nu a mai avut nici un student român vreun incident sau neplăcere pentru vorba românească sau pentru citirea de gazete româneşti în incinta Universităţii. După aceasta, măsurile profesorului Apathy au căzut în completă desuetudine.

Procesul de presă al lui Octavian Goga, apărat de luliu Pordea, în faţa Curţii cu Juraţi, alcătuită exclusiv din unguri. Atitudinea lui Octavian Goga m-a decepţionat (a vorbit în ungureşte şi a căutat să câştige bunăvoinţa Curţii prin afişarea traducerilor din poeţi unguri). Apărătorul, luliu Pordea, a avut o atitudine foarte demnă şi fermă, impunând mai mult decât Goga. Participarea ca auditor la proces a studenţilor. Seara, masă comună în onoarea lui Goga. Cunoştinţă şi prietenie cu Eugen Bunea, Deac (studenţi în medicină) şi, prin ei, cu blăjenii. Pregătirea examenului, iau examenul cu distincţie. Vacanţa la Bistriţa, Cupşeni şi Buduş. Pregătirile pentru serbările Astrei la Blaj şi zborul lui Vlaicu pe Câmpia Libertăţii. Plecarea la Blaj, invitat de fratele meu Iulian şi de soţia lui Veturia să-i însoţesc. Urmează să stau la familia Vlasa (fetiţa Maria, medicul militar Florea, ginerele, şi soţia de la Sibiu), moşie bogată.

Serbările. **50 de ani de la înfiinţarea ASTREI [Asociaţiunea Transilvană pentru Literatura şi Cultura Poporului Român], întreg Ardealul românesc este de faţă. Arhiereii celor două biserici, Mitropolitul Meţianu găzduit la Mitropolitul Mihali. Prezenţi toţi fruntaşii politici şi intelectuali din Ardeal, în frunte cu deputăţii naţionalişti. Mulţi intelectuali şi scriitori din Vechiul Regat şi din Bucovina. Comitetul de organizare a serbărilor prezidat de luliu Maniu. Guvernul din Budapesta este reprezentat prin Corniţele Suprem din judeţ. Şedinţele ASTREI. Liturghia solemnă, pontificală de Mitropolitul Mihali. Asistă toţi episcopii români, deci şi cei ortodocşi. Impresie înălţătoare de solidaritate naţională, seară de cunoştinţă. Concertul festiv: Erculanul şi Mănăstirea de Argeş; solişti principali mătuşa mea Victoria Karşai. Succes răsunător. Balul, banchetul festiv, cuvântarea lui Ştefan Cicio-Pop, zborul lui Vlaicu deasupra Câmpiei Libertăţii, întruchiparea geniului naţional şi triumfului năzuinţelor Ardealului românesc spre emancipare, libertate şi unire. Profesorul Nicolae lorga la serbările de la Blaj. Este înconjurat cu**

admiraţie şi veneraţie neţărmurită, socotit ca un adevărat apostol al neamului. Pe lângă lorga, scriitorii Caragiale, Coşbuc, etc. rămân în umbră. Serbările jubiliare de la Blaj produc o mare impresie la unguri.

înscriere pentru anul II. Iulian Bene pe anul I (întâi la drept, apoi la medicină). Nunta Geniei Vicaş de la Hidig. Sunt cavaler de onoare cu Biby Alexandrina Tripon. Vizită la Săseşti, la familia Bohaţiel, vizită la familia Lengyel la Oarţa.

începutul anului şcolar (1 octombrie), alegerea mea în Comitetul de conducere
a Tineretului universitar, prezidat de Octavian Rusu. Reorganizarea Casinei Române de către grupul doctorului Aurel Isacu. Local nou şi încăpător din str. Unio (după Unire, str. Memorandului), mobilier frumos. La etajul I, vestiar, o mare sală de lectură şi şedinţe, prevăzută cu toate ziarele şi revistele româneşti din Austro-Ungaria, ziarele şi revistele principale din România, ungureşti unul din capitală, unul local, un ziar german din Viena. O sală de biliard, joc de şah şi cărţi, o cameră de restaurant cu preţuri moderate şi mâncăruri gustoase (întreţinut de un chelner român şi soţia, care aveau şi o cameră de locuit). Ulterior s—a achiziţionat şi o pianină pentru serate, etc. Casina astfel aranjată a fost pusă la dispoziţia studenţimii. Comitetul, alcătuit din grupul doctorului Isacu, avea drept casier-majordom pe unchiul meu Gavril Karşai. Casina a devenit astfel un local de intimitate românească pentru tineretul universitar şi a avut o importantă influenţă asupra formării generaţiei respective. Abţinerea fruntaşilor grupului Frâncu-Dăianu, încercarea lui Octavian Rusu de a legaliza organizarea studenţimii române prin înfiinţarea unei asociaţii „Cercul Eminescu“, cu caracter formal nestudenţesc. Statutele, înaintate prin forurile administrative, nu sunt aprobate de guvernul de la Budapesta. Primirea unei burse de 400 coroane din fondul Alexandru Şt. Şuluţiu din Blaj, bursă pe care am continuat-o până la doctorat. La Anul Nou, la Bistriţa – tradiţionala seară de Silvestru (Revelion) cu Iulian Bene, familia Pletosu, familia Podoabă. Nunta Aureliei de la Nadiş cu dr. Petre Muscă. Melania s-a îmbolnăvit de scarlatină. Casa unchiului sub carantină. Ne mutăm cu Iulian în oraş, camera din Vart-Utca. Serbările jubiliare ale societăţii „Petru Maior” din Budapesta. Reprezint studenţimea din Cluj pe cheltuiala mea (fratele Iulian). Şedinţă festivă (Vasile Stoica). Concert şi bal (familia Teodor Mihali, familia doctor Mureşan din Beiuş, familia Bianu – Comei, Gaby şi Zoe – invitaţii lui Valentin Poruţiu).

Examenul de anul III cu distincţie. Iulian Bene se hotărăşte să-şi continue studiile la Budapesta. La Bistriţa şi Sângeorz, concertul şi balul de la Gârbou sub patronajul d-lui şi d-nei Teodor Mihali, societatea românească din Gârbou: Vartic, Mezei, Victor Pop.

Războiul balcanic. Alegerea din nou a lui Octavian Rusu ca preşedinte, deşi luase doctoratul şi ieşise din cadrul Universităţii. Tratativele contelui Tisza cu Partidul Naţional Român prin

delegaţii săi Teodor Mihali, luliu Maniu şi Valeriu Branişte; negocierile se termină fară rezultat, concesiunile contelui Tisza fiind minimale (câteva locuri şi Forispan-prefect, etc.). Dezbaterea chestiei româneşti în parlamentul din Budapesta – câteva cuvântări rezonabile. Ne pasionează rolul României în conflictul balcanic şi revendicările ce încep să se formuleze. Românii ardeleni urmăresc cu mare interes desfăşurarea evenimentelor. Câteva concerte la Casina Română, organizate din iniţiativa lui I. Hoşan, C. Stanca şi Valeriu Pop, cu concursul lui 1. Zaharia Lupu, Baltă, etc. Nemulţumirea faţă de lipsa de activitate a lui Octavian Rusu absorbit de nevoile profesionale, înţelegere cu N. Cristea, I. Damian, Goia, etc., pentru schimbarea comitetului. Octavian Rusu – informat prieteneşte – se retrage de bunăvoie. Alegerea noului Comitet: Nicolae Cristea preşedinte, eu vicepreşedinte, Goia secretar, Damian, Prună, etc. Prima şedinţă plenară a întregii tinerimi. Conferinţa mea despre Mihai Viteazul cu concluzia că soarta românismului fără fortăreaţa naturală a Ardealului este ca frunza bătută de vânt. Conferinţa stârneşte mare entuziasm. Propunerea doctorului Eugen Bianu de a edita o revistă politico-literară, mai ales pentru uzul tineretului intelectual. Propunerea este acceptată şi comitetul îndrumat să o realizeze împreună cu dr. Eugen Bianu. Legalizarea organizării tineretului universitar la propunerea mea se hotărăşte să ne înglobăm în *Astra,* ca despărţământ *sui-generis* al tineretului

universitar. Redactez un statut special, care apoi este certificat de conducerea *Astrei.* Programul de activitate al noului comitet: pacificarea celor două grupuri antagoniste din Cluj, vast program politico-cultural (inclusiv editarea revistei „Noi"), manifestări artistico—culturale în provincie, acţiune de luminare a satelor. Pentru pacificarea clujenilor era nevoie de o conducere neutră la Casină. Vizite protocolare la toţi intelectualii din Chij, sondarea fruntaşilor, acceptarea ideii. Propun pe luliu Pordea care, pe lângă o strălucită situaţie profesională, începe să se bucure de multă consideraţie şi din punct de vedere naţional, în urma curajoasei şi răsunătoarei apărări pe care o făcuse în procesul celor din Moftinul Mic şi în procesul Goga. Propunerea este agreată de fruntaşii celor două grupări. luliu Pordea primeşte. Comitetul Casinei se reorganizează sub preşedinţia lui luliu Pordea. Conferinţele săptămânale cu program artistic. Organizarea unui cor permanent şi a unei orchestre permanente (cu concursul lui Hozan, C. Stanca şi Cenariu). Conferinţa lui Horia Petre Petrescu, concerte la Turda, Huedin şi Dej. Echipe de conferenţiari studenţi pentru satele româneşti din apropierea Clujului. Activează simultan mai multe echipe în fiecare duminică. Constituirea redacţiei revistei „Noi". Director Eugen Bianu; redactori: Nicolae Cristea, eu, C. Stanca, Prună, Nicolescu, tipărită la Bariţiu. Acţiunea pentru clădirea unui cămin studenţesc în cadrul fundaţiei Petreu, memoriul meu. înfiinţarea bibliotecii. Fondul de aproximativ 4.000 coroane (aur) rezultată din balul din 1911 de care m-am ocupat mai sus. Luăm hotărârea

de a-l utiliza pentru înfiinţarea unei biblioteci. Comandăm de la Bucureşti şi de la Cernăuţi toate cărţile de literatură şi traduceri din literatura clasică europeană, cum şi lucrările mai cunoscute de istorie a savanţilor români. Biblioteca este instalată la Casina Română şi încredinţată unui bibliotecar. înfiinţarea unui club sportiv, sub conducerea lui Sever Dan care, ca secretar al Partidului Naţional Român, îşi luase reşedinţa la Cluj. Turneul artistic al bursierilor Fondului de teatru: Ştefan Mărcuş, I. Crişan, Aca de Barbu şi Băilă. Primul număr din revista „Noi". Examenul de anul III cu distincţie.

Vacanţa. Intervenţia României în conflictul balcanic. Mare entuziasm şi efervescenţă în Ardeal, Bistriţa, Cupşeni, ultimul bal de la Lăpuş. Pregătirea în vederea examenelor de doctorat deoarce în primăvară am fost recrutat şi repartizat la Regimentul 1 Artilerie Grea din Viena, astfel că iau absolutorul cu 7 semestre. Plec la Cluj cu hotărârea de a mă dedica numai studiului, renunţând la orice altă activitate în timpul examenelor de doctorat pe care intenţionez să le iau tot cu distincţie, pentru a cere promoţia sub *„auspiciis regis".* La Cluj însă sunt insistent solicitat să accept preşedinţia sub motivul că nu pot abandona la jumătate de drum marea mişcare începută abia de o jumătate de an, tocmai eu care am fost sufletul acestei iniţiative şi al acţiunii. Până la urmă accept, însă numai pentru un semestru, cerând pe Goia ca vicepreşedinte care, apoi, să fie urmaşul meu după Crăciun. Revista „Noi" popularizează familia regală română. Intensificarea conferinţelor şi programelor artistice săptămânale, accentuarea propagandei culturale la sate.

Dr. Aurel Isacu îmi retransmite propunerea rectorului de colaborare a tineretului universitar român cu ce) maghiar pe picior de egalitate. înscrierea studenţilor români la Egyetemi Kdr (Cercul Universitar), comitet maghiaro-român, cor, orchestră comună, programe de festivaluri în româneşte şi ungureşte, etc. Este o urmare a acţiunii începute de noi care, evident, nu a rămas neobservată şi un corolar al negocierilor duse de Tisza cu Partidul Naţional Român, mergând mult mai departe decât acesta, până la paritate. După o serie de lămuriri şi precizări, avute de mine şi date de rector prin dr. Isacu, – rectorul rezervând propunerile directe, după ce sondajul ar fi dat un rezultat pozitiv – răspunsul meu este negativ, cu motivarea

că, atâta vreme cât tratativele guvernului cu Partidul Naţional Român nu se vor solda cu o înţelegere formală şi definitivă, studenţimea română riu poate crea aparenţa unei acţiuni disidente, de slăbire sau de rupere a solidarităţii naţionale, oricât ar fi de larg şi de înţelegătoare propunerile care i s-ar face.

Campania României în Bulgaria, repercusiuni politice şi psihologice în Ardeal. Şezătoarea de la Bistriţa, balul de toamnă. Primul examen riguros de doctorat Unii profesori şovini se sesizează de perspectivele promoţiei mele sub *„auspiciis regis",* în urma conferinţei mele despre „Mihai Viteazu)", a acţiunii intensive întreprinse de studenţimea română reorganizată şi în

urma refuzului dat rectorului, se creează o atmosferă ostilă intenţiilor mele. Unii profesori iau hotărârea de a împiedeca, după putinţă, aceste situaţii. Unul singur se angajează formal: Kiss Mor (evreu botezat) care, înlocuind pe titularul de catedră la dreptul comercial, se făleşte că mă va trânti la examen. Nu reuşeşte, însă îmi reduce nota de distincţie. Toate aceste maşinaţii sunt comunicate în mare taină unchiului meu şi doctorului Isacu, de un profesor prieten; în faţa acestei situaţii, renunţ să mai cer o nouă examinare, deoarece orice notă strălucită aş lua, recomandarea corpului profesoral era obligatorie pentru promoţia sub *.puspiciis regis",* iar această recomandare nu o mai puteam obţine. Aleg deci alternativa de a trece toate examenele în timp record (tot la 4 săptămâni câte unul), ceea ce am şi făcut, astfel că la 28 martie am avut promoţia de doctor în drept.

Turneul Teatrului Naţional din Bucureşti în Ardeal cu d-na Ciucurescu, lancu Brezeanu, etc., sub conducerea lui Victor Antonescu. Nu se dă autorizaţia de a da o reprezentaţie la Cluj. Primirea la gară, aranjarea unei mari mese comune cu intelectualii şi studenţii. Eludând opreliştea, artiştii români ne încântă cu numeroase dialoguri şi scene întregi din *Scrisoarea pierdută* şi *O noapte furtunoasă.* Sugestia lui Dăianu de a nu toasta şi pentru Victor Antonescu, ci numai pentru Ciucurească şi Brezeanu. Rostesc o cuvântare foarte aplaudată, în numele tineretului şi al intelectualilor, exaltând cultura şi arta românească, iar la urmă închin pentru solii din Bucureşti în general, pentru Ciucurească şi lancu Brezeanu ca mari maeştri ai artei, pentru Victor Antonescu ca neobositul organizator al acestui turneu. Astfel am reuşit să împac şi susceptibilităţile şi să nu nedreptăţesc prin tăcere pe nimeni. Seara s-a prelungit până târziu, într-o atmosferă de mare intimitate şi înălţare sufletească.

Retragerea mea din funcţia conducerii, cu toată stăruinţa generală. Unanime regrete şi călduroase ovaţii. Goia îmi urmează. Scurtă vacanţă la părinţi. Seară intimă de revelion la Cluj. Vizita episcopului Vasile Hossu la Bistriţa de Bobotează (19 ianaurie). Liturghia solemnă, sfinţirea apelor. Masă de gală la familia Tripon, seara „Şezătoarea" de Brediceanu.

Al doilea examen de doctorat la începutul lunii februarie, teza de doctorat (cauzele criminalităţii), al treilea examen de doctorat la mijlocul lunii martie. Bal aranjat de Clubul sportiv. Promoţia mea de doctor la 28 martie 1914. înscrierea mea ca stagiar (candidat de avocat) la 5 aprilie, în baroul de Târgu Mureş pe lângă avocatul dr. Gavril Tripon din Bistriţa, care are birou comun cu fratele meu Iulian. Rămas bun de la colegii din Cluj, cu urări de continuare a activităţii. Participarea a doi delegaţi – între care Lazăr Isarcu – la congresul studenţesc de la Iaşi. Excluderea lor din universităţile din Ungaria.

***La Bistriţa.* începutul activităţii profesionale la instanţele din Bistriţa, Năsăud, Rodna şi Gârbou. Debuturi promiţătoare. Curte serioasă Alexandrinei (Biby) Tripon. Pregătiri pentru a petrece o**

vacanţă de vară de o lună în Regat. Bilet de parcurs gratis pe C. F. R. Predeal – Bucureşti – Constanţa – Tumu Severin – Iaşi, proiectat pentru luna august. Fratele meu Iulian cu familia şi familia Tripon fac vacanţa la Sângeorz-Băi. Proces la Zalha (Jud. Gârboiu), la *TI* iunie 1914. De acolo trec pe la părinţi la Buduş. !n ziua de 29 plec prin Dej la Bistriţa. La sosirea în Dej aflu de asasinarea arhiducelui moştenitor Franz Ferdinand şi a soţiei /sale/ în Sarajevo. Prima impresie între români, care legau mari nădejdi de cel dispărut; dintre susţinătorii politicii de unire făceau parte şi oameni reprezentativi ai românilor, îndeosebi Alexandru Vaida-Voievod, luliu Maniu, Miron Cristea. Dezorientarea momentană, mai ales că ungurii nu-şi ascundeau bucuria de a fi scăpat de viitorul monarh, care era un adversar ireductibil al hegemoniei maghiare şi plănuia federalizarea statelor autonome naţionale, în cadrul Austriei Mari. începe campania de presă împotriva Serbiei. Nici o măsură militară vizibilă, nici o concentrare, în 25 iulie, sâmbătă, plec cu trăsura împreună cu Victor Man pentru a petrece duminica la Sângeorz-Băi cu familiile Pop, Tripon, Man. Minunată zi de vară, dimineaţa tenis, concert la amiază. Teodor Mihali şi doamna îşi fac cura la băi. După-masă, către şase, notarul Marţian (român), care îşi avea biroul peste drum de vila Tripon, ne anunţă că trebuie să se fi petrecut ceva grav, deoarece a primit ordin urgent să distribuie urgent chemări individuale de concentrare parţială. După ora şase începe distribuirea chemărilor de mobilizare (regimentul 63 avea un batalion detaşat în Bosnia). începe să se vorbească despre războiul iminent cu Serbia, fără a avea o precizare. Serată dansantă cu concert, obişnuită în fiecare duminică. Puţină agitaţie, deoarece lumea, în general, nu se aştepta la ceva grav. Totuşi Iulian se hotărăşte să mă însoţească la Bistriţa pentru orientare şi pregătirea plecării mele în concediu. Plecăm dimineaţa la ora 5 cu trenul, la Bistriţa ajungem la ora 8. Aflăm de ultimatumul adresat Serbiei, de ruperea relaţiilor diplomatice. încep să sosească rezerviştii, în număr nu prea mare, căci nu este mobilizat întregul regiment. Rezerviştii sunt îmbrăcaţi în uniforma.de campanie. Sosesc primele ziare din Cluj şi Budapesta cu articolele foarte războinice. Ne hotărâm să aducem familiile de la Sângeorz-Băi la Bistriţa, pentru a nu rămânea izolate, în caz de mobilizare generală. Plec cu două trăsuri, marţi 28 iulie la Sângerez. La amiază, chef mare – ingineri silvici, saşi şi unguri, cu lăutari într-o fraternizare zgomotoasă închină pentru război, pentru armată, pentru împărat (sic), pentru fraternitatea de arme germano-maghiară. Se cântă imnul maghiar, marşul Prinz Eugen, se sparg pahare. Seara la Bistriţa. Se confirmă mobilizarea parţială a 8 corpuri de armată. Se declară război Serbiei. Ziarele de Bucureşti. Bombardarea Belgradului. Se aşteaptă în 24 ore să fie ocupat Belgradul.

Războiul

Nici o acţiune militară serioasă. Ziarele din Budapesta aduc

ştiri despre agravarea situaţiei internaţionale. încep să am impresia că nu voi mai putea pleca în Regat. Sâmbătă dimineaţa (1 august 1914) se afişează pe toate zidurile mobilizarea generală. Nu sunt în clar, dacă mă priveşte şi pe mine. Iau informaţii la Cercul de recrutare. Mi se spune că am fost mobilizat pe ziua de 27 iulie, chemarea s-a trimis la Buduş. Primesc îndrumarea să plec la regiment (Viena), unde fusesem repartizat. îmi depozitez toate lucrurile la fratele meu. Toţi ofiţerii activi îmbracă uniforma de campanie, foarte entuziaşti (inclusiv românii). Spre seară încep demonstraţii pentru război. Cete de ucenici şi muncitori unguri aclamă războiul (Eljdu a Hâboru). Seara, retragere cu torţe şi muzică militară. Serenadă în faţa locuinţei colonelului comandant de regiment. Demonstraţie războinică. Românii rezervaţi, fără entuziasm. Privesc din geam de la familia Tripon, împreună cu Biby. Despărţirea de Biby, ne vom scrie. Plec dimineaţa la 5 spre Viena, după o despărţire duioasă

de fratele meu şi familia sa. La Dej întrerup călătoria şi, cu o birjă comandată telegrafic din ajun, mă îndrept spre Buduş ca să-mi văd părinţii înainte de a pleca la oaste. La viile Dejului mă încrucişez cu părinţii mei care, primind chemarea mea de concentrare şi neavând nici o ştire recentă de la mine, plecaseră la Bistriţa să mă vadă. Mergem cu toţii la Buduş, unde este şi bunica care ţinea foarte mult la mine. Toate satele în fierbere, vestindu-se mobilizarea generală. La Buduş toţi flăcăii şi bărbaţii rezervişti se pregăteau de plecare la oaste. Primarul trebuie să-i pornească în grup la amiază spre unităţi, cei mai mulţi la regimentul 63, unii – puţini – la batalionul de honvezi din Dej. Toţi, serioşi şi reţinuţi, pleacă fără împotrivire, disciplinaţi, dar vădit fără tragere de inimă. Despărţirea de părinţi şi de bunică. Tot satul în faţa bisericii şi casei parohiale. Spre Olpret ajung din urmă pe rezerviştii buduşeni. Iau în trăsura mea pe câţiva. Trec prin satele pline de lume rămasă emoţionată în urma plecării flăcăilor şi bărbaţilor mobilizaţi. Gara din Dej geme de lume, tot români mobilizaţi, în aşteptarea trenului. Nici un entuziasm, nici o manifestaţie, toată lumea însă disciplinată. O companie de honvezi din localitate, în ţinută de campanie, menţine ordinea, o secţie comandată de un fost coleg de şcoală (Dej) recent promovat Kadettaspirant (Drăgan). Pe peron, deputatul Teodor Mihali cu doamna privesc lumea. Mihali, cu lacrămi în ochi, îmi spune că este îndurerat de plecarea atâtor bărbaţi tineri la moarte pentru o cauză care nu este a lor. Cuvintele lui Mihali aveau o semnificaţie, când ziarele maghiare dădeau ca sigură intrarea în război, alături de Austro-Ungaria, a Italiei şi României. Soseşte cu întârziere trenul dinspre Bistriţa, ticsit. Din tren coboară Iulian şi Veturia însoţiţi de Anuţa Colceru, prietenă a familiei. Vroiau să mă vadă încă o dată înainte de plecare. Mă grăbesc să-mi rezerv un loc în compartimentul în care dau peste colegii de liceu Monasterian, Rebreanu, Kretihmayer. Mai stau de vorbă 1/2 oră cu ai mei, apoi trenul se pune în mişcare spre Cluj. Monasterian pleacă la un regiment de pionieri, într-un orăşel situat pe Dunăre lângă Viena,

Rebreanu la un regiment de dragoni în Bucovina, Kretihmayer (medicinist), la Innsbruck, la un regiment de vânători, având grad de plutonier sanitar. Colegii rămân în gară să ocupe locuri în trenul de Budapesta (ora 21), iar eu merg în oraş să-l văd pe unchiul Gavril. Străzile gem de lume, manifestaţiile se ţin lanţ pentru război, pentru împărat, pentru Germania şi împăratul Wilhelm, pentru Italia şi zgomotos, pentru România şi Regele Carol „fidel în aliaţi". Nu ştiu ce să mai cred. Ziarele de Budapesta se pronunţă pentru război cu Rusia. La ora 9 trenul pleacă supraîncărcat spre Budapesta. Târziu adormim până într-o localitate în care Rebreanu se desparte de noi. După intrarea în pusta Ungariei, încep să răsune în noapte prin gări şi din trenurile militare cu care ne încrucişăm primele cântece războinice ungureşti şi manifestaţii războinice. în Budapesta lume enormă, veselă şi entuziastă. Asist la plecarea ultimului Orient Expres spre Paris. Luăm apoi acceleratul de Viena, unde sosim la ora 3 p. m. Ne despărţim, iau masa în restaurantul gării Ostbahnhof, apoi mă îndrept spre Arsenal, unde este dislocat regimentul de artilerie grea. Regimentul fusese mobilizat la 27 iulie şi partea activă şi rezerva sunt plecate deja în campanie, cum s-a aflat mai târziu, cu baterii motorizate de 305 şi 150 mm, care au participat la zdrobirea fortificaţiilor belgiene şi franceze în primele săptămâni de aparente succese până la bătălia de la Mama. Partea sedentară şi Objekt V, comandant Petrik. Mă prezint, sunt dat în grija Zugsfuhrerului Puhr să mă îmbrace şi să mă cazeze. Dormitor comun de 20-30 voluntari. Primele cunoştinţe: între peste 400 de voluntari, 2 români (Bejan din Bucovina şi Leonida Pop din Năsăud), numeroşi unguri, cehi, ruteni, vienezi, germani şi foarte mulţi evrei cu nume unguresc. Cantină bună şi ieftină pentru
ofiţeri şi subofiţeri. Instrucţia. Viena, România Jună, Schonbrunn, Baden. Se anunţă dispersarea numărului prea mare de voluntari. Cer mutarea la Regimentul 63 din Bistriţa. Corespondenţă cu cei de acasă. Prima scrisoare de dragoste de la Biby. Atmosferă de victorii şi de sfârşit apropiat al războiului. Mutarea mea la Batalionul 7 artilerie grea din Komarom cu alţi 19 camarazi (4 unguri, 2 şvabi, 1 polonez, 4 secui, majoritatea evrei vienezi sau pestani). Prezentarea la Komarom, căpitanul Schneider, furierul Kostaki Sandberg, constituirea detaşamentului de voluntari: comandant kadetul Grossmann, instructori caporalii Herman Eugen şi Hart. Cazare în cazarma din centrul fortăreţei. Instrucţia două luni, completarea numărului cu doi nou-veniţi, Lanczis şi Freud. Oprirea ofensivei germane în vest, vagi zvonuri despre bătălia de la Mama, dezastrul din Galiţia, nimicirea armatei generalului Bruderman, pierderea Lembergului. Incursiunea la Sighet Armata rusă se opreşte în faţa Carpaţilor, ca şi lipsiţi de orice apărare. Fortificarea febrilă a Budapestei, Komaromului, etc. O contraofensivă desperată despresoară Przemislul, dar se opreşte pe râul San. Prima clasificare, eu al doilea, promoţia de fruntaşi *(Vormeister).* Familia Tripon se refugiază la Şercaia

(Făgăraş), apoi în Regat (Balş, Craiova, Tumu Severin). Vizita lui G. Tripon la Komarom, mă informează că România va intra curând în război împotriva Puterilor Centrale şi va ocupa şi anexa Transilvania. Mobilizarea fratelui meu la serviciul auxiliar este numit comandant militar al clinicilor din Cluj. Banchetul în onoarea căpitanului Schneider. Trimiterea noastră la Şcoala de ofiţeri de rezervă, care se ţine la Regimentul 6 artilerie grea din Komarom. Cameră închiriată la Komarom. Şcoala: cel mai de seamă profesor locotenent Freysing, profesor de politehnică din Graz, comandant de cavalerie. Peste 200 de voluntari-elevi. Vizita lui Iulian şi a Veturiei. îi însoţesc până la Budapesta. Marea înfrângere austro-ungară la Veljevo în Serbia, evacuarea Serbiei şi a Belgradului. Destituirea generalului Potiorek.

Mare depresiune morală, marea ofensivă rusească. Compresorul cu aburi. Stagnarea pe frontul de vest: cei doi adversari epuizaţi. De Crăciun suntem promovaţi la gradul de caporali. Vizită la familia camaradului Lanczos la Szekesfehervâr. Examenul teoretic de ofiţer de rezervă: clasificat al 30-lea, revenirea la unitate. Căpitanul Schneider menţine detaşamentul sub comanda lui Grossmann. Arestarea temporară a lui Szibesz. Prezentarea celor recrutaţi la revizii: numeroşi voluntari, avocaţi, oameni de bancă şi de afaceri din Budapesta. Utilizarea noastră ca instructori. Ofensiva rusească în Carpaţi, pentru invadarea Ungariei. Armata austro-ungară la capătul puterii de rzistenţă, pierderea culmilor carpatice, retragerea lentă şi continuă spre Kassa. Examenul practic pe teren, înaintarea la gradul de *Feuerwerker Kadettaspirant.* Concediu de primăvară la Cluj (Iulian, Veturia, Iulian Bene, doctorul Muscă, unchiul Gabor, la părinţi la Buduş).

Intrarea Serbiei în război. La Komarom, dizolvarea detaşamentului de voluntari, utilizarea noastră ca instructori: locot. Vanro (slovac), subloc. Sramek (evreu), Venka (ungur) activ. Ofensiva austro-ungară de la Gorlice. înfrângerea armatelor ruseşti, retragerea continuă. Beţia victoriei, constituirea unei baterii de campanie care să fie înzestrată cu tunuri modeme. După câteva săptămâni părăsesc bateria pentru a merge în concediu de vară *(Ernteurlaub)* la Buduş. Familia Tripon revine la Bistriţa. Scurtă vizită la Bistriţa, întâlnirea cu Biby. Din Komarom duc un detaşament de completare la bateria grea Tschiirtsch de pe frontul rusesc. Aspectul Galiţiei, al Lembergului, ruteni spânzuraţi. Pe Bug la Kamionka-Strumilova (Zoltanca) Ilosvây-Molzer – la familii poloneze din Kammionka. înapoierea la Komarom, repartizarea la kadettaspiranţi de la artileria de câmp: Bianu Comei, Varo, Gross, curs de călărie. Oprirea ofensivei în Rusia, ofensiva contra Serbiei. Dezastrul Serbiei,
în urma intervenţiei Bulgariei, capitularea Muntenegrului. Scurta deplasare la Bistriţa, citat ca martor într-un proces. Iulian este mutat la Regimentul 63. Atacul contra Verdunului. Mari pregătiri pentru o ofensivi împotriva Italiei. Pariul meu că Verdunul nu va fi ocupat Ofensiva de la Verdun nu face progrese hotărâtoare şi se

transformă într-o luptă de uzură. Declanşarea ofensivei din Tirol, mari succese iniţiale. însărcinat să duc un detaşament de soldaţi pe frontul italian. Căpitanul Schneider mă sfătuieşte să încerc să rămân pe front deoarece toţi kadettaspiranţii vor fi trimişi. Nu se ştie unde, şi ce condiţii. Iulian şi soacră-sa, leliţa Cornelia, la Viena să consulte un doctor. fRinsoţesc pentru a-şi cumpăra lucruri necesare pentru front Când pleacă spre Cluj, le predau toate lucrurile mele ce nu pot lua cu mine. Plecarea prin Viena – Innsbruck – Trient (30 mai) şi atmosferă de mare victorie. Scurtă pauză a ofensivei care se urmează să fie reluată peste câteva zile. Cesare Battisti, deputat austriac, căpitan în armata italiană, capturat şi identificat de un denunţător, condamnat la moarte şi împuşcat Demonstraţia ruşinoasă împotriva lui Battisti, când este dus la supliciu. Participarea unei părţi a populaţiei italiene din Trento la această manifestaţie. Plecarea din Tione la Pinzolo. Prezentarea la colonelul Seyfried, care mă reţine fără să mai cer eu. Sectorul se găseşte în plină reorganizare pe linia Care-Alto – Ospedale – Stavai – Roca – Ragada – Tresanella. O luptă grea şi costisitoare pe gheţarele de dincolo de Como di Lares şi retragerea prin pasul Furgorida (2.800 m) şi Val Lares şi Seniciaga. Repartizarea la bateria de poziţie (două obuziere de câmp de 10 gm), deservită de oamenii rămaşi în viaţă din vechea baterie pierdută şi detaşamentul adus de mine. Comandant, sublocotenentul activ Mates, ceh. Echiparea de munte. Transportul tunurilor demontate la 2100 m înălţime, cu ajutorul prizonerilor ruşi şi al populaţiei din satul Carisolo. Furierul, dr. Silviu Maior de la o baterie de munte, care urmează să se îngrijească de alimentarea noastră. Ordonanţa: Babicz losif, pe care l-am păstrat până ce am fost capturat. Pe Campo Trentino aşezarea bateriei, aranjarea de adăposturi, câteva zile dormim pe zăpadă în jurul focului. Sublocotenentul Mates la postul de observaţie, eu la baterie. Ofensiva ruşilor în Galiţia, dezastrul armatei austriece, oprirea ofensivei din Tirol. Atac nocturn italian în punctul Ragada, incendiată de noi prin bombardament. Ofensiva de pe Somme. La odihnă în Carisolo. Trecerea arhiducelui moştenitor Karl Franz losef prin sector. Facem de pază la podurile înspre Madonna di Campiglio (frumoasă staţiune climaterică). Chef la Pinzolo, antrenez pe dr. Maior la cântece româneşti (războinice). Soseşte o baterie de munte cu oameni din jurul Sibiului, aproape toţi români. Horă în piaţa din Carisolo. Plecarea pe front Intrarea României în război.

Intrarea României în război

Mare depresiune morală, înverşnare la câţiva ofiţeri unguri, simpatia ofiţerilor cehi, cei mai numeroşi. Pe Gruberspitze cu Mates şi Finger, amândoi cehi. Turtucaia. Avansarea mea la gradul de *Fähnrich* (sublocotenent *n. e.),* după exact 4 luni de serviciu pe front. Coborând spre Pinzolo, aflu pe Campo Trentino de înfrângerea armatei române în bătălia de la Sibiu. Revin la observatorul de pe Gruberspitze. Construirea unei barăci speciale

de adăpost pentru 3 ofiţeri. începe să cadă zăpadă abundentă. Căile de comunicaţie încep să se înzăpezească, viscole excepţionale, înzăpezirea în fiecare noapte a barăcii. Singurul mijloc de comunicare, un funicular de mână. Primul concediu. Plecarea cu ajutorul funicularului de mână pe Campo Trentino, apoi, pe jos, prin nămeţi de zăpadă. Plecarea spre casă prin Viena, Budapesta, de unde dau o raită la Hajduszoboszlo, unde se află fratele Iulian cu regimentul 63. evacuat în Ardeal Atmosfera de deprimare a românilor, ocuparea

Bucureştiului. Sosirea la Cluj unde petrec o noapte. Plec cu trenul de dimineaţă, ticsit de ofiţeri în drum spre frontul din Bucovina. La Bistriţa, apoi la Buduş. Decepţia românilor, un sentiment de ruşine pentru uşurinţa cu care armata română a putut fi înfrântă. înapoierea pe front. De la Trient până la Tione fac două zile cu camionul care, numai cu greu, străbate prin troiene. De la Tione, nici un mijloc de locomoţiune, fac drumul pe jos, zăpezi enorme, cum nu s-au mai pomenit din bătrâni. Avalanşe uriaşe care acoperă şi zdrobesc adăposturi şi baracamente. Urc la bateria înzăpezită, cursul de schi la San Antonio, apoi, la scurtă vreme, cursul de artilerie la Trient. Fac cunoştinţă cu Aurel Neguş, Nicu Hozan, Voronca, Bologa, iar prin ei şi cu italienii civili. După câteva zile apare în *Monitorul* armatei avansarea mea la gradul de sublocotenent cu vechimea şi solda de la 1 ianuarie 1916. Cafeneaua „Specchi", excursie de studii în Val Lugano. Lago di Caldonazzo (noul sistem al detaşamentului de şoc), excursii de plăcere la Bozen. întoarcerea pe front. Pe Stavel la observator. încasez solda şi echiparea retroactiv, în sumă de peste 3.000 coroane. Mutarea bateriei pe Rohbeck (aproape 3.000 m). Dr. Popovici comandant de baterie.

Războiul submarin. Revoluţie în Rusia Intrarea Americii în război.

Concediu la Cluj, unde se mutase între timp fratele Iulian cu regimentul 63. Aflu prin telegramă de moartea bunicii. înmormântarea la Buduş. Preoţii şi intelectualii foarte sceptici, în urma revoluţiei din Rusia. Susţin că intrarea Americii în horă compensează defecţiunea Rusiei, mai mult, asigură victoria finală a Antantei. La sfârşitul vacanţei (concediului) vin să petrec câteva zile la Cluj, unde vine şi Biby.

Pe front la baterie, reglarea tirului. Atacul italian peste gheţarul Lares împotriva poziţiei de pe Como di Cavento (3.450 m). Aspectul magnific al desfăşurării, bombardamentul poziţiei cu proiectile de 150 mm. Bateria mea este puternic bombardată. Atitudinea mea calmă impune trupei, la început foarte intimidată, apoi se ţine bine. Nici o pierdere. Como di Cavento este luat cu asalt şi apărătorii (circa 2.000 soldaţi) capturaţi. Mai târziu sunt decorat cu „Signum laudis" pentru ţinuta ce am avut Calmul se restabileşte, însă noua poziţie înaintată italiană jeneză comunicaţiile frontului nostru. Sunt trimis la Trient pentru un curs de telefonie. Cursul se ţine într-un sat din apropierea Trientului. Aproape în fiecare seară la Trient. Nicu Hozan, d-na

Bologa, Sextil Puşcariu, Nicu Bologa, italienii Cuppelon şi Barberis. însărcinat cu comanda reţelei telefonice din întregul sector şi ataşat *Grupenkommando-uhn* artileriei, plasat pe Stavel, la bat. 8.

Al treilea concediu la Cluj şi Buduş. Evenimentele de pe alte fronturi şi înrâurirea lor. Retragerea germană din regiunea Somme pe linia Hindenburg. Ofensiva franceză din Champagne, cu mari pierderi, fără a se şti de răzvrătirile soldaţilor înăbuşite cu energie. înlocuirea lui Novelle cu Petain. Succesul relativ al ofensivei engleze la Anas. Ofensiva Kerensky în Galiţia. Frumoase succese iniţiate împotriva armatei austriece (defecţiunea unei divizii cehe) contraofensiva germană, prăbuşirea armatei ruse. Ofensiva română de la Mărăşti, oprirea ei din cauza evenimentelor din Galiţia, Mărăşeşti, rezistenţa şi eroica victorie defensivă a armatei române, ofensiva armatei engleze din Flandra. Succesele germane la Riga, ofensiva fulgerătoare germană pe frontul italian, Caporetto. Oprirea înaintării pe Piave, Cambrai. Oscilaţii între speranţă şi demoralizare.

Răsturnarea lui Kerensky, Revoluţia din octombrie – Lenin lansează lozinci: pace şi pâine. Armistiţiul pe frontul oriental. Tratativele de pace de la Brest-Litovsk. Efectul propagandistic al declaraţiilor delegaţilor sovietici. Zdruncinarea moralului în interior, mişcări muncitoreşti, mari lipsuri în Austria. Spiritul armatei, naţionalităţile
- ungurii şi germanii rămân pe linia războiului victorios. Pregătiri pentru ofensiva decisivă pe frontul de vest, pregătiri şi pe frontul italian. Pacea de la Brest-Litovsk şi Pacea de la Bucureşti. Ofensiva germană de la 21 martie 1918. Frontul armatei engleze este străpuns. Afişarea comandamentului suprem al Kaiserului dă impresia timp de câteva zile că ofensiva se transfromă în război de mişcare cu rezultat decisiv. Val de optimism şi entuziasm. Ofensiva, cu toate rezultatele mari (înaintare, prizonieri, pradă), se împotmoleşte la Amiens, Montdidier. Comentarii oficioase: este nevoie de mai multe lovituri succesive pentru a zdruncina întregul front şi a obţine victoria finală. Ofensiva din câmpia Lys. Pauză. Contralovitura în sectorul nostru pentru recuperarea muntelui Como di Cavento. Reuşeşte. Avansarea mea la gradul de locotenent pe ziua de 1 februarie 1918.

Al patrulea concediu Cluj – Bistriţa Buduş. Lovitura de la Chemin des Dames (26 mai 1918). Atingerea Mamei, bombardarea Parisului cu Dicke Bertha de la 120 km. Acţiunea de la Compiegne. Germanii nu exploatează suficient succesele loviturii. Pretinsa uzare a rezervelor aliate (franceze). Zvonuri despre o iminentă lovitură hotărâtoare în regiunea Reims-Paris. Marea ofensivă austro-ungară pe Piave Asiago. Ofensiva după câteva zile de aparente succese se prăbuşeşte, trupele sunt retrase peste Piave umflat în poziţiile de plecare cu mari pierderi. Discutarea dezastrului în presă şi în Parlamentul ungar mai târziu. Monarhia nu mai are decât o singură nădejde şi scăpare: victoria germană pe frontul de vest. Succesele Antantei în

Mesopotamia şi în Palestina. Delegarea mea la Viena pentru un curs de informaţii asupra gazelor toxice. în ziua plecării – 15 iulie 1928 – se declanşează ultima mare ofensivă germană pe frontul Reims-Mama. Primul comunicat anunţă un succes iniţial briliant. Generalul comandant la *Qffiziersmesse* pretinde a avea informaţii autentice că Reims-ul a şi căzut. în realitate, ofensiva este oprită pe linia a doua, iar apoi trupele sunt retrase dincoace de Mama. Contraofensiva franceză de la Château-Thierry la 18 iulie 1918. Drumul spre Viena, întâlnirea în tren cu Aurel Neguş şi el în drum spre Viena. La curs, întâlnirea cu loan Pordea, luăm cameră împreună. Mizerie şi depresiune morală la Viena. Populaţia moare literalmente de foame. Belşug în Ungaria. Armata germană în retragere lentă spre Chemin des Dames. După terminarea cursului, plec într-o permisie de 10 zile. La Bistriţa, Biby mă aşteaptă, apoi pleacă odată cu mine la Sângeorz-Băi. La Buduş. Lovitura-surpriză de la 8 august. La Cluj. întoarcerea pe front. Aghiotant administrativ pe lângă comandantul artileriei, maiorul Humbold. Informaţii despre constituirea legiunii Române în Italia. Corespondenţa cehilor îmi dă o impresie clară asupra situaţiei revoluţionare din Boemia. O tolerez, nefăcând nici un raport. Reluarea lui Como di Cavento de către italieni. Mă îmbolnăvesc la spital – gripă spaniolă, temperatură urcată care nu vrea să cedeze. Ofensiva Franchet d'Esperey în Balcani. Prăbuşirea Bulgariei, înaintarea forţelor aliate spre Dunăre. F(eld) m(areşalul) Koves însărcinat cu apărarea Dunării. îngrijorare între unguri. Declaraţii optimiste ale ministrului honvezilor. Pe frontul italian nici o mişcare. Retragerea germană continuă pe frontul de vest. Cererea de armistiţiu şi pace a Puterilor Centrale către Wilson. Răspunsul lui Wilson: capitulare, exclusivă contra Hohenzollemilor şi militarismului prusac, autodeterminare pentru toate popoarele. Ieşirea mea din spital. Primesc un concediu medical de 2 luni. Ofensiva italiană pe Piave şi direcţia Vittorio Veneto, străpungerea frontului. Plec spre casă în direcţia Bozen, însărcinat să duc caii ofiţereşti şi bagaje. Mic convoi de 15-20 soldaţi, majoritatea cehi. Noaptea, la Madona di Campiglio. Dimineaţa, plecare mai departe. La coborâre, în vale, întâmpinaţi de un colonel care ne informează că italienii au străpuns frontul din pasul Tonale şi sunt în satul din Vale, în marş spre Bozen. Ne somează să ne întoarcem pentru a forma un front de rezistenţă. Refuz, cu toată ameninţarea că
mă va trimite la Curtea Marţială. Soldaţii mă urmează. În sat, la prima casă, un ofiţer italian cu un mic pichet Mă prezint ţi îl anunţ că ne predăm. îmi ia sabia şi soldaţilor, armele. Suntem îndrumaţi spre Tonale, fără escortă, cu caii, căruţele şi bagajele; în primul sat ni se iau trăsurile, caii, bagajele care nu pot fi transportate în spate. Rămân personal, numai cu o mică valiză şi rucsacul dus de ordonanţă. Personal nu pot duce nimic din cauza slăbiciunii. Urcăm spre Tonale. Extenuat, opresc un camion, mă prezint ofiţerului, arăt că sunt român în convalescenţă şi solicit să mă ia în maşină. Mă pofteşte, rămân numai cu un rucsac mic.

Valiza rămâne la ordonanţă, care nu este luat în camion. Nu îl mai revăd niciodată. Ajungem la Ponte di Legno, unde sunt numeroşi ofiţeri prizonieri. A doua zi suntem urcaţi în tren şi duşi până la Brescia, de unde, în cursul nopţii, facem pe jos 18 km până la lagărul din Castanedolo, escortaţi de *cavaleggierii* călări. Cehii sunt întâmpinaţi de propagandişti ai Legiunii Cehe din Italia pentru a-i recruta. Dau peste dr. G. Popovici şi sublocotenentul Moga, singurii români din tot lagărul. Mă prezint la colonelul comandant al lagărului şi îi comunic că dorim să intrăm în Legiunea Română şi solicit cuvenitele ordine. Foarte politicos îmi comunică că nu are nici o instrucţiune în ce priveşte pe români, probabil că în această parte a frontului nu au fost trupe româneşti. Promite că va cere telegrafic instrucţiuni de la Ministerul de Război. Lagărul este alcătuit din corturi cu aşternuturi de paie. Aprovizionarea lipsă, mâncăm conserve încălzite. A doua zi noaptea, pe la ora 21, aud din cort strigându-se numele meu. Ies din cort, un gradat mă cheamă la comandament. Colonelul îmi arată telegrama Ministerului de Război, ca să fim trimişi la Cittaducale, locul de concentrare a ofiţerilor români care urmează să fie primiţi în Legiune. îmi prezintă pe căpitanul Acqua, care ne va însoţi pentru a ne feri de orice inconveniente, putem pleca de îndată. Chem pe Popovici şi pe Moga. Plecăm pe jos la Brescia, în lipsa oricărui vehicul care nu poate fi achiziţionat în toiul nopţii. Urcăm în tren la 6 dimineaţa până la Bologna, unde luăm trenul direct Milano – Ancona – Roma. în aşteptarea trenului, căpitanul Acqua ne poftеşte la o gustare în restaurant. în timpul cât stăm la masă, un general îl apostrofează că stă la masa cu ofiţeri austrieci. După raportul că suntem români acceptaţi în Legiunea Română, generalul vine la noi, ne prezentăm, ne strânge mâna, ne felicită, având cuvinte frumoase la adresa României şi a românilor. Continuăm călătoria de-a lungul coastei Adriaticei, apoi coborâm spre Temi, unde luăm trenul spre Cittaducale, unde ajungem spre seară. Prezentarea la maiorul Tucini, comandantul lagărului (o fostă şcoală, bine amenajată), dăm peste ofiţerii Biduci, Şt. Turtureanu şi Obadă, toţi trei bucovineni, foşti membri ai comitetului de iniţiativă, nerepartizaţi la unităţi. Aflăm despre modul de constituire a Legiunii, acţiunea ofiţerilor prizonieri, piedicile întâmpinate, profesorul Mândrescu, veleităţi, intrigi. Maiorul ne cere o declaraţie scrisă că solicităm din propriu îndemn intrarea în Legiune, pentru Ministerul de Război. Moga se codeşte, pe motivul că este din Arad şi are logodnică unguroaică; îl înduplecăm până la urmă. Nici o ştire despre situaţia din Ardeal. România reintră în război. Ştiri confuze despre armistiţiul de la Belgrad şi linia de demarcaţie de pe Mureş. Un ordin telegrafic din Roma confirmă primirea noastră în Legiune, pe ziua de 3 noiembrie şi dispune plecarea noastră la Albano Xaziale, unde este partea sedentară a Legiunii. Sosire dimineaţa la Albano, întâlnire cu Titu Trif, apoi cu Câmpianu, Kovary, etc. Comandantul Legiunii, generalul Ferigo, fost ataşat militar al

Italiei la Bucureşti. Agitaţiile grupului profesorului Mândrescu împotriva Vechiului Regat şi împotriva jurământului de credinţă. Consiliul naţional din Paris. Delegaţi pentru Italia şi luarea jurământului: părintele V. Lucaciu, Nicolae Titulescu, I. Ghika, profesorul Ursu, Constantin Miile. Depunerea jurământului de către ofiţerii din Albano. Banchet. Cuvântările rostite de părintele Lucaciu şi Nicolae Tituiescu: „Nu numai România Mare, ci România Nouă". 1 decembrie 1918. Luarea jurământului trupei în cadrul unei liturghii solemne, oficiate de părintele Lucaciu, pe podişul de la Marino. Vizitarea Romei şi a spectacolelor din Roma.

Crăciunul la Albano. Ministrul Lahovary cu familia în mijlocul ofiţerilpr legionari. Vagi informaţii din ţaţă şi mai ales din Ardeal. Convorbire cu Tituleseu la Hotel Minerva. Wilson la Roma. Sunt în primejdie de a fi strivit de mulţime. Cei mari, la Paris, hotărăsc o campanie împotriva Rusiei comuniste. Se decide formarea a două divizii din legionari, care să participe la campania proiect*ă alături de alte trupe interaliate. La stăruinţa guvernului român, se renunţă la crearea diviziilor şi se admite urgenta repatriere a tuturor legionarilor înzestraţi cu armament corespunzător. La început de februarie pleacă pe cale maritimă primul eşalon, circa 1.000 români, între care se admite şi Titu Trif, ca bolnav; îl însărcinez cu informaţii personale pentru familia mea. Delegaţie pentru lagărul din Avezzano pentru trierea trupei ce s-a înrolat în Legiune. Avezzano, oraş în Munţii Abruzzi, distrus în întregime de un cutremur în 1915. Lagăr de barăci comun, români şi cehi, întâlnire cu ofiţeri cehi cunoscuţi. Serbări culturale şi patriotice comune. Frig, îmi degeră extremităţile membrelor. După două săptămâni sunt rechemat la Albano şi repartizat ca ofiţer de propagandă la Regimentul 3 Crişan. Acţiunea de propagandă la Marino, Cenzano, Nenni, învăţăm despre reforma agrară, electorală, unirea românilor, regalitatea, Regina Maria în timpul războiului, etc. Organizarea unei orchestre a regimentului (fanfară). Concerte în aer liber, baluri cu participarea largă a populaţiei. Atmosfera în sânul populaţiei din Italia. Semne de descompunere în armata italiană: lipsă de disciplină şi de respect faţă de ofiţeri. Trapa română se distinge prin ordine, disciplină şi omenie. Se accelerează acţiunea de repatriere care se va face pe batalioane (1.000 oameni). Comanda regimentului 3 se dizolvă, sunt trecut la batalionul 1, în calitate de comandant al companiei întâia. Comandantul batalionului, maiorul Tabellini, învagonarea prin martie la Marino. Traversăm Roma unde suntem trecuţi în revistă de generalul Ferigo, apoi Napoli, ajungem la Grottaglio (lângă Taranto), port în care urmează să se facă îmbarcarea. Rămânem câteva zile la Grottaglio. !n acest timp facem exerciţii cu trupa, vizităm vasul din port care urmează să ne transporte, un vas de circa 8.000 tone de la Lloyd-ul austriac din Trieste. Asistăm la câteva reprezentaţii de teatru, la Grottaglio (în dialectul calabrez). Ordin de plecare într-o seară. Batalionul se încolonează şi se face marşul de circa 18 km până la Taranto, în cântece de

veselie, cu lungi popasuri. Lăutarii din batalion cântă la viori şi toţi dansează. Dimineaţa în port începe îmbarcarea. Apariţia unei căruţe cu ceapă. Asaltul trupei pentru ceapă din care nu mâncase în Italia, într-o clipă ceapa este împărţită, despăgubim pe proprietarul cepei. Echipament, armament complet. Rezervă de alimente, animale de tracţiune, ţigarete pentru ofiţeri şi soldaţi (3.000 + 500), de asemenea vinuri alese. Toţi ofiţerii au cabine pe punte, trapa, confortabil aşezată în donnitoare comune. Pe bord nu se mai găseşte decât Thomson, mai târziu lord, fost şi actual ataşat militar ai Marii Britanii la Bucureşti, care pleacă cu noi ca să-şi ia postul în primire. Plecăm pe la ora 5 p m Lăsăm la dreapta Sicilia cu minunatul aspect al Etnei şi navigăm pe o mare calmă şi într-o noapte înstelată spre apele greceşti. Mese excelente, baie, în fiecare seară pe punte cântă lăutarii, iar 8-10 tineri deterişti (aspiranţi de ofiţeri) dansează minunate hore şi sârbe. Thomson nu se mai satură de aceste dansuri, bisându-le de fiecare dată. Marea Britanie, stăpâna mărilor. Răul de mare pentru mulţi inşi. Intrarea în Dardanele. Epavele vaselor de război scufundate în 1915. Intrarea în Marea Marmara. Sosirea la Constantinopol. Flota anglo-franceză din faţa Constan- tinopoiuiui. Cornul de Aur, panorama Bizanţului. Rămânem 3 zile în rada Con- stantinopolului pentru a obţine autorizaţia de a trece prin Bosfor în Marea Neagră şi apoi de a intra în portul Constanţa sub pavilion italian şi cu o trupă română
îmbrăcată în uniforme italiene. Credeam că măsura de şicană era îndreptată numai împotriva Italiei. La Constantinopol am cunoscut întregul adevăr. Vizitarea Con- stantinopolului, Sfânta Sofia. Indolenţa proverbială turcească, lenea orientală. Aspectul lansării de balauri. Ridicăm ancora după-masă şi intrăm în Bosfor din care ieşim încă înainte de căderea serii, în recea şi neprietenoasa Mare Neagră, în vădit contrast cu Mediterana şi, mai ales, cu Marmara şi Cornul de Aur. Dimineaţa zărim Constanţa, sub un cer plumburiu. 17 aprilie, Vinerea Mare. Ancorăm în port, ni se refuză autorizaţia de debarcare până ce se vor cere instrucţiuni comandamentului interaliat. Spre amiază li se permite ofiţerilor vizitarea oraşului Constanţa şi întreaga Dobroge, sub ocupaţia trupelor interaliate şi sustrase autorităţii guvernului român. în Constanţa staţionează trupe coloniale franceze şi o divizie greacă. A revenit de la Odesa după răsunătorul eşec al expediţiei. România este reprezentată prin câteva zeci de soldaţi, simbolic, care dau onorurile la procesiunea de seară, pontificală de episcop. Populaţia românească în general foarte descurajată şi intimidată de simpatiile pro-bulgare manifestate de autorităţile militare interaliate. A doua zi se autorizează debarcarea, suntem învigoraţi şi după-masă, porniţi spre Bucureşti. Cernavodă, locuitorii din localitate, suferinţele lor în timpul ocupaţiei bulgare. Trecem Borcea pritr-o complicată manevră, peste un pod improvizat. Ajungem la Feteşti, numai în cursul nopţii, dimineaţa în gara Feteşti. Primele ştiri despre ofensiva declanşată pe frontul Ciucea pentru eliberarea Crişanei,

Avalanşa noilor mobilizaţi, toţi voioşi şi entuziaşti. Impresia adâncă produsă asupra legionarilor noştri.

A doua zi de Paşti, dimineaţa, în Gara de Nord. Rămânem în gară până după-masă. Sosirea Reginei Maria din Apus. Manifestaţie spontană a soldaţilor noştri pentru Regină. Plec singur în oraş. Ajung pe Calea Victoriei în faţa Cercului Militar, unde dau peste Ionel Borgovan. Mă infomează asupra situaţiei din Ardeal, Iulian primar la Cluj, nenea Tripon prefect de Bistriţa-Năsăud, Mihali prefect de Dej; bătrânii lăsaţi la o parte. Maniu şi generaţia lui au luat conducerea. După-masă suntem îndreptaţi spre Făgăraş prin Valea Prahovei. Dimineaţa ne trezim la Sinaia, aspect de iarnă, urmele războiului. Spre amiază la Braşov. în oraş întâlnesc pe Ionel Hozan, procuror. Sosirea la Făgăraş. Cazarea trupei în cazărmi, ofiţerii în oraş. Delegatul Consiliului Dirigent, generalul Herbay. Toţi legionarii pot avea un scurt concediu, pentru a-şi revedea familiile, apoi batalionul va primi o misiune în campania în curs spre Tisa. Se comunică trupei dispoziţia, trupa renunţă spontan la concediu şi cere să fie trimisă pe front. Populaţia românească ne înconjoară cu dragoste şi multă atenţie. în fiecare zi serate cu cântece şi dans. Familia Popa-Radu. A doua zi după sosire vorbesc la telefon cu Biby. Emoţie. După o săptămână, ordin ca toţi foştii ofiţeri de artilerie să se prezinte la Sibiu. Predau compania, rămas bun de la trupă. La Sibiu întâlnesc pe Titu Trif, numit şef al Siguranţei Oradea, C. Bianu, ofiţer aviator, Petre Poruţiu, consilier ministerial la Resortul Agriculturii, V. Onişor, secretar general la Interne. Sunt repartizat la Regimentul 32 Obuziere Cluj, în curs de formare şi organizare. Sosesc la Cluj în zori de zi, găsesc locuinţa fratelui (Str. Memorandului, fostă Unio, Ut. 8). Emoţia revederii – sosirea aşteptată, dar neanunţată – familia Bena, Mihai ofiţer sanitar la Oradea, unchiul Bena ofiţer de poliţie, unchiul Gavril Karşai – notar la Curte. Prefect al Municipiului Valentin Poruţiu, prefect al judeţului S. Tămaş de la Aida, Emil Haţiegan şef de resort la Codificare, luliu Haţiegan profesor la Clinica Medicală, Coriolan Tătaru la Dermatologie, C. Stanca asistent la Clinica de Femei.

La Bistriţa, familia Tripon, cer în căsătorie pe Biby. Mătuşa Ester, Virgil ca ofiţer sanitar pe front. Plec la Buduş să-mi văd părinţii anunţaţi telegrafic; trăsura mă aşteaptă la Dej. Revedere emoţionantă. Tata fusese grav bolnav de gripă. în timpul revoluţiei m-a căutat Alex Vaida-Voievod ca să mă ia de secretar şi, mai

târziu, să-l însoţesc la Paris. A intervenit prin guvernul din Bucureşti ca să fiu urgent repatriat Intervenţia s-a rătăcit sau nu i s-a dat curs. în orice caz, în Italia nu s-a produs nici un semn. Expirându-mi concediul de zece zile, în 9 mai sunt la Cluj şi mă prezint la Regimentul 32 Obuziere. Comandant colonel Vlădescu. Serbarea de 10 mai, întâia la Cluj, paradă militară la care particip călare în Statul Major al regimentului. Mare entuziasm, armata foarte ovaţionată. în regiment ofiţeri ardeleni: Şerb, Batas, activi, Vaier Popovici rezervist, mai târziu chestor la Cluj, apoi Oradea.

Clujul românesc. Câteva călătorii de serviciu la Sibiu. Vizita familiei regale la Cluj. Primire entuziastă, defilarea, cortegiul etnografic. Demobilizarea mea (începutul lui iulie). Numit secretar la Prefectura Bistriţa, administraţie românească, înfrângerea cehoslovacilor faţă de armata maghiară, oprirea înaintării maghiare în urma intervenţiei române peste Tisa, la Rakamaz, în spatele şi flancul dispozitivului maghiar. Ofensiva ungurească pe Tisa la sfârşitul lui iulie. Retragerea perdelei de apărare din faţa Szolnok-ului spre Bekâs-Csaba, Munţii Apuseni. Declanşarea contraofensivei române în flancul nord al frontului. Respingerea armatei maghiare peste Tisa, trecerea Tisei.

La 2 august 1919 mă logodesc cu Biby. Ocuparea Budapestei, entuziasm indescriptibil în Ardeal. Mă pregătesc asiduu pentru examenul de avocat. Se fixează alegeri generale pentru Parlament. Mă hotărăsc să candidez la Gârbou pentru mandatul de deputat. Stau două săptămâni la Gârbou (familia Aurel Mezei, pretor). Cutreier multe sate, pretutindeni primire călduroasă şi preţuire deosebită a talentului meu oratoric. Amânarea datei alegerilor, astfel că aproape coincide cu data examenului. Renunţ la candidatură în ciuda stăruinţelor profesorului dr. Micşa, optând pentru examen, deci desăvârşirea calificării profesionale.

în profesiune

în octombrie iau examenul strălucit, în faţa comisiei prezidate de preşedintele Curţii de Apel, Pompeiu Micşa. Membri: dr. Aurel Isacu, Aurel Socol, Popescu, Pop, Andrei. Propunerea stăruitoare a lui Pompeiu Micşa de a intra în magistratură cu grad de judecător de Tribunal, detaşat la Curte. După sfat cu ai mei, nu accept propunerea care m-ar elimina din viaţa politică către care mă simt atras. Mă hotărăsc să fac avocatură Ia Cluj, să-mi consolidez situaţia materială şi numai apoi să activez în viaţa politică. Fixarea căsătoriei pe 10 noiembrie. Trec pe la părinţi, găsesc pe mama grav bolnavă, doctorul Domide o îngrijeşte, crede că vor trece luni de zile până când se va putea ţine pe picioare. Mama stăruie să nu-mi amân nunta fără termen, cu tot regretul de a nu participa. Vom ruga pe mătuşa Ester să vină la Buduş să o îngrijească şi să poarte grija casei, ceea ce face cu drag îndată după nuntă. Ploi torenţiale şi inundaţii. Dl. şi dna Mihali nu pot veni să-mi fie naşi, cer să fie înlocuiţi prin colonelul Vlădescu şi Veturia. În ziua nunţii, soseşte la Bistriţa Principele Carol în fruntea regimentului său de vânători de munte. Aflând de nuntă, colonelul Condeescu asistă la ceremonia religioasă şi prezintă felicitări în numele Prinţului. Masă familială la locuinţa familiei Tripon. Străini numai naşii şi Titu Trif. A doua zi plecăm la Cluj cu automobilul lui Titu Trif. Oprire la Dej, la dna Mihali. Continuarea drumului seara. Pană gravă dincolo de Iclod. Sosim numai spre miezul nopţii. Tragem la locuinţa lui Iulian din str. Memorandului 8, Iulian urmând să se mute într-o locuinţă mai mare în casele primăriei din Piaţa Mihai Viteazul. Mutarea definitivă în str. Memorandului 8. înscrierea în barou (18

decembrie 1919), numirea ca jurisconsult II la municipiu şi imediata mea transferare Ia judeţ. Vizită la părinţi (Buduş şi Bistriţa). începuturile profesionale. Deschiderea Universităţii în prezenţa Regelui şi a Reginei, reprezentaţie festivă la teatru („Se *face ziuă"* şi actul al III-lea din *Aida).* Criză politică şi

generalul Averescu Însărcinat cu formarea guvernului. Prima disidenţă ardeleană (Goga – Lucaciu – Mihali). Înfrângerea grevei generale. Dizolvarea Consiliului Dirigent şi înlocuirea lui cu o comisie de lichidare, în frunte cu Teodor Mihali. Alegeri. Victorie electorală uşoară a generalului Averescu. Guvernul scoate pe luliu Maniu la Alba lulia unde, potrivit rezultatului real, fusese bătut de Petringenaru. Banca Generală a Ţ(ării) R(omâneşti) mă angajează avocat pentru sucursala sa din Cluj, directori I. N. Evian şi Tarquiniu Rusu. Constituirea Uniunii foştilor voluntari, sub preşedinţia lui Victor Delean. Aurel Neguş intră ca stagiar în biroul meu. în ianuarie 1921 sunt concentrat pentru 3 luni în calitate de comandant al gării Cluj. Mai 1921, naşterea fetiţei noastre Ileana. în iulie 1924, două săptămâni de vacanţă la Borsec. Februarie 1922, decesul fetiţei noastre, Ileana, în urma unei meningite infecţioase. Vara anului 1922, două săptămâni de vizitare a ţării cu automobilul, împreună cu familia fratelui meu Iulian. Deva – Băile Herculane – Abrud – Alba lulia – Turda – Orşova – Tumu Severin – Craiova – Ocnele Mari – Râmnicu Vâlcea – Curtea de Argeş – Piteşti – Bucureşti – Olteniţa – Turtucaia – Silistra – Constanţa – Carmen Sylva – Tulcea – Măcin – Brăila – Râmnicu Sărat – Ploieşti – Sinaia – Braşov – Miercurea Ciuc – Topliţa – Borsec, patru săptămâni la Borsec. Sfârşitul vacanţei la 1 august Boala tatălui meu, vizită la Buduş. Ne hotărâm să-şi ceară pensionarea şi să se mute la Cluj şi să lichideze moşioara de Ia Buduş.

Vizita unei delegaţii din Italia din care fac parte mulţi ofiţeri din fosta Legiune. Miting în Piaţa Unirii. Cuvântarea mea de salut în limba italiană. Mare succes oratoric public, primul. Cumpărăm cu Iulian în jumătate casa din str. Regală nr. 6 căreia îi vom face reparaţii radicale şi o vom completa cu un etaj şi pe aripa dreaptă.

Constituirea guvernului I. I. C. Brătianu. Eşuarea tratativelor cu P. N. din Ardeal. Tata socru intră în P. N. L. şi se alege deputat de Someş. Atitudinea sectară şi duşmănoasă faţă de tata socru. Iulian oferă demisia lui Vintilă Brătianu deoarece nu înţelege să se înscrie în nici un partid. Vintilă Brătianu nu acceptă demisia, îi convine o administraţie nepolitică la Cluj, deoarece guvernul nu intenţionează să impună în Ardeal o administraţie de partid. După un timp oarecare, conflict între Iulian şi organizaţia locală liberală, condusă de profesorul N. Bănescu, care vrea să-şi impună punctul său de vedere în administrarea municipului. încearcă să-i monteze lui Iulian o chestie de afacere, Iulian cere o audienţă în care se constată completa sa bunA—credinţă şi nevinovăţie. După care se retrage din fruntea primăriei din două motive: îşi dă seama că nu va putea merge înainte cu organizaţia locală dacă nu se înscrie în partid şi în al doilea rând sănătatea îi

cere menajamente. Suferă de mai bine de un an, în primăvara anului 1923 profesorul dr. luliu Haţiegan îi constată o scleroză generalizată şi accentuată, mai ales la rinichi – urmare a unei scarlatine din copilărie. Profesorul Haţiegan nu găseşte nici un mijloc de salvare şi comunică familiei că în 3-4 luni deznodământul fatal este inevitabil. Reconstruirea casei se face cu zor, în septembrie este gata, ne mutăm în ea. Tata, care între timp se pensionase, şi-a lichidat moşioara din Buduş şi se mută în aripa locuită de mine. Starea lui Iulian în continuă înrăutăţire, în octombrie rinichii încetează de a mai funcţiona, se produce uremia care, în noaptea de 21 /22 noiembrie 1923, printr-o paralizie bulbară, duce la obştescul sfârşit al lui Iulian, în vârstă de numai 43 de ani, lăsând doi copii nevârstnici, Iulian şi Mircea. Starea mea sufletească. Situaţia politică, mişcările studenţeşti cu caracter turbulent şi excese antisemite. întrunirea publică a foştilor voluntari, când ţin o cuvântare foarte apreciată şi aclamată, o manifestaţie naţională la Teatrul Naţional, unde, solicitat să vorbesc în numele voluntarilor, obţin un succes deosebit. Pregătiri pentru congresul voluntarilor, convocat la Arad. Comitetul imi dă însărcinarea să ţin
cuvântarea festivă. Congresul voluntarilor. Toţi naţionalii manişti, în număr complet, vor să provoace o manifestare antiguvernamentală şi să înglobeze organizaţiile voluntarilor în slujba partidului naţional. Colonelul Petraru vrea să organizeze o manifestaţie de simpatie pentru Ionel Brătianu care trece întâmplător cu trenul prin Arad. Manifestaţia se reduce la un număr mic de participanţi. Reuşesc însă să împiedic înfeudarea la partidul naţional şi să impun în comitet o acţiune de naţionalism constructiv. Cuvântarea mea festivă; exaltarea rolului voluntarilor în războiul pentru Unire şi schimbarea rolului pe care voluntarii îl pot avea în acţiunea de consolidare a României întregite. Cuvântarea stârneşte entuziasm delirant Alex. Hodoş, omul lui Goga, felicitându-mă, spune că fiecare fiază din cuvântare parcă ar fi fost tăiată în piatră ca să înfrunte vremurile. Iniţiativa unui grup de intelectuali din Cluj pentru canalizarea mişcărilor studenţeşti spre o acţiune constructivă; Ciortea, profesorul luliu Haţiegan, 1. Cătuneanu, luliu Moldovan, Coriolan Tătaru, Vaier Roman, Valeriu Pop, etc. După numeroase întruniri se constituie o organizaţie în afară de partide, numită .Acţiunea Românească**, cu o declaraţie de principii bine precizată. Prima întrunire publică, în decembrie 1923, la Cluj, în sala Memorandului arhiplină. Marele succes al întrunirii, în care am vorbit cel din urmă, precedat de Ciortea, Cătuneanu, luliu Haţiegan, V. Roman.

Naşterea lui Ovidiu la 4 decembrie 1923.

Altă întrunire în cursul iernii la Beiuş, Turda, Tg. Mureş. Scoatem o revistă lunară, .Acţiunea Românească**, care îşi schimbă apoi mereu titulatura, în urma suspendării apariţiei de către autorităţi. Mişcările studenţeşti continuă. Tătărescu subsecretar de stat la Interne, convocarea la Prefectură a profesorului Cătuneanu şi a mea. Întrevederea cu Tătărescu,

apelul să dăm concurs pentru evitarea exceselor prin calmarea studenţimii. Recunoaşte că sub guvernul Averescu au intrat în ţară din Rusia câteva sute de mii de evrei refugiaţi (sic), ţările occidentale luându-şi angajamentul să-i primească, angajament ce nu a fost respectat Prezenţa acestor mase de evrei sporeşte seriozitatea şi acuitatea problemei. Nu ne poate arăta nici o măsură practică sau program pentru soluţionarea acestei grave probleme. Vizita lui Ion Zelea Codreanu la Cluj, la .Acţiunea Românească, în calitate de secretar general al L. A. N. *C*## şi emisar al lui A. C. Cuza. Ne face impresie penibilă prin fanfaronadele sale neserioase şi puerile. Tineretul împinge spre o înţelegere cu A. C. Cuza şi fuzionarea celor două mişcări. Partidul creştin-social, condus de dr. Titus Malai (Gherla), se contopeşte cu „Acţiunea Românească**. Delegaţi pentru a vizita pe Cuza la Iaşi şi a trata o înţelegere. Elaborarea unui program practic şi constructiv, ca bază de înţelegere. Plecăm la Iaşi cu Tit Malai şi Vaier Roman. Constituirea Acţiunii Naţional Creştine, dizolvarea celor două mişcări Acţiunea Românească şi L. A. N. C. Recunoaşterea lui Cuza ca şef. Cuza nu respectă înţelegerea, nu dizolvă L. A. N. C. Indispoziţia unor membri ai Acţiunii Româneşti şi retragerea lor din mişcare. După multe discuţii şi frământări se ajunge la un compromis şubred. Titlul mişcării L. A. N. C., două programe: vechiul program al L. A. N. C. îndreptar ideologic, program practic politic, cel elaborat de noi la Cluj şi acceptat de A. C. Cuza la Iaşi. Procesul lui Comeliu Zelea Codreanu, la Tumu Severin. Vizita lui Cuza în Ardeal: Valea Someşului (Rodna, Sângeorz, Năsăud), Bistriţa şi Tihuţa. Vizita lui Cuza la Cluj şi sfinţirea drapelelor. Alegeri administrative, înfrângerea guvernului de coaliţia Maniu-minoritari-evrei-socialişti. Minoritarii ocupă poziţii importante în administrarea oraşelor ardelene. Alegerea de la Reghin: Goga c/a Voicu Niţescu. Se alege Goga sprijinit şi de guvern. Regrupări în vederea alegerilor generale, precedate de probabila retragere a guvernului I. I. C. Brătianu. Goga, în numele generalului Averescu, realizează un acord cu partidul maghiar (pactul de la Ciucea). Fuziunea Maniu-Tachişti – Argetoianu -**

lorga. Partid cu conducere bicefală: lorga – Maniu. Conferinţa fruntaşilor ardeleni pusă la cale de „Societatea de mâine (Clopoţel). Iau parte: Goga, cu un numeros stat-major P.[artidul] Poporului, grupul Vasile Goldiş [P. Naţional], Bogdan-Duică [P. Liberal] cu L. A. N. C. [Liga Apărării Naţional—Creştine]. Din cuvântările numeroase, cam fără busolă, dar mai ales confidenţe între patru ochi, se desprinde tendinţa de a duce pe Averescu-Goga la guvern, sprijinit de grupul dizident Goldiş, la care să se alăture cât mai mulţi ardeleni din toate taberele politice, fireşte totul cu concursul Partidului Liberal. Nu marşez în acest sens. Pregătiri în vederea campaniei electorale. Retragerea guvernului Ionel Brătianu (martie 1926), Maniu are surpriza unui guvern Averescu cu Goga la Interne, în colaborare cu grupul dizident**

Liga Apărării Naţional-Creştine.

Vasile Goldiş (Goldiş, Ion Lapedatu şi Ion Lupaş, miniştri). Zdruncinarea situaţiei lui Maniu, intenţii de retragere din viaţa politică, primejdie de destrămare a partidului. Reacţiunea tineretului: „Chemarea. Tillea şi chemariştii. Redresarea partidului, cartelul electoral cu Partidul Ţărănist. în turneu de propagandă în judeţul Satu-Mare, cumpărarea unui automobil pentru campania electorală.**

Cazul principelui Carol, excluderea lui de la succesiunea tronului

întrunirea C. C. al L. A. N. C. la Bucureşti, pentru fixarea candidaturilor. Se pun candidaturi în toate judeţele. Candidez la Satu Mare, Someş, Cluj. Campania electorală. La Satu Mare, Florea (ţărănist) îşi însuşeşte semnul cartelului şi pune listă fără Partidul Naţional. Oprirea oricărei circulaţii şi propagande cu 3 zile înainte de alegeri. Alegerile. Succesul guvernului, L. A. N. C. ia 10 locuri pe întreaga ţară dintre care 2 în Ardeal (Satu Mare şi Caraş). La Satu Mare am întrunit circa 500 de voturi. La Caraş este ales Cuza, care optează pentru acest mandat, cu toată stăruinţa noastră contrară, pentru a face loc în Moldova bătrânului luniu Lecca, care nu ne poate fi de nici un folos, înlăturându-se astfel un element activ localnic, în Ardeal nu se alege nici un liberal. întrunirea Parlamentului, discuţia de validare, debutul meu, contestaţia alegerilor de la Turda şi a alegerii lui Szab Bela, care este invalidat pentru atitudine injurioasă la adresa Regelui şi a Reginei, în timpul războiului şi acţiuni antiromâneşti. Cuvântările fac bună impresie fără a stârni însă prea mare vâlvă, din cauza atitudinii presei din Sărindar. Disensiunea cu A. C. Cuza pe chestia religioasă, naţionalism şi, în general, program. Disensiunile răzbat şi în afară şi sunt speculate de toate partidele adverse. încercări de aplanare a divergenţelor, convocarea Comitetului central la Iaşi. Se ajunge la o aparentă împăcare a lucrurilor, Cuza cedând şi revenind la program. În judeţul Satu Mare – Cherecheş – Alexandrescu – Bretan – dr. Burcuş. La Siseşti, biserica zidită de Vasile Lucaciu. Tratativele lui Goga cu Vaida pentru a se ajunge la fuziunea între Partidul Poporului şi Partidul Naţional, care, până la urmă, eşuează din cauza opoziţiei lui Maniu. Parlamentul în sesiune ordinară. Discuţie la mesaj, la care ţin şi eu o cuvântare fără răsunet. Arde Palatul Regal. Boala Regelui. Ieşirea lui Manoilescu contra liberalilor. Anunţa o interpelare în chestia românizării oraşelor se admite urgenţa. Dezvoltarea interpelării într-o şedinţă ulterioară. La un sfârşit de şedinţă, încep dezvoltarea interpelării. Fac o expunere foarte documentată a situaţiei demografice a oraşelor din întreaga ţară, mai ales în Moldova şi Transilvania, arătând şi procesul istoric care a determinat această stare de lucruri anormală. Expunerea este ascultată cu multă atenţie, ea este însă cam aridă, în urma multelor date statistice şi deci nu-mi procură un succes de oratorie parlamentară. Această expunere prealabilă îmi era însă absolut necesară pentru dezvoltarea interpelării

propriu-zise, care se amână în continuare. în următoarea zi de interpelare, dezvolt interpelarea. Cuvântarea mea, care expune cauzele recente, sinteza, remediile şi

concluziile, are un succes răsunător, care îmi creează reputaţia de mare orator parlamentar. Vintilă Brătianu, cu care nu aveam nici o cunoştinţă parlamentară, vine la mine şi mă felicită călduros, atât pentru forma, ci şi pentru fondul cuvântării. To(i îi urmează exemplul. A. C. Cuza nu îmi spune nici un cuvânt, dimpotrivă trece la grupul parlamentarilor unguri, mă dezavuează, se desolidarizează de concepţia mea, asigurându-i că el nu are nimic împotriva ungurilor, ci se războieşte numai cu evreii, Jidanii", cum spune el. Răspunde Goga care îşi însuşeşte într-o largă măsură punctul meu de vedere, fireşte cu multe atenuări, simţindu-se nevoit să aibă consideraţie fată de evreii din Partidul Poporului şi ungurii cu care se prezentase cot la cot în alegeri. Răsunetul în presă este mare, chiar şi presa democratică, progresistă, „anumita presă", îmi recunoştea talentul, forma desăvârşită a cuvântării, tonul civilizat folosit la adresa minorităţilor etnice, deşi – fireşte – nu se declară de acord cu susţinerile mele, cu măsurile de îndreptare şi concluziile preconizate, pe care le califică drept perimate, cu aer medieval, etc. Rezultatul practic al interpelării: angajamentul guvernului de a face curând recensământul general al populaţiei, care în scurtă vreme s-a şi efectuat, însă în condiţii nesatisfăcătoare. Conflictul lui Cuza cu Paul Iliescu, susţinut de Codreanu. Polemica penibilă la tribuna Parlamentului. Ruptura, majoritatea deputaţilor se solidarizează cu Paul Iliescu şi se pronunţă împotriva lui Cuza (Simulescu, Zelea Codreanu, dr. Hariton Vasiliu, eu, etc.). Cuza ne exclude din partid (L. A. N. C.) şi cere anularea mandatelor noastre. Noi ne declarăm a fi adevărata L. A. N. C. (statutară). La Comisia respectivă a Adunării suntem susţinuţi de toată opoziţia, plus majoritarii (în surdină), cu tot ordinul lui Averescu de a-l servi pe Cuza. Comisia îşi amână lucrările pentru toamnă. Mihai Popovici vrea să deschidă chestiunea Carol de la tribună. Boala Regelui Ferdinand se agravează. Pretinse planuri dictatoriale ale lui Averescu-Goga pentru cazul morţii Regelui. Regele la Scroviste. Cărămida: Ştirbey numit prim-ministru. Averescu-Goga cedează fără împotrivire. Ştirbey formează un guvern cu reprezentanţi ai partidelor naţional—ţârânesc şi liberal. După câteva zile însă, I. I. C. Brătianu revendică puterea, Ştirbey demisionează, guvernul naţional se eclipsează, Ionel Brătianu formează un guvern liberal cu concursul lui Stelian Popescu şi doctorului Lupu, care se rupe de ţărănişti. Ţărăniştii fuzionează cu Maniu, constituindu-se Partidul Naţional-Ţărănesc în frunte cu Maniu, vicepreşedinte Ion Mihalache. Alegeri. Sunt solicitat să candidez la naţional-ţărănişti, la liberali, etc. Renunţ, deoarece nu sunt dispus să mă înscriu la nici unul din aceste partide. Renunţ la candidatură, deoarece L. A. N. C., ruptă în două, nu are şanse de reuşită.

Semnarea Concordatului de Goldiş la 3/15 mai la Blaj. La

serbări asistă şi Goga. Roma.

Cu familia la Carmen-Sylva de la 1 la 31 iulie. Moartea Regelui Ferdinand la Sinaia. Proclamarea Regelui Mihai, minor. Instituirea Regenţei: Principele Nicolae, Patriarhul Miron, Buzdugan. Sumuleanu convoacă comitetul central al L. A. N. C., la Focşani. Scrisoarea mea către Sumuleanu, prin care mă retrag din activitatea politică, iar pe el îl sfătuiesc să se împace cu Cuza, dacă înţeleg să facă numai antisemitism. Procesul lui Mihail Manoilescu. Moartea lui Ionel Brătianu. Bucuria exuberantă şi deplasată a naţional-ţărăniştilor, demonstraţii la Cluj, Vintilă Brătianu, şef al guvernului şi al P(artidului) N(aţional) L(iberal). Două articole în „Patria". Convorbiri cu Maniu, sterpe. Proiectul legii cultelor, cu dispoziţii împotriva bisericii greco-catolice. Lupta în Senat a episcopatului. Mişcarea în rândul credincioşilor. Demonstraţii religioase în numeroase centre din Ardeal. Convocarea unui congres general la Cluj cu delegaţi din toată provincia metropolitană. Afluenţă impunătoare. Liturghia solemnă de la Catedrală. Adunarea de la Cinema şi curtea palatului Banffy. Cuvântarea mea provoacă entuziasm. Se hotărăşte organizarea mirenilor
pentru apărarea bisericii. Se alege un comitet de iniţiativă, în frunte cu trei preşedinţi: dr. Kiş, de la Oradea, canonicul Iacob Radu şi eu. Alexandru Lapedatu, ministrul Cultelor, renunţă la articolul buclucaş, legea apoi se votează, ea este în concordanţă cu spiritul şi litera concordatului care urmează a fi supus Parlamentului spre ratificare.

Marea Adunare de la Alba-Iulia a naţional-ţărăniştilor, circa 80.000 oameni, marşul proiectat la Bucureşti, se renunţă. Apel la Gh. Tătărescu, subsecretar de stat (la Aiud) ca să pună trenuri la dispoziţie pentru plecarea oamenilor acasă (o coloană ajunsese la Sebeş). Preponderenţa lui Buzdugan în Regenţă. Regenţa cere (în toamnă) retragerea guvernului liberal. Vintilă Brătianu demisionează. însărcinarea lui luliu Maniu cu formarea guvernului. Delir de bucurie în Ardeal. Telegramă de la Zaharia Boilă să merg la Bucureşti. La Bucureşti (unde am de pledat un proces la Casaţie). Maniu mă primeşte la ora 6 dimineaţa. Doreşte să intru în Parlament Mulţumesc, dar spun că nu pot să mă înscriu în Partidul Naţional Ţărănesc, fiind ferm hotărât să nu fac politică de partid, până când nu voi fi organizat Asociaţia mirenilor greco-catolici, aşa după cum am promis mitropolitului Suciu. Maniu acceptă până la urmă punctul meu de vedere. îi va comunica hotărârea sa lui Alex. Vaida-Voievod, însărcinat cu fixarea candidaţilor în Ardeal. După terminarea operaţiunilor de fixare a listelor, însoţită de lupte homerice între postulanţi, sunt invitat la Vaida acasă, care îmi comunică, spre regretul lui, că nu-mi poate oferi nici un loc. îmbulzeala extraordinară a amatorilor de mandat şi cartelul cu partidul evreiesc au zădărnicit dorinţa lui Maniu şi a lui. Nici profesorului Haţiegan nu i-a putut oferi nici un loc. Alegerile. Voinicii, înverşunarea împotriva candidaţilor liberali. Vintilă Brătianu este bătut cu ouă clocite la Cluj,

generalul Moşoiu la Năsăud, etc. Guvernul obţine majorităţi covârşitoare. Reforma administrativă, stabilizarea. Conflicte cu Regenţa. Cazul Stere. Afacerism. Deziluzii. Pierderea rapidă a popularităţii. Lupeni, se trage în muncitori.

Biby la Karlsbad, la sfârşitul curei stau şi eu 10 zile cu ea. Statutele A. G. R. U.-lui[§§] redactate de mine, acceptate de Comitetul de iniţiativă, se hotărăşte convocarea Congresului de constituire la Blaj. Vizita lui Macavei. îmi propune preşedinţia lui Cicio-Pop, iar mie vicepreşedinţia, cu mână liberă de a conduce efectiv asociaţia. Refuz formula. Nu urmăresc preşedinţia, mă mulţumesc de a fi un simplu membru în comitet, însă a conduce sub eticheta unui preşedinte politic nu pot accepta. Pleacă cam încurcat. Congresul de constituire de la Blaj. Toţi episcopii prezenţi, care – aflu – se pronunţă pentru preşedinţia mea. Liturghia solemnă. Deschiderea congresului, votarea statutelor, cuvântarea mea. Comisia de candidate mă propune, iar congresul mă alege de preşedinte prin aclamaţii. Alegerea comitetului: între vicepreşedinţi, profesorul luliu Haţieganu, Florentin Mihali, Gelu Equi, secretar general Guşti Popa. Comitetul este alcătuit din elemente din toate partidele. Obţin ca, dintre liberali, să intre Gh. Cipăianu, Valeriu Roman, Ştefan Pop.

Alegeri municipale. Blocul românesc, alcătuit din liberali, cuzişti, gogişti şi personalităţi fără partid, faţă de cartelul naţional-ţărănesc, maghiar, evreiesc, socialist. Blocul românesc obţine 10 locuri. Mihali primar, Bomemisa în delegaţia permanentă, ca preşedinte al Comisiei de control. Problema uzinei electrice, combinaţia cu Electro-Bell-Şorecani. Blocul mă însărcinează să fac o interpelare. Sextil Puşcariu împotriva interpelării care viza indirect şi pe Manoilescu cu care era înrudit prin alianţă. Interpelarea mea de 7 ore, care face senzaţie prin evidenţierea documentată potrivit căreia combinaţia este foarte oneroasă pentru municipiu şi pentru consumatori. Aurel Socol, în numele Partidului Naţional-Ţărănesc, ia apărarea contractului. Eşec fatal, dobor la pământ toată argumentarea lui Socol. Supărarea lui Mihail Manoilescu
şi a fratelui său Grigore, director la Şorecani. Sărbătorirea lui Teodor Mihali, îl elogiez în numele blocului. Situaţia precară a guvernului. Demonstraţia invalizilor. Efectele greşitei stabilizări. Pauperizarea ţărănimii, datoriile agricole, criza agrară.

8 mai 1930, moartea tatei-socru.

Principele Carol se înapoiază în ţară cu avionul, trece prin Cluj. Restauraţia. Rolul lui luliu Maniu, guvern Mironescu de 3 zile. Urcarea pe tron a lui Carol este primită cu mare entuziasm de toată ţara, care leagă foarte mari speranţe de noua domnie. Telegrama lui Manoilescu. Răspunsul meu, în care fac sugestia unui nou curs, cu oameni noi şi cu soluţii imediate pentru criza agrară. Prima deziluzie, însărcinarea dată lui Maniu de a forma un guvern de partid, în locul unui guvern naţional de radicală înnoire. La Karlsbad cu Biby. Congresul A. G. R. U.-ului [Asociaţia

§§ **Asociaţia Generală a Românilor Uniţi. (A. G. R. U.)**

Generală a Românilor Uniţi] la Sighet. Manifestaţie religioasă – morală – naţională foarte impunătoare. Cuvântarea mea de la şedinţa festivă, telegrama către Sf. Părinte şi Rege.

Criza se accentuează. Retragerea Iui Maniu, guvern Mironescu. Mihai Popovici la Paris. împrumutul consolidării prin Banca Mendelsohn. La înapoiere, Mihai Popovici este lipsit de orice prestigiu. Demisia lui Manoilescu din guvern. Căderea guvernului. Criză prelungită. Chemarea lui Titulescu. Năstruşnicul program: mămăligă cu ceapă. Se încearcă un guvern naţional cu naţional-ţărănişti. lorga, Argetoianu, liberali. încercările Iui Titulescu eşuează. Nicolae lorga formează guvernul, zis de tehnicieni. Argetoianu ia Internele şi Finanţele, fiind virtual conducătorul guvernului. Manoilescu la Industrie şi Comerţ, doctorul Cantacuzino la Sănătate, Vâlcovici Ia Comunicaţii, Ştefănescu-Amza la Război, Hamangiu Ia Justiţie, luliu Haţieganu ministru al Ardealului. Argetoianu face cartel electoral cu P. N. L. (Duca), dându-le 100 de mandate şi cu Liga Vlad Ţepeş. Lipsă totală de organizaţii iorghiste în Ardeal. luliu Haţieganu face apel la doctori, foşti studenţi şi la prieteni personali să candideze ca independenţi pe listele guvernului. îmi oferă cap de listă la Someş: accept. Conflictul cu Bebe Brătianu, care vrea să fie cap de listă. Intervenţia lui Ia Argetoianu nu reuşeşte, renunţă la candidatură în favoarea lui Olteanu. Prefect Aurel Bănuţ. Intriga loan Boca înlăturată. Campania electorală. Prima înfrângere a Partidului Naţional-Ţărănesc în judeţul Someş. Luăm trei locuri de deputat şi toate mandatele de senatori. Reuşita guvernului în ţară. Parlament de elită, numeroşi foşti conservatori. Cuza şi prietenii săi reuşesc să intre în Parlament. Cuza, preşedinte de vârstă, prezidează cu energie şi prestanţă. Refacerea bunelor relaţii personale între lorga şi Cuza. După constituirea Adunării Deputaţilor, lorga îi aduce lui Cuza din partea Regelui Cordonul Coroanei României (Mare Cruce). Venind de la deschiderea Parlamentului, îl găsesc pe luliu Haţieganu foarte dezolat, este izolat în guvern, nu i se dă nici o importanţă, nu poate obţine nimic. Se simte fără rost, vrea să demisioneze. Caut să-l remontez arătând că va avea sprijinul parlamentarilor ardeleni. Ii fac sugestia să ceară să aibă doi subsecretari de stat ardeleni, unul la Interne şi altul la Agricultură. Se lasă convins cu condiţia ca să accept să fiu eu subsecretar de stat Ia Interne, pentru ca apoi să putem da satisfacţie elementului ardelean în administraţia locală (în Ardeal cel puţin jumătate din prefecţi sunt din Vechiul Regat, iar iminenta dizolvare a consiliilor comunale şi înlocuirea lor cu comisii interimare oferă o ocazie prielnică pentru realizarea acestui deziderat). lorga acceptă ideea completării guvernului cu încă doi ardeleni. Intervenţia episcopatului ortodox (în frunte cu Patriarhul Miron, mitropolitul Bălan şi episcopul loan) împotriva numirii mele, deoarece sunt preşedinte al A. G. R. U.-lui şi, deci, mare adversar al ortodoxiei. lorga se înclină. Regele, care nu mă cunoaşte personal, nu stăruie. Sunt numiţi Ştefan Meteş la Interne, Victor Stanciu la Agricultură şi Domenii. Nu Ii se dă nici o atribuţie. Argetoianu foarte ostil lui Meteş. Sunt ales vicepreşedinte al Camerei cu concursul lui Argetoianu şi al

prietenilor săi. Solicit, după alegere, o audienţă de prezentare la Rege. Sunt primit după 3 zile. încep cu amintiri: cultul pe care l-am avut în tinereţe pentru familia regală, popularizarea ei în Ardeal prin revista „Noi“, amintirea gestului făcut de Rege, ca prinţ moştenitor, cu ocazia actului căsătoriei mele la Bistriţa. Constat că îi fac plăcere amintirile acestea din trecut. Apoi trecem la politică. îmi cere părerea faţă de formula lorga – guvern de tehnicieni, îi vorbesc deschis şi fără reticente. Formula principial este bună, lumea este sătulă de politicianism şi de excesele guvernărilor de partid, dar cu condiţia ca guvernul să vină cu realizări, să oprească criza care se anunţă. Arăt acuitatea problemei datoriilor agricole care paralizează producţia şi ameninţă cu totala deposedare a ţărănimii. În plus, în Ardeal, guvernul păşeşte cu stângul, ignorând elementul ardelenesc, nu din rea-voinţă sau intenţionat, ci din lipsa cunoştinţei elementelor locale. Membrii guvernului trebuie să ţină cont de sugestiile ministrului Ardealului, iar aceştia trebuie să câştige prietenia miniştrior din Regat, impunându-şi vederile prieteneşte şi prin atitudini de intimă colaborare, iar nu prin acţiuni supărătoare, de frondă sau suspiciune. Suveranul are un rol preeminent în crearea acestor raporturi indispensabile pentru satisfacerea justelor pretenţii ardeleneşti; altfel, opoziţia va crea din nou atmosfera de regionalism din interese meschine de partid. Adânca impresie ce am făcut-o Suveranului o pot verifica a doua zi: Argetoianu, la Cameră, mă întreabă ce i-am vorbit în audienţă Regelui, deoarece înainte de masă, în cursul audienţei lui de lucru, Suveranul nu a contenit să-mi facă mari elogii revenind de mai multe ori în acest sens. Argetoianu mă invită să stau de vorbă cu el. Hamangiu vrea să facă unificarea legislativă prin extinderea codurilor din Vechiul Regat. Parlamentarii ardeleni se declară contra şi protestul lor colectiv să se amâne problema. Chestia salarizării clerului greco-catolic. Legea pentru dizolvarea consiliilor comunale. Haţieganu este iarăşi dezolat: îmi comunică hotărârea lui irevocabilă de a demisiona cu toate insistenţele rfiele. Cere audienţă Regelui pe ziua de 14. După audienţă, luăm masa împreună. Regele l-a rugat să mai rămână, însă fără a insista; el s-a menţinut pe poziţie. La întrebarea Regelui că cine crede că ar putea face faţă situaţiei dintre ardeleni, el m-a indicat pe mine, iar Regele i-a spus că şi el. Suveranul, la mine s-a gândit. După-masă, la Cameră unde urma să prezidez şedinţa, lorga îmi comunică că Regele m-a numit ministru al Ardealului, să mă îmbrac la repezeală şi să merg cu el la Palat. Mă lasă să înţeleg să numirea nu s-a făcut chiar după preferinţa sa. Aflu mai târziu că Manoilescu l-ar fi câştigat pe lorga pentru Sextil Puşcariu, însă faţă de hotărârea categorică a Regelui pentru mine, nu a mai insistat, ci a cedat. La Palat – surpriză – dau peste Vasilescu-Karpen, numit ministru al Industriei şi Comerţului, în locul lui Manoilescu, numit guvernator al Băncii Naţionale. Argetoianu a reuşit să dea prima lovitură lui Manoilescu, socotindu-l rival în graţiile Regelui. Depunem jurământul. Regele are cuvinte foarte amabile la adresa mea, asigurându-mă de sprijinul său. Nunta principesei Ileana cu

arhiducele Anton de Habsburg la Sinaia. Monseniorul Ghika şi arhiepiscopul Cizar; cadoul din partea Ardealului: 2 milioane de lei. Biby pleacă la Karlsbad. Mă hotărăsc să vizitez judeţele din Ardeal pentru a verifica situaţia la faţa locului şi a aduce un cuvânt de îmbărbătare şi răbdare. Judeţele Cluj, Someş, Năsăud, Maramureş, Satu-Mare, Turda, Alba, Hunedoara, lorga în Tg. Mureş. Vizita la castelul din Lăpuşna. Contramandarea serbărilor de pe Câmpia Turzii, judeţul Sălaj şi Mureş, apoi Sibiu. Datoriile agricole, efervescenţă în sânul ţărănimii. îndemnuri la linişte şi aşteptare dând asigurări că se va veni cu o soluţie. întreruperea turneului. Audienţă la Rege (Sinaia) şi lorga. în faţa expunerii mele, Suveranul se pronunţă principial pentru urgenta rezolvare a problemei, lorga este împotriva reducerii datoriilor, admite *în extremis* limitarea dobânzilor şi eşalonarea plăţilor. Socotesc insuficientă măsura, din cauza dobânzilor urcate, care nu au fost apoi capitalizate. La stăruinţa mea, Nicolae lorga convoacă un consiliu de miniştri extraordinar la mănăstirea din Sinaia. Argetoianu are mari nedumeriri, deoarece se teme de zdruncinarea creditului. între timp B. S. T. R, apoi Banca

Blank au încetat plăţile; de asemenea Banca Berkovitz şi altele. Băncile din provincie sunt aproape toate în această situaţie precară, deşi cele mai multe încă nu fotmal. Consiliul de miniştri la Sinaia: expunerea mea pe care o împărtăşesc până la urmă cei mai multi miniştri, minus N. lorga. Argetoianu nu se pronunţă categoric. Se hotărăşte: conversiunea datoriilor agricole, însă fără a da directive ferme şi se însărcinează Argetoianu ajutat de Alexandru Radian (subsecretar de stat la Agricultură) cu redactarea proiectului de lege. Se dă un comunicat în sensul acesta. Liniştirea momentană a spiritelor şi agitaţiei. Procesul de bancrută frauduloasă împotriva lui Ştefan Meteş şi Ghiţă Crişan şi legătura cu banca din Rupea, cercetările Parchetului din Cluj în legătură cu contul curent al lui Romul Boilă la Banca Albina din Cluj (20 milioane) şi Banca Sebestyen (100 milioane). Hamangiu, foarte pornit pe ambele chestiuni vrând să-l servească pe Argetoianu (împotriva lui Ştefan Meteş) şi să fie agreabil Regelui (Boilă, nepotul Iui Maniu), presupunându-se că sumele ar reprezenta comisionul contractului Skoda încheiat în 1920 de guvernul Maniu.

Delegaţia dată de Ministerul Instrucţiunii şi Cultelor şi Ministerul Afacerilor Străine profesorului Onisifor Ghibu pentru lămurirea situaţiei averilor catolice din Ardeal (Statutul romano-catolic din Transilvania) şi tratative cu Sf. Scaun. Onisifor Ghibu urmăreşte deposedarea Bisericii Catolice de aceste bunuri şi trecerea lor în patrimoniul statului (vezi broşura mea .Acordul de la Roma"). Problema salarizării clerului şi noul buget. Biserica Ortodoxă stăruie pentru subvenţionarea de către stat în proporţie cu numărul credincioşilor şi neţinându-se seama de numărul parohiilor. Astfel s-ar răzbuna regimul subvenţiilor din trecut, iar preoţii greco-catolici mai ales s-ar alege cu un salariu mai redus decât preoţii celorlalte culte. Agitaţie în sânul Bisericii Unite. Exploatarea acestei agitaţii de către mani şti. Această atitudine a

lui Iorga împinge Biserica Unită din nou în braţele Partidului Naţional-Ţărănesc. Rolul Bisericii Unite în viaţa politică din Ardeal, rolul ei precumpănitor în orientarea maselor din Ardeal. Mă pronunţ categoric împotriva acestei măsuri, fără a putea convinge pe Iorga şi nici pe Argetoianu, care se lasă ghidat de nevoia economiilor bugetare. Congresul A. G. R. U.-ului la Oradea, prezidat de profesorul Iuliu Haţieganu, rugat de mine să mă înlocuiască. Scăderea vertiginoasă a încasărilor statului. Plata salariilor cu întârziere. Scăderea catastrofală a preţurilor produselor agricole. Primele pentru susţinerea preţului grâului, plata lor în suferinţă. Hotărârea mea de a demisiona dacă nu se rezolvă echitabil salarizarea clerului unit. Ghibu prezintă profesorului Iorga o decizie spre semnare. Decizia prevede preluarea tuturor bunurilor Statusului catolic de către stat şi administrarea acestora de către Ghibu şi Borza. Iorga refuză semnarea, declarând că nu acceptă nici o soluţie unilaterală, ci numai una rezultând dintr-un acord desăvârşit cu Sf. Scaun. Profesorul Nicolae Iorga hotărăşte revocarea delegaţiei date lui Ghibu şi face apel la mine pentru soluţionarea problemei. Accept în principiu, cu condiţia că soluţia nu poate fi deposedarea Bisericii Catolice de aceste bunuri, ci întrebuinţarea lor potrivit literelor fundaţionale şi încadrarea organizaţiei Diocezei de Alba Iulia în prevederile canonice şi legale. Profesorul Iorga este foarte mulţumit de această formulă. Stăruie să plec la Roma îndată după Crăciun. Discuţia la buget. Planul meu de a aranja chestia prin intervenţia personală a Regelui. Propun o audienţă a mitropolitului Suciu, care să expună în numele Bisericii Unite protestul pentru măsura nedreaptă proiectată şi să solicite protecţia regală. Mitropolitul Suciu, bolnav de diabet, cu un picior amputat, vine la Bucureşti pentru audienţă. Pregătesc un Memorandum clar şi categoric pe care să-l prezinte Regelui care, informat suficient de temeinic de mine, să se poată servi de el faţă de guvern. Aug. Popa – naţional-ţărănist – va însoţi pe mitropolit până la Palat, iar între timp toţi deputăţii şi preoţii uniţi vor ţine pe loc discuţia ca audienţa să-şi poată produce efectul în timp util. Sabotarea naţional-ţărăniştilor, care nu doresc să se rezolve problema, pentru a avea o puternică armă de agitaţie. Aug. Popa face ca memorandumul să fie uitat în camera de hotel şi mitropolitul se prezintă în audienţă fără el. Deputăţii şi preoţii uniţi din Partidul Naţional-Ţărănesc sunt lipsă la şcdniţă. Discuţia este prelungită numai de Tit Malai, Ştefan Pop şi Emil Lobonţiu. în toiul discuţiei, Argetoianu este chemat urgent la Palat Regele, hotărât să dea satisfacţie mitropolitului, îl primeşte în prezenţa mitropolitului şi îl îndrumă să satisfacă justa cerere a Bisericii Unite, menţinându-se *statu-quo.* Argetoianu se desolidarizează de acţiunea Patriarhului, acceptată de Iorga, şi propune: lucrările bugetului sunt prea înaintate pentru a modifica *în extremis* proiectul; suma prevăzută pentru salarizarea clerului unit va fi considerată ca un acont şi va fi completată cel târziu până la 30 iunie prin credit suplimentar din fondul de deschidere de credite

extraordinare; se va face în numele guvernului o declaraţie obligatorie în acest sens. Mitropolitul – lipsit de memorandumul meu care indica o soluţie definitivă – se declară mulţumit de formula lui Argetoianu, iar Regele apoi o ratifică. Argetoianu revine la Cameră şi face declaraţia respectivă. Chestia se închide provizoriu, cel puţin în aparenţă. Definitiv, numai atunci se va închide, când vor fi alocate fondurile suplimentare. Până atunci, ierarhii ortodocşi se vor agita, vor intriga şi vor căuta să .o saboteze, iar miniştrii o vor exploata. Se votează un articol unic care suspendă orice urmărire pentru datorii agricole.

Vacanţa de Crăciun la Cluj, Anul Nou la Bucureşti, apoi la Cluj. Nunta Dinei cu dr. Cadariu la Şimleu. Moartea lui Hamangiu; interimar la Justiţie Vâlcovici – inginer. Lumea din Ardeal o apreciază ca o nesocotire a mea şi miniştii încep să o exploateze. Revin la Cluj. În ziua de 9 ianuarie primesc o telegramă de la Nicolae lorga în care mă anunţă că Regele, la propunerea sa, m-a numit ministru al Justiţiei. Telegrama se termină cu fraza: „Aşa urăsc eu pe ardeleni. încep felicitările clujenilor, între care cel dintâi este Zaharia Boilă, care îmi aduce peria unui articol ce urma să apară în „Patria** în care era atacat guvernul ca ardeleanofob – pentru nesocotirea mea la interimat – iar eu că mă las desconsiderat în felul acesta; articolul, fireşte, nu va mai apărea. Se plânge că Hamangiu a pus la cale împotriva fratelui său. Romul, o acţiune judiciară ilegală, făcând Parchetul cercetări şi obligându-l să-şi justifice originea averii, fără a exista o dispoziţie legală în acest sens. Solicită să pun capăt acestui abuz de putere, îi răspund să-mi aducă o cerere de sesizare de la fratele său Romul Boilă. După ce voi prelua departamentul, ca şef suprem al Parchetului, voi cere dosarele de la Cluj şi, dacă plângerea este întemeiată, voi face ca organele respective să intre în legătură. A doua zi îmi aduce petiţia. Plecarea la Sinaia, unde sosesc în zi de duminică. Mă prezint la lorga şi apoi la Rege. lorga ar dori ca succesorul meu la Ministerul Ardealului să fie Meteş, la rigoare Stanciu, cum, de altfel, luasem şi eu hotărârea încă la Cluj să recomand Suveranului. La rege. Regele îmi spune că lorga i-a recomandat pentru Ministerul Justiţiei pe Andrei Rădulescu, Istrate Micescu şi Vasilescu-Valjean. Suveranul m-a indicat pe mine, cu ceea ce lorga s-a declarat imediat de acord. Regele are cuvinte de caldă apreciere pentru activitatea mea ca ministru al Ardealului şi îşi exprimă convingerea că în calitate de ministru al Justiţiei, voi putea lucra cu şi mai mari rezultate. Suveranul nu mai vrea să numească un alt ministru al Ardealului, reprezentat acum printr-un ministru plin. Vrea să mă ocup şi în viitor de problemele Ardealului şi îmi dă un subsecretar de stat plasat la Preşedinţie ca să-mi stea la dispoziţie. Pentru acest rol nu îl crede indicat nici pe Meteş, nici pe Stanciu şi mă întreabă dacă l-aş agrea pe Coriolan Tătara, pe care-l apreciază pentru activitatea sa sportivă şi gospodărească. Sunt de acod cu sugestia Suveranului, care mă însărcinează să aranjez chestia cu lorga. Totodată aş dori ca Meteş să treacă la Departamentul Instrucţiunii Publice pentru**

a curma situaţia penibilă de
la Interne şi a-l satisface şi pe Argetoianu (Argetoianu era în străinătate: Roma, Paris). Trec din nou pe la Iorga care, după explicaţiile ce îi dau, acceptă toate aceste soluţii şi dă dispoziţii pentru întocmirea decretelor cuvenite. Ca primar la Cluj – în locul lui Coriolan Tătaru – îl desemnez pe S. Bornemisa. A doua zi, la Bucureşti, instalarea la Ministerul Justiţiei. Secretar general Lenguceanu, pe care vreau să-l înlocuiesc cu Valeriu Roman, ti spun că pentru orice eventualitate să ceară agrementul Partidului Naţional Liberal din care făcea parte. Fireşte am şi eu nevoie de agrementul lui Iorga. Roman este extrem de fericit Recunoştinţa lui nu cunoaşte margini. îmi spune că propunerea – chiar dacă nu s-ar realiza – îi va înlesni un puternic salt în cariera profesională şi politică. Iorga ar vrea să-mi fie agreabil, dar are obligaţii morale din trecut faţă de Lenguceanu, pe care mă roagă stăruitor să-l menţin, chiar dacă nu i-aş da atribuţiuni. Satisfac dorinţa lui Iorga, cu care am avut în timpul guvernării şi mai târziu cele mai bune raporturi şi o excepţională apreciere, după cum se vede din memoriile lui. Refacerea bunelor raporturi cu Curtea de Casaţie, întrerupte de Hamangiu. Readucerea inspectorilor Bădescu-Roşiori şi Magheru în funcţie, fără a supăra pe cei numiţi de Hamangiu. Vizita la Curtea de Casaţie. Şedinţa solemnă de la Consiliul Legislativ.

Afacerea Boilă: cer dosarele de la Cluj pe care le examinez temeinic şi pe îndelete. Afacerea Meteş-Crişan, clasarea. Modificarea Legii Curţii de Casaţie, nou termen pentru înscrierea în listele de cetăţenie, măsurile de precauţiune, legea chiriilor. Emanciparea civilă a femeii din Vechiul Regat. Succese continue la tribună, devin *porte-parole-xA* politic al guvernului. Inundaţiile în Valea Mureşului. Interpelarea lui Florea în cazul Boilă. Sunt chemat de Iorga urgent la Cameră din şedinţa Consiliului Superior al Magistraturii. Răspund improvizat. Arăt rezultatul negativ al cercetărilor în 4-5 dosare. Cameră nervoasă şi ostilă când arăt că nu există nici o dispoziţie legală care să oblige pe un cetăţean să-şi justifice proveniența averii. Atmosferă încărcată. în partea a doua a cuvântării mă folosesc de răspunsurile date de Boilă la diferite întrebări ale Parchetului, răspunsuri care se termină invariabil cu fraza: nu mă declar. Prezentând lucrurile cu abilitate, atmosfera se înseninează. Camera întreagă scandează după fiecare întrebare fraza: nu mă declar, aplauze tot mai dese la adresa mea, iar când termin, cerând votarea unei legi a controlului averii, care să permită procedura justificării averii faţă de orice cetăţean, deci şi faţă de Boilă, Camera mă aplaudă, mă ovaţionează în picioare. Iorga mă felicită şi mă îmbrăţişează, Duca vine la banca ministerială şi mă felicită cu efuziune pentru răspunsul magistral, deşi improvizat. Cu un cuvânt, cel mai strălucit succes oratoric şi politic, transformând răceala şi ostilitatea iniţiale într-o entuziastă biruinţă personală şi guvernamentală. Partidul Naţional-Ţărănesc cere să poată da lămuriri Camerei asupra cazului Boilă. Şedinţa se ridică seara

târziu. A doua zi, toate ziarele publică cuvântarea mea *în extenso.* Mihalache mă roagă la telefon ca luni să poată vorbi doi deputaţi naţional-ţărănişti pentru a lămuri bănuielile ce cad asupra lui Boilă, care angajează în larga măsură poziţia morală a partidului, bănuielile sunt că Boilă ar fi având sute de milioane drept comision de la Skoda. Se roagă să se intercaleze în şedinţa următoare aceste cuvântări-pledoarii, întrerupând legile financiare şi conversiunea lui Argetoianu. Obţin consimţământul lui Iorga şi lui Argetoianu pentru intervertirea ordinei de zi. Mihalache îmi mulţumeşte. Din partea Partidului Naţional-Ţărănesc vorbesc Mirto şi Voicu Niţescu. Mirto apără pe Boilă ca funia pe spânzurat (explicaţie: Mirto îşi pregătea calea pentru a se detaşa de Maniu şi a se pune în slujba Regelui). Voicu Niţescu, sincer, însă fără nici un rezultat. Prezintă copia unui contract de împrumut, încheiat cu un notar public din Austria în numele unui client anonim, fără garanţii, fără dobândă, fără
termen de restituire. !n astfel de condiţii, actul nu numai că nu constituie o justificare, ci întăreşte bănuiala că e simulat şi ascunde în realitate un comision.

Un proiect de lege din iniţiativă parlamentară este prezentat şi trimis de urgenţă la Comisia legislativă. Proiectul, superficial redactat, este transformat de mine într-un proiect foarte bun, eficace şi rapid. Camera îl votează în unanimitate. La Senat însă nu mai trece, din cauza împotrivirii lui Argetoianu. Votarea legii conversiunii fără finanţare, deoarece nu s-a ajuns la un acord cu Partidul Naţional Liberal şi cu Partidul Naţional—Ţărănesc în această privinţă. Se votează şi un proiect de lege prezentat de mine pentru lichidarea fără faliment a datoriilor comerciale, cu condiţia ca debitorul să predea întreaga sa avere pentru îndestularea creditorilor. înlăturarea lui Manoilescu din funcţia de guvernator al Băncii Naţionale şi înlocuirea lui cu Constantin Angelescu. Interpelarea împotriva lui Argetoianu pe chestia încercării de a salva Banca Blank, încercare, de altfel, neizbutită, deşi B. N. R. a debursat peste două miliarde în acest scop. Interpelarea pusă la cale de Manoilescu este susţinută de deputatul Zaharia; slab susţinută, nu face efect nici în Parlament, nici în opinia publică.

închirierea clădirii în construcţie pentru Ministerul Justiţiei. încasări foarte slabe la fisc. Armata şi funcţionarii neplătiţi cu lunile. Constatând nemulţumirea crescândă, raportez Regelui. Argetoianu se cam supără. Promite îndreptare, însă C. Angelescu refuză orice concurs din partea B. N. R. Mişcarea în magistratură, foarte reuşită, exclusiv după vrednicie, dând o largă satisfacţie elementului merituos din Ardeal. Decorarea lui Goga, care începe să fie foarte susţinut de Rege, mai ales după fuziunea cu Cuza. Sărbătorirea lui Vaida.

Negocierile cu nunţiul Angelo Doici şi Biserica Catolică pentru aranjarea şi soluţionarea problemei Statusului catolic.

10 mai. Regele mă decorează *proprio motu* cu Marea Cruce a Coroanei României. La paradă, Iorga mă prezintă Reginei

Elisabeta ca pe „cel mai deştept ardelean".

Plecarea la Roma *la 18 mai 1932.* Regele mă însărcinează să mă informez confidenţial despre condiţiile Vaticanului, în cazul unirii Bisericii Ortodoxe cu Roma. La Roma. Vizită la toţi teologii români aflători în institutele de educaţie ale Sf. Scaun. Audienţele la Sf. Părinte, tratativele cu cardinalul Eugenio Pacelli, semnarea Acordului la 30 mai. Masa de la legaţie, decorarea mea cu Marea Cruce a Ordinului Pius al IX-lea.

Demisia guvernului la Bucureşti, din cauza neplăţii salariilor. Liturghia solemnă la Biserica Unită (luga). Plecarea spre casă. Trei zile la Veneţia. Titulescu şi Mihalache în drum spre Bucureşti. Drumul spre casă. însărcinarea lui Vaida de a forma un guvern de alegeri. Predarea Ministerului de Justiţie. Manifestaţia de simpatie a funcţionarilor.

Nae lonescu, rolul lui în Restauraţie. Raporturile mele cu Nae lonescu. Guvernul Vaida fără Titulescu. Oferte din partea lui Vaida, dr. Lupu, liberali. Rămân independent, neaderând nici la partidul agrar al lui Argetoianu, nici la partidul lui lorga, mergem în alegeri însă împreună cu semnul din alegerile precedente. B. N. R. (C. Angelescu) pune la dispoziţia guvernului în moneda divizionară retrasă, cu efigia lui Mihai, cu care guvernul plăteşte toate arieratele. împrumutul fictiv din Elveţia, care permite deschiderea unui alt credit de câteva miliarde la B. N. R., cu care guvernul poate fiice faţă situaţiei şi crizei de plăţi. Campania electorală:. Listele noastre obţin 2% pe ţară, însă nu câştigă nici un mandat în Ardeal. Rămân pe dinafară. Soarta Acordului de la Roma, publicat în *Monitorul Oficial;* guvernul se dezinteresează de aplicarea lui. Campania lui Onisifor Ghibu, susţinut de Biserica Ortodoxă. încercarea de a solidariza congresele studenţeşti. Răspund în ziare, mai pe urmă prin broşura .Acordul de la Roma". Congresul A. G. R. U.-ului de la
Aiud. Nunta lui Virgil. Nunta nepotului Iulian cu Ştefi Andrei. Inaugurarea noului local al Ministerului de Justiţie în prezenţa Regelui, sunt invitat şi eu. Guvern Maniu, venirea în ţară a Reginei Elena. Tranzacţia făcută de Maniu, care nu se foloseşte de ocazie pentru a tranşa chestia Lupescu. Guvern Vaida. Greva la Atelierele Griviţa, represiune sângeroasă.

Descindere fiscală la reprezentanţa Skoda. Sesizarea Parchetului Militar. Intervenţia lui Mihai Popovici. Scandal în Parlament Sinuciderea generalului Popescu Lică. Sub presiunea opiniei publice Seletzki este arestat şi apoi condamnat la 5 ani închisoare pentru rupere de sigilii. Refuzul Direcţiei Generale a Skodei* de a da vreo informaţie în ce priveşte comisioanele şi beneficiarii. Seletzki nu destăinuieşte nimic. Refuzul notarului public din Austria de a destăinui numele împrumutătorului lui**

*** **Afacerea Skoda a fost generată de un contract de armament încheiat cu Uzinele Skoda din Cehoslovacia şi operat cu comisioane. Adunarea Deputaţilor a aprobat constituirea unei comisii de anchetă din care făcea parte şi Valeriu Pop, iniţial ca vicepreşedinte, apoi ca preşedinte.**

Boilă, sub motivul secretului profesional. Guvernul Vaida legiferează o nouă lege a conversiunii care, apoi, se dovedeşte a fi la fel de inaplicabilă ca şi legea Argetoianu. Urmăriri nu se fac, creditul este inexistent băncile falimentare, constituţionalitatea legii pusă în discuţie. ~

Iulie 1932, vara la Sângeorz. Congresul A. G. R. U.-ului la Dej. Semicentenarul Castelului Peleş, serbările. Duca primit în audienţă de Regele Alexandru, indiciu de formare a viitorului guvern. Demisia guvernului Vaida, însărcinarea lui I. G. Duca cu formarea guvernului. Guvern naţional-liberal cu Titulescu la Externe. Valeriu Roman secretar general la Justiţie. Invitat la Bucureşti, Duca îmi oferă o candidatură ca independent Motivele invocate de Duca. Accept şi candidez în judeţul Sălaj. Campania electorală. în toiul campaniei electorale, audienţă la Rege, înainte de audienţă, îl văd pe Duca, acasă. îi arăt perspectivele favorabile, îi atrag atenţia asupra lipsei de poramb, mai ales în nordul Transilvaniei. Trebuie să se vină urgent în ajutorul populaţiei pentru a evita foametea. Propun ca porumbul să fie distribuit fără plată în numerar, ci să fie achitat prin prestaţie la refacerea drumurilor foarte degradate. Duca acceptă punctul meu de vedere, va lua măsuri în acest sens. în adevăr, cuvenitele măsuri s-au luat, porumbul a început să se distribuie încă înainte de Crăciun, iar primăvara s-a făcut o susţinută campanie de refacere a drumurilor prin prestaţie. Duca îmi comunică că – după alegeri – are de gând să-mi ofere şefia unei misiuni diplomatice, pentru scurt timp cea de la Viena, foarte important centru de informaţii, apoi, după şase luni, Berlinul sau Roma, cu care nu avem raporturi satisfăcătoare şi pe care ar vrea să le îmbunătăţească cu concursul meu. îmi rezerv răspunsul până după Crăciun. Duca mă infomează că Titulescu cere în mod cominator în numele său şi al „aliaţilor" apuseni zădărnicirea participării la alegeri a Gărzii de Fier, prin anularea listelor de candidaţi, ameninţând cu demisia şi cu represalii politico-economice din partea Apusului. Duca este împotriva aceste măsuri arbitrare şi nepolitice. Mă roagă – dacă împărtăşesc punctul lui de vedere – să stăruiesc pe lângă Rege, în cursul audienţei, ca să nu se lase împins de Titulescu către o măsură care poate fi dăunătoare şi Coroanei şi guvernului. îi promit concursul meu. Audienţa la Rege căruia îi expun situaţia din Ardeal, conversaţia cu Duca. Regele se bucură că Duca a primit sugestiile mele în ce priveşte ajutorul pentru populaţie şi programul de refacere a drumurilor cu ajutorai prestaţiei. Crede că va putea lucra foarte rodnic cu Duca. Crede că liberalii vor face faţă situaţiei grele şi vor asigura o guvernare mai durabilă. Abordez chestia Gărzii de Fier. Arăt că măsura cerată de Titulescu este arbitrară, nepolitică şi dăunătoare. Autoritatea constituită nu trebuie să dea dovada şi exemplul

arbitrarului şi a nesocotirii grosolane a legilor. Aceasta poate să provoace reacţiunea particularilor care, urmând exemplul autorităţii constituite, să se creadă şi ei îndemnaţi şi îndrituiţi de a ieşi în afara legii. 10-15 deputaţi gardişti, activând în văzul lumii, sub controlul Parlamentului şi al opiniei publice, sunt infinit mai puţin primejdioşi decât o organizaţie clandestină şi

activând cu mijloace în afară de lege. Regele împărtăşeşte vederile mele şi crede că până la urmă Titulescu va ceda. Contrar, situaţia va fi destul de critică, deoarece în clipa de faţă nu se poate dispensa de Titulescu, care pare a fi şi purtătorul de cuvânt al Apusului; avem nevoie de Titulescu în chestia optanţilor şi de concursul Apusului pentru a putea trece criza economico—financiară care ameninţă să ne sugrume. !1 pun încă o dată în gardă faţă de riscurile măsurii cerute de Titulescu. Regele nu ar vrea să plec în străinătate, cel puţin deocamdată, tn împrejurările prin care trecem, Ţara are nevoie de mine în politica internă, nu vrea însă să se pronunţe în mod definitiv. Vom vedea după Crăciun care interese vor prevala, cele externe sau cele interne. La ieşire, mă încrucişez cu Mavrodi care, şi el, are misiunea să stăruiască pe lângă Suveran împotriva măsurilor cerute de Titulescu. îl informez pe Duca despre cele discutate cu Regele, îmi mulţumeşte cu efuziune şi mă invită să ne vedem din nou după alegeri, cel târziu după Crăciun.

Supărarea pe Rege a lui Nae lonescu, pentru aducerea lui Duca la guvern. Ruptura cu Regele. Nae lonescu ia atitudine în „Cuvântul" împotriva Regelui, pe care îl găseşte în carenţă faţă de naţiune, şi pentru Codreanu-Căpitanul, trimis de providenţă pentru a înlocui pe Rege în carenţă. Nae lonescu devine mentorul mişcării legionare. Fiind campania electorală în toi. Regele şi Duca cedează faţă de presiunea şi ameninţările lui Titulescu. Printr-un act de guvernământ, toate listele de candidaţi ale Gărzii de Fier sunt anulate şi numeroşi legionari arestaţi. Partidul Liberal (guvernul) obţine un fiumos succes electoral şi în Ardeal listele maniste sunt înfrânte. în Sălaj (patria lui Maniu), lista noastră majorează cu multe mii de voturi lista manistă. Alegeri fără silnicie, fără fraude şi fără incidente. Guvernul are în Parlament mare majoritate. în ajun de Anul Nou, Duca, venind de la audienţă, este împuşcat mortal pe peronul gării din Sinaia, pe la spate, de către legionarii Caranica, Belimace şi Constantinescu (Nicadorii) (30 decembrie 1933). Profesorul dr. C. Angelescu este numit preşedinte de Consiliu *ad interim.* Sunt arestaţi, în afară de făptuitorii crimei, mii de legionari în toată ţara. Suspendarea „Cuvântului", arestarea lui Nae lonescu. Codreanu nu poate fi găsit (mai târziu s-a vorbit că era ascuns la o rudă a Elenei Lupescu). îndepărtarea lui Puiu Dumitrescu de la Palat. Tătărescu numit preşedinte al Consiliului şi însărcinat cu formarea guvernului. Conflict între Tătărescu şi Dinu Brătianu pentru şefia de guvern şi şefia de partid. Mari frământări în partid. Manolescu-Strunga mă invită în numele lui Tătărescu la Bucureşti. Se ajunge la un compromis. Brătianu aceptă pe Tătărescu ca şef de guvern, iar Tătărescu îşi retage candidatura la şefia partidului, cu toate că ar fi reuşit cu mare majoritate. Dinu Brătianu nu rămâne la Finanţe şi în guvern, la Finanţe îi ia locul Victor Slăvescu, compoziţia guvernului rămâne aproape neschimbată, doar câţiva subsecretari sunt înlocuiţi. Ardelenii sunt reprezentaţi prin Lapedatu şi Cipăianu, amândoi cam distanţi faţă de aspiraţiile şi

nevoile Ardealului. Situaţie încordată internă: propaganda manistă (anticamarilistă), efervescenţă puternică în sânul tineretului, nici o acţiune în Ardeal pentru satisfacerea nevoilor specifice, criza economică, etc. Atmosfera începe să se îndrepte peste capul guvernului împotriva Regelui. în această situaţie, solicit o audienţă Regelui, printr-o scrisoare trimisă de la Cluj. Audienţa este acordată imediat. La Sinaia mă aşteaptă automobilul Palatului. Zăpadă mare. După-masă la Foişor, unde dau peste Tătărescu şi Inculeţ, veniţi pentru audienţă de lucru. Regele mă primeşte foarte afectuos, mă poftеşte să iau ceaiul împreună cu el. Stau de vorbă degajat şi fără protocol. îi arăt situaţia reală şi seriozitatea ei. Sunt de luat măsuri imediate, iar altele sistematic şi programatic: 1. Cei vinovaţi de asasinarea lui Duca şi complicii dovediţi să fie judecaţi urgent şi sancţionaţi potrivit legii, fără menajamente; punerea imediată în libertate a tuturor legionarilor arestaţi în masă, numai pentru faptul că sunt legionari şi n-au avut un amestec în drama odioasă de la Sinaia; reintrata în strictă legalitate a autorităţii de stat care nu trebuie să dea exemple de nesocotire a legilor. 2. O nouă lege a conversiunii, practică şi aplicabilă, care să lichideze prompt problema datoriilor raiale şi să contribuie la refacerea creditului; pe phm ardelean: contrabalansarea acţiunii menite prin realizări practice şi în ce priveşte nevoile şi aspiraţiile reale şi îndreptăţite ale Ardealului. Nimic nu este pierdut, totul se poate repara cu hotărâre şi promptitudine. Regele este de acord cu toate propunerile mele, va da îndrumări clare şi categorice lui Tătărescu, însă Tătărescu are nevoie să fie ajutat, concursul meu i-ar fi de mare preţ; a vorbit cu Tătărescu şi, în principiu, au căzut de acord să-mi solicite intrarea în guvern. Regele mă întreabă dacă aş fi dispus să intra în guvernul lui Tătărescu. Răspund că în principiu da, însă condiţionat să se ţină cont de părerile mele, iar în Ardeal să am mână liberă. în aceste condiţiuni aş putea garanta că în 6 luni vom schimba atmosfera greoaie şi ostilă din Ardeal; altfel, combinaţia n-are nici un rost, ar fi banalizarea rolului meu politic, fără folos pentru guvern şi Ţară. Regele mă aprobă fără nici o rezervă şi spune că e treaba lui să-mi creeze în guvernul Tătărescu aceste condiţii. îmi mulţumeşte călduros pentru claritatea vederilor, soluţiunilor şi devotamentul dezinteresat Tătărescu mă invită la Bucureşti. întâlnirea cu Tătărescu la Bucureşti extrem de caldă şi prietenoasă. Spune că a căzut de acord cu Suveranul să-mi ceară concursul, însă chestia nu ar putea fi de imediată actualitate, deoarece are încă dificultăţi cu Dinu Brătianu, trebuie să-i dea oarecari satisfacţii prin intrarea în guvern a doctorului Costinescu şi a lui Sasu. Apoi va urma o nouă remaniere, cu elemente mai tinere şi mai dinamice, când va trebui să intra şi eu în guvern, îi răspund că eu persnoal nu am nici o grabă, pentru că nu am solicitat nici un portofoliu. Tătărescu îmi comunică că la 24 ianuarie 1934 are loc la palat tradiţionala recepţie a Cavalerilor Ordinului Ferdinand. Aproape toţi cei decoraţi sunt manişti (acordarea decoraţiilor s-a făcut sUb

guvernul Maniu). Suveranul vrea să facă o nouă promoţie mai puţin sectară şi, până atunci, a hotărât să mă decoreze cu Ordinul Ferdinand ca să fiu de faţă la recepţia din 24. Tătărescu mă întreabă pe cine mai pot propune dintre fruntaşii liberal. Propun pe Vaier Roman care, în calitate de delegat al Partidului Socialist, s-a pronunţat la Alba-Iulia în 1918 pentru Unire. Alţi liberali ardeleni nu ştiu să fi avut un rol mai remarcabil. Tătărescu ia notă pentru Rege. La Cluj primesc invitaţia telegrafică a mareşalului Palatului pentru recepţie, cu indicarea că Suveranul îmi va conferi personal decoraţia. Recepţia, Maniu lipsă, Suveranul mă decorează cu insignele gradului de comandor. înscrierea mea în Partidul Naţional Liberal. Sunt numit în Comisia de revizuire a Codurilor Penale, membru în Comisia de simplificare a aparatului de stat, membra în Comisia pentru elaborarea legii conversiunii, preşedinte al Casei de Compensaţii. în marea consfătuire de la Cluj, prezidată de Dinu Brătianu, iau cuvântul şi propun includerea în legea conversiunii şi a lichidării datoriilor urbane (mici funcţionari, intelectuali, meseriaşi). Argumentarea mea este atât de convingătoare că Dinu Brătianu acceptă imediat propunerea mea, astfel legea devine legea lichidării datoriilor rurale şi urbane. Se găseşte formula pentru înlăturarea obiecţiunii de neconstituţionalitate şi se găseşte şi formula finanţării, respectiv a salvării băncilor serioase şi necesare creditului. Astfel, după multele încercări inoperante, legea votată de parlamentul liberal reuşeşte să dea soluţia definitivă acestei spinoase probleme.

Cnză politică, în urma procesului nicadorilor şi a unei manifestaţii publice în faţa Suveranului. Combinaţia Averescu – dr. C. Angelescu – Argetoianu Tătărescu
în panică. Mă însărcinează să neutralizez pe Argetoianu, făcându-i propunerea de a colabora la guvern cu Tătărescu. Argetoianu ezită. Combinaţia cade în urma refuzului doctorului Angelescu de a face parte din combinaţie, dar, mai ales, pentru că, în momentul decisiv, Averescu nu-şi poate părăsi soţia, muribundă. După o secetă prelungită şi excepţională, ploaia mult aşteptată salvează recolta şi astfel se evită un dezastru economic, în urma unor discuţii aprinse şi învinuiri directe, naţional-ţărăniştii cer anchetă parlamentară în chestia contractului Skoda. Adunarea Deputaţilor aprobă ancheta cerută. Se alege comisia de anchetă alcătuită proporţional din toate partidele. Sunt desemnat şi eu de către Partidul Naţional Liberal. La constituirea comisiei, C. Dimitriu este ales preşedinte, iar eu şi lunian, vicepreşedinţi. Lucrările comisiei se desfăşoară încet şi fără nici un rezultat. Dimitriu, din cauza auzului greu, nu poate conduce în mod satisfăcător şedinţele şi interogatoriile. Membrii comisiei, plictisiţi, se dezinteresează, mulţi lipsesc. Dacă mersul anchetei continuă să se desfăşoare în acest fel, se va termina fără nici un rezultat. Mă găsesc la sfârşit de săptămână la Cluj, în sânul familiei. Primesc o telegramă de la Tătărescu, care mă invită urgent la Bucureşti. Tătărescu mă informează că mersul anchetei a nemulţumit

profund pe Suveran, pe guvern şi pe partid. Dimitriu nu este în stare să facă faţă situaţiei. Va pleca la Viena să consulte specialişti de urechi şi pentru tratament Lucrările comisiei de anchetă însă nu pot fi întrerupte, trebuie să continue, dar în cu totul alte condiţii. Suveranul, guvernul şi partidul fac apel la mine să iau în mână conducerea comisiei şi anchetei şi să o duc la bun sfârşit. Accept cu condiţia să am mână liberă în îndrumarea anchetei şi conducerea comisiei. Tătărescu acceptă. A doua zi preiau. Ancheta continuă în cu totul alt ritm; prin energie, tact şi obiectivitate trec peste toate hopurile, rezultate palpabile încep să se desemneze: preţuri extrem de urcate şi comanda unor obiecte ce puteau şi trebuiau confecţionate în ţară. Incidentul lunian-Călinescu, chestia Mihalache, pretinsul fals de la Consiliul de Război, interogatoriul Vaida, Maniu, Cihoski, Mihai Popovici, etc. Toate ziarele încep să publice *în extenso* stenogramele.

Moartea tatălui meu.

încheierea primei serii de interogatorii. Descinderea la Skoda. La percheziţie se mai găsesc acte importante şi concludente, telegrame şi scrisori cifrate. Descifrarea lor Palelibus – comision, baby-mic, barock-mare, etc. Se învederează clar că la toate comenzile, contractele Skoda, Schneider, Creuzot s-a operat cu comisioane. Numele beneficiarilor nu se poate afla din corsespondenţă. în timpul suspendării lucrărilor comisiei, raportorii vor tria materialul documentar.

Adunarea de la Târgu-Jiu şi masa de la Poiana, la Tătărescu. Particip, invitat stăruitor de Tătărescu. Rostesc o cuvântare foarte apreciată. Manifestaţia partidului pentru Tătărescu. Cursa de pe dealul Feleacului în prezenţa Regelui. Invitat la dejun în vagonul regal şi aşezat la masă lângă Rege. Regele mă reţine într-o lungă audienţă. Expun mersul anchetei Skoda şi încep acţiunea de petsuasine pentru scoaterea din cauză a lui luliu Maniu. Regele apreciază vederile mele în mod favorabil. Schimbarea bruscă a atitudinii faţă de mine a corifeilor ortodocşi (în frunte cu episcopul Ion) după această audienţă care face vâlvă. Vaida, campania manistă. Regele complotează cu mine pentru distrugerea morală a lui Maniu. Sfinţirea bisericii monumentale de la Zalău de către episcopul Frenţiu, congresul eparhial al A.G.RU.-ului la care rostesc o cuvântare foarte călduros aplaudată. La Şimleu interviu acordat ziaristului Kretch, prin care pun capăt versiunii ce se colportează pertutindeni, că ancheta cercetează onorabilitatea lui Maniu. Deformarea interviului de către presa din Sărindar. Rectificarea mea. Vâlvă în cercurile politice până la Palat Regele mă aprobă. Reluarea anchetei pentru obiective precizate şi bine delimitate. întoarcerea lui Dimitriu şi cramponarea lui de a prezida în continuare. Scandalul din prima zi la audierea din nou a lui Cihosky. Intervenţia Regelui care determină pe Dimitriu să renunţe la prezidarea anchetei şi să se ocupe numai de simplificarea aparatului de stat Omagiul naţional-ţărăniştilor (Călinescu) pentru modul cum am prezidat încheierea lucrărilor comisiunii, urmând să se redacteze raportul şi apoi să

fie supus deliberării comisiunii, apoi a Adunării. Victor Antonescu obţine demisia lui Vaier Roman, cu care nu poate lucra. Vaier Roman subsecretar la Muncă. Ion Nistor nu-i dă nici o atribuţie. Demisia guvernului. Noul guvern Tătărescu în care intru ca ministru secretar de stat pe lângă Preşedinţia Consiliului. Congresul general al A.G.R.U.—ului la Lugoj cu participarea Regelui la binecuvântarea catedralei nou pictate şi la procesiunea caracteristică. Cuvântarea mea la banchetul festiv, răspunsul Regelui. Prezint pe toţi fruntaşii greco-catolici, între ei mulţi manişti care se îmbulzesc la prezentare şi sunt încântaţi de felul cum îi tratează Regele. Congresul mă realege preşedinte cu toate indicaţiile antagonice date de Maniu prietenilor săi politici ca să împiedice cu orice preţ realegerea mea. Regele pleacă extrem de încântat de măreţia manifestaţiei religioase şi de primirea foarte călduroasă de care s-a bucurat. Supărarea episcopilor şi corifeilor ortodocşi care, împreună cu Ghibu, se dedau la manifestaţii ostile faţă de mine la congresul Forului de la Sibiu. Pun la punct lucrurile printr-un scurt interviu publicat în „Lupta" şi reprodus de toate gazetele.

Interimar la Comunicaţii şi Lucrări Publice cu perspectiva de a prelua ministerul, întocmirea decretului-lege pentru simplificarea aparatului de stat Supărarea lui Lapedatu şi atitudinea acoliţilor lui. Semnarea decretului-lege de către Suveran la Chişinău-Criş. Deschiderea Parlamentului. Congresul Partidului Naţional Liberal din Sălaj mă alege preşedinte de onoare. Devin de drept membru al Comitetului Central şi al Delegaţiei Permanente. Asasinarea Regelui Alexandru al Iugoslaviei la Marsilia. Raportul Skoda şi scoaterea din cauză a lui luliu Maniu, obţinută printr-o acţiune persistentă pe lângă Rege, Tătărescu, partid şi alţi fruntaşi politici. Victor lamandi răspunde în numele guvernului la discuţia la mesaj. Vehement atacat de „Universul" pentru atitudine anti-naţională în chestia caracterului românesc al oraşelor, în urma unor fraze nenorocit alese. Se hotărăşte ţinerea unei conferiţe administrative la Cluj, în cadrul căreia să se încerce reabilitarea lui lamandi. Crăciunul la Stâna din Vale. Chemat urgent la Cluj pentru conferinţă. în cuvântarea mea, foarte aplaudată şi elogiată de toată presa românească, pun şi dezvolt problema oraşelor artificial înstrăinate, românizarea lor printr-o acţiune de stat şi solidarizez pe lamandi cu punctul meu de vedere. Situaţia politică a lui Victor lamandi este astfel salvată. Campania „Universului" încetează. Logodna lui Mircea cu Eniţi la Şimleu. Vizită la Satu Mare şi Baia Mare. Atitudinea doctorului Tibil faţă de şefia mea. Primesc de la Dinu Brătianu delegaţie de şef al organizaţiei Satu Mare până la congres. Finanţele în criză. Slăvescu nu poate face faţă situaţiei, stabilitatea guvernului primejduită. Slăvescu este înlocuit cu Victor Antonescu, eu trec în fruntea Ministerului de Justiţie (2 februarie 1935). Moartea mitropolitului Suciu.

Discuţia generală asupra Codului Penal depus de Victor Antonescu Ia Senat. Rolul raportorului Tony Iliescu. Votarea

Codului Penal în mijlocul unui mare entuziasm. Votarea Codului de Procedură Penală. Toată vara prezidez şedinţele comisiilor de legislaţie ale Camerei şi Senatului, unite pentru a da forma definitivă proiectelor. Chestia avortului, reduc textul la cazurile de extremă necesitate, cu severe îngrădiri şi condiţii. Atitudinea Episcopatului Ortodox în chestia avorturilor. Vacanţa de Paşti la Balcic.

Afacerea şi cazul Vasilescu-Cantalup şi Tony Iliescu. Vâlvă mare, rolul lui Tony Iliescu; nu admit arestarea lui. La dorinţa Regelui, Dorel Dimitrescu demisionează din funcţia de guvernator al B. N. R. înlocuirea lui cu Mitiţă Constantinescu. Criza plăţilor în străinătate. Strunga la Industrie şi Comerţ. Strădania lui Strunga de a activa exportul şi a face aranjamente pentru lichidarea datoriilor
din străinătate şi a transferurilor. Situaţia rămâne precară. Doctorul Costinescu interimar la Industrie şi Comerţ, apoi titular în locul iui Strunga. Sistemul nou al doctorului Costinescu: biciuirea exportului prin acordarea masivă de compensaţii. Ameliorarea treptată a situaţiei. Gradaţii pentru magistraţi. Legea numelui. Conflict cu lamandi în chestia românizării numelor evreilor. încetăţenirea tuturor macedonenilor din Cadrilater. Distribuirea diplomelor în cadrul unor frumoase serbări la Bazargic şi Turtucaia. Congresul Partidului Naţional Liberal la Satu Mare şi alegerea mea ca preşedinte. Acţiunea mea pentru susţinerea elementului românesc, construirea de şcoli, biserici şi clădiri publice, refacerea şoselelor şi drumurilor, înfrumuseţarea oraşelor Satu Mare şi Baia Mare.

Naşterea lui Alecu (9 august 1935). Biby se Îmbolnăveşte de tromboflebită. Cumpărarea casei de la Bucureşti, str. Salcâmilor 21 cu împrumutul de la Banca de Credit. Conflicte între Tătărescu şi Dinu Brătianu. Dezbaterea asupra raportului din ancheta Skoda. Scoaterea din cauză a lui Virgil Madgearu şi Mihai Popovici prin votul nul provocat de guvern. Trimiterea în judecată a lui Cihosky şi Boilă la controlul averii. Salvarea lui Popovici de la controlul averii (prin preşedintele Rătescu). Raporturile mele cu Inculeţ. Adeseori interimar la Comunicaţii în locul lui Franasovici care suferă de inimă. Reorganizarea legionarilor în partidul „Totul pentru ţară", sub preşedinţia generalului Cantacuzino-Grănicerul. Nunta lui Mircea la Şimleu. Congresul A.G.R.U.-lui de la Cărei. Adunarea Astrei la Satu Mare. Abţinerea lui Nicolescu şi Rusu, în urma acţiunii lui Borza pusă la cale de Maniu. Accesul Congresului. Alegerea mitropolitului de Blaj: statutul pentru alegere, se desemnează trei candidaţi, iar Roma poate numi pe oricine din ei, fără considerare a numărului voturilor. Naţional-ţărăniştii şi blăjenii votează pe Nicolescu. Al doilea episcop Hossu, agreat de Rege, guvern şi cel mai indicat de a fi exponentul Bisericii Unite. Campania mârşavă a maniştilor împotriva lui Hossu (presă, denunţuri calomnioase la nunţiatură şi la Roma). Nunţiul Valerio Valeri înclină spre Nicolescu, pentru a evita scandalul cu care ameninţă maniştii. Nicolescu se dezice

de manişti şi manevrele lor, caută să capteze bunăvoinţa Regelui prin Mocsony. în urma sugestiilor mele, se ajunge la un compromis; Nicolescu mitropolit, ajutat de un episcop auxiliar în persoana canonicului dr. L. Tăutu, asistent eclesiastic al A.G.R.U.-lui, satisfacţie morală pentru Hossu. Instalarea lui Nicolescu în preajma serbărilor jubiliare de la Blaj ale Astrei, în prezenţa Regelui.

Codul Penal şi Procedura Penală se votează la Cameră aproape fără modificare. Votarea din nou la Senat Promulgarea solemnă la Palat de către Rege, în prezenţa Consiliului Legislativ, Curţii de Casaţie, preşedinţilor Curţilor de Apel, preşedinţilor de Tribunal din întreaga ţară. Cuvântarea mea, răspunsul Regelui. Decorarea tuturor colaboratorilor la propunerea mea. Regele doreşte să-mi acorde Cordonul Stelei României. Tătărescu zădărniceşte pentru a nu supăra pe Dinu Brătianu. pentru a nu mă evidenţia prea mult şi a nu-şi crea un rival. Regele totuşi îmi acordă medalia amintirii Regelui Carol I clasa I. Realizări la Satu Mare, înzestrarea comunelor lipsite cu păşuni comunale şi păduri, corectarea scutirilor abuzive de la expropriere, exproprierea şi împroprietărirea a circa 20 comune cu peste 2.000 ha. înfiinţarea a numeroase dispensare cu băi, noua clădire de conducători tehnici la Baia Mare, ofensiva refacerii drumurilor, construcţii de poduri, case culturale, etc. Subvenţie de peste 3 milioane Blajului pentru terminarea şi aranjarea Casei Culturale în vederea serbărilor jubiliare ale Astrei. Ziua marinei la Constanţa. Congresul uniunii avocaţilor la Târgu Mureş. Deschiderea festivă. Construirea Catedralei Unite şi Ortodoxe cu concursul primăriei. Cutreierarea Basarabiei şi Bucovinei prin multiple vizite oficiale şi neoficiale. Taberele de muncă ale legionarilor, uciderea lui Stelescu (decemvirii). Raporturile cu Polonia. Vizita colonelului Beck, ministru de Externe, atitudinea jignitoare a lui Titulescu. vizita preşedintelui Republicii
Polone. Decorarea mea cu Cordonul *Polonia Restituia,* pentru atitudinea de reactualizare a alianţei cu Polonia. Vizita simultana a Prinţului Paul ţi a lui Beneş la Bucureşti. Indelicateţe şi bădărănii din partea lui Titulescu. Pactul Briand-Kellog, definiţia agresorului. Reluarea raporturilor cu U.R.S.S. la Bucureşti. Titulescu pentru o înţelegere cu U.R.S.S., care să permită trecerea trupelor sovietice prin România în caz de conflict armat, pentru o alianţă franco-cehoslovaco-româno-sovietică cu caracter antigerman. Regele, guvernul, opinia publică împotriva acestei formule. Acţiunea italiană în Abisinia. Sancţiuni economice. Ieşirea lui Titulescu împotriva ziariştilor italieni la Geneva. România aplică efectiv sancţiunile, raporturile cu Italia complet zdruncinate. România este ultima ţară care ridică sancţiunile. încercarea nereuşită a lui Titulescu de a-şi normaliza raporturile cu Berlinul (Petrescu-Comnen). Acţiunea gneralului Franco în Spania; moartea lui Moţa şi Marin, corpurile neînsufleţite sunt aduse în ţară şi purtate prin principalele oraşe, cu manifestaţii impozante din partea legionarilor şi publicului. Funeraliile la

Bucureşti cu participarea ostentativă în cortegiu a miniştrilor Fabricius şi Ugo Sola. Raporturile mele cu corpul diplomatic (îndeosebi cu Fabricius, Ugo Sola, Bardossy, d'Ormesson, Thierry, Reutersward, de Weck, Tanrioer). Ajutoare pentru românii din Ungaria (Savel Rădulescu). Raporturile mele cu Titulescu, chestia aplicării Acordului de la Roma. Acţiunea de înzestrare a armatei, refacerea contractului Skoda cu reducerea considerabilă a preţurilor, reducerea volumului comenzii, fabrici de armament în ţară, îmbrăcăminte, încălţăminte, muniţii. Tătărescu mă însărcinează să ofer Regelui demisia guvernului dacă Regele vrea să facă vreo schimbare. Audienţă la Rege; Suveranul se pronunţă pentru continuarea guvernării până la sfârşitul legislaţiei, crede însă că modificări în structura guvernului ar fi de dorit Demonstraţia ameninţătoare a legionarilor contra lui Madgearu la Sinaia. Agitaţie în cercurile politice. Antagonismul Tătărescu-Brătianu. Mişcare în magistratură, supărări politicianiste în partid. Brătianu împotriva lui Inculeţ şi a mea, vrea o acţiune mai energică împotriva legionarilor. Tătărescu îşi reface guvernul fără Titulescu: Interne – luca, Inculeţ numai vicepreşedinte fără portofoliu, eu la Industrie şi Comerţ, Externe – Victor Antonescu, Finanţe – Cancicov, Justiţie – Djuvara, Culte – lamandi, Lapedatu – preşedinte al Senatului, Vaier Roman scos din guvern. Supărarea doctorului Costinescu, crezând că l-am lucrat să-i iau departamentul Industriei şi Comerţului. Insuficienţa lui luca ca ministru de Interne, după ce a fost un excelent subsecretar de stat pentru partea administrativă. Tătărescu ia Ministerul de Interne, Djuvara dă fiasco la Justiţie şi este debarcat Sasu interimar la Justiţie, secondat de Bentoiu. Misiunea primită de la Rege; reluarea schimburilor comerciale cu Germania, intensificarea lor şi crearea bazei pentru normalizarea raporturior politice. Se convine ca plafonul exporturilor şi importurilor noastre să fie de 35% din volumul total al comerţului nostru exterior. În câteva săptămâni mă familiarizez cu toate problemele şi le stăpânesc.

Situaţia comerţului exterior: **balanţa comercială ameliorată, însă încă deficitară cu o sumă considerabilă, balanţa de plăţi deficitară cu $5^{1/2}$ miliarde, produse agricole foarte abundente şi disponibile, însă preţuri scăzute, lipsă de pieţe de desfacere, compensaţii numeroase în curs de efectuare care încep să aibă o înrâurire defavorabilă asupra cursului monedei, concepţia strâmtă bancară a lui Mitiţă Constantinescu la B. N. R., curs arbitrar între leu şi marcă. Aproape tot comerţul exterior în mâinile străinilor (evrei, nemţi, armeni, unguri, etc.). Sistemul de măsuri luat de mine: desfiinţaera şi lichidarea controlată a compensaţiilor, prime economice pentru produsele agricole cu preţ scăzut (urcarea preţului cerealelor), asigurarea de pieţe de desfacere (mai ales Germania şi Italia) cu preţuri remuneratorii prin noi convenţii comerciale. Just echilibru între schimburile prin clearing şi devize libere. Conţin-**

gentarea, acţiunea de restructurare a importului, introducerea

elementului românesc în comerţul exterior. Rezultatul la sfârşitul anului 1936, balanţa comerciala acuză un excedent de 6[w] miliarde, început de acoperire a balanţei de plăţi. Controlarea situaţiei din 10 în 10 zile. Mitiţă Constantinescu încheie un acord la Berlin, semnează un protocol prin care se majorează cursul mărcii în raport cu leul. Nu informează guvernul, ţine în servietă Protocolul, care este scos la iveală numai după un energic protest diplomatic al Berlinului, punând guvernul în situaţie penibilă. După expunerile contradictorii în Delegaţia economică, care se raliază în întregime – minus Mitiţă Constantinescu – la punctul meu de vedere, provoc un jurnal al Consiliului de Miniştri prin care se revocă delegaţia dată B. N. R. şi fixarea disponibilului revine în atribuţia ministerului. Atitudinea dubioasă a lui Inculeţ. Balanţa comercială tot mai favorabilă, excedentul în primele 6 luni depăşeşte 6 miliarde. Scot de sub contingentare o serie de materii prime sau obiecte de mare necesitate, pentru aprovizionare şi stocare. Această posibilitate de stocare a avut drept rezultat că războiul ne-a găsit cu stocuri foarte însemnate, astfel că în timpul războiului nu am dus nici o lipsă. Automatizarea distribuirii supracotelor. Interpelarea lui Virgil Madgearu – de conivenţă cu doctorul Costinescu – în chestia reducerii cotelor comercianţilor vechi (sic) recte străini şi acordarea de cote elementelor nepregătite (recte românilor). Dau o replică fulgerătoare şi tăioasă, anunţând că nu numai că nu voi reveni asupra măsurilor luate, ci voi intensifica acţiunea, deoarece este inadmisibil ca profitul comerţului exterior de aproximativ 4-5 miliarde anual să intre numai în buzunarul străinilor, iar românii să fie ţinuţi la o parte de acest formidabil izvor de câştig. Acuzaţia că aş fi dat o compensaţie unei întreprinderi prezidate de Emil Lobonţiu o spulber fără nici o greutate, demonstrând că compensaţia s-a aprobat Uniunii Sindicatelor exportatorilor de animale, persoană juridică de drept public, legiferată de guvernul naţional-ţărănist, iar compensaţia a fost aprobată nu de mine, ci de predecesorul meu, doctorul Costinescu. Contest lui Virgil Madgearu autoritatea morală de a critica guvernarea liberală din punctul de vedere al moralităţii, citând îndurerata declaraţie făcută în faţa notarului public a unui fruntaş naţional-ţărănist, fost director al Reşiţei, care arată şi precizează atmosfera de samsarlâc şi necinste care înconjura ministerele economice, îndeosebi cel al Industriei şi Comerţului, condus de Madgearu. Camera mă ovaţionează în picioare, Madgearu amuţeşte, iar dr. Costinescu, care venise să asiste la executarea mea, pleacă plouat de la şedinţă. Exportul de animale şi cel de păsări şi lădiţe de ambalaj în Orientul apropiat, mai ales în Palestina, noi pieţe în coloniile engleze şi franceze din Mediterana, comerţ cu U. S. A. şi Canada. La demisia guvernului Tătărescu (noiembrie 1937), balanţa comercială acuza un excedent de 12[la] miliarde de lei, rezultat unic după războiul din 1914-1918. Rezervele de devize astfel acumualte au creat baze solide pentru leu, care a rezistat şi la eforturile financiare

reclamate de război. înlocuirea Iui Georgel Gheorghiu cu Daniel Tecău, delegaţia dată lui Emil Marian. Acceptarea lui Mihai Berceanu ca subsecretar de stat. La Congresul Uniunii Camerelor de Comerţ, în cuvântarea mea, foarte călduros şi entuziast primită şi aplaudată, anunţ că, persistând pe calea pe care mergem, în curând vom fi în situaţia de a face din leu un instrument de plată internaţională.

Modificarea legii minelor, proiectul depus de Costinescu în discuţia Comisiei Camerei, prelucrarea radicală a proiectului: apărarea şi extinderea drepturilor statului, situaţie privilegiată pentru societăţile româneşti faţă de societăţile cu capital străin, posibilitatea legată de etatizarea distribuirii produselor petroliere, crearea unei societăţi naţionale (de stat) pentru explorarea şi exploatarea petrolului, ţinuturi miniere pentru exploatare, ocrotirea şi sprijinirea micilor exploatări aurifere ţărăneşti din Munţii Apuseni, simplificarea şi precizarea procedurilor pentru evitarea arbitrariului şi hatârurilor. Noul proiect astfel refăcut stârneşte vii discuţii în comisie. Mulţi încearcă prin amendamente să rezolve diferite interese şi litigii particulare, personale. Nu accept nici o modficare şi nici o injoncţiune, cu excepţia uneia susţinute de Victor Moldovan în interesul personal al lui luliu Maniu (faimoasele mine de pirită). Proiectul este trecut pe ordinea de zi a Adunării şi începe dezbaterea imediat după răspunsul meu dat la interpelarea lui Madgearu. Camera adoptă proiectul fără discuţii în general şi pe articole şi în total cu bile, fără nici un amendament, drept manifestaţie de încredere şi aprobare a politicii mele economice. Camera mă ovaţionează călduros, la fel Senatul, astfel că promulgarea se face numaidecât. Protestul diplomatic al Franţei, Marii Britanii, Belgiei şi Olandei. Emoţie în sânul guvernului, întrevederi cu Thierry şi Sir Reginald Hoare care, până la urmă, acceptă, respectiv admit, că măsurile de discriminare sunt justificate. Lucrurile se liniştesc. Soluţionarea amiabilă a diferendului dintre Albini şi o mică asociaţie ţărănească de exploatare minieră. Constituiesc ţăranilor un perimetru promiţător prin defalcate din cele ale lui Albini, iar Albini le pune la dispoziţie suma de 1 milion lei drept capital de exploatare. Legea pentru apărarea muncii româneşti. Insuficienţa legiferării, confuzia între noţiunea de român (cetăţean) şi român (etnic). Rezultate insignifiante. Iau hotărârea de a redacta un proiect de decret clar, categoric şi pracrtic, atacând problema în plin. Fac apel la elementele cele mai de stânga din partid (Petre Ghiaţă, Aznavorian, Emil Vântu) pe care îi câştig pentru ideile şi formulele mele. Un proiect remarcabil, il supun Suveranului, care îl examinează minuţios, adnotează foarte judicios, după circa 10 zile mi-l restituie, aprobându-l pe de-a întregul, sincer, călduros, entuziast Mai rămâne adeziunea Consiliului de Miniştri. Opoziţie înverşunată din partea doctorului Costinescu şi Victor lamandi, pentru caracterul naţionalist al proiectului. Tătărescu nici cald, nici rece. Costinescu cere să prezint un proiect scurt de decret,

prin care să dau împuterniciri depline ministerului şi Consiliului de Miniştri să reglementeze problema, fără precizări. Spun că nu împărtăşesc ideea, deoarece ar putea fi atacată că institui o dictatură economică; promit că voi aduce un proiect în acest sens fără să mi-l însuşesc, pentru a le demonstra că formula nu este acceptabilă şi guvernul nu şi-o poate însuşi, cu condiţia ca totul să fie confidenţial şi nimic să nu se divulge. Tătărescu le ia cuvântul de onoare. Aduc proiectul dorit care, firește, confirmă spusele mele. Cu tot angajamentul de onoare, proiectul apare a doua zi în „Dimineaţa" şi .Adevărul", cu atacuri virulente împotriva mea, deoarece urmăresc să instituiesc dictatura economică. Indiscreţia a fost săvârşită de Costinescu sau de lamandi. Tătărescu propune ca problema să treacă la Ministerul Muncii (Ion Nistor), deci pe linie moartă. Eu accept şi mă însărcinez să rezolv problema fără decret. Redactez o circulară motivată către întreprinderile comerciale şi industriale, prin care le cer angajarea de români în număr corespunzător, punându-le în vedere că, în caz contrar, voi fi nevoit să le retrag avantajele de care se bucură. Germanii şi evreii murmură, dar nu reacţionează. Partidul maghiar face o plângere la Liga Naţiunilor pentru violarea tratatului minorităţilor etnice. Georges Bonnet însărcinat cu ancheta preliminară. Victor Antonescu ameninţă cu demisia dacă nu retrag circulara. La rândul meu, refuz revocarea circularei şi anunţ că voi demisiona, însă motivat. Toată lumea trebuie să înţeleagă că dacă nu dăm o satisfacţie moderată şi eficace dreptelor revendicări ale elementului românesc, ţinut sistematic în afara posibilităţii de a activa în industrie şi comerţ, împingem ţara în braţele extremiştilor de dreapta.

Georges Bonnet vine în ţară şi avem o lungă şi documentată explicaţie. îi arăt realitatea: industria a luat în ultimul timp în România un avânt extraordinar, se bucură de o prosperitate excepţională datorită protecţionismului vamal care.
uneori, merge până la tarile prohibitive, cum şi datorită avantajelor de încurajare a industriilor. Dar aceste avantaje constituie grele sarcini pe care le suportă toată ţara, în majoritate covârşitoare românii. Românii au astăzi o pleiadă foarte numeroasă de tineri pregătiţi pentru viaţa economică, cu studii strălucite şi aptitudini vădite. Este imperios necesar ca aceştia să-şi găsească putinţa de existenţă şi afirmare. Nu este admisibil ca elementul românesc să se mulţumească a fi reprezentat numai în rândul oamenilor de serviciu, al împiegaţilor şi dactilografelor, cum este cazul la cele mai multe întreprinderi şi să se facă discriminări în ce priveşte salarizarea. La fel se prezintă situaţia şi în comerţ (datorită contingentării), îndeosebi în comerţul exterior. Elementul românesc nu poate fi exclus din beneficiul formidabil de 5-6 miliarde pe an, datorită sprijinului statului şi cu sacrificiul populaţiei. Situaţia actuală nu poate fi menţinută fără grave riscuri: dacă nu se dă drumul supapelor de siguranţă, cazanul supraîncălzit va face explozie; grave convulsiuni interne sunt de temut, iar acestea pot să aibă repercusiuni de ordin

extern dintre cele mai serioase. Georges Bonnet se declară perfect lămurit şi edificat, nu pregetă să afirme că punctul nostru de vedere este pe deplin justificat; mă asigură că raportul va fi astfel redactat, încât plângerea partidului maghiar nu va avea nici o urmare. Ceea ce s-a şi întâmplat După vizita lui Georges Bonnet s-a prezentat în audienţă colectivă, conducerea U. G. I. R_—ului pentru a găsi o soluţie amiabilă pentru problema care ne preocupa. Le-am ţinut o expunere documentată şi stăruitoare, m-am adresat îndeosebi evreilor, punându-i în gardă că dacă nu vor consimţi la soluţia moderată şi echitabilă pe care o cer, riscă o furtună care nu se ştie unde se va opri. După câteva zile. U. G. I. R.-ul s-a prezentat cu un proces-verbal care cuprindea hotărâri ce depăşeau chiar exigenţele mele. U. G. I. R.-ul se angaja formal ca să deschidă drum liber românilor în toate întreprinderile, în proporţie de 75%, în toate categoriile de salariaţi, eşalonând măsurile de 2 ani. Se instituia un birou special care să facă înscrierile şi repartizările, sub controlul ministerului. Aceasta era situaţia creată la data plecării mele din fruntea ministerului. Spre regretul meu şi paguba ţării, după retragerea guvernului Tătărescu, acţiunea a rămas baltă. Iar această problemă nerezolvată la timp a deschis drum larg exceselor regretabile de mai târziu, de pe urma cărora au avut de suferit îndeosebi evreii.

Ofelâria de la Hunedoara. Extragerea şi prelucrarea aurului, furnalele înalte şi turnătoria de la Hunedoara. Uzinele din ţară (Reşiţa, etc.) acoperă numai într-o mică măsură nevoile mereu crescânde ale industriei din ţară. Import anual de circa 120.000 tone de fontă, cu tendinţă de creştere. Sub ministeriatul Iui Costinescu, R. I. M. M. A. proiectează instalarea unei oţelării modeme cu o capacitate de 30.000 tone la Hunedoara, satisfăcând astfel şi o veche şi stăruitoare cerere a muncitorimii locale. încheie un contract avantajos, pe credit, cu marea firmă germană „FerrostahT*, urmând ca obligaţiile R. I. M. M. A. să fie garantate de stat, recte B. N. R. Deci contractul trebuia aprobat prin decret-lege. Proiectul de decret nesemnat îmi este transmis de Costinescu fără a mă pune la curent că chestiunea întâmpină mari dificultăţi din cauza opoziţiei lui Malaxa şi Auşnit, care urmăreau un dublu scop: eliminarea concurenţei statului şi înglobarea sectorului siderurgic al R. 1. M. M. A.-ei în concernul lor. în necunoştinţa acestei împrejurări, trimit decretul la Sinaia pentru semnare. Mi se restituie nesemnat, cu observaţia că Regele vrea să discute chestiunea cu mine. în audienţa ulterioară aflu că Regele este complet greşit informat asupra problemei: că oţelăria ar fi o afacere a lui Costinescu cu cei de la R. I. M. M. A., că R. I. M. M. A. este neproductivă şi ar trebui desfiinţată, că noua oţelărie este de prisos şi nu are alt scop decât de a omori prin concurenţă oţelăriile existente în ţară, etc. încep acţiunea de lămurire a Regelui. Ea este o necesitate împotriva tendinţelor monopoliste ale MICA (Gigurtu), Reşiţa (Malaxa-Auşnit) şi Petroşani (Bujoiu). R. I. M. M. A. [Societate comercială din domeniul metalurgiei ţi siderurgiei] trebuie ajutată şi dezvoltată

ca să fie un puternic regulator al preţurilor metalurgice; importul de fontă trebuie înlocuit cu producţie internă pentru nevoile industrializării ţării ţi îndeosebi pentru noua industrie de război. În caz de conflict, importul este foarte problematic, iar instalaţiile construite cu sacrificii ţi utilate îţi vor închide porţile, iar ţara va fi fără apărare ca în 1916. Momentul culminant a fost în ziua când Malaxa ţi Auţnit, chemaţi în faţa Regelui ca să-ţi expună, în prezenţa mea, motivele opoziţiei lor, am putut să zdrobesc toate argumentele lor ţi să-i culc literalmente la pământ. Urmarea a fost că Malaxa a trecut de partea mea, cerând mărirea capacităţii de producţie a oţelăriei ca să poată livra ţi blocurile mari de oţel necesare fabricii sale de tuburi Mannesman, recent construită, ceea ce am admis cu plăcere. Planurile s-au refăcut mărind capacitatea de producţie la 80.000 tone. Construcţia halei mari a fost terminată încă în anul 1937. Ultima rezistenţă a fost la B. N. R. (Mitiţă Constantinescu), care a refuzat mereu scrisoarea de garanţie necesară. Dr. Kirchfeld. Legaţia Germană, Urdăreanu. Rezistenţa lui Mitiţă Constantinescu a încetat în urma ordinului categoric al Regelui, pe care l-am transmis telefonic lui Mitiţă Constantinescu la Londra, unde se găsea în vizită oficială.

Decretul-lege pentru controlul cartelelor[†††] **Pentru a curma abuzurile ţi exploatarea cartelelor formale sau deghizate, am instituit un control eficace ţi drastic; am asimilat cu cartelele ţi industriile a căror producţie reprezenta cel puţin 60% din producţia internă (Reţiţa, Auţnit, Malaxa, Petroţani, Solvay, Mica, etc.). Decretul a fost semnat de Suveran cu toată împotrivirea înverşunată a marilor industriaţi.**

Fondul de contingentare. **Odată cu instituirea contingentării, s-a înfiinţat o nouă direcţie: Direcţia Reglementărior de Comerţ Exterior cu un numeros personal. Cum instituţia se credea că va fi un provizorat trecător, majoritatea personalului auxiliar (câteva sute) au fost angajaţi cu diurne. Pentru plata lor s-a instituit prin jurnal o taxă de contingentare fixată ţi încasată *ad valorem* la eliberarea autorizaţiilor de import. Plusul, după acoperirea diurnelor, rămânea la dispoziţia ministrului pentru subvenţii, ajutoare, propagandă, etc. Când am preluat ministerul, acest plus disponibil se urca la circa 20 milioane lei lunar ţi se cheltuia cu presa, ajutoare ţi subvenţii cu caracter pur personal. Am redus cheltuielile cu presa la subvenţiile lunare date ziariştilor acreditaţi pe lângă minister, iar din disponibil am dat ajutoare masive pentru biserici, şcoli, mănăstiri, instituţii culturale, etc., mai ales în judeţele de frontieră din noile provincii. Constatând necesitatea pentru un local modem, care să găzduiască toate direcţiile şi serviciile ministerului, am hotărât ca o parte însemnată a fondului să fie afectată noii clădiri a ministerului. Până în toamnă s-au săpat fundaţiile şi s-au ridicat până la suprafaţă. S-a depus cu solemnitate piatra fundamentală. La retragerea guvernului erau disponibile în plus 40 milioane lei pentru continuarea lucrărilor în primăvară. Construcţia a continuat şi s-a terminat, clădirea fiind unul dintre cele mai frumoase, igienice şi confortabile ministere.**

††† **Este vorba de carteluri.**

înzestrarea meseriaşilor români cu maşini şi unelte. Aveam prea puţini meşteşugari şi meseriaşi români în comparaţie cu minorităţile din ţară, care aveau un corp de meseriaşi, numeros, bine închegat şi utilat. Metoda ungurilor de a încuraja meseriile ţi de a înzestra pe meseriaşii merituoşi cu unelte ţi maşini. Pornind de la acest exemplu, am luat hotărârea de a veni în ajutorul meşteşugarilor ţi meseriaşilor români, în general lipsiţi de mijloace pentru a-ţi procura maşini ţi unelte modeme corespunzătoare cerinţelor vremii. Pentru a-i putea înzestra cu maşini ţi unelte, era necesar un fond considerabil mereu înnoit. Am creat acest fond instituind o suprataxă specială de 1% asupra autorizaţiilor de import care, din vară până în toamnă, a sporit fondul cu peste 25 milioane lei. Potrivit regulamentului, ministerul cumpăra ţi înzestra cu maşini ţi unelte adecvate pe meşteşugarii români pregătiţi, dar lipsiţi de mijloace; obiectele de înzestrare nu
puteau fi înstrăinate timp de 10 ani. Contravaloarea lor (100, 50, 25%) urma să fie restituită în termen de 10 ani, fără dobândă, eventual complet iertată. Maşinile şi uneltele puteau fi revocate în caz de abuzuri şi rea-credinţă sau în lipsă de utilizare. înzestrarea se făcea fie individual, fie pe cooperative. Până la retragerea guvernului, am înzestrat cu unelte în valoare de peste 22 milioane, după cum urmează: [1]

— în 10 judeţe din Ardeal	Lei	1.500.0
— în judeţul Alba		3.224.760
— în judeţul Turda şi pentru moţi		1.200.0
— în judeţul Satu Mare		2.231.0
— în Bucovina		2.072.138
— în judeţul Bihor		986.400
— în Basarabia		3.000.000
— în Dobrogea		500.000
— în judeţul Cluj		1.969.665
— în judeţul Arad		1.000.000
— în Moldova		1.500.000
— în Banat		800.000
— în judeţul Maramureş		1.500.000
— Cooperativa de sticlărie „Gh. Lazăr" din		400.000
— Cooperativa „Meseriaşul Român" din Sibiu		400.000
— în judeţul Mureş		500.000

Am înzestrat cooperative bine organizate la Cernăuţi, Satu Mare, Avrig, etc. Guvernul, paralel, a creat Centrul Meşteşugarilor cu un capital iniţial de 200 milioane. Odată cu înfiinţarea Creditului şi administrarea fondului de înzestrare a trecut la Credit. S-a crezut că astfel s-a creat un instrument eficace<ţi capabil de a forma o clasă meşteşugărească bine pregătită şi modem utilată, atât de necesară normalizării structurii noastre sociale. în fruntea Creditului a fost numit Valeriu Roman, fost subsecretar de stat la Ministerul Muncii.

Creditul nu a ştiut însă să-şi îndeplinească rolul; de la început s-a birocratizat, procedura împrumuturilor şi înzestrărilor a fost foarte greoaie şi anevoioasă, stârnind nemulţumiri. Astfel, guvernele următoare au găsit uşor pretextul de a-l desfiinţa după o scurtă existenţă, fără glorie. Cu aceasta, şi acţiunea de înzestrare, cum şi aceea a formării clasei meşteşugăreşti au fost abandonate, cum se întâmplă adeseori cu acţiuni importante când nu există continuitate în opera de guvernare.

Reducerea prefului uneltelor agricole. **Metalurgiştii, reprezentaţi prin Malaxa şi Auşnit, au cerut şi obţinut de la Ministerul de Finanţe o scutire de vamă pentru un stoc masiv de fontă, necesară economiei şi, mai ales, industriei de război. Importul însă nu putea fi realizat fără aprobarea Ministerului Industriei şi Comerţului. Am refuzat consimţământul meu: pentru un avantaj aşa de considerabil fără ca metalurgiştii să dea ceva echivalent în schimb. Stocarea de fontă, firește, era foarte necesară şi utilă, dar această stocare nu trebuia să sporească profiturile industriaşilor. De aceea am condiţionat aprobarea mea de reducerea preţului uneltelor agricole. După lungi şi aprinse discuţii am ieşit biruitor. Metalurgiştii s-au angajat să reducă preţul uneltelor agricole cu 25% şi reducerea să o menţină cel puţin un an de zile. După calculele făcute, această reducere era echivalentă cu suma taxelor vamale la care renunţa statul. Angajamentul a fost respectat riguros în timpul guvernării noastre.**

Vizita în Iugoslavia

în vederea semnării primului tratat de navigaţie – după tipul antebelic – guvernul iugoslav m-a invitat la Belgrad. Primire cordială şi fastuoasă. După semnarea tratatului, masă oferită de premierul Stoiadinovici pe Avala. După-masă, Stoiadinovici mă invită la o plimbare. în timpul plimbării îmi face următoarele confidenţe: Mica Antantă este moartă, Iugoslavia nu este dispusă să facă politica provocatoare a Cehoslovaciei împotriva Gehnaniei. Guvernul iugoslav a hotărât să dea un răspuns categoric şi definitiv în sens *negativ* propunerii de alianţă franco—româno—iugoslavo—cehoslovacă cu includerea apoi şi a U.R.S.S.—ului. Prin această atitudine Iugoslavia facilitează şi luarea de hotărâre negativă a României. Iugoslavia şi-a normalizat raporturile cu Germania şi, neavând nici o divergenţă sau antagonism, a ajuns la raporturi amicale şi sincere. Iugoslavia este hotărâtă să facă o politică de prietenie şi neutralitate binevoitoare faţă de Germania, care i-a recunoscut şi garantat integritatea teritorială şi suveranitatea. Urează ca iniţiativa asemănătoare luată de Berlin să ducă la acelaşi rezultat. Dacă în ce priveşte Cehoslovacia, atitudinea Iugoslaviei este cea schiţată mai sus, faţă de România poziţia Iugoslaviei este cu totul alta. Iugoslavia este gata să se alieze cu România, pe viaţă şi pe moarte, *erga omnes.* Stoiadinovici mă roagă să comunic Regelui şi lui Tătărescu comunicările sale confidenţiale. Pentru Tătărescu mă însărcinează cu următorul mesaj: După părerea lui, în actualele

împrejurări externe şi interne, continuarea guvernării liberale sub conducerea lui Tătărescu este singura şi cea mai bună soluţie. îi dă sfatul prietenesc să obţină dizolvare cât mai apropiată a Parlamentului, să facă alegeri şi să le câştige şi astfel să asigure continuitatea guvernării cu încă 4 ani. El aşa a procedat. Apoi mă invită să fac o excursie în Dalmaţia, în care scop îmi pune la dispoziţie un iaht al marinei iugoslave. Accept amabila invitaţie. Depunerea coroanei la Oplenet – mausoleul familiei regale. Automobilul – un taxi hodorogit – în care a fost împuşcat Regele Alexandru. Amărăciune faţă de Franţa. Audienţă la Regina Marioara. Misiunea confidenţială primită de la Regele Carol: să culeg informaţii asupra zvonului că Regina şi micul Rege Petru ar fi stânjeniţi în libertatea lor de către Prinţul Paul şi guvern. Regina Marioara, dama de onoare Dimgyerski. Din informaţii directe şi din cele culese multilateral cu discreţie, constat că zvonul ete întemeiat. Recepţie la Asociaţia româno-iugoslavă. Excursia pe coasta Dalmaţiei cu d-na Pop, ambasadorul Victor Cădere şi d-na, Tomaziu şi d-na până la Split (Spoleto), prin Zagreb cu vagon-salon, de acolo cu iahtul pe mare. Hvar, Dubrovnic (Ragusa), Rotor (Cattaro), timp de două săptămâni în condiţiile cele mai agreabile. De la Dubrovnic cu trenul, prin Sarajevo la Belgrad. Recepţia de la Ambasadă. Guvernul îmi conferă Ordinul Coroana Iugoslaviei în grad de Mare Cruce. înapoierea în ţară şi raportul făcut Regelui şi lui Tătărescu.

Raporturile cu Germania

Titulescu, marile lui calităţi, defectele lui. Titulescu dictator al politicii externe a României. Concepţia politică a lui Titulescu: Liga Naţiunilor, colaborarea strânsă cu marii noştri aliaţi (sic), cu care nu avem în realitate nici o alianţă. Prestigiul lui Titulescu în Apus, preşedinte al Ligii Naţiunilor, a ajuns să nu mai facă politica României, ci pe aceea a democraţiilor apusene. în politica de păstrare a tratatelor din 1919-1920 a ajuns să fie mai antigerman decât Franţa şi mai antiitalian decât Marea Britanie! Ideea unei mari coaliţii antigermane: Franţa – Mica Antantă – U.R.S.S. – Antanta Balcanică. Lipsa unui rost serios al Micii Antante îndreptate exclusiv contra Ungariei şi Antantei Balcanice, îndreptată împotriva Bulgariei.

Motivele îndepărtării lui Titulescu din conducerea politicii externe a României: amestecul intempestiv în politica internă, lipsa de deferenţă protocolară faţă de Suveran, atitudini brutale faţă de reprezentanţii altor ţări (Beck, Beneş, etc.), stăruinţa de a se admite trecerea trupelor sovietice prin ţară în caz de conflict armat în care ar fi implicată Cehoslovacia, zdruncinarea alianţei cu Polonia. Misiunea lui Petrescu-Comnen de a îndulci raporturile lui Titulescu cu Berlinul fără rezultate. După căderea lui Titulescu, situaţia se schimbă. Normalizarea raporturilor economice. Rapida şi progresiva intensificare a schimburilor. Iniţiativa lui Goering din însărcinarea Fiihrerului: Goering propune o înţelegere definitivă şi amicală cu România; oferă

recunoaşterea formală şi categorică de către Germania a tuturor frontierelor României, garantarea lor *crga omnes* (Ungaria, Bulgaria, U.R.S.S.), garanţie diplomatică şi militară, în schimb nu ne cere decât neutralitate amicală faţă de Germania şi relaţii comerciale intensive: Germania este gata să ne dea tot utilajul de care avem nevoie pentru acţiunea de industrializare în condiţiile cele mai avantajoase. Nu cere să ne stricăm relaţiile de prietenie cu Franţa şi Marea Britanie, ştie că nu avem nici o alianţă cu aceste ţări şi vede cu simpatie alianţa noastră defensivă cu Polonia care speră că va fi reactivată şi reactualizată. Oferta lui Goering, repetată de mai multe ori, a făcut bună impresie la Bucureşti, fără a putea provoca un răspuns clar şi rapid de acceptare. Cauzele tergiversării: proiectul de alianţă cu caracter antigerman Franţa – Mica Antantă – U.R.S.S., francofilii mergând cu orice preţ până la subordonarea intereselor româneşti inereselor Franţei, democraţii francmasoni, filosemiţi, etc. Am condiţionat oferta de alianţă a Franţei de acceptarea tuturor ţărilor din Mica Antantă. în urma refuzului net al guvernului iugoslav, am scăpat prin tangenţă de această formulă foarte delicată. Goering, contrariat de tergiversarea prea lungă, în toamna anului 1937 s-a oferit să vină în România sub pretextul unei invitări la vânătoare, să aibă ocazia să se vadă în cadrul vânătorii cu Regele şi cu Tătărescu, exprimându-şi convingerea că în întrevederile personale are certitudinea să ajungă fără nici o dificultate la o înţelegere deplină şi satisfăcătoare pentru ambele părţi. Sugestia a fost acceptată şi s-a hotărât să se facă invitarea îndată după alegeri. în urma eşecului din alegeri, noi nu am mai putut realiza proiectul de invitare a lui Goering. Guvernul Goga a fost de scurtă durată, iar guvernul patriarhului Miron nu a făcut să avanseze lucrurile.

Monumentul lui Horia, Cloşca şi Crişan

Sărbătoririle de la Alba-Iulia. Comitetul format de Alexandru Lapedatu la Alba-Iulia pentru monument. Monumentul în lucru, relativ modest. Pregătirile lâncezesc. O dată cu preluarea şefiei politice a judeţului Alba, iau în mână şi chestia ridicării şi dezvelirii monumentului. Completarea fondurilor necesare, ridicarea monumentului. Amenajarea Albei-Iulii, curăţirea şi înfrumuseţarea cetăţii, exproprierea şi dărâmarea caselor din faţa porţii principale a cetăţii, crearea unei pieţe cu parc şi perspectivă din şosea spre monument şi cetate, asfaltarea pieţei Mihai Viteazul. Apelul lui luliu Maniu ca să se abţină lumea de la serbare. Apelul meu către Ardeal pentru cinstirea memoriei martirilor ţărani şi omagierea Suveranului. Afluenţă mai numeroasă decât la încoronare, la faimoasa adunare naţional-ţărănistă din 1928 şi aniversarea Unirii din 1929. Cuvântarea mea, defilarea în faţa Regelui flancat de generalul Gamelin, venit să asiste la manevrele de la Sibiu. Şoimii, intelectualii şi multe zeci de mii de ţărani, ţărance, în minunate costume naţionale, muncitori, au trecut într-un mers triumfal şi entuziasm delirant

timp de 4 ore prin faţa Suveranului şi a suitei sale (Alba – circa 12.000, Huneodara – circa 10.000 ţărani şi mineri, din fiecare alt judeţ – 2-3.000 de oameni). Banchetul din sala Unirii. Impresia produsă asupra lui Gamelin şi a ofiţerilor francezi.

Alegerile judeţene; împărţirea voturilor. Legionarii, care nu pun liste, sprijină pe Vaida şi pe Gheorghe Brătianu. Listele guvernamentale obţin pretutindeni aproape majorităţi cel puţin relative (Alba-Iulia, Satu Mare, Sălaj, Maramureş). Donaţii de clădin neutilizate de serviciile ministerelor în favoarea bisericii unite şi ortodoxe, comune şi instituţii culturale, mai ales în centrele miniere, unde statul exercita sub regimul unguresc dreptul de patronat (Petroşani, ZIatna, Aiud, Baia Mare, Baia Sprie). Sfinţirea bisericii şi casei parohiale din Buduş, comuna mea natală, clădiri construite din fonduri personale, donaţii din partea Ministerului Industriei şi Comerţului şi 50.000 lei din partea lui Iacob Nişte. Sfinţirea de episcopul Hossu, cu mare solemnitate, în prezenţa multor oaspeţi veniţi din multe părţi, mai ales din Cluj, Satu Mare, Alba şi Bucureşti. Mulţi gazetari, articol în „Curentul": *Două datorii,* în care se pune pe două pagini lăudăroşenia doctorului Lupu şi discreta mea prezenţă cu ocazia celor două serbări religioase. Biserica monumentală din Teiuş, în roşu, lucrările oprite din cauza lipsei de fonduri. Dăruiesc în treacăt 500.000 lei şi promit şi alte ajutoare cu condiţia să înceapă imediat lucrările (deşi retras de la guvern, am mai făcut rost pentru biserică de încă 500.000 lei în numerar sau materiale); 2.000.000 lei pentru catedrala unită din Cluj (episcop Hossu), 1 milion pentru catedrala ortodoxă în construcţie din Aiud. Punerea pietrei fundamentale a clădirii şcolii de subingineri şi conducători tehnici la Baia Mare (la plecarea guvernului, clădirea era gata de roşu şi fondurile pentru terminarea construcţiei asigurate). Vizitarea exploatărilor de la Cavnic.

Raporturile cu Dinu Brătianu

Din partea mea corecte, din partea lui Dinu Brătianu, sub înrâurirea lui Costinescu şi Lapedatu, formale, reci şi, uneori, chiar ostile. Atitudinea mea în desele conflicte dintre Tătărescu şi Dinu Brătianu. împăcările totdeauna în dauna lui Inculeţ şi a mea. După moartea lui Camil Velican, organizaţia de Alba mă alege preşedinte. Dinu Brătianu nu acceptă să fiu preşedinte a două organizaţii, deşi Lapedatu, Cipăianu şi Bebe Brătianu se găsesc în aceeaşi situaţie. Mi se cere să optez pentru una. Chestia se amână până după alegerile judeţene. Optez pentru Alba, după ce un congres extraordinar mă alege în unanimitate preşedinte. Organizaţia de Satu Mare refuză să accepte plecarea mea şi şefia lui Valeriu Roman, desemnat de Dinu Brătianu. Convoc Delegaţia permanentă la Bucureşti unde, numai după multă stăruinţă şi cu greu, reuşesc să le vâr pe gât şefia lui Valeriu Roman care, după ce se leagă în modul cel mai categoric că va urma linia mea de naţionalism constructiv în judeţ, în preajma alegerilor schimbă macazul pentru o orientare prominoritară (evreo-maghiară) din

motive electorale, zice el, fireşte fără nici un rezultat.

Raporturile mele cu Valeriu Roman

O dată cu intrarea mea în guvern, Roman mă asigură că înţelege să facă politică şi să activeze necondiţionat alături de mine. Roman a înţeles să-şi asigure ascensiunea în partid ca om de casă al lui BeW Brătianu şi, prin el, al familiei Brătianu. Calităţile lui Roman: intelectual cu frumoase cunoştinţe juridice şi generale; defecte: arivist, fără scrupule, fără caracter şi apolitic. Socialist, cuzist, liberal, fără convingeri în fond, însă formal cel mai zgomotos şi intransigent exponent în fiecare grupare politică. Ce am făcut pentru cariera lui: secretar general al AGRU.-lui [Asociaţia Generală a Românilor Uniţi], lansarea ca şi candidat la Secretariatul genera] al Justiţiei în 932, colaborator la redactarea proiectelor de lege, serbările A.G.R.l'.-uliii la Lugoj Dup? numirea sa ca subsecretar de stat la Muncă, solicită

audienţă de prezentare la Suveran care va rămânea fără răspuns. Mă roagă să intervin la Suveran să i se acorde audienţa. Vorbesc Suveranului şi pledez călduros pentru satisfacerea dorinţei lui Roman. Regele complet refractar şi intratabil în această chestie: are informaţii precise în ce priveşte lipsa de caracter, lealitate şi sinceritate a lui Roman, ieşirile lui nesăbuite şi lipsite de orice tact faţă de Suveran, încât nu vrea să aibă nici un contact cu el sau să-i încurajeze arivismul prin nimic justificat. Lui Roman îi comunic să aibă răbdare, fără a-i dezvălui ceva din motivele şi aprecierea Regelui. Roman mă roagă să-i raportez Regelui că el este hotărât să ia poziţie pentru Suveran şi împotriva lui Dinu Brătianu pe care îl va combate şi executa ca nimeni altul. Crede că acest argument îi va deschide calea la Palat. Refuz să mă fac purtătorul de cuvânt al unui astfel de mesaj şi îl sfătuiesc prieteneşte să renunţe la astfel de metode care nu sunt nici leale, nici politice. Detestat de Tătărescu, Inculeţ, de titularul departamentului său, Ion Nistor, care îi refuză orice atribuţie, la remanierea din august 1936 este scos din guvern. îmi va face din nou declaraţii de devotament necondiţionat şi îmi solicită diferite aprobări pentru cereri de cote şi extracote. îi dau mai multe aprobări în cadrul posibilităţilor locale, deoarece îl ştiam lipsit. Multiplicând acest soi de' intervenţii, l-am sfătuit prieteneşte să nu facă astfel de intervenţii, deoarece riscă să treacă în opinia publică şi în partid drept samsar şi şperţar, ceea ce îi va închide calea în viaţa politică. M-a asigurat că şi-a luat toate măsurile de precauţie, deoarece clienţilor le spune că nu ia onorar pentru el „ci pentru cei de la minister**. în faţa acestei nemaipomenite îndrăzneli insinuante şi gafe prosteşti, i-am spus: „Lumea vine la tine fiindcă ştie că mi-eşti prieten şi poţi să obţii anumite aprobări din partea mea, iar dacă tu spui că trebuie să dai bani la minister, este evident că iei banii pentru mine. în aceste împrejurări nu îţi voi mai rezolva nici o hârtie prezentată de tine.** Intervenţiile mele au încetat după această lecţie, însă mi-a purtat din acea clipă o surdă ostilitate care, după ce l-am săltat în

şefia organizaţiei de Satu Mare, s-a tranformat în cea mai vulgară şi odioasă duşmănie.

Dinu Brătianu, la o întrunire de la Galaţi, s-a ridicat împotriva oricăror tendinţe de aventurism în viaţa economică, vizând politica mea de naţionalisn constructiv, fără a mă numi. Aceasta era înţelegerea lui Dinu Brătianu pentru concepţia de naţionalism economic a lui Vintilă Brătianu, formulată în lozinca: „Prin noi înşine. Sfinţirea bisericii unite măreţe de la Salonta de episcopul Frenţiu. Sufletul construirii era Iacob Nişte, care avea o frumoasă moşie model în imediata apropiere. Sunt invitat şi mă bucur de o primire triumfală. Se apropie sfârşitul legislaturii. Dinu Brătianu categoric pentru retragerea de la guvernare şi trecerea succesiunii naţional-ţărăniştilor. Tătărescu, în fond, ar dori continuarea guvernării, însă este nelămurit asupra intenţiilor Suveranului şi nu ia poziţie hotărâtă şi clară. Mă roagă să lămuresc situaţia într-o audienţă la Rege. Solicit o audienţă cu caracter politic; sunt primit la Sinaia. îi arăt Regelui fără reticenţe situaţia în guvern şi partid şi îi spun că Tătărescu ţine la dispoziţia Regelui demisia guvernului neînţelegând să se cramponeze de putere. Regele îmi cere să-i expun cum văd eu situaţia. îi fac o amplă expunere. în Europa se confruntă două concepţii – ideologii politice: democraţia cu totalitarismul, iar U.R.S.S. stă la pândă să tragă maximum de profit din încăierarea celor două forţe antagoniste. Nu se poate şti care dintre aceste două forţe va ieşi biruitoare. România nu are nici un interes să se alăture de pe acum uneia din aceste forţe. Ar fi chiar foarte primejdios, deoarece s-ar putea să facă o alegere greşită, asociindu-se grupării care va fi înfrântă, iar în acest caz. România va împărtăşi soarta învinsului. Viitorul României cere imperios ca ţara să rămână în expectativă, într-o neutralitate care să facă posibile bune raporturi şi cu unii şi cu alţii. Pentru România există un singur obiectiv vital: păstrarea şi consolidarea patrimoniului câştigat prin atâtea jertfe. Amestecul în lupta celor două ideologii**

este fără rost. România şi celelalte puteri mijlocii şi mici europene în mod fatal se vor alătura mai târziu forţei care va ieşi biruitoare. Care este constelaţia politică în interior şi în ce direcţie împing partidele politice principale: Dreapta (Codreanu, Goga, Cuza) sunt categoric pentru Axa Berlin-Roma; P. N. Ţ. împinge spre gruparea ţărilor democratice (Franţa, Marea Britanie). Deci, guvernarea dată fie dreptei, fie stângii burgheze ar însemna angajarea imediată şi prematură a României în marele duel european. Singur P. N. L., prin guvernul Tătărescu, ocupă o poziţie de centru şi este calificat pentru a face politica de expectativă şi vigilentă neutralitate, după cum a dovedit-o prin ultima guvernare. Singur P. N. L. poate în clipa de faţă să asigure continuitatea în politica externă şi internă. Deci, însărcinarea lui Tătărescu şi a P. N. L. de a face alegeri şi o nouă legislatură se impune ca o necesitate absolută pentru salvgardarea intereselor vitale ale ţării. Regele îmi răspunde că a meditat în ultimul timp

mult asupra acestor probleme şi nu face nici o taină că a ajuns exact la aceleaşi concluzii ca şi mine, cu o singură rezervă. Crede că – dacă Mihalache s-ar înţelege cu Vaida-Voievod şi ar reface unitatea partidului adoptând o largă parte din programul lui Vaida, s-ar ajunge la crearea unei a doua grupări de centru, care ar asigura continuitatea. De aceea este hotărât ca, după demisia guvernului Tătărescu, să însărcineze pe Mihalache cu formarea guvernului, cu condiţia *sine gua non* a înţelegerii cu Vaida-Voievod. Dacă Mihalache nu va reuşi să realizeze această formulă – cum este foarte probabil că nu-i va fi cu putinţă – Tătărescu va fi însărcinat din nou cu formarea guvernului şi prezidarea alegerilor generale. Regele mă însărcinează să informez pe Tătărescu asupra intenţiilor şi hotărârilor sale. Trebuie însă păstrată toată discreţia. Informarea lui Tătărescu. Sărbătorirea majoratului Marelui Voievod Mihai.

Lupeasca

Dorinţa transmisă în repetate rânduri de a mă cunoaşte. Refuz orice posibilitate de contact. Ultima încercare: mare garden-party la Auşnit Când se anunţă iminenta sosire a d-nei Lupescu, părăsesc cu soţia mea strălucita reuniune.

Urdăreanu

în situaţia modestă la început, după înlăturarea lui Puiu Dumitrescu, începe să aibă un rol mai important. Atitudinea lui curtenitoare şi modestă. Vicemareşal, apoi mareşal al Palatului, după plecarea generalului Ilassievici. începe să-şi dea aere şi să schimbe de atitudine. Raporturile lui cu Lupescu, marele krach de la Eforie, îndepărtarea lui de la Palat, plecarea lui în străinătate. După întoarcerea în ţară, spre surpriza generală, este numit Mare Şambelan şi o situaţie mai preponderentă decât oricând. Devine tot mai odios în faţa ţării, care-l socoteşte spiritul rău al Palatului. Raporturile mele cu Urdăreanu de la normale, au ajuns reci şi apoi încordate, pe măsură ce rolul său Ia Palat devenea tot mai important, iar eu refuzam să iau act de această ascensiune şi să mă comport în consecinţă.

Congresul A.G.R.U.-lui de la Satu Mare

După congresul de la Cărei, am convocat Comitetul Central la Cluj unde, într-o largă şi documentată expunere, am arătat atitudinea neleală şi calomnioasă a lui Borza; am demascat demagogia stearpă a maniştilor care se erijează în singurii apărători şi sprijinitori ai Bisericii Unite, deşi P. N. Ţ. are concepţii masonice, laicizante şi anticreştine, că, în fapt, sub guvernările naţional-ţărăniste nu s-a făcut nimic pentru Biserica Unită, deşi a fost exploatată de manişti în scopuri politice meschine de partid, iar sub guvernarea liberală de a subvenţiona Biserica Unită şi

Blajul însuşi cu multe zeci de milioane, clădindu-se numeroase

catedrale monumentale, sute de biserici şi alte instituţii religioase, ilustrând expunerea cu date şi cifre impresionante. Expunerea mea a zdrobit cu desăvârşire pe Borza şi Aug. Popa, care au fost abandonaţi chiar şi de membrii naţional—ţărăniştі cu mai multă judecată. Comitetul s-a raliat alături de mine şi activitatea sa religioasă, morală, organizatorică a continuat sub directivele mele generale, condusă efectiv de canonicul dr. A. Tăutu. în toamna anului 1937, în preajma alegerilor generale, am hotărât să mă retrag din fruntea A.G.R.U.-ului, pentru a nu da impresia că în lupta electorală, care se anunţa aprigă, aş vrea să amestec A.G.R.U. şi Biserica în învălmăşala încăierării politice. Hotărârea mea irevocabilă am tradus-o în fapt la Congresul de la Satu Mare, spre regretul tuturor oamenilor de bine şi ataşaţi sincer Bisericii. Congresul a ales în locul meu pe generalul Dănilă Papp, care însă a refuzat să accepte. Astfel, A.G.R.U. a rămas sub conducerea vicepreşedintelui Borza şi secretarului general Aug. Popa, care au dus asociaţia la lâncezire şi apoi la încetarea oricărei activităţi. în cadrul congresului s-a făcut şi sfinţirea recte binecuvântarea, monumentalei catedrale (în stil roman, cu campanila alături). Nu s-a făcut sfinţirea pe motivul susţinut de Rusu că această catedrală nici nu este zugrăvită. După retragerea guvernului nostru, nu s-a mai făcut apoi nimic.

Demisia guvernului Tătărescu

în preajma deschiderii Parlamentului, Tătărescu a prezentat demisia guvernului. Regele însărcinează pe Mihalache cu formarea guvernului, condiţionat de o înţelegere completă cu Vaida-Voievod. Codreanu ameninţă cu revoluţia în cazul unui guvern naţional-ţărănist. în urma refuzului lui Vaida, Mihalache depune mandatul. Dorinţa lui Vaida de a primi şi el mandat, condiţionat de înţelegerea cu Mihalache. Suveranul, trecând peste această dorinţă (cam puerilă), însărcinează pe Tătărescu cu formarea guvernului. Intenţia lui Tătărescu de a forma un guvern de alegeri cu Inculeţ la Interne şi cu mine la Justiţie. Eu propun un program de guvernare de naţionalism constructiv pentru a lua cel puţin în parte apa de la moara extremiştilor. Dinu Brătianu este categoric împotriva continuării guvernării şi pentru un guvern naţional-ţărănesc; cu mare greutate – sub presiunea majorităţii parlamentare liberale – îşi dă până la urmă consimţământul, însă condiţionat, ca Inculeţ şi cu mine să nu facem parte din guvern; până la urmă admite şi asta, însă cu Inculeţ nu la Interne, iar eu nici la Justiţie, nici la Industrie şi Comerţ. în ce mă priveşte, Dinu este la unison cu minoritarii (îndeosebi evrei), cu Malaxa-Auşnit, cu francmasonii, ultrademocraţii şi unii reprezentanţi ai puterilor străine (Franţa, Anglia), Camarila (Lupescu), etc. Regele rezistă la început, la urmă cedează pentru soluţia „provizorie”: Inculeţ la Comunicaţii, iar eu ministru de stat la Preşedinţia Consiliului. Dinu Brătianu nu cade de acord asupta programului de guvernare şi Tătărescu face campania electorală fără program, numai bazându-se pe

realizările din trecut. Dinu Brătianu cere persoane agreate de el la Interne şi Justiţie. Pentru Justiţie impune pe Vasile Sasu, iar la Interne, în urma unui compromis, pe Franasovici. Tendinţa este vădită de a sabota succesul în alegeri. Bujoiu la Industrie şi Comerţ, Siseşti Ia Agricultură, lorga este reprezentat printr-un subsecretar de stat (Doctorul Ţopa) şi un secretar general la Industrie şi Comerţ (Mircea lorga). Se hotărăşte cartel electoral cu lorga, Vaida şi partidul german. Pentru Vaida 60 locuri. Misiunea primită de a lua contact cu „Totul pentru ţară" de a-i asigura de libertatea şi legalitatea alegerilor şi de a-i determina să rămână în cadrul strict al ordinii şi legalităţii. întrevedere cu generalul Cantacuzino-Grănicerul şi cu Codreanu. Ei sunt încântaţi de comunicările ce le fac şi garantează din partea Legiunii (Totul pentru ţară). Comisia pentru fixarea candidaturilor, eu din partea guvernului, Bebe Brătianu

din partea P. N. L. şi Tillea din partea lui Vaida, Emil Haţieganu se rupe de Vaida şi trece la Maniu, deoarece cuscrul său Dimitrie Roman nu a primit locul dorit pe lista de la Târnava Mare. Campania electorală. Marele meu discurs de la Alba lulia prin care fac procesul politicii lui Maniu. Manifestul meu către judeţele unde sunt preşedinte activ sau de onoare. Întruniri. Atitudinea dubioasă a miniştrilor. Vasile Sasu convoacă procurorii generali şi ameninţă pe magistraţi cu cele mai severe măsuri represive dacă îşi vor permite cea mai mică ingerinţă în alegeri. Această intervenţie cu totul neobişnuită a lui Sasu provoacă stupoare generală. Vin la Bucureşti şi demonstrez cu creionul în mână că, în condiţiile date, guvernul nu va obţine quorumul de 40%. Propun o redresare a schimbării de propagandă, întemeiată pe un program de guvernare. Regele este contrariat deoarece crede că însăşi autoritatea sa personală este angajată în alegeri. Nu se ia însă nici o măsură concretă. Tătărescu se mulţumeşte cu un discurs radiodifuzat, expunând realizările din trecut şi neschiţând nici un program concret de viitor. Se scuză foţă de mine că, datorită situaţiei din partid, se va prezenta cu programul de viitor numai după alegeri, o dată cu formarea guvernului cu care înţelege să lucreze. Neconsecvenţa lui Comeliu Zelea Codreanu: pact electoral de neagresiune şi păzirea urnelor cu Maniu, Gh. Brătianu, Argetoianu (inclusiv Titulescu, care candidează pe listele naţional—ţărâniste). Magistraţi i şi ofiţerii tineri au sentimente vădit pro-legionare. Alegerile pentru Cameră, complet libere ca niciodată; guvernul întruneşte majoritate relativă, însă nu quorumul de 40%, lipsindu-i doar câteva zeci de mii de voturi. Mare succes legionar (peste 60 de mandate) la egalitate cu Partidul Naţional—Ţărănist care, mai ales în Ardeal, a întrunit un număr de voturi mai redus decât oricând. Cauzele insuccesului guvernului: abţinerea diniştilor, pasivitatea lui Sasu şi Frana- sovici, lipsa de aport electoral al lui Vaida, lipsa de program a guvernului, plecarea mea de la Industrie şi Comerţ care este interpretată ca o renunţare a guvernului la politica de naţionalism constructiv, ceea ce a făcut ca toate elementele

naţionaliste moderate din generaţia mijlocie şi tânără să voteze cu dreapta extremistă, pro- ducându-se astfel o deplasare de voturi de circa 5-10% şi, firește, lipsa oricărei ingerinţe electorale. Consternarea lui Tătărescu şi zăpăceala Regelui care se simte personal atins. Reacţiunea opiniei publice care, speriată, peste câteva zile dă aproape unanimităţi guvernului în alegerile pentru Senat. Situaţie confuză. Vizita lui Nae lonescu. Mă informează că luliu Maniu, după publicarea rezultatului de la Cameră, a făcut apel la Comeliu Z. Codreanu să iasă în stradă şi, prin violenţă, să răstoarne regimul. Codreanu a refuzat, deoarece nu este dispus să scoată castanele din foc pentru alţii, iar el nu urmăreşte puterea, deoarece are nevoie de încă 5-10 ani de pregătire sistematică pentru reeducarea ideologică şi morală a ţării. Codreanu, de perfect acord cu vederile lui Nae lonescu, este de părerea că continuarea guvernării liberale este singura soluţie care se impune în interesele ţării. Asigur că nu va face nici o dificultate guvernului şi îşi ia angajamentul formal că oricând va fi nevoie. Totul pentru ţară va vota alături de guvern, pentru a-i asigura majoritatea faţă de opoziţie. Goga-Cuza a obţinut 10% din voturile exprimate, în ciuda concursului bănesc primit. Regele pleacă la Sinaia pentru Crăciun. La gară, într-un colţ al sălii de aşteptare, îl pun la curent cu demersul lui Nae lonescu, făcut în numele lui Codreanu. Regele nu se arată entuziasmat de comunicare. îmi spune insă că va reflecta serios asupra chestiei şi în câteva zile va aviza. Rămân cu impresia că Regele înclină către o altă soluţie, încă nepusă la punct !n adevăr, a treia zi de Crăciun, vine lovitura de teatru: însărcinarea lui Goga de a forma guvernul. Fomiula se sprijină făţiş pe faptul că, în alegeri, dreapta a obţinut cel mai urcat procent de voturi după guvern (circa 26%). în realitate, Goga este simpatizat de Suveran. Doamna Veturia Goga în raporturi asidue cu Lupeasca. Armând Călinescu. în fruntea unei disidenţe naţional ţărăniste, intră în guvern la
Interne. Condiţia: lichidarea legionarismului, politică de dreapta moderată în interior (garanţie Armând Călinescu), politică externă neschimbată (Istrate Micescu la Externe). Cuza („senior") ministru de stat, Cuza (Junior") ministru al Muncii. Deci cuzism controlat şi neutralizat în interior. Generalul Antonescu la Ministerul Apărării Naţionale. Pregătire de alegeri în urma dizolvării Parlamentului. Primele măsun ale guvernului: interzicerea de angajări de servitoare creştine la evrei, modificarea semnelor electorale: dispoziţia semnului magic al naţional—ţărăniştilor (inelul, roata), cămăşile albastre. Creşterea vădită a mişcării legionare. Perspective sumbre pentru alegeri, numai violenţa ar putea salva guvernul. Goga înclină spre o înţelegere cu Codreanu. Prin mijlocirea generalului Antonescu se produce înţelegerea: Codreanu nu va participa în alegeri şi legionarii vor vota pentru Goga-Cuza. Lucrătura pentru înlăturarea lui Goga: acţiunea lui Armând Călinescu, Camarila, Gheorghe Tătărescu, memoriul lui Dinu Brătianu şi luliu Maniu, raportul lui Armând Călinescu. îndată după înţelegerea Goga-

Codreanu se produce lovitura. Goga este înlăturat, alegerile amânate *sine die,* un nou guvern în frunte cu patriarhul Miron Cristea, toţi foştii prim-miniştri – minus luliu Maniu – miniştri de stat, Costinescu, lamandi şi Cancicov în guvern din partea Partidului Naţional Liberal. Armând Călinescu. Andrei, Gafencu din partea Partidului Naţional Ţărănist, generalul Antonescu rămâne ministrul Apărării Naţionale, apoi, în scurt timp, este înlocuit. Noua Constituţie: întărirea puterilor regale, a atribuţiilor puterii executive. După promulgarea noii Constituţii şi pebiscitarea ei, guvernul se remaniază (pleacă miniştrii de stat şi elepientele nesigure – Costinescu) – maurii şi-au făcut datoria, maurii pot să plece – orientarea internă şi externă a guvernului. Paradox între idei politice şi oameni: naţionalism cu nuanţă antisemită cu masoni, democraţi şi filosemiţi, autoritatrism totalitar cu ultrademocraţi, prietenie cu Germania şi Italia cu antigermani şi antiitalieni, oportunişti feroci pentru a crea aparenţe înşelătoare: nimeni nu crede în regimul restaurat şi îl susţin ca funia pe spânzurat. Mitiţă Constantinescu şi marele favorit. Armând Călinescu, îl izolează pe Rege faţă de mine. Patriarhul Miron Cristea, simplu figurant; dictator politic Armând Călinescu, dictator economic Mitiţă Constantinescu, Armând Călinescu vicepreşedinte, iar după moartea patriarhului, preşedinte de Consiliu. Urdăreanu, ministru al Palatului. Conferinţele mele la Cernăuţi şi Lugoj. Moartea lui Goga, proiectul ambasadei mele la Vatican.

Anschlussul Austriei. Moartea Reginei Maria; funeraliile.

***Călătoria mea în străinătate,* cu familia, cu automobilul. Timp de 6 săptămâni, trecând prin Ungaria şi, la înapoiere, prin Iugoslavia. Cutreierăm pe îndelete Austria, Germania, Elveţia, Franţa şi Italia, stând de vorbă deschis şi fără fasoane cu toată lumea, pentru a mă informa asupra stării de spirit în sânul populaţiei, îndeosebi din Germania şi Franţa. în Germania: mulţumire generală, îndeosebi în masele muncitoreşti şi ţărăneşti, datorită măsurilor cu caracter larg social realizate de regim; muncă intensivă şi organizată, producţie excepţională, lipsă de spirit agresiv sau războinic, nici o duşmănie faţă de Franţa. Dacă s-ar ajunge la un război, hotărârea de a merge până în pânzele albe, fără defecţiune, sentimente amicale faţă de România şi atitudinea sa de a ameliora mereu raporturile. Lipsă de simpatie faţă de pretenţiile ungureşti. Magazinele pline de cereale şi alte alimente. Mari şi numeroase depozite de rezervă, clădiri publice şi şcoli, mai ales la sate, transformate în depozite de cereale.**

Franţa: debandadă politică, socială şi morală. Grevele se ţin lanţ. Nu se munceşte. în multe locuri: proprietarul hotelului şi cu familia cară bagajele călătorilor, câmpuri goale, aproape nu se văd copii la sate; dezinteres, lipsa oricăror preocupări patriotice. Nimeni nu vrea să audă de război, hotărârţi să nu-l admită, ori, dacă guvernul i-ar băga într-un conflict armat, să nu se bată.

Italia fascistă: multe realizări materiale şi morale. Cele

morale vor fi însă
numai de suprafaţă. Am impresia că aici fascismul lui Mussolini nu a reuşit în numai 16 ani să transforme sufletul şi caracterul poporului italian: cu toată aparenţa contrară, nu am convingerea că Italia este o mare putere militară. Se deschide criza cehoslovacă pe chestia sudeţilor.

Scurtăm călătoria. Ajungem la Budapesta a doua zi după discursul fulminant al lui Hitler împotriva lui Beneş şi a Cehoslovaciei. Ne grăbim spre casă pentru a comunica la timp impresiile culese factorilor de conducere din ţară. A doua zi întâlnesc întâmplător pe scările Gării de Nord pe Urdăreanu căruia îi spun că am sosit de curând din Apus şi am de comunicat Suveranului importante impresii cu caracter politic. Urdăreanu nu se arată curios, ci se mulţumeşte să-mi răspundă că Suveranul are foarte bune mijloace de informare şi nu crede că i-aş putea spune ceva nou. A doua zi îl văd pe mareşalul Palatului, Flondor, căruia îi rezum astfel impresiile culese: Germania nu vrea război cu Apusul, este însă foarte bine pregătită din punct de vedere moral şi are considerabile rezerve de alimente; dacă va fl război îl va face cu maximum de efort şi poporul german (în special masele) îl vor urma pe Hitler Jusqu'au bout", fără defecţiune. Franţa este categoric împotriva oricărui război, în debandadă morală, dacă guvernul francez ar antrena Franţa într-un război, poporul francez nu se va bate şi rezistenţa militară a Franţei se va prăbuşi lamentabil, ca un castel de cărţi de joc. Cunoaşterea acestei situaţii este de vitală importanţă pentru Rege, pentru orientarea politicii noastre externe. Stau la dispoziţia Suveranului pentru a-l informa documentat asupra celor ce susţin. Flondor, foarte impresionat, mă asigură că Suveranul nu va întârzia să-mi dea posibilitatea să-l informez, pentru ca, peste câteva zile, să-mi comunice, destul de încurcat, că Suveranul, în urma informaţiilor ce i-au fost puse la dispoziţie de factorii cu răspundere în temeiul rapoartelor unanime a agenţilor noştri diplomatici, găseşte concluziile mele atât de în contradicţie cu realitatea, încât nu crede că are rost să le mai expun. Refuzul de a cunoaşte realitatea s-a răsturnat şi asupra Regelui şi asupra ţării. Evenimentele ce au urmat în 1938, 1939 şi 1940 au confirmat că eu am văzut bine, că am fost un bun profet. Aş fi dorit să nu fiu. Miinchen. Godesberg, anexarea sudeţilor la Germania, debarcarea lui Beneş.

Vizita oficială a Regelui în Apus, ultima la Hitler la Berghof. Oferta Goering rămasă în cartoane. Ce s-a petrecut la Berghof nu am putut afla nicicând, însă din fotografiile văzute de mine, luate la depărtare, trebuie să se conchidă că întrevederea a fost cordială şi dacă nu s-a ajuns la un acord definitiv, s-a realizat cel puţin o apropiere substanţială. într-o noapte însă s-a schimbat totul. în noaptea când trenul regal a intrat în ţară, la Băneasa au fost omorâţi Corneliu Zelea Codreanu şi alţi 13 legionari (nicadorii şi decemvirii), comunicatul guvernului pretextând fuga celor deţinuţi de sub escortă. Ulterior s-a aflat că cei 14 au fost omorâţi prin strangulare în dubă, în timpul transportului de la

Râmnicu Sărat la Jilava. Ţara nu cunoaşte această răsturnare a situaţiei, în ţară nimeni nu dă crezare comunicatului şi opinia publică desemnează ca autori morali pe Elena Lupescu, Urdăreanu, Armând Călinescu, Victor lamandi, Gavrilă Marinescu, iar legionarii, pe Suveran. Nu cred că Regele a avut cunoştinţă de această faptă abominabilă în prealabil. Cert este însă că Regele nu s-a desolidarizat de nici unul din autori imorali, ci, ulterior, i-a promovat Enormă greşeală politică. Suprimarea lui Codreanu a stârnit un val de indignare nemaipomenit. Toate decoraţiile româneşti au fost restituite, articolele injurioase curgeau droaie; furia lui Hitler nu cunoaşte margini, deoarece evenimentele ar fi putut crea impresia că în întrevederea cu Suveranul, ar fi consimţit la suprimarea hii Codreanu. Din clipa aceea, orice posibilitate de înţelegere cu Germania a dispărut, iar Hitler a luat în braţe cauza Ungariei [şi a revendicărilor ei]. Situaţia mişcării legionare: generaţia tânără, intelectuali, studenţi.
ofiţen, magistraţi, maseie muncitoreşti încadrate în iegionansm sau, cel puţin simpatizanţi. Dictatura exercitată prin echipa Călinescu-Urdăreanu-Victor lamandi făcea să crească zi de zi rândurile legionare. Situaţia Regelui zdruncinată. Abandonarea lui Maniu, Lupu, Mihalache de către presa democrată (de stânga, evreo-masonică) şi susţinerea regimului de dictatură regală contribuie şi ea la compromiterea Regelui. Dezmembrarea Cehoslovaciei: Boemia şi Moravia protectorat german. Slovacia şi Rutenia independente. Arbitrajul de la Viena: Slovacia cedează Ungariei teritorii considerabile, Rutenia este incorporată Ungariei.

Războiul.

Alarma dată de Tillea la Londra că România ar fi în pragul unei agresiuni germane; garanţia unilaterală a Marii Britainii şi a Franţei în cazul unui atac neprovocat împotriva României. încercări de a îmblânzi ostilitatea Germaniei prin avantaje economice: Convenţia Wohlthat. Contracararea efectelor convenţiei prin una similară încheiată de Mitiţă Constantinescu cu Marea Britanie. Germania recâştigă de la Lituania Memel-ul şi Tilsit-ul. Petiţia către Rege a circa 60 de foşti demnitari pentru a autoriza o organizare politică. Reftiz să semnez. Frontul Renaşterii Naţionale sub preşedinţia lui Vaida-Voievod (care e numai formală) înscrierea quasiobligatorie pentru toţi, uniforme – o formulă goală fără conţinut. Moartea Patriarhului. Armând Călinescu – prim-ministru. Problema Danzig-ului. înăsprirea relaţiilor între Germania şi Polonia. Democraţiile apusene tratează la Moscova o alianţă atotcuprinzătoare contra Germaniei. Negocierile trenează. Lovitura de teatru: Ribbentrop la Moscova, semnarea în mai puţin de 24 ore a unui acord politico-economic între Germania şi Soviete, urmare a înlocuirii lui Litvinov cu Molotov. Mână liberă pentru Germania faţă de Polonia şi Apus. Oferta lui Hitler pentru un compromis: Danzigul revine Germaniei, coridorul rămâne Poloniei, însă cu o cale ferată şi o

autostradă exteritorială pentru Germania. Guvernul polon şovăie; injoncţiunea Parisului şi a Londrei. Tătărescu mă informează: Thierry, ambasadorul Franţei, se găsea în vizită la el, când a fost chemat la telefon de Paris. Ministrul de Externe al Franţei l-a însărcinat să transmită, prin ambasadorul Franţei la Varşovia, guvernului polon să nu cedeze nimic faţă de pretenţiile germane, iar dacă Polonia va fi atacată. Franţa şi Marea Britanie vor declara război Germaniei. Guvernul polon nu trimite în termen un negociator cu depline puteri la Berlin. Hitler nu admite această tergiversare, dă ordin armatei germane de intrare în Polonia şi printr-o cuvântare' anunţă începerea războiului. Franţa – fără consultarea Parlamentului – şi Marea Britanie declară război Germaniei. Mobilizare generală în România. Sunt concentrat la Regimentul 6 artilerie grea din Alba-Iulia, ca ajutor de comandant al părţii sedentare. Partea activă şi de rezervă plecate în zona frontului apusean. Consiliu restrâns: Rege, Armând Călinescu, Grigore Gafencu; expectativă armată: deoarece nu există *„casus foederi^,* alianţa cu Polonia jucând numai faţă de U.R.S.S., dacă vom fi atacaţi, ne apărăm aceptând războiul. Aviaţia şi diviziile blindate germane manevrate cu măiestrie de Marele Stat Major zdrobesc fulgerător rezistenţa polonă, armatele polone capitulează una după alta, germanii la Varşovia, guvernul se refugiază spre frontiera română. Armata sovietică intră în Polonia, guvernul polon invocă *^casus foederis"* faţă de România; a doua zi însă, guvernul polon şi preşedintele sunt nevoiţi să se refugieze la Cernăuţi. Guvernul român – fără Călinescu – în faţa acestei situaţii: toată Polonia ocupată, armata complet distrusă sau capturată nu mai dă nici o urmare apelului guvernului polon Exodul clasei conducătoare din Polonia, tranzitul aurului Poloniei peste România şi încărcarea lui la Constanţa pe vase englezeşti. Beck şi Ridz-Smigly rămân în România, intre timp. Armând Călinescu este împuşcat de un grup de legionari în

plină stradă, în drum de la Preşedinţie la domiciliu. Represalii generalizate şi fără judecată la Bucureşti şi în toate judeţele din ţară. Generalul Argeşanu prim-ministru, apoi, după o săptămână, înlocuirea lui cu Constantin Argetoianu, care începe o acţiune de calmare a spiritelor şi de destindere. încercarea de a atrage pe bulgari în alianţa balcanică prin concesii teritoriale. Singură România face propuneri concrete şi imediate de concesii teritoriale, celelalte componente ale Antantei Balcanice se mulţumesc cu o adeziune principială. Până la urmă, încercarea rămâne fără urmări practice. Acţiunea lui Gafencu pentru a obţine de la Puterile apusene interpretarea garanţiei că joacă şi împotriva oricui, deci şi a U.R.S.S., a cărei atitudine devine din ce în ce mai ameninţătoare. Puterile apusene leagă chestiunea de diferite condiţii în raport cu Turcia, că până la urmă refuză net şi formal. Situaţia militară pe frontul de vest. Francezii şi englezii se concentrează în dosul liniei Maginot, germanii în dosul Westwall-ului improvizat între cele două linii o vastă zonă *„no man 's land'*. Trupe de recunoaştere franco-britanice înaintează în această

zonă, însă numai până la o distanţă respectabilă de linia germană. Nici o acţiune serioasă, doar mici încăierări de patrule, iar după zdrobirea Poloniei, efectivele franco-britanice se retrag precipitat în dosul liniei Maginot, – fără vreo presiune germană. După sfârşitul campaniei din Polonia, care nu i-a costat pe nemţi nici 1.000 de morţi şi mai puţin de 2.000 de răniţi, Hitler, într-un mare discurs, oferă pace Franţei şi Angliei fără nici o pretenţie faţă de aceste două puteri.

împărţirea Poloniei: U.R.S.S. iau în stăpânire jumătatea răsăriteană a Poloniei până la Bug (inclusiv Galiţia) cu titlu definitiv, fără ca Puterile apusene să reacţioneze. Misiunea lui Sir Stafford Cripps ca ambasador la Moscova; orice operaţiune militară a beligeranţilor încetează, în schimb U.R.S.S. se infiltrează în ţările baltice, apoi Ie încorporează. Armata sovietică, fără declaraţie de război, atacă Carelia. După numeroase insuccese înfrânge rezistenţa eroică a minusculei armate finlandeze. Finlanda încheie pace, cedând Carelia în favoarea U.R.S.S. Puterile apusene nici acum nu reacţionează.

Iată roadele pe care le-a cules U.R.S.S. în scurta vreme după încheierea pactului zis de neagresiune Ribbentrop-Molotov: înlocuirea lui Argetoianu cu Tătărescu, înlocuirea F. R. N. cu Partidul Naţiunii, partid unic şi totalitar. Regele – şef de partid, Urdăreanu – şef de stat major al partidului. Victor Moldovan – secretar general, Sidorovici – subsecretar de stat la Organizarea tineretului (Străjerie). Năstruşnicia acestei formule, acumularea tuturor răspunderilor asupra Suveranului.

în martie 1940, Molotov într-un discurs revendică Basarabia. Fortificarea graniţei de răsărit, concentrări de trupe în Basarabia şi Dobrogea şi la frontiera de vest. Politiceşte suntem tot mai izolaţi. Armata Weygand din Orientul apropiat, înlăturarea lui Stoiadinovici de către Prinţul Paul, care vrea să exercite singur puteri dictatoriale. Prietenie eternă cu ungurii. U.R.S.S. face avansuri Ungariei pentru întreaga Transilvanie, Bulgariei pentru întreaga Dobroge. Bulgaria nu se lasă antrenată atât de departe, se menţine la revendicarea Cadrilaterului. Guvernul se zbate în această triplă încercuire de revendicări, fără a găsi nici o ieşire. Germania – sub ochii invincibilei flote britanice – ocupă, printr-o acţiune navalo-terestră uimitoare, toată Norvegia. Situaţia în Apus merge vădit spre o explozie. în ziua de 10 mai armata germană atacă Olanda, Belgia, Franţa. Informaţii parvin Regelui în timpul deplasării. Optimism general, germanii de astă dată vor avea a face cu armata franco-britanică, care se va pune la punct. Peste cinci zile, Olanda este ocupată şi armata capitulează la 30 mai. Comunicatul anunţă străpungerea liniei Maginot pe o lungime de 100 km. Diviziile blindate înaintează vertiginos până la Somme şi apoi pe Somme până la Canalul Mânecii şi astfel frontul este rupt în

două, iar armatele franceză, britanică şi belgiană prinse într-o uriaşă încercuire! Regele Belgiei capitulează, diviziile franceze

capturate (cele mai bune) şi o mică parte a diviziilor britanice se îmbarcă la^Dunkerque în mijlocul unui dezastru cumplit şi se retrag în Metropolă fără arme, demoralizaţi şi extenuaţi. Stupoare generală. ,

Mă cheamă Tătărescu să-mi facă comunicarea: potrivit concluziilor experţilor militari, culese din cele ce s-au petrecut pe frontul de vest, armata germană este irezistibilă; nimeni şi nimic nu-i poate sta în cale; puterile apusene sunt în pragul prăbuşirii militare inevitabile. Din această situaţie de nerăstălmăcit, Regele şi guvernul au tras concluzia că a sosit ora 12 pentru România de a schimba radical macazul politicii externe şi a trece alături de Germania, dacă nu vrem să ne riscăm existenţa. A vrut să mă pună la curent cu situaţia, fără a-mi cere părerea sau sfatul. Mă mulţumesc să-i spun că regret că avertismentul dat de mine cu un an şi jumătate în urmă a fost bagatelizat şi nu s-a ţinut seamă de el. Atunci ne puteam aranja situaţia fără sacrificii morale şi materiale, rămânând neutri, bine şi cu unii şi cu alţii. Acum, chiar hotărâţi să trecem cu arme şi bagaje în tabăra învingătorului, după câte s-au petrecut, trag la îndoială că ne putem salva cu faţa curată.

Faza a doua a luptelor din Franţa. Gamelin este înlocuit cu generalul Weygand, chemat din Orient. O dată cu plecarea lui Weygand, pretinsa armată interaliată din Orientul apropiat dispare. Weygand improvizează o nouă linie de rezistenţă pe Sonune-Aisne, linia Maginot răsăriteană. După o pauză de câteva zile, se declanşează noua ofensivă germană; linia de rezistenţă în Apus este prompt zdrobită, armata germană trece Sena, ocupă Parisul şi înaintează vertiginos spre sud, în direcţia Orleans – Lyon – Dijon, linia Maginot de pe Rin este străpunsă, se desemnează o gigantică încercuire, armata franceză în plină descompunere. Guvernul Paul Reynaud se refugiază spre Bordeaux. Apel disperat la Anglia: oferta Churchill – uniune franco-britanică. Apel disperat către Roosevelt să intre în război alături de Franţa. Roosevelt promite concurs moral şi material, dar refuză să intre în război. Guvernul Reynaud demisionează. Mareşalul Pătain capitulează. Convenţia de capitulare se semnează în pădurea de la Compiegne, în vagonul în care s-a semnat în 1918 armistiţiul cu Germania. Hitler, într-un mare discurs, face bilanţul campaniei care s-a soldat cu câteva mii de morţi şi răniţi din partea Germaniei şi cu peste 5 milioane de prizonieri olandezi şi belgo—anglo—francezi; propune din nou pace onorabilă Marii Britanii. Toţi sunt convinşi că ne găsim în ajunul invaziei în Anglia.

Gigurtu la Externe în locul lui Gafencu. Guvernul român oferă Germaniei colaborare politică, economică şi militară. Berlinul răspunde că nu are nevoie de colaborarea militară a nimănui, iar colaborarea politico-economică depinde de atitudinea guvernului român în problema revendicărilor U.R.S.S. Sosirea noului ministru al U.R.S.S. la Bucureşti, care vrea să discute cu Gigurtu problemele pendinte între cele două ţări. Gigurtu se face că nu înţelege şi se limitează exclusiv la probleme economice şi comerciale care pe sovietici nu-i interesează.

26 iunie 1940: ultimatum sovietic pentru cedarea şi evacuarea

în termen de 3 zile a Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a regiunii Herţa. Apel disperat către Hitler şi Mussolini să ne apere faţă de Soviete. Răspunsul Berlinului şi Romei: sfatul să cedeze fără împotrivire. Ungaria este gata să ne atace. Consiliu de Coroană: se acceptă ultimatumul sovietic. Condiţiile în care s-a făcut evacuarea precipitată, atitudinea ostilă a populaţiei evreieşti. Nou apel către Hitler să ne garanteze integritatea teritorială şi să-i reţină pe unguri. Berlinul condiţionează respectarea integrităţii noastre teritoriale de o înţelegere cu Bulgaria şi Ungaria. Tătărescu demisionează, Gigurtu – prim-ministru, Mihail Manoilescu ministru de Externe. Guvernul este de acord să înceapă negocieri cu Bulgaria şi Ungaria. Scrisoarea
Regelui Carol către Hitler ca răspuns la scrisoarea lui Hitler. Ambasada lui Bossy Ia Budapesta şi a lui Cădere la Sofia. Reiau raporturile personale cu Fabricius, făcându-i o vizită de informare. îmi spune că problema Ardealului se pune din plin şi urgent. Lasă să înţeleg că soluţia agreată de Hitler ar fi schimb total de populaţie, care ar comporta însă din partea României cedarea teritoriului la vest de Munţii Apuseni. Combat cedarea arătând că pe acest teritoriu românii formează majoritatea covârşitoare. îmi răspunde că nu-i spun nimic nou şi îmi desfăşoară o mare hartă etnografică a României, foarte exactă şi veridică. Dar dacă vrem să scăpăm de secui, de ungurii din oraşe şi din infiltraţiile coloniilor (circa 1.300.000), este nevoie să le dăm spaţiu vita). Rămânem pe poziţii. Mă hotărăsc să ies din rezerva ce mi-am impus.

Scriu Regelui, cerând să-i pot expune îngrijorările mele şi sugestiile. Public un articol (sub formă de scrisoare) în „Universul" prin care trag clopotul de alarmă, arăt hotărârea poporului de a nu ceda şi cer ca ţara să-şi poată manifesta părerea şi voinţa. Prima audienţă la Rege: îi demonstrez gravitatea situaţiei interne şi externe şi arăt că două măsuri se impun fără zăbavă, ca satisfacţie morală şi sentimentală pentru ţară şi Hitler îndepărtarea evreicei Elena Lupescu, apoi guvern de concentrare naţională. Prin aceste măsuri se poate reface solidaritatea între Coroană şi naţiune, se va îmblânzi antisemitul Hitler, iar răspunderea pentru hotărârea ce se va lua în problema Ardealului nu va apăsa numai pe umerii Suveranului, ci va fi pe a ţării întregi. îi remit în scris rezumatul expunerii şi propunerilor mele. Regele, foarte mişcat, până la urmă convine în principiu, va reflecta foarte serios şi va aviza în curând. Mă invită să-l văd mai des. Urdăreau răspândeşte zvonul că este iminentă chemarea mea în fruntea guvernului. Acţiunea mea pe lângă prietenii Regelui din Ardeal. Eşuez din cauza eschivării mitropolitului Bălan. Vizita lui Gigurtu şi lui Manoilescu la Berchtesgaden şi la Mussolini. Revin cu aere de mare satisfacţie şi arată că soluţia schimbului de populaţie este definitiv câştigată, având mână liberă să tratăm cu Ungaria şi Bulgaria pe îndelete. Această euforie s-a dovedit a fi nejustificată.

Ofensiva aeriană şi submarină împotriva Angliei. Hitler în culmea puterii.

Conferința de la Turnu Severin și Arbitrajul de la Viena

Audiență la Rege, stăruințe pentru rezolvarea problemelor puse de mine. Consfătuirea fruntașilor ardeleni convocată de Gigurtu. Propuneri de a intra în guvern pe care le refuz. Se cade de acord cu Budapesta pentru întrunirea unei Conferințe la Turnu Severin. Desemnarea mea ca prim delegat. Scrisoarea mea către Rege la 15 august 1940‡‡‡. Sugestia germană: să terminăm, imediat cu Bulgaria și să rămânem numai cu litigiul cu Ungaria. Manoilescu vrea să salveze Balcicul. Plecarea mea condiționată de Conferință. Gigurtu primește mandatul de a constitui un guvern de concentrare. Sabotarea mandatului. Conferința de la Tumu Severin. Victoria mea trecătoare. Consiliul de Coroană, care în unanimitate mă aprobă și își însușește propunerile mele. Numirea mitropoliților Bălan și Nicolescu de consilieri regali, ceea ce iese din ansamblul formulei susținute de mine. Contact personal permanent cu Fabricius și Chigi în timpul Conferinței, pe care îi câștig să mă secondeze fără rezerve. Eclipsarea până la totală absență de acțiune a miniștrilor noștri la Berlin și Roma. Ultima ședință a Conferinței de la Tumu Severin. Ruptura. Guvernul schimbă brusc de atitudine, abătându-se de la hotărârile Consiliului de Coroană. Conflict între mine și guvern. Audiență a doua zi. Regele îmi dă dreptate, recunoscând că cu o zi în urmă a greșit admițând atitudinea guvernului. Gigurtu

la Predeal, lipsA de audiență comună. Invitarea lui Manoilescu la Viena, cu depline puteri pentru continuarea negocierilor cu Ungaria; în subsidiar este invitat și prunul ministru, Gigurtu. Regele înlocuiește pe Gigurtu cu mine. Plecarea la Viena. în tren elaborăm propunerea României pentru schimb total de populație cu cedarea a 10.000 km de teritoriu și parțial (secui) cu 7.000 km de teritoriu. Sosirea la Budapesta, în plină mobilizare generală a armatei maghiare. La Viena, unde ne așteaptă miniștrii României la Berlin (Romalo), Roma (Bossy), Budapesta (Crutzescu), Bratislava (Lahovary), reprezentantul Marelui Stat Major, generalul Dragalina. Manoilescu poftit de Ribbentrop. După două ore se întoarce complet demoralizat și zdrobit, sub impresia unui dezastru complet pentru România: tratative și schimb de populație înlăturate, arbitraj fără rezerve și condiții al lui Ribbentrop și Ciano. Nu este în stare să-mi dea explicații mai substanțiale. Chem pe Fabricius și îi cer să văd imediat pe Ribbentrop pentru a mă lămuri asupra situației. După câteva minute mă conduce la Ribbentrop, care mă primește în prezența lui Ciano și a traducătorului Paul Schmidt îmi cere scuze că nu am fost convocat împreună cu Manoilescu; vina ar fi a guvernului român care nu a informat Berlinul asupra calității mele de delegat. Acum situația nu se mai poate modifica, deoarece și contele Teleky figurează ca observator. Aceasta nu împiedică să mi se dea considerația cuvenită și să mi se dea toate informațiile.

‡‡‡ **Vezi la pag. 236, Anexa 1.**

îmi expune consecinţele pentru România în caz de neacceptare. Garanţia pentru integritatea şi suveranitatea României. Refuză să discute fondul în particular fie cu noi, fie cu ungurii. Aceasta se va face numai în cadrul Arbitrajului. De altfel, pretinde că este perfect documentat (vezi lucrarea mea *Bătălia pentru Ardeal).* Arăt că nu avem împuternicire de a ne pronunţa asupra arbitrajului, vom raporta Bucureştiului. Convine până la urmă să prelungească termenul ultimativ de 3 ore până la ora 24. Cer Palatului prin telefon convocarea imediată a Consiliului de Coroană. între timp vom transmite prin telefon rapoartele cifrate. Manoilescu grav zdruncinat moral şi fizic. încearcă zadarnic să ia contact cu personalităţi germane şi italiene. Teleky demisionează în faţa cererii de arbitraj, apoi revine. Fabricius stăruie întruna pentru răspuns. Convoc pe miniştrii noştri plenipotenţiari şi le cer părerea. Toţi se pronunţă – motivat – pentru acceptarea arbitrajului. Generalul Dragalina se pronunţă pentru acceptare, iar dacă hotărârea ne-ar fi nefavorabilă, pentru refuz de a o executa. Consiliul de Coroană de la Bucureşti; la ora 4 dimineaţa ni se comunică prin telefon că Consiliul de Coroană, în majoritate, a acceptat arbitrajul, totuşi cu condiţia ca Germania şi Italia să ne garanteze integritatea şi suveranitatea. Depline puteri au fost depuse la legaţia germană din Bucureşti, deplinele puteri sunt colective, pe numele lui Manoilescu şi al meu. La ora 11 ni se remit scrisorile de garantare semnate de von Ribbentrop, respectiv contele Ciano. Redactez un protest pe care Manoilescu urmează să-l citească, dacă arbitrajul s-ar face cu nesocotirea dreptului internaţional.

Arbitrajul din Palatul Belvedere – un dictat. Manoilescu semnează cu un refuz. Manoilescu are o sincopă şi se prăbuşeşte, îl ridic şi îl conduc într-un salon vecin. Ribbentrop vine cu medicul lui particular care dă îngrijiri lui Manoilescu. Chem pe Romalo, îi dau toate actele, îl informez aspra nulităţii acceptării, îl trimit cu avionul la Bucureşti şi cu propunerea ca Regele şi guvernul să reexamineze situaţia şi să repudieze arbitrajul. Masă comună: generalul Jodl spune generalului Dragalina că hotărârea este o imposibilitate teritorială, etnică şi politică, deci România să nu se lase abătută. întrevedere cu Ribbentrop căruia îi reproşez arbitrajul şi lipsa oricăror garanţii pentru românii dezmembraţi. Admite şi declară că guvernul german «a ocroti soarta românilor din Ardealul de Nord ca cauza proprie a guvernului şi poporului german şi va constrânge guvernul ungar să le respecte viaţa, avutul şi drepturile lor politice şi civile. Cheamă pe Csaky şi, în prezenţa mea, îi face o comunicare cominatorie în acest sens, la care îl asociază şi pe Ciano şi îl face pe
Csaky să-şi asume obligaţii formale şi categorice. Al doilea ultimatum pe chestia comunicatului informativ de la Bucureşti, cetând revocarea lui. Spune că ne va reţine până la primirea răspunsului. Demonstraţia organizaţiilor hitleriste din Viena pentru Axă. La ora 19 suntem convocaţi la gară, fără să fi primit vreun răspuns de la Bucureşti şi deci fără a fi făcut noi vreo

comunicare lui Ribbentrop. Ulterior am aflat că guvernul a dat un comunicat îndulcit, care însă nu a fost tipărit de gazete decât în câteva exemplare care au fost trimise legaţiei germane.

Drumul spre casă. Consternarea ţării. La Chitila coborâm din tren şi mergem direct la Rege, pe care îl punem la curent cu cele petrecute. Regele, foarte abătut, dar calm, ne arată demersul amenințător al lui Molotov în noaptea de 29/30 august. Atitudinea presei sovietice a doua zi, nebunia de a expune ţara unui război împotriva tuturor – Bulgaria, Ungaria, Italia, Germania, U.R.S.S., certitudinea unui dezastru total, fără ieşire şi fără speranţă; în faţa acestei situaţii tragice, singura soluţie admisibilă era să ne plecăm, în împrejurările date, numai un nebun scos de la balamuc ar fi putut împinge ţara la un dezastru total şi iremediabil.

După audienţa – comună, solicit o audienţă personală, pe care Regele mi-o acordă, urmând ca ziua să fie fixată ulterior. Stăruiesc pentru urgenţă. Urdăreanu, din cauza a două nopţi nedormite şi a extenuării Curţii, intercalează duminica şi fixează audienţa pentru luni. Vizita lui Horia Sima care, din Tumu Severin, venea aproape zilnic să mă vadă, ca şi doctorul Lupu din partea P. N. Ţ. şi doctorul Angelescu din partea P. N. L., cu titlu informativ. Horia Sima îmi arată gravitatea situaţiei interne şi situaţia extrem de primejduită a Regelui, pe care opinia publică, mai ales sub influenţa acţiunii lui Maniu, îl socoteşte personal responsabil de cele petrecute. Legionarii nu pot rămânea inactivi şi impasibili faţă de curentul din ţară. Ei nu urmăresc detronarea cu orice preţ a Regelui ca luliu Maniu, convin că a deschide criza de domnie este foarte primejdios pentru ţară. Formula mea – lichidarea imediată a chestiei Lupescu şi instituirea concomitentă a unui guvern de concentrare naţională – o socoteşte bună şi operantă, pentru a feri ţara de zguduire şi convulsiuni interne şi a reface unitate şi armonie între domnie şi guvern şi ţară. Insă mişcarea legionară nu mai poate aştepta în rezervă decât până marţi 3 septembrie. Dacă Suveranul în acest răstimp nu realizează propunerile mele, ei îşi reiau libertatea de acţiune. Ţine să-mi spună leal şi fără reticenţe că acţiunea lor va crea ireparabilul, ruptură asupra căria ei nu vor mai putea reveni sub nici o formă. La plecare îşi exprimă consideraţia excepţională faţă de obiectivitatea, lealitatea, sinceritatea şi patriotismul meu dezinteresat şi mă asigură că orice s-ar întâmpla în viitor, mişcarea legionară mă va socoti ca un sfătuitor prietenesc, de ale cărui păreri vor ţine seama totdeauna, asigurări care nu s-au tradus în fapte, spre dauna ţării şi a prăbuşirii mişcării legionare.

Prima întâlnire cu generalul Antonescu, din iniţiativa doamnei Barbu. întâlnirea a avut loc îndată după cuvântarea mea la Radio, la locuinţa lui Antonescu, care sosise de două zile de la Mănăstirea Bistriţa, unde fusese internat. Mă primeşte cu declaraţia că cedarea de la Viena era inevitabilă, deoarece el, ca general, cunoscător perfect al situaţiei militare, ştie mai bine decât oricine că eventuala noastră rezistenţă militară s-ar fi prăbuşit la maximum 2-3 zile şi România ar fi fost ştearsă de pe

hartă. Aprobă fără rezerve soluţia adoptată de Rege, salvarea existenţei ţării, chiar cu preţul unor concesiuni teritoriale dureroase. Orice altă soluţie ar fi fost o adevărată crimă. Este de acord că în interesul salvării ţării trebuie evitată orice convulsiune internă sau criză de domnie. Este gata a se pune la dispoziţia Suveranului, fără rezerve mintale, pentru orice însărcinare; nu are nici o ambiţie deşartă. Mă asigură pe cuvântul lui de general că nu nutreşte nici un resentiment faţă de mine şi este animat numai de dorinţa de a contribui la salvarea Coroanei şi a ţării. Afirmă că poate face mult prin autoritatea de care se bucură
în faţa armatei şi a mişcării legionare. Antonescu a fost complet nesincer. După cum am aflat şi mi-a confirmat el însuşi mai târziu: încă la mănăstire, direct şi prin Ică Antonescu, s-a înţeles cu Fabricius pentru înlăturarea Regelui; în prima noapte după sosirea la Bucureşti, a avut o întâlnire conspirativă cu Maniu şi Dinu Brătianu, au căzut de acord să nu accepte nici unul vreo însărcinare din partea Regelui, să împingă lucrurile spre detronare, iar apoi să-şi asume puterea toţi trei în comun; s-a înţeles pe urmă cu legionarii ca aceştia să declanşeze o mişcare violentă. După abdicarea Suveranului, într-o cuvântare-declaraţie radiodifuzată, s-a mândrit cu sperjurul (călcarea premeditată a jurământului de credinţă), iar mai târziu, într-o convorbire, şi-a exprimat mulţumirea mare că i-a reuşit să-i tragă pe sfoară pe toţi.

A doua zi, dramatica audienţă la Rege: recapitulez evenimentele din ultimele săptămâni, propunerile mele, acceptarea lor de către Suveran, inexplicabila şi condamnabila tergiversare pentru realizarea lor practică; s-a creat aproape ireparabilul, este ora 12; situaţia Regelui este grav ameninţată, mai există numai o slabă licărire de speranţă, cu condiţia să se hotărască imediat şi să nu se întârzie nici o clipă cu realizarea. Foarte mişcat şi aproape zdruncinat, Regele totuşi caută o ieşire consolându-se că şi Regele Carol I s-a găsit în situaţii la fel de dificile, când i se cerea zgomotos abdicarea şi se scria pe zidurile Palatului „De închiriat", şi totuşi nu s-a întâmplat nimic. Răspund prompt: situaţiile nu sunt identice: Regele Carol I era după un război victorios, câştigând Dobrogea, independenţa, regalitatea şi cu o viaţă familială ireproşabilă, iar acum Regele a pierdut fără luptă mai bine de 1/3 din teritoriul ţării şi are o legătură sentimentală detestată de întreaga ţară. Este deci absolut nevoie de o hotărâre eroică. II informez de atitudinea legionarilor şi a generalului Antonescu. Stăruiesc din răsputeri, cu toate argumentele şi din toate puterile, dar nu reuşesc să-l determin pentru o hotărâre imediată de realizare. Ne despărţim după aproximativ 3 ore doar cu promisiunea că va aviza până marţi dimineaţa. Marţi, din oră în oră, chem Palatul la telefon şi primesc invariabil răspunsul că Suveranul încă nu a luat hotărârea aşteptată. Determin măsuri la Ministerul de Finanţe şi la Banca Naţională pentru susţinerea materială a românilor din

Ardealul de nord-vest, stărui ca toţi funcţionarii şi, în general, românii să rămână pe loc, trebuie să dăm impresia că este pământul nostru şi nu o colonie pe care o părăsim la- prima vicisitudine. Se trimit băncilor fonduri, episcopilor, se achită salariile pe trei luni, se şterg toate restanţele pentru loturile de împroprietărire şi de impozite, etc., guvernul însă face marea greşeală de a ordona evacuarea tuturor autorităţilor publice (funcţionari, corp didactic, etc.). Seara la ora 8 se produce prima manifestaţie a legionarilor în faţa Palatului, focuri de armă, manifeste extrem de violente şi insultătoare la adresa Regelui. Vezi desfăşurarea exactă a evenimentelor până la abdicarea Regelui în notele mele zilnice şi lucrarea *Abdicarea Regelui Carol II.* Primul act de nelealitate a lui Antonescu: cenzura lasă să apară în „Universul" articolul injurios şi aţâţător al lui Stelian Popescu. Credeam pe Rege plecat, după cum se convenise în cursul nopţii şi cu Fabricius. La ora 5 p. m., vizita lui Alexandru Vaida-Voievod, care îmi arată invitarea sa în audienţă pentru ora 18 la Regele Carol. Surprins şi contrariat de amânarea plecării, care îi pune în primejdie viaţa Suveranului. Plec numaidecât la Fabricius pentru a-i cere explicaţii şi socoteală. Fabricius îmi arată că Germania s-a ţinut de cuvânt, la ora 6 dimineaţa a fost pus la dispoziţie pentru Rege şi suita sa oficială. Suveranul însă a vrut să o ia cu sine şi pe Elena Lupescu, iar Hitler nu admite intrarea evreicei Elena Lupescu pe teritoriul german. Regele refuzând categoric să se despartă de Lupescu, planul exilului lui Carol la Sigmaringen a căzut Guvernul român s-a
adresat Elveţiei, iar Consiliul Federal este sesizat şi se găseşte în deliberare. De altfel, generalul Antonescu şi-a luat angajamentul că va însoţi personal trenul regal până la frontieră, iar prezenţa lui este cea mai deplină garanţie că nici un incident sau accident nu se va produce. în replică arăt: guvernul şi Fabricius par că nu şi dau seama de primejdia care ameninţă viaţa Suveranului în urma articolului lui Stelian Popescu şi a campaniei furibunde dezlănţuite de legionari. Dacă plecarea mai întârzie nu se poate evita un deznodământ fatal. Nu cred în angajamentul lui Antonescu, care nu va părăsi capitala pentru 48 de ore în primele zile ale acestei răsturnări haotice. Hotărârea Consiliului Federal poate să mai întârzie zile şi zile. Fac *răspunzător în faţa istoriei pe Fabricius personal şi pe Germania pentru eventualul regicid.* Fabricius mă întreabă ce este de făcut. îi răspund că dacă Carol nu mai poate sta nici o clipă la Bucureşti, poate foarte bine să aştepte pe pământul Italiei sfârşitul deliberării Consiliului Federal Elveţian. Fabricius îmi obiectează că guvernul român nu a făcut nici o cerere în acest sens. îi răspund că nu mă interesează aceste forme goale, ci să vorbească imediat cu Chigi, ministrul Italiei, care poate să-l tragă de limbă pe Manoilescu în acest sens şi apoi să obţină asentimentul Romei prin telefon. Declar că nu părăsesc biroul lui Fabricius până nu am răspunsul de aprobare. Fabricius se execută, vorbeşte cu Chigi care, peste o oră, ne comunică asentimentul Romei că Suveranul abdicat este autorizat

să staţioneze pe teritoriu italian (Milano) până la sosirea hotărârii Consiliului Federal. Plecarea se fixează pentru ora 23 în aceeaşi seară. De altfel, hotărârea Consiliului Federal a fost negativă şi Regele a plecat până la urmă în Portugalia, prin Spania. Fireşte Antonescu, sub pretextul unei indispoziţii, s-a eschivat să-l însoţească pe Rege, însărcinând pe colonelul Dragomir cu însoţirea; în tren apoi s-a urcat şi generalul David Popescu, ministrul Internelor. La Lugoj au fost avertizaţi că trenul este aşteptat la Timişoara de o mulţime de legionari înarmaţi. Datorită vigilenţei şi prezenţei de spirit a inspectorului C. F. R, Pavelescu şi a şefului gării Timişoara, trenul a trecut fără oprire până pe teritoriul Iugoslaviei, ciuruit însă de gloanţe şi urmărit de legionari urcaţi în camioane şi opriţi la frontieră de grănicerii iugoslavi prin salve de arme. Astfel a scăpat trenul regal şi cei din tren de un masacru general. După spusele generalului Filitti, aghiotant regal, care a însoţit pe Suveran până în Potugalia, rolul colonelului Dragomir a fost foarte suspect şi dubios în această afacere.

Statul naţional-legionar

Generalul Antonescu continuă să guverneze cu echipa lui Gigurtu, ajutat de Ică Antonescu care, fără a avea o situaţie formală şi legală, este factotumul pe lângă generalul Antonescu. Ică Antonescu încearcă să zădărnicească o înţelegere cu legionarii, informând pe generalul Antonescu că pretenţiile legionarilor ar fi excesiv de mari şi deci, inacceptabile. Generalul Antonescu mă roagă să sondez intenţiile legionarilor şi a germanilor pe care să-i fac să înţeleagă că este util şi necesar ca generalul Antonescu să aibă mână liberă la alegerea colaboratorilor săi de viitor. Vizită la Horia Sitna la sediul mişcării legionare care este în plină activitate de febrilă reorganizare şi se prezintă ca singura şi cea mai activă grupare politică. Horia Sima se arată foarte moderat Este gata a colabora cu mişcarea legionară la o guvernare de naţionalism moderat, recunoaşte deschis că legiunea nu este în stare să-şi asume guvernarea sau chiar ministere-cheie, că au nevoie de o lungă ucenicie, etc. Informez pe Antonescu de sentimentele reale ale lui Horia Sima. întrevederea cu Neubacher, care reprezintă şi partidul nazist. Neubacher îmi comunică că Germania acordă încredere generalului Antonescu; fireşte, sim-

patizează mişcarea legionarii şi crede că o înţelegere şi colaborare între Antonescu şi legiune ar fi foarte utilă ţării şi relaţiilor cu Germania, dar că Germania nu înţelege să lege mâinile lui Antonescu în alegerea colaboratorilor săi. Comunic lui Antonescu punctul de vedere german.

Noul guvern Antonescu-Horia Sima. Reducerea prerogativelor regale: stat naţional—legionar: Antonescu, Conducător al statului; Horia Sima – al Legiunii.

Accept *misiunea la Budapesta* pentru a încerca de a se ajunge cu guvernul ungar la un *modus vivendi* în ce priveşte situaţia

românilor din teritoriul evacuat. Am mână liberă în conducerea negocierilor. Sosirea la Budapesta în 14 septembrie, începerea negocierilor sub impresia samavolniciilor comise de unguri[§§§].

Negocierile cu guvernul ungar (Csaky – Vomle), samavolniciile ungurilor în teritoriul ocupat mă decid să rup conversaţiile cu ungurii, din vina lor, denunţându-i opiniei publice mondiale. Articolul din *Pester Lloyd: Quo vadis Romania?* Dramatică întrevedere cu Csaky, care lasă să înţeleg că mergem la un război între Ungaria şi România. îl pun la punct La Bucureşti, Antonescu şi Sturdza – noul ministru de Externe – aprobă fără nici o modificare proiectul meu de declaraţie. Cădem de acord ca a doua zi, când voi citi declaraţia la adresa guvernului ungar, în aceeaşi seară declaraţia să fie radiodifuzată în toate limbile. Ultima întrevedere cu Vomle, ieşirea lui, drastica punere la punct, ruptura. încercarea lui Gyarfas de a reînnoda firul întrerupt *în extremis,* refuzul meu.

Misiunea mea pentru Berlin şi a lui Manoilescu la Roma pentru a cere intervenţia puterilor Axei împotriva brutalităţilor ungare. Misiune specială: a trata o alianţă politico-militaro-economică cu Germania şi a obţine pe dr. Schacht pentru îndrumarea asanării finanţelor şi economiei româneşti. Plecarea a doua zi la Berlin. Primirea, masa oferită de Worman, de faţă fiind Altenburg şi Ruggeri, delegaţi cu ancheta la faţa locului. Audienţă la Ribbentrop (vezi dosarul Berlin[****]), atitudinea mea la Berlin. Plângerea ministrului ungar, generalul Iztoiny împotriva atenţiunilor germane la adresa mea şi a acţiunii mele. încep conversaţii cu Weizsâcker şi Gauss în ce priveşte alianţa. Dr. Schacht în dizgraţie. Intempestiva hotărâre a guvernului român de a adera la pactul tripartit, fără nici o condiţie. Ocuparea de către Soviete a insulelor din Delta Dunării. Demers pe lângă guvernul german pentru a pune frâu tendinţelor vădite de expansiune sovietică şi de acaparare a stăpânirii Deltei. Vizita lui Molotov la Berlin. Aparent cordialitate şi deplină înţelegere. A doua zi, Worman îmi face comunicarea formală că în problemele Dunării, România să nu facă nici cea mai mică concesiune; Germania ne va susţine până în pânzele albe; mă lasă să înţeleg că colaborarea germano-sovietică virtual a luat sfârşit.

Vizita lui Antonescu la Berlin pentru semnarea pactului tripartit Conflicte între Antonescu şi Sturdza. Legionarii din suita lui Antonescu. Mircea Cancicov peste misiunea Iui Dimitriu care a căutat să facă atmosferă împotriva mea. Numirea lui Greceanu ca ministru plenipotenţiar. îi spun lui r^ntonescu că mă înapoiez la Bucureşti. Atitudinea greşită a lui Antonescu în ce priveşte ancheta din teritoriul evacuat. Rezultatul vizitei lui Antonescu: în fond nici un rezultat practic în plus, germanii nu înclină balanţa nici în favoarea lui Antonescu, nici a legionarilor. Mai rămân la Berlin circa o săptămână. Plecarea spre casă prin Budapesta. Pe peronul gării din Budapesta, legaţia şi generalul Dragalina îmi

§§§ **Dosarul acestor tratative se. află în arhiva familiei.**
**** **Se află în arhiva familiei.**

comunică oribila ştire a omorârii profesorului Nicolae lorga, a lui Virgil Madgearu şi a celor închişi la Jilava. Generalul Dragalina îmi oferă concursul său şi al armatei pentru o lovitură de stat, deoarece Antonescu nu este în stare să facă faţă situaţiei, iar eu aş fi
singurul care aş putea domina situaţia şi readuce ţara la normal. Mulţumindu-i pentru sentimentele arătate, mă eschivez de la orice încercare de aventură. Comisia de Control se instalează la Cluj. Expulzarea intelectualilor români, exodul a peste 200.000 de români. Represaliile. La Bucureşti, întrevederi cu generalul Antonescu şi Horia Sima, pe care îl avertizez drastic împotriva exceselor şi extremismului, demonstrându-i că mişcarea legionară stârneşte împotriva sa ostilitatea opiniei publice şi a armatei. Conformare în vorbe, nu însă şi în fapte. Ungurii intervin prin guvernele german şi italian pentru desărcinarea mea în chestiile româno-ungare din cauza intransigenţei atitudinii mele care zădărniceşte orice putinţă de înţelegere. Antonescu refuză să cedeze acestei injoncţiuni. Recomandările comisiei de anchetă şi control propun proteste, deoarece sunt măsuri bilaterale care nu scot în relief vina Ungariei. Funeraliile lui Comeliu Zelea Codreanu. Salvarea grupului Tătărescu, Argetoianu etc. de către Horia Sima şi Rioşanu. Generalul Antonescu continuă colaborarea cu legiunea. Legionarii împotriva Regelui Mihai. Audienţa mea la Regele Mihai. Recepţia de 24 ianuarie a cavalerilor Ordinului Ferdinand. Lungă conversaţie cu Regina Mamă Elena.

Invitaţia lui Hitler pentru Antonescu şi Horia Sima. Sima refuză să meargă împreună cu Antonescu. Zelea Codreanu bătrânul împotriva lui Horia Sima. Divergenţe între Antonescu şi Horia Sima. Legionarii împotriva lui Ică Antonescu şi femeilor din anturajul lui Antonescu (Doamna Antonescu, doamna Veturia Goga, doamna Barbu). Horia Sima convoacă pe toţi prefecţii legionari la preşedinţie. în noaptea lipsei lor, lovitura de stat a lui Antonescu, înlocuirea lui Sturdza şi a generalului Petrovicescu de la Interne şi a tuturor prefecţilor legionari prin ofiţeri activi. încerc să înlătur posibilitatea unei noi zdruncinări interne, nici Horia Sima, nici secretarul general de la Interne nu sunt de găsit Demonstraţia muncitorilor legionari sub conducerea lui Boeru împotriva lui Ică Antonescu şi a Veturiilor. Rebeliunea legionară care ocupă cazarma din strada Roma şi Prefectura Poliţiei, precum şi fabricile. Lupte nedecise de stradă, Antonescu aduce o divizie sigură din provincie. Legionarii sunt zdrobiţi de armată. Capitularea Prefecturii. Atitudine germană împărţită. Horia Sima se salvează în Germania cu ajutorul armatei germane. Represiunea, arestarea şi condamnarea legionarilor. înlocuirea lui Farbicius cu von Killinger. Prima întrevedere cu Killinger care crede că rebeliunea este rezultatul unor uneltiri sovietice, guvernul german are încredere nelimitată în generalul Antonescu. Greceanu de la Berlin este înlocuit cu Bossy, consulul general Micu cu Marina, iar Chinezu de la Cluj, cu Bilciurescu. Provoc o scrisoare a generalului Antonescu către miniştrii de Externe ai

Axei, prin care îşi exprimă hotărârea de a reexamina în fond raporturile cu Ungaria şi rezervându-şi mână liberă de acţiune. Lucrarea de sinteză a atrocităţilor şi fărădelegilor ungureşti, cu colaborarea lui V. Moldovan şi I. Chinezu. îngrămădiri de trupe germane în România.

Vizita Regelui Boris la Hitler. U.R.S.S. ia poziţie împotriva trecerii trupelor germane în Bulgaria. Vizita Prinţului Paul al Iugoslaviei la Hitler. înţelegerea foarte favorabilă a Iugoslaviei cu Hitler. Armata germană trece Dunărea în Bulgaria. Lovitura de stat a generalului Simovici la Belgrad, răsturnarea Prinţului Paul şi a guvernului. Alianţa Iugoslaviei cu U.R.S.S. Acţiunea militară fulgerătoare a Germaniei împotriva Iugoslaviei. Ungurii ocupă Basica. Atitudinea României, Cretzianu mă roagă să sfătuiesc pe Antonescu ca România să nu participe la acţiunea împtoriva Iugoslaviei, deci să se ferească de orice act care ar putea fi socotit ca un act de felonie faţă de fosta sa aliată. Antonescu nehotărât, îi invoc motivele de ordin politic şi moral care pledează în sensul abţinerii, cum şi sentimentul general al opiniei publice. Antonescu invocă ataşamentul necondiţionat faţă de el al armatei; totuşi, până la urmă, renunţă la o acţiune, rezervându-şi putinţa de a se interesa de situaţia românilor din Timoc şi banatul sârbesc. Antonescu îmi oferă postul de
Ministru pe lângă Sf. Scaun. Refuz din cauza dorinţei familiei, deşi Antonescu îşi ia angajamentul că în chestia Ardealului nu va lua nici o hotărâre fără prealabila mea consultare. Antonescu nu acceptă refuzul meu decât cu condiţia să-i rcomand o altă personalitate potrivită, de religie greco-catolică, luându-şi un angajament spontan faţă de Sf. Scaun în acest sens pe care vrea să-l respecte. Predau lui A. Cretzianu o notă prin care recomand pe profesorul C. Pop de la Institutul Român din Roma, un foarte distins filolog, foarte cunoscut prin conferinţele sale în toată Italia. Printr-o regretabilă inadvertenţă a lui A. Cretzianu, care uită nota şi îşi aminteşte numai de numele Popp, Antonescu crede că l-am recomandat pe generalul Dănilă Popp, pe care îl cunoaşte şi îl apreciază ca pe un foarte distins militar, numeşte pe acesta ca ministru la Sf. Scaun. împotriva acestei desemnări nu-i nimic de zis, deoarece generalul Dănilă Popp, pe lângă calităţile sale distinse de militar, este şi un fervent şi practicant catolic, deci va face bună impresie la Vatican. Fireşte cu problemele politice şi diplomatice urmează să se familiarizeze abia de acum înainte. Supărarea lui Ică Antonescu şi ostilitatea lui surdă, temându-şi poziţia şi influenţa prin prezenţa mea în ţară.

Intrarea României în război

Campania germană în Grecia şi Creta. Concentrarea armatei germane pe frontul de răsărit. Hess în Anglia. Vizita mareşalului von Brauchitsch. Declanşarea războiului împotriva Uniunii Sovietice (21 iunie 1941). România intră în război nesolicitată de Germania, în orice caz fără condiţii. Asentiment general (inclusiv Maniu, Dinu Brătianu, Mihalache şi Gheorghe Brătianu). Marile

succese iniţiale germane (Bia- lystok, Wilna, Smolensk), operaţiunile armatei române, comandantul frontului de sud-est generalul Mannstein. Ocuparea Chişinăului şi a Basarabiei, Bucovinei de Nord. Nota mea informativă, şsupra nulităţii Arbitrajului de la Viena. Nota guvernului român care comunică Puterikjr Axei că socoteşte Arbitrajul de la Viena nul şi caduc. Ică Antonescu refuză dih motive de gelozie personală admiterea argumentului de nulitate, singur.

Trecerea Nistrului, înaintarea până la Odesa, asediul şi ocuparea Odesei. Transnistria sub ocupaţie românească. Marea bătălie şi victorie de la Kiev (650.000 de prizdnieri). înaintarea de-a lungul litoralului Mării Negre până dincolo de bazinul Donului şi Rostovului. Marea bătălie şi victoria de la Vjasma-Briansk (630.000 de prizonieri). Greşita apreciere a situaţiei de către comandamentul suprem german, un purtător de cuvânt declară campania împotriva U.R.S.S. ca victorios terminată, rămânând numai operaţiuni de curăţire de făcut încercuirea Moscovei. Rezistenţa sovietică, reorganizarea comandamentului, înlocuirea generalilor politici cu ofiţeri de carieră; stagnarea operaţiunilor germane în faţa Leningradului, Moscovei, contraofensiva sovietică pe Don, ocuparea Rostovului. îngheţul şi iama opresc operaţiunile germane. înaintarea rusească, multe centre de rezistenţă germane sunt încercuite, însă ele se menţin victorios (Igelstellung). înlăturarea lui von Brauchitsch, Hitler ia comanda armatei. Asediul Sevastopolului. Japonia intră în război împotriva S. U. A. prin atacul de la Pearl Harbour şi apoi împotriva Marii Britanii. Fulgerătoarele succese ale Japoniei (Filipine, Hong Kong, Malaya, Birmania, lava şi Indonezia). Pregătiri pentru campania din 1942. Maniu şi Brătianu iau poziţie împotriva continuării campaniei peste Nistru. Acţiune propagandistică primejdioasă împotriva colaborării cu Germania şi favorabilă puterilor anglo-saxone, încetul cu încetul chiar Uniunii Sovietice. Atutidinea dubioasă a lui Ică Antonescu. Ocuparea Sevastopolului (100.000 prizonieri), fapte de arme strălucite ale armatei române. Bătălia din peninsula Kerci, strălucită victorie cu peste 200.000 de prizonieri. Ofensiva sovietică din direcţia Poltava, care se termină cu marele dezastru de la Harkov

(peste 260.000 prizonieri). Campania din vara anului 1942, străpungerea frontului în direcţia Stalingrad, înaintarea până la Stalingrad, Marea Caspică şi Caucaz, trecerea din Crimeea în Cuban. Ofensiva se opreşte la Stalingrad pe care sovieticii îl apără cu mare îndârjire, în faţa Moscovei şi Leningradului situaţia staţionară.

Rommel în Africa. Contraofensiva britanică. Retragerea lui Rommel până în spatele Tripoli-ului. Marea bătălie de la Knightsbridge. Victoria germană, capitularea Tobruk-ului (30.000 prizonieri, zdrobirea armatei a 9-a britanice, înaintarea vertiginoasă până la El Alamein. Oprirea înaintării din cauza lipsei de benzină (marina italiană în deficienţă).

Bătălia navală din Marea Coralilor. înaintarea japonezilor se opreşte. Con- traacţiunea americană. Debarcarea americană pe insula Guadalcanal. Moartea comandantului suprem al flotei japoneze (Amiralul Yamamoto).

Polemica cu Maniu (prin scrisori)††††, intervenţia lui Ică Antonescu Ruperea relaţiilor de orice conlucrare cu guvernul. Mareşalul Antonescu, după un prelungit refuz, la insistenţa Veturiei Goga şi a prietenelor ei, ia poziţie pentru Ică Antonescu Permanentă înţelegere între Antoneşti şi Maniu-Brătianu Acţiunea de propagandă antigermană şi contra războiului: Maniu, Dinu Brătianu, majoritatea clasei intelectuale, contaminarea Marelui Stat Major şi a unei părţi a ofiţerimii. Pasivitatea lui Ion Antonescu Contraofensiva sovietică de la Stalingrad. Carenţa Marelui Stat Major al nostru Ruperea frontului în sectorul românesc, ungar şi italian. Eroismul unor ofiţeri şi al trupei, încercuirea armatei a Vl-a germane. încercările de degajare eşuează; rezistenţa eroică şi prelungită a armatei încercuite (plus unităţile româneşti). Capitularea după aproape 4 luni de la încercuire (6 februarie 1943). Mareşalul von Paulus.

Ridicarea lui Emil Lobonţiu şi internarea lui în lagărul de la Tg. Jiu. Scrisoarea către mareşalul Antonescu în care protestez şi îi cer că dacă are ceva cu mine să mă urmărească pe mine, iar nu pe rudele sau prietenii mei. întrevedere cu Ion Antonescu la invitarea lui. Pretinde că a luat măsura internării în urma informaţiei primite de la arhitectul Hiotu că Emil Lobonţiu ar fi spus la Sinaia că ungurii îndrituiesc de a cere o parte din Ardeal. Arăt absurditatea unei astfel de învinuiri. Spune că va da dispoziţii să mi se arate dosarul. Discutăm situaţia politică şi militară. îi arăt gravitatea ei complicată prin lipsa oricărei acţiuni de îndrumare şi stăpânire a opiniei publice. Conducerea ţării se complace într-o atitudine de totală pasivitate, care pune în pericol ieşirea norocoasă din riscurile războiului şi existenţa ţării. Afirmă că este hotărât să ducă războiul până la ultima limită alături de Germania, iar dacă soarta războiului ar fi până la urmă nefericită, este ferm decis să-se retranşeze cu 2-3 divizii în munţii Vrancei şi să moară până la ultimul om, realizând gloriosul sfârşit al lui Decebal. îi obiectez că această soluţie spetaculoasă poate fi o dezlegare pentru el personal, dar nu şi pentru România, care vrea şi trebuie să trăiască. De altfel, contest că ar mai fi stăpân absolut pe armată. Enervat, răspunde că şi Maniu şi Brătianu îl critică şi nu sunt mulţumiţi de linia sa de conduită. Le-a oferit că, dacă nu sunt mulţumiţi cu el, le cedează locul ca să conducă ţara mai bine ca el. Aceeaşi ofertă mi-o face şi mie. După câteva minute însă spune că este ferm hotărât să rămână în fruntea ţării şi va zdrobi cu ultima energie pe oricine care se va ridica împotriva lui. După astfel de ieşiri şi contradicţii, orice schimb de vederi fiind fără rost, pun capăt întrevederii. Despărţire glacială. A fost ultima mea întrevedere cu mareşalul Antonescu.

†††† **În arhiva familiei.**

Vizita lui Zaharia Boilă

în numele lui Maniu îmi spune că acesta (Maniu) este în situaţia de a determina o schimbare de guvern (fără Ică Antonescu şi cu mareşalul redus la un

post onorific şi reprezentativ). S-a gândit la mine pentru postul de prim-ministru în ipoteza că programul meu şi vederile mele ar fi în concordanţă cu ale lui. Expun: războiul pare să fi ajuns la o cotitură hotărâtoare. în măsura posibilităţilor noastre de informare, iniţiativa pare să fi trecut de partea anglo-americano-sovietică; în consecinţă – fără o nouă armă surpriză – blocul germano-italian-japonez merge spre o înfrângere totală. O mare putere poate risca o în&ângere totală, ea se va ridica din nou după un timp oarecare, dovadă Germania după primul război mondial. Franţa după înfrângerea din 70/71. România nu poate risca o astfel de înfrângere fără a-şi expune existenţa în joc. Deci, România trebuie să încerce să schimbe de orientare şi atitudine. Aceasta pare posibil în starea actuală a lucrurilor. Acţiunea României, bine pregătită şi coordonată cu ofensiva aliaţilor, poate lichida fulgerător toate poziţiile germane din sud-estul Europei, poate împinge frontul dintr-o dată până la frontiera sud-vestică a Germaniei, învăluind frontul din Rusia propriu-zisă şi făcându-l intenabil. Deci lovitură hotărâtoare pentru soarta războiului în răsărit şi scurtarea sfârşitului general al războiului. O astfel de contribuţie este de mare preţ şi se va da pentru ea răsplata cuvenită, care trebuie să consiste în garantarea integrităţii teritoriului din 1939 şi excluderea trecerii sub orice formă a armatei sovietice pe teritoriul nostru. în vederea acestui program, dacă aş avea răspunderea situaţiei, aş retrage armata română de pe front sub motivul necesităţii reorganizării complete, aş multiplica declaraţiile de neclintită adeziune şi alianţă cu Puterile Axei – deoarece pisica cu clopot nu prinde şoareci – aş suprima orice acţiune de propagandă antigermană, opinia publică neavând nevoie de ea, aş da posibilitatea lui Maniu, numai lui sau omului desemnat de el, să trateze cu aliaţii condiţiile politice şi militare ale acţiunii româneşti, iar când acordul ar fi definitiv încheiat şi toate garanţiile luate, aş împinge armata reorganizată până dincolo de Nistru, apoi aş preda conducerea politică şi armată lui Maniu ca să delanşeze acţiunea concertată. Boilă mă întreabă că, dacă Maniu, din orice motiv, ar crede că el nu poate da lovitura, aş fi dispus să o fac eu? I-am răspuns că socotesc că Maniu este cel mai indicat pentru acest lucru; dacă însă Maniu nu ar vrea sau nu ar putea să-şi asume această sarcină, sunt dispus să o iau pe seama mea. Boilă mă părăseşte cu mulţumiri şi îmi supne că va reveni. Conversaţia însă nu a mai avut nici o urmare, fie că Boilă a avut numai misiunea să afle părerea mea, fie că Maniu nu era în situaţia de a schimba conducerea politică – ceea ce cred că era cazul – fie că Maniu era incapabil de a lua o hotărâre, ca de obicei.

Sfârşitul războiului – 23 august 1944

întâlnirea Roosevelt-Churchill-Stalin la Teheran. în scurtă vreme se află că România a fost dată în zona de influenţă sovietică. Contraofensiva engleză Ia El Alamein, retragerea neîntreruptă a lui Rommel până în Tunisia. Ocuparea Tunisiei prin armata a 60-a germană, reconstituită, rezistenţa germană remarcabilă; până la urmă încercuită de forţe americano-britanice, armata germană nevoită să capituleze. Debarcarea în Sicilia, apoi în Italia centrală (Napoli, Anzio). Marea bătălie din Rusia: atac sovietic respins, contraatac german, blindatele germane străpung frontul şi ajung în spatele sovieticilor, gigantică bătălie de tancuri, germanii înfiânţi, bătălia pierdută, începe retragerea lentă şi metodică germană cu multe alternative de succese şi insuccese. Lovitura de stat din Italia. Regele arestează pe Mussolini. Regele şi Badoglio părăsesc Germania şi trec de partea aliaţilor. Contramăsurile germane. Până la urmă se retrag în dosul Apeninilor ţinând ferm Lombardia (cu capitala Milano). Eliberarea lui Mussolini de către aviatorul german Skorzeny. Salvarea Romei de către Papă, care determină pe cei doi beligeranţi să renunţe de a lupta în Roma. Republică fascistă în nordul Italiei. Retragerea armatei germane continuă pe frontul din răsărit cu asigurarea unei retrageri ordonate.

Vizita mea la Odesa, primarul Gherman Pântea. Viaţa la Odesa. Răscoala de la Varşovia. Zdrobirea răscoalei după lupte crâncene. Pasivitatea aviaţiei apusene şi a armatei sovietice. Bombardarea Câmpinei. Pierderile excesive ale aviaţiei americane. Masa nunţiului Andrea Casulo pentru a încerca împăcarea mea cu Ică Antonescu. Rezervă totală din partea mea. Lungă conversaţie cu ambasadorul tac Suphi Tanrioer asupra poziţiei Turciei şi României faţă de beligeranţi. Bombardarea continuă a Germaniei de către aviaţia anglo-americană, cu efect distrugător pentru industria germană. Aruncarea în aer de către un comando englez a instalaţiilor de apă grea din Norvegia. Urmarea pentru întârzierea experienţelor nucleare germane; se construieşte o nouă instalaţie pe o insulă din Baltică.

Misiunea lui Barbu Stirbey la Cairo pentru a trata o pace separată cu aliaţii. Aliaţii ne trimit la Moscova. Antonescu (inclusiv Maniu, Brătianu) nu dau curs acestei sugestii încăpăţânându-se să încheie armistiţiul cu apusenii. Ultimatum al aliaţilor la care România nu răspunde pozitiv în urma lipsei oricărei înţelegeri prealabile. Armata sovietică înaintează până la nord de Iaşi.

4 aprilie 1944 bombardarea Bucureştiului de aviaţia americană. Dispersarea. Bombardarea continuă (Ploieşti, Braşov, Turnu Severin, Simeria). Atentat împotriva lui Hitler care scapă cu viaţă. încercarea unui puci militar de către mareşalul Witzleben, unii generali şi ofiţeri. Puciul este zdrobit şi autorii executaţi. Candoarea lui von Killinger şi Clodius. întâlnirea cu generalul Stoenescu la Sinaia: expune situaţia frontului de la Iaşi pe care îl socoteşte invincibil. Planul unei lovituri de stat făcut de Regele Mihai, Maniu, Dinu Brătianu. Misiunea lui Gheorghe Brătianu de a câştiga concursul generalului Racoviţă, comandantul armatei de la nord de Iaşi. Generalul Racoviţă, câştigat pentru lovitură, cedează pe frontul încredinţat lui, fără a

mai aştepta ordinul de la Bucureşti, cum se convenise. înaintarea vertiginoasă a armatei sovietice prin spărtura deschisă, izolarea şi apoi capturarea diviziilor gemane din sudul Basarabiei. Dezorientare generală.

Ion Antonescu se hotărăşte să plece pe front pentru a reorganiza şi conduce rezistenţa, Ică Antonescu în 24 ore urmează să plece cu avionul la Ankara pentru a încerca *în extremis* o înţelegere cu aliaţii. în 23 înainte de masă, Gheorghe Brătianu, în numele lui Maniu şi Dinu Brătianu, încearcă să determine pe Antonescu să dea el lovitura. Fără rezultat Cei doi Antonescu se prezintă după-masă în audienţă la Rege pe care îl pun în cunoştinţă de planurile lor. Regele se declară nemulţumit, apoi, cu ajutorul ofiţerilor din casa militară, arestează pe cei doi Antoneşti. Colaborarea cu câţiva tineri diplomaţi din Ministerul Afacerilor Externe (Stârcea, Niculescu-Buzeşti, Pogoneanu, Barbu, etc.). Maniu nu poate fi găsit pentru a constitui un guvern aşa cum se convenise în prealabil! Regele constituie un guvern sub preşedinţia generalului Sănătescu, şeful Casei Militare (Maniu, Brătianu, Titel Petrescu miniştri de stat Pătrăşcanu la Justiţie). Manifestul şi apelul către ţară şi armată. Ţara şi armata se raliază la Rege (ora 10 seara la Radio). înţelegerea cu generalul Gerstenberg ca armata germană să evacueze România, care rămâne neutră. Killinger zădărniceşte înţelegerea garantând lui Hitler că poate stăpâni situaţia. încercarea germană de a ocupa Bucureştiul cu forţe insuficiente pentru a zdrobi rezistenţa dârză a armatei române (Regimentul de Escortă Regală). Bombardarea Bucureştiului, îndeosebi a Palatului. Plecarea Regelui în Oltenia. Stare de război cu Germania. Ofensiva germano-maghiară Turda-Aiud şi Arad-Timişoara. După oarecari succese iniţiale, ofensiva este oprită de trupe româneşti improvizate.

în disperare, cu familia la Ighiu, la vie la Tecău. Săptămânal la Bucureşti pentru a mă interesa de mersul fabricii de la Brăila. Mă supun unei operaţii la Sebeş prin profesorul Alexandru Pop. La 23 august în convalescenţă. Refugiaţi din calea ofensivei maghiare din regiunea Turda, gata de plecare pe valea Sebeşului în munţi. Sosirea armatei sovietice, mutarea la Alba lulia la dr. Cadar.

Perioadele de detentie

Guvern Horia Sima la Viena. Atacurile presei naţional—ţărăniste. Plec singur la Bucureşti. Arestarea mea în ziua de 12 octombrie 1944 pentru arbitrajul de la Viena, la propunerea şi stăruinţa lui luliu Maniu. La Prefectura Poliţiei, etajul V, cu Gigurtu, Manoilescu, I. Marinescu, generalul Vasile lonescu, mai târziu Gh. Cuza, Alex. Hodoş, Seişanu, Cozmovici, dr. Noveanu, etc. Al doilea guvern Sănătescu, răsturnarea guvernului de către P. C. Guvern Rădescu cu Groza vicepreşedinte. Ne adresăm procurorului general Zamfirescu contra deţinerii noastre fără forme legale. Procurorul general se eschivează. După Crăciun, campanie comunistă contra guvernului Rădescil. Decretul pentru pedepsirea criminalilor de război şi instituirea Tribunalului Poporului. Nu pot fi încadrat în nici una din dispoziţiile decretului, cu toată străduinia maniştilor. Anchetarea mea la finele (circa 26) lui februarie de către Avram Bunaciu care, la

primul interogator, constată că nu pot fi învinuit cu nimic, că sunt victima răzbunării lui Maniu, că ei (comuniştii) încep campania de înlăturare a P. N. Ţ. din viaţa politică, că asociindu-mă la această campanie le-aş face un însemnat serviciu şi, în acelaşi timp, i-aş putea plăti poliţa lui Maniu. Refuz. N-am nici o dorinţă de răzbunare, fiindcă concepţia mea creştină exclude astfel de porniri.

Răsturnarea guvernului Rădescu, rolul lui Vâşinski, constituirea guvernului Petru Groza cu Gheorghe Tătărescu vicepreşedinte şi ministru al Afacerilor Străine. Procesul Antonescu. Modificarea decretului pentru pedepsirea criminalilor de război. Eliberarea lui Gigurtu şi I. Marinescu. Manoilescu tifos exantematic. Mutarea noastră la Arsenal. Generalii Dobre, Voiculescu, Macici, Stoenescu, etc., Vergatti, Costea. înăsprirea regimului, căpitanul Gavrilovici, d-na Oprişescu. Două loturi: Macici, etc. pentru Odesa şi grupul de gazetari A. Hodoş, Seişanu, dr. Ilie Rădulescu, etc. Eliberarea mea la 20 iunie 1945. în noiembrie 1945 operaţie de ulcer-chist-stenoză pilorică (dr. Câmpeanu).

Conferinţa de pace de la Paris. Revendicări maghiare susţinute de anglo-ameri- cani. U.R.S.S. sprijină intransigent punctul de vedere al României (frontierele de la Trianon). Anterior U.R.S.S. refuzase administraţia românească a Transilvaniei de Nord, expulzarea funcţionarilor trimişi de guvernul din Bucureşti (înalt consilier Ionel Pop).

Predarea Ardealului de Nord în administraţie românească după constituirea guvernului dr. Petre Groza. Alegerile din 1946, înfrângerea formală a grupărilor Maniu şi Brătianu. Atitudinea Regelui Mihai în perioada 1944-1947 până la abdicare. Memoriul lui Tătărescu. încercarea de plecare a lui Mihalache zădărnicită. Arestarea lui luliu Maniu şi a fruntaşilor naţional-ţărănişti: Ion Mihalache, Mihai Popovici, Ilie Lazăr, Ghiţă Pop, Penescu, Serdici. Judecarea şi condamnarea lor.

Stabilizarea. Scoaterea din guvern a lui Gheorghe Tătărescu şi a grupului său. Abdicarea Regelui Mihai, proclamarea republicii, 30 decembrie 1947. Prima Constituţie 28 martie 1948. Naţionalizarea moşiilor şi ridicarea proprietarilor. Naţionalizarea fabricilor. Vindem casa din Sângeorz şi o serie de obiecte, mai ales haine, pentru nevoile de trai. Nunta lui Ovidiu cu Ileana, locuiesc la noi. Ovidiu îşi ia licenţa în drept, nu se poate înscrie ca stagiar, face un curs de desenator tehnic şi este angajat la Sovromconstrucţii. Refuzul Colegiului de a fi înscris ca avocat (30 martie 1948). Desfiinţarea Bisericii greco-catolice, arestarea episcopilor şi a numeroşi preoţi care refuză trecerea la ortodoxie. Iluziile claselor burgheze şi intelectuale pe care nu le împărtăşesc. Schimbarea de atitudine a puterilor occidentale, mai ales a Americii faţă de Germania. Blocada Berlinului, podul aerian. închiderea Capelei Pitar-Moş iar mai târziu a Capelei Notre-Dame. Dubla operaţie din septembrie 1949 prin dr. Mardare la Sanatoriul Diaconeselor. Naţionalizarea caselor (20 aprilie 1950).

Arestarea mea nocturnă în ziua de 6 mai 1950. Sunt dus la Ministerul de Interne şi de acolo, dimineaţa la 7, urcat într-o

autodubă (cu Argetoianu, Alexandru Lapedatu, Taşcă, V. Potârcă, I. Cristu, fraţii Tătărescu, August Filip, etc. în total 16 inşi). După o călătorie neîntreruptă – doar două ore noaptea la Cluj în curtea chesturii – la ora 17 ajungem la Sighet unde sunt băgat direct în carceră, iar după 2-3 ore, cazat în camera 83 la etajul II. Singur, în camera 84, Ştefan Tătărescu. Primul contact cu un student, apoi cu părintele Raţiu, care măturau pe sală. îmbrăcarea în uniforme de închisoare. Aflu că episcopii şi Păclişanu sunt la Sighet, în aceeaşi închisoare. Regimul de la Sighet. Repararea caloriferului. Instalarea de sobe de tablă cu burlanul prin geam. Crăciunul 1950: colindele deţinuţilor. Mutarea în camera 70 din cauza reparaţiilor la etajul III. Plecarea lui Ştefan Tătărescu din camera 70. În mai 1951 revenirea în camera 83. La începutul Iui iulie mutarea mea în camera 70 (situată spre nord, rece şi umedă). îmbolnăvirea mea (1952/1953, 1953/1954). Generalul Zwiedeneck. După trei ani, din cauza bolii, sunt mutat la parter, camera 20 către soare. Autobiografia. La 1 aprilie 1955 sunt mutat pe neaşteptate în camera 73 la etajul II (mare, fără soare). La 13 iunie începe interogatoriul, ajung până la anul 1931/32. La 3 iulie sunt chemat în faţa tov. Anghel Andrei (securist). La 4 iulie semnez o declaraţie în sensul obligaţiilor legale. La 5 iulie 1955 ora 15 mi se comunică punerea în libertate. într-o cameră de la etajul I întâlnesc lotul celor puşi în libertate (23), întâi Sasu care rămâne uimit că mai sunt în viaţă, deoarece în penitenciar se lăţise zvonul că aş fi mort de doi ani. Fac parte din lot: M. Berceanu, Al. Popescu-Necşeşti, profesorul Savin, Ştefănescu-Goangă, Victor Moldovan, Prelipceanu, Sever Dan, amiralul Georgescu, luliu Moldovan, Ştefan Matiş, Lupaş, Mihai Popovici, Titus Popovici, George Fotino, generalul Marinescu, V. Budurăscu, Ţoni, etc. La 6 iulie ora 8 seara suntem duşi cu dubă închisă la gară, urcaţi în tren cu o foaie de drum, pâine şi 1/2 kg de marmeladă şi lăsaţi complet liberi. Nouă inşi se dau jos la Beclean pentru a lua trenul Baia-Mare – Bucureşti, 14 mergem la Cluj. La tren este ataşat un vagon-dubă în care au fost îmbarcaţi ceilalţi din Sighet – peste 30 inşi – fără să ştim de ei şi aduşi la Bucureşti la Malmaison. în ziua de 5 au plecat 6 inşi (Giurescu, D. R. loanițescu, C. Angelescu, Virgil Solomon, Petre Bejan, D. Alimănişteanu) cu domiciliu obligatoriu la Măzăreni. Emoţionanta ofertă a d-nei Mânu din Gherla (cumnata lui Dumitru Man). Telefon la Virgil, întâlnirea cu Viruca şi Mişu. Informaţii despre Biby şi copii, adresa lor. Plecarea la ora 9 cu expresul la Bucureşti. Elvira va anunţa prin fratele ei pe Biby de sosirea mea. În gara Cluj aflăm de întrunirea Conferinţei de la Geneva pe data de 20 iulie 1950. Sosirea la Bucureşti. Mă aşteaptă în gară dr. Buia, dr. Mureşan şi Ileana (Alecu la practică la Baia Mare). Revederea cu familia în locuinţa din str. Şelari 14, et II (mansardă). Vin rude şi cunoscuţi să mă vadă. întâlnirea cu Petru Groza: asigurarea că vom primi altă locuinţă şi toate lucrurile sechestrate. Nici una din promisiuni nu se realizează. Victor şi Jenica. întâlnirea cu Tătărescu, vederile lui asupra situaţiei. Interviul lui Tătărescu, scrisorile lui Ionel Pop şi Titel Petrescu. Vizita la Curtea de Argeş. Vara 1956 la Cluj (la Virgil şi la moară). Vizită la Gherla. Afacerea Canalului de Suez. Răscoala din

Ungaria, repercusiuni. Raporturile dintre Apus şi Răsărit Chestia pensiei mele. Negocierile pentru dezarmare. Subcomisia de la Londra. U.R.S.S. anunţă retragerae din subcomisie.

Vara 1957 la Cluj (Virgil şi la moară). Sesiunea O. N. U. Ofensiva de pace şi dezarmare (coexistenţă paşnică) a U. R. S. S. Mesajele adresate de Bulganin tuturor guvernelor ţărilor membre ale O. N. U. plus Elveţia. Conferinţa NATO de la Paris (16 decembrie 1957). Noi mesaje ale lui Bulganin (ianuarie 1958). Răspunsul lui Eisenhower, Macmillan, Gaillard şi Zoldi.

Anexa 1

SIRE,

în audienta din 23 iulie 1940, Majestatea Voastră a binevoit a-mi da putinţa de a expune oral şi în scris situaţia foarte grea în care se găsea România, cu perspective de înrăutăţire, pe măsură ce sc apropiau discuţiile directe cu Ungaria şi Bulgaria, în privinţa cărora Guvernul Majestăţii Voastre în timpul crizei basarabene luase angajamente la Berlin, angajamente ce nu puteau fi nesocotite fără consecinţe primejdioase pentru ţară. în acea audienţă, am arătat şi soluţiunea de ansamblu ce era ridicată atât din punct de vedere al oamenilor, cât şi al lucrurilor, subliniind că oricine ar pretinde că el personal şi singur, prin simpla sa prezenţă în fruntea trebilor publice sau în Guvern, ar putea da un curs favorabil evenimentelor, *ar fi de rea-credinfă sau inconştient.* De altfel acelaşi punct de vedere îl exprimasem şi D-lui M. Manoilescu, Ministrul Afacerilor Străine, cu câteva zile înainte de audienţă, când acesta cu autorizaţia şi din încredinţarea Majestăţii Voastre, mi-a propus intrarea în Guvern. Sprijinindu-mă pe acelaşi raţionament expus în audienţă, am declinat de la mine această onoare, ca fiind nefolositoare.

Am plecat de la audienţă cu impresiunea liniştitoare că Majestatea Voastră în înalta sa înţelepciune şi cu spiritul de comprehensiune ce îl caracterizează, vede clar situaţia şi că hotărâri decisive vor fi luate în timp util.

în consfătuirea fruntaşilor ardeleni, din 2 august, convocată de Dl. Preşedinte al Consiliului, în plină desfăşurare a crizei ardelene, am dat citire unei expuneri scrise, care a fost transmisă fără întârziere Majestăţii Voastre. în această expunere, pe lângă atingerea şi evidenţierea necesităţii unei soluţii de ansamblu, arătam şi teza şi metoda pentru tratativele cu Ungaria:

1. Demonstrarea documentată a dreptăţii româneşti.

2. Amânarea luării unei hotărâri cu privire la eventuale concesiuni teritoriale reclamate de principiul schimbului de populaţie, pentru mai târziu, când factorii responsabili vor fi în posesiunea tuturor elementelor situaţiei exacte, externe şi interne. Această metodă înlătură orice criză morală sau de încredere în Ţară, arată faţă de Axă spiritul de consiliaţiune şi de împăciuire, indispensabil în clipele de faţă şi nu compromitea nici o posibilitate de manevră în tratativele duse cu Ungaria şi însemna o totală acoperire a Coroanei.

în audienţa din 7 august cit. am expus Majestăţii Voastre acelaşi punct de vedere cu privire la problemele interne şi externe, stăruind mai ales asupra urgenţei soluţiunilor şi aratând că orice clipă pierdută poate compromite iremediabil unele posibilităţi de îndreptare a situaţiei. Am arătat că şi cele mai bune soluţiuni dacă vin tardiv, sunt inoperante. Am apăsat şi mai mult

asupra *factorului timp* în conversaţia avută cu Dl. Col. Rusescu la 10 august şi în nota rezumativă lăsată la Domnia Sa pentru Majestatea Voastră.

La audienţa din 7 august, Majestatea Voastră mi-a confirmat că socoteşte că întreaga mea acţiune şi tot ce spun, este izvorâtă din devotament faţă de Coroană şi din dragoste faţă de Ţară.

în ziua de 13 august Dl. M. Manoilescu, Ministrul Afacerilor Străine, mi-a făcut în mod formal şi autorizat propunerea să accept de a fi singurul delegat al României pentru tratativele cu Ungaria, arătându-mi că această calitate implică şi

intrarea mea în Guvern. Am răspuns prompt că în principiu nu pot refuza de a-mi servi Regele şi Ţara – chiar cu riscuri grave personale – însă îl rog să raporteze imediat Majestăţii Voastre, că nici un rol activ nu pot accepta nici în Guvern, nici pentru tratative, dacă nu se dă soluţia de ansamblu problemelor externe şi interne.

în 13 august seara, împreună cu Dl. Silviu Dragomir, am arătat D-lui Prim- Ministru toată gravitatea situaţiei mai ales în Ardeal şi am arătat că declinăm de la noi orice rol fie la Guvern fie la tratative dacă nu se soluţionează în prealabil situaţia internă.

La 14 august am declarat atât D-lui Preşedinte al Consiliului cât şi D-lui Ministru al Afacerilor Străine că orice situaţie personală mi s-ar propune, chiar cea de Preşedinte de Consiliu, sunt nevoit şi hotărât în mod irevocabil să o refuz ca inoperantă şi nefolositoare, că însă dacă se dă în timp util, deci înainte de începerea tratativelor cu Ungaria, o soluţie potrivită şi fericită situaţiei interne, în toată complexitatea ei, sunt gata a-mi servi Ţara în orice condiţii, fără a mă gândi la vreo situaţie pentru mine personal. Am stăruit că acest al meu punct de vedere să fie adus la cunoştinţa Majestăţii Voastre, în audienţa ce urma să o aibă Dl. M. Manoilescu.

Tot în 14 august am avut ocaziune să văd şi să examinez TEXTUL SCHIMBULUI DE NOTE DINTRE ROMÂNIA şi Ungaria şi să constat:

1. Că tratativele ar urma să înceapă joi la Tumu Severin.

2. Că Ungaria pare a se gândi, fără a preciza suficient, la fixarea unei frontiere inacceptabile pentru România, iar schimbul de populaţie neobligator ar urma să fie un simplu simulacru, executat pentru români sub ocupaţia ungurească.

în după-amiaza zilei de ieri, la ora 16, Dl. M. Manoilescu mi-a comunicat la telefon că s-a fixat plecarea mea pe azi 23 la Tumu Severin, că tratativele încep vineri 16 august şi că aceste hotărâri au fost comunicate deja oficial Ungariei, că soluţia internă ar fi fost acceptată principial de Majestatea Sa ţi că urmează să o discut cu Dl. Prim-Ministru între orele 17-18. La orele 17 Dl. Ministru m-a condus la Preşedinţia Consiliului de Miniştri, unde Dl. Prim-Ministru mi-a arătat că soluţia adoptată este intrarea mea în Guvern, împreună cu Dl. Silviu Dragomir la Departamentul Minorităţilor şi a D-lui luliu Haţieganu, ca Ministru de Stat fără Portofoliu.

Prin această desfăşurare a evenimentelor am fost pus fără vină în faţa unui fapt împlinit şi a unei tragice dileme: sau de a accepta o soluţiune cu totul inoperantă, nefolositoare şi chiar dăunătoare Coroanei şi Ţării, cu tot sacrificiul persoanei mele, sau de a refuza cu riscul unor grave inconvenienţe pentru Ţară, ce ar decurge din neputinţa înlocuirii mele în ultima clipă, ori, prin înlocuirea mea cu o persoană totalmente nefamiliarizată cu problemele vitale şi existenţiale ce se pun în discuţie de la început. Dl. Prim-Ministru părea a nu şti că începerea tratativelor era fixată pe 19 crt.

Am arătat imediat D-lui Prim-Ministru totala nepotrivire a soluţiei adoptate cu cele discutate înainte de masă şi cu atitudinea luată de mine în mod consecvent, am arătat că după părerea mea nu se va găsi nici un fruntaş ardelean, care să accepte rolul ce pare a li se desemna. Am arătat că personal refuz să accept intrarea mea în Guvern, că însă constrâns de împrejurări fatale de care sunt străin, sunt dispus şi gata a aduce un *ultim sacrificiu Regelui şi Ţării,* – în chestia tratativelor – cu toate riscurile ce le comportă acest gest pentru mine, din partea opiniei publice din Ardeal. Accept provizoriu calitatea de ministru plenipotenţiar, mă duc la şedinţa de deschidere a negocierilor cu Ungaria în calitate de delegat al României, iau în primire documentul şi anexele cuprinzând punctul de vedere şi revendicările Ungariei, *ad referendum,* amân expunerea tezei româneşti şi deci
continuarea negocierilor pe ziua de luni 19 august, mă înapoiez imediat la Bucureşti pentru a raporta Majestăţii Voastre şi cu acestea socotesc *terminată în mod definitiv* misiunea mea, urmând ca Guvernul să se îngrijească de pe acum de desemnarea şi iniţierea unui delegat care să-mi ia locul.

SIRE,

M-am simţit îndemnat să arăt cele de mai sus Majestăţii Voastre pentru a o informa exact asupra vederilor mele precum şi a hotărârilor luate de mine.

însufleţit de devotament nefăţărit faţă de Majestatea Voastră şi Augusta Sa Dinastie, devotament ce l-am avut întotdeauna, pe care îl am şi-l voi păstra neştirbit, orice mi-ar rezerva viitorul, cred că este de datoria mea să închei cu o rugăminte dintre cele mai stăruitoare către Majestatea Voastră:

***Vă implor, Sire, să reexaminaţi imediat întreaga situaţie şi fiiră ezitare şi, mai ales, fiiră întârziere, să adoptaţi şi să realizaţi soluţia salvatoare pentru Ţara a cărei soartă este indisolubil legată de destinele Majestăţii Voastre.* Păstrez o licărire de speranţă că încă nu este totul prea târziu şi acţiunea de mântuire mai are perspective de izbândă.**

Sunt, Sire, al Majestăţii Voastre prea plecat şi prea supus servitor,

VALERIU POP

15 august 1940

CĂRŢILE NOASTRE - LA DISPOZIŢIA D-VOASTRĂ

Editurile SAECULUM 1.0. şl VESTALA *(Str. ducea Nr. 5, BL L 19, Ap, 216, Cod 74696, Bucureşti – 72),* oferă spre vânzare cititorilor interesaţi cărţile publicate sub egida lor cu o reducere de 10% din preţul de vânzare, în cazul în care le achiziţionează direct de la depozitul editurilor *(str. Iacob Negruzzi, nr. 7),* cu plata în numerar sau le comandă în scris (cu plata ramburs).

Beneficiază de acest avantaj (inclusiv de gratuitatea expedierii prin poştă) oricine cumpără sau comandă cărţi în valoare de minimum 60000 lei (se ia în calcul c/v titlurilor disponibile în acel moment).

Relaţii suplimentare la telefonul 01/3452827, seara sau dimineaţa până la orele 8^{30}; telefon depozit: 01/2228597, între orele 8^{30}-16°°.

Comanda promptă vă garantează reţinerea

titlurilor dorite!

A se vedea lista titlurilor disponibile şi în curs de apariţie pe coperţile 2 şi 3.

CUPRINSUL

Cuvânt înainte..... 5

Introducere..... 7

1. JURNALUL UNUI MINISTRU LIBERAL..... 11

1932 (28.2.1932-3.7.1932)..... 11

1933-1934 (15.11.1933-30.12.1934)..... 45

1935 (1.1.1935-17.3.1935)..... 86

2. ABDICAREA REGELUI CAROL AL II-LEA..... 99

3. CORESPONDENţĂ CU ION ŞI MIHAI ANTONESCU (Anexele l-10).... 145

4. ADDENDA – DIN CULISELE VIEŢII POLITICE.....’..... 166

Anexa 1. Scrisoarea din 15 aug. 1940 către regele Carol al II-lea..... 236

fed prinţ şa o«L»-c.y

TITLURI DISPONIBILE

- ***Pr. Vasile Sorescu,*** **Religia ortodoxă, călăuză pentru credincioşi, 192 p. + 8 reproduceri color hors text, 19900 lei;**
- ***Eugen Lozovan,*** **Dacia sacra, 256 p., 29500 lei;**
- ***Mareşal Ion Antonescu,*** **Românii. Originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor, 144 p., 14900 lei;**
- ***Alexandru Macedonski,*** **Nopţile. Poeme. Rondeluri, 192p., 14900 lei;**
- ***Florin Marcu,*** **Dicţionar uzual de neologisme, 432p., 34500 lei;**
- ***Mihai Gheorghe Andrieş,*** **Ultimul oraş al Atlantidei, 320p., 24500 lei;**
- ***Tudor Vianu,*** **Dicţionar de maxime comentat, 320p., la 2 culori, 24500 lei;**
- ***James Churchward,*** **Mu – continentul dispărut, 288p., 24500 lei;**
- ***James Churchward,*** **Copiii continentului Mu, 208 p., 19900 lei;**
- ***Elena Niculiţă-Voronca,*** **Datinile şi credinţele poporului român, voi. I+II, 448+496 p., 99500 Iei;**
- **Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre, 384p., 29500 lei;**
- ***Titus Bărbulescu,*** **Arta poetică eminesciană, 208 p., 14500 lei;**
- **Procesul mareşalului Antonescu, ediţie îngrijită de Marcel Ciucă, voi. I-II, 49500 lei, voi. III, 29500 lei;**
- **Parabolele şi învăţăturile Domnului nostru lisus Christos, text + ilustraţii la patru culori, 160 p., 19900 lei;**
- ***Alexandra Hamdan,*** **lonescu înainte de lonesco, 208 p., 19000 lei;**
- ***Apostol Stan,*** **Revoluţia de la 1848. Boieri şi ţărani, 304 p., 29500 lei;**
- ***Mircea Vulcănescu,*** **Războiul pentru întregirea neamului, 160 p., 9000 lei;**
- ***Winston Churchill,*** **Al doilea război mondial, I+II, 480+448 p., 59500 lei;**
- *Wilfried Loth,* împărţirea lumii. O istorie a războiului rece 1941-1955, 320 p., **19900 lei;**
- ***Nicolae Baciu,*** **Agonia României. Dosarele secrete acuză, 384p., 19900 lei;**
- ***Horia Matei,*** **Cucerirea Westului sălbatic, 224p., 14900 lei;**

- ***Somadeva,*** **Oceanul poveştilor, 288 p., 19900 lei;**
- ***Doina Băghină, Nicolae Constantinescu,*** **Literatura română, Cl. V-VIII. Analize, 224 p., 14900 lei;**
- ***Maria Grazia Siliato,*** **Misterul sfântului giulgiu din Torino 19900 lei;**
- ***C Dumitrescu. R. Perciun,*** **Diabetul zaharat, 192 p., 14900 lei;**
- ***Paul Liekens,*** **Efectul de piramidă, 176 p., 12900 lei;**
- ***Max Toth. Greg Nielsen,*** **Energia secretă a piramidei, 208p 17900 lei.**

AMINTIRI POLITICE

1936 -1945

Amintirile politice ale lui Valeriu Pop sunt un izvor de mare valoare pentru istoria României din prima jumătate a secolului nostru. Participant activ la viaţa politică a ţării, aflat în relaţii cu personalităţile române de primă mărime, începând cu regele Carol al II-lea, Valeriu Pop a realizat, a văzut şi a auzit multe. într-un lung şir de probleme şi aspecte ale istoriei noastre politice, mărturia lui este capitală (ajunge sâ menţionăm textul despre abdicarea regelui Carol al II-lea). De subliniat că, până la ora actuală, multe din informaţiile lui Valeriu Pop sunt unice (de exemplu, declaraţia lui Ion Antonescu din 1943, că, în caz de pierdere a războiului, „este ferm decis să se retranşeze cu 2-3 divizii în munţii Vrancei şi să moară până la ultimul om, realizând gloriosul sfârşit al lui Decebal").

Florin Constantiniu

COLECŢIA

DOCUMENTE REVELATORII